

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**İDEAL VATANDAŞ TASAVVURUNUN İNŞASINDA POLİTİK İLETİŞİMİN
ROLÜ: ADALET VE KALKINMA PARTİSİ 2023 VİZYONU ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

HALİDE TONGA

Danışmanı: Doç. Dr. Şadiye Deniz

İzmir, 2017

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GENEL GAZETECİLİK ANABİLİM DALI**

**İDEAL VATANDAŞ TASAVVURUNUN İNŞASINDA POLİTİK İLETİŞİMİN
ROLÜ: ADALET VE KALKINMA PARTİSİ 2023 VİZYONU ÖRNEĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

HALİDE TONGA

Danışmanı: Doç. Dr. Şadiye Deniz

JÜRİ ÜYELERİ

**Doç. Dr. Şadiye DENİZ (Danışmanı)
Yar. Doç. Dr. Aslı ELGÜN (Jüri Üyesi)
Yar. Doç. Dr. Didem DENİZ (Jüri Üyesi)**

İzmir, 2017

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼ğ¼ne sunduğ¼m

“İDEAL VATANDAŞ TASAVVURUNUN İNŞASINDA POLİTİK İLETİŞİMİN
ROLÜ: ADALET VE KALKINMA PARTİSİ 2023 VİZYONU ÖRNEĞİ” adlı yüksek
lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını,
tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi
onurumla doğrularım.

Halide TONGA

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Halide TONGA

Numarası : 92150000245

Anabilim Dalı : Genel Gazetecilik

Tez Başlığı (Türkçe) : İdeal Vatandaş Tasavvurunun İnşasında Politik İletişimin Rolü: Adalet ve Kalkınma Partisi 2023 Vizyonu Örneği.

Tez Başlığı (İngilizce) : The Role of Political Communication in The Construction of The Ideal Citizen Envision: Example of Adalet ve Kalkınma Party's 2023 Vision.

Tez Savunma Tarihi : 01.06.2017

Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık:

JÜRI ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : Doç. Dr. Şadiye DENİZ

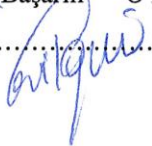
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. Aslı ORAL

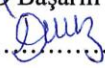
Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd. Doç. Dr. Didem DENİZ

Karar : ☒ Başarılı ☐ Başarısız ☐ Düzeltme

İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle ☒

Oy çokluğuyla ☐

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

☒☐☐

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Tezli yüksek lisans programlarında düzeltme alan öğrencinin 3 (üç) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

İÇİNDEKİLER.....	i
TABLolar LİSTESİ.....	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET VE ÜTOPYA TANIMLARINA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Devlet Nedir?	4
1.2. İlkçağda Devlet Anlayışı.....	6
1.3. Eski Yunan ve Roma İmparatorluğu Dönemi	7
1.4. Ortaçağda Devlet ve Feodal Düzen.....	13
1.5. Mutlakiyetçi Devletlere Geçiş Aşaması: Standestaat.....	16
1.6. Yeniçağ ve Mutlak Yönetim Sistemi	17
1.6.1. Yeniçağ'da Devletin Mevcudiyeti ve Fiiliyatına İlişkin Temel Düşünceler	21
1.6.1.1. Niccolò Machiavelli ve Prens'e Öğütleri.....	22
1.6.1.2. Thomas More	23
1.6.1.3. Etienne de La Boétie.....	25
1.6.1.4. Sözleşme Kuramcıları: Hobbes, Locke ve Rousseau.....	26
1.7. Kurumsallaşmış Siyasi İktidar: Modern Devlet.....	33
1.7.1. Modern Devletin Özellikleri	35
1.7.2. Modern Devletin Marksist Eleştirisi.....	39
1.8. Devletin Toplumsal Düzeni Yapılandırması.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

MEFHUM YURTTAŞLIĞA KARŞI İDEAL VATANDAŞ

2.1. Vatandaş ve Vatandaşlık.....	48
2.2. İdeal Vatandaşlık	53

2.2.1. İdeal Vatandaş Tasavvuru ve Devletin Rolü	53
2.2.2. Türkiye’de Vatandaşlık	55
2.2.3. İdeal Vatandaşlık ve Devlet.....	26
2.3. Ulusal Kimlik ve Vatandaşlık	61
2.4. Makbul Vatandaşlık	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İDEAL VATANDAŞ TASAVVURUNDA POLİTİK İLETİŞİM

3.1. Politik İletişim Nedir?	70
3.2. Politik Meşruiyet Yolunda Politik İletişim.....	73
3.3. İdeal Vatandaş Tasavvurunda Politik İletişimin Rolü	77
3.4. Türkiye’deki Siyasi Partilerin Politik İletişim Süreçlerine Tarihsel Örnekler	79

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İDEAL VATANDAŞ TASAVVURUNDA POLİTİK İLETİŞİMİN ROLÜ ÜZERİNE ÖRNEK BİR İNCELEME: ADALET VE KALKINMA PARTİSİ 2023 VİZYONU

4.1. Araştırmanın Konusu	85
4.2. Araştırmanın Amacı.....	86
4.3. Araştırmanın Yöntemi.....	86
4.3.1. Örneklem/Uygulama	89
4.3.2. Verilerin Değerlendirilmesi	90
4.3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	91
4.4. Araştırmanın Sonuçlarının Değerlendirilmesi	91
4.4.1. Haberlerin Nicel Değerlendirmesi	91
4.4.1.1. Haber Kategorileri	92
4.4.1.2. Haberlerin Organizasyonu.....	97
4.4.1.3. Haberlerin Aktörleri.....	100
4.4.2. Haberlerin Nitel Değerlendirmesi.....	106
4.4.2.1. Haber Tutumu.....	106
4.4.2.2. Haberlerin Dili.....	113
4.4.2.2.1. Gazetelerin Siyaset Kategorisindeki Haber Dili.....	115
4.4.2.2.2. Gazetelerin Ekonomi Kategorisindeki Haber Dili.....	123
4.4.2.2.3. Gazetelerin Toplum Kategorisindeki Haber Dili.....	131
4.4.2.3. Haberlerin Ana Başlıklarının Özellikleri.....	140
4.4.2.4. Ana Başlıkların Metinle İlişkisi.....	143

4.4.2.5. Ana Başlıkların İçeriksel Özellikleri.....	145
4.4.2.6. Haberlerdeki Görsel Öğeler.....	147
4.4.2.7. Fotoğrafların İçeriksel Özellikleri.....	148
4.4.2.8. Fotoğrafların Metinle İlişkisi.....	151
4.4.2.9. Haberlerin Paragraf Sayıları.....	153
Sonuç.....	156
Kaynakça.....	168
Özgeçmiş.....	192
Özet.....	193
Abstract.....	194

TABLolar

Tablo 1. Toplam Haber Sayıları

Tablo 2: Örneklem Seçilen Gazetelerin Kategori ve Haber Sayıları

Tablo 3: Hürriyet Gazetesi Haber Kategorileri

Tablo 4. Milliyet Gazetesi Haber Kategorileri

Tablo 5. Sabah Gazetesi Haber Kategorileri

Tablo 6: Cumhuriyet Gazetesi Haber Kategorileri

Tablo 7: Haberlerin Organizasyonu

Tablo 8: Haberlerin Aktörleri

Tablo 9: Haberlerin Tutumu

Tablo 10: Gazetelerin Siyaset Kategorisindeki Haber Dili

Tablo 11: Gazetelerin Ekonomi Kategorisindeki Haber Dili

Tablo 12: Gazetelerin Toplum Kategorisindeki Haber Dili

Tablo 13: Haberlerin Ana Başlıkların Özellikleri

Tablo 14: Ana Başlıkların Metinle İlişkisi

Tablo 15: Ana Başlıkların İçeriksel Özellikleri

Tablo 16: Haberlerdeki Görsel Öğeler

Tablo 17: Fotoğrafların İçeriksel Özellikleri

Tablo 18: Fotoğrafların Metinle İlişkisi

Tablo 19: Haberlerin Paragraf Sayıları

ŞEKİLLER

Şekil 1: Toplam Haber Sayıları Yüzdesi

Şekil 2: Haber Organizasyonları Genel Tablo

Şekil 3: Haber Aktörleri Genel Tablo

Şekil 4: Haberlerin Tutumu Genel Tablo

Şekil 5: Hürriyet Gazetesinin Siyaset Kategorisinde Haber Dili

Şekil 6: Milliyet Gazetesinin Siyaset Kategorisinde Haber Dili

Şekil 7: Sabah Gazetesinin Siyaset Kategorisinde Haber Dili

Şekil 8: Cumhuriyet Gazetesinin Siyaset Kategorisinde Haber Dili

Şekil 9: Siyaset Kategorisinde Haberlerin Dili Genel Tablo

Şekil 10: Hürriyet Gazetesi Ekonomi Kategorisi Haber Dili

Şekil 11: Milliyet Gazetesi Ekonomi Kategorisi Haber Dili

Şekil 12: Sabah Gazetesi Ekonomi Kategorisi Haber Dili

Şekil 13: Cumhuriyet Gazetesi Ekonomi Kategorisi Haber Dili

Şekil 14: Ekonomi Kategorisinde Haberlerin Dili Genel Tablo

Şekil 15: Hürriyet Gazetesi Toplum Kategorisi Haber Dili

Şekil 16: Milliyet Gazetesi Toplum Kategorisi Haber Dili

Şekil 17: Sabah Gazetesi Toplum Kategorisi Haber Dili

Şekil 18: Cumhuriyet Gazetesi Toplum Kategorisi Haber Dili

Şekil 19: Toplum Kategorisi Haber Dili Genel Toplamı

Şekil 20: Haberlerin Ana Başlıkların Özellikleri

Şekil 21: Ana Başlıkların Metinle İlişkisi Toplamı

Şekil 22: Ana Başlıkların İçeriksel Özellikleri

Şekil 23: Haberlerdeki Görsel Öğeler

Şekil 24: Fotoğrafların İçeriksel Özellikleri

Şekil 25: Fotoğrafların Metinle İlişkisi

Şekil 26: Paragraf Sayılarının Kategorilere Göre Dağılımı

KISALTMALAR

A.g.e.: Adı Geçen Eser

A.g.m.: Adı Geçen Makale

A.g.y.: Adı Geçen Yayın

AKP : Adalet ve Kalkınma Partisi

Ak Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

Der.: Derleyen

DP : Demokrat Parti

Ed.: Editör

Gös.: Gösterilen

Gün.: Günümüz

HDP : Halkların Demokratik Partisi

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

USA: United States America

Vd.: Ve Dahası

Yay. Haz.: Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Devlet, tanımını ve gelişimini tamamlamış bir olgu değildir. Günümüzde değişen ekonomik, siyasal, toplumsal ve dahası birçok faktörle birlikte devlet olgusu da dönüşüme uğramaktadır. İnsanlık tarihinin başlangıç anından beri yaşamda kalma çabası beraberinde birçok alanda değişiklik ve ilerleme getirmiştir. Toplumsal düzenle birlikte özellikle maddi üretim araçlarının devreye girmesiyle, bir arada yaşamının zorunluluk mu yoksa doğal bir sonuç mu olduğu tartışıla gelmiştir.

Antik Yunan’da Platon’un ünlü eseri Devlet ile başlayan devletin ve toplumsal düzenin nasıl olması gerektiğine dair tartışmalar her dönem geçerliliğini korumuştur. Özellikle yönetenlerin kaynağı ve yönetme biçimlerine dair argümanlar ileri sürülmüştür. Örneğin, İlkçağlardan itibaren başat düşünce, hükümdarların kaynağını Tanrı’dan aldıklarına dair bir inanç sisteminin varlığı idi. Kutsal ve dokunulmaz olarak görülen hükümdarların uyrukları konumunda olan insanlar, emirlere itaat etmekte ve geçim kaynaklarını da belirli tahakküm yapıları altında sağlamaktaydılar. Feodal düzende ise, parçalanmış bir iktidar ve yönetim biçimi bulunmaktaydı. Avrupa devletlerinde Kilise’nin mutlak gücü hala devam etmekteydi. Fakat feodal düzenin çözülüşü ile birlikte mutlakıyetçi devlet yapılarının ortaya çıkması, modern devletlerin de temelini oluşturmuştur.

Thomas More’un Ütopya’sında Platon’dan etkilenecek belirttiği devletin insanları mutlu etmek için var olduğu düşüncesi ve yöneticilerin halk tarafından akılcı biçimde seçilmesi düşünceleri modern devletin felsefi temellerini atmıştır. Etienne de La Boétie’nin iktidarın kaynağının ne olduğu üzerinde durması, milyonlarca insanın tek bir kişi tarafından nasıl yönetildiğine dair tartışmaları, sözleşme kuramcılar Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau’nun insanların eşit olup olmadıklarını sorgulamaları, egemenliğin kaynağını halka dayandırmaları ve yöneticilerin oyçokluğu ile seçilmeleri gerektiği savları liberal devlet kuramlarının temelini oluşturmuştur.

1789 Fransız Devrimi’nin patlak vermesi, 18. ve 19. yüzyıllarda sanayi alanına ilişkin yeni buluşların ve buhar makinelerinin yapılması ve dahası faktörler beraberinde

kapitalizm, ulus devlet, milliyetçilik, ulusal kimlik, devlete vatandaşlık bağı ile bağlılık gibi radikal değişimleri getirmiştir. İnsan hakları, seçme ve seçilme sistemi, devletin bağlı bulunduğu toplumu korumasına karşılık vatandaşların görev ve yükümlülükleri gibi günümüz modern devletlerin işleyiş mekanizmaları ortaya çıkmıştır.

Devletin işleyiş mekanizmalarında etkili bir yere sahip olan siyasal iktidarlar ise günümüzde, meşruiyet sağlama yolunda toplumsal yaşamdaki etkileşimleri düzenleme girişiminde bulunmaktadır. Bu bağlamda, yurttaşların devlete bağlılığı ve rızası, devletin mevcudiyeti ve fiiliyatına ilişkin varlığını koruması açısından hayati önem taşımaktadır. Antik Yunan'daki polislerle birlikte ortaya çıkan yurttaşlık meselesine günümüze kadar farklı şekillerde tanımlar ve uygulamalar getirilmiştir. Yurttaşlığın sadece seçkin ve erkek grupların elinden alınarak tüm ulusa ait olduğu düşüncesinin en kuvvetli şekilde dile getirildiği dönem 1789 Fransız Devrimi olmuştur. Öncelikle Avrupa devletleri olmak üzere tüm dünyayı etkileyen belirli bir ulusa ait olma, milliyetçi, belirli bir vatana aidiyet duygusu besleme gibi yaklaşımlar yurttaşlığın olgusal olarak değişimine neden olmuştur. Tebaa ve uyruk anlayışından haklar temelli ama karşılığında bireylere ödevler yükleyen bir yurttaşlık anlayışına geçiş söz konusu olmuştur.

Modern devletlerin gelişimi ile birlikte yurttaşlar topluluğu seçmen kitleler olarak görülmeye başlanmıştır. Tüm ulusun her bireyinin değil, seçmen statüsüne sahip bireylerin politik tutum ve davranışlarını etkileme mücadelesi doğmuştur. Bu bağlamda, yurttaşlar arasındaki bağa da vurgu yapan, politika ile iletişimin kesiştiği politik iletişimin kavramı ve işleyiş özellikleri önem taşımaktadır. Zira politik iletişim, siyasal iktidarların propaganda, pazarlama ve diğer stratejilerine ilişkin alandan daha fazlasını kapsamakta, yurttaşların oy verme davranışlarını etkileme yoluna sahip olmaktadır. Buradan hareketle tezin birinci kısmında, devletin Antik Yunan'dan modern devletler dönemine kadar olan tanımları ve dönüşümleri önemli siyasi olaylar bağlamında aktarılacaktır. Koruyan ve kollanan statüsünden yönetilen ve yöneten statüsüne geçen yurttaşların kendileri ve devletle olan ilişkileri temelinde değişen anlam ve tanımları ele alınacaktır. Devlet kavramının ilkçağdan modern çağa kadar ele alınmasının nedeni, modern devletlerin özelliklerini tarihsel arka planla ortaya koyma amacı taşımaktadır.

Ayrıca modern devletlerle birlikte dönüşüme uğrayan yurttaşlık kavramının önemine dikkat çekilmek istenmiştir.

Tezin ikinci kısmında, Antik Yunan ile birlikte zuhur eden yurttaşlık olgusunun, devletin ve yönetim yapılarının değişen özelliklerine mutabık şekilde dönüşümü incelenecektir. Uyruk ve tebaa konumundan insan haklarına sahip olan yurttaşlık kavramının özellikleri irdelenerek, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçişle birlikte yurttaşlığın statü, haklar ve görevler bağlamındaki tahavvülü anlatılacaktır. Tezin amaçları arasında yer alan, 2023 Vizyonu ile birlikte vatandaşlık olgusunun nasıl idealize edildiğini ortaya koymak için bu bölümde mefhum yurttaşlığa karşı ideal vatandaş tasavvurunun gelişimi anlatılacaktır.

Tezin üçüncü kısmında, devletin kendi mevcudiyetini korumak ve güçlendirmek dayanağından hareketle var olan siyasal iktidarların sıklıkla başvurdukları bir yol olan politik iletişim kavramı ve ideal vatandaş oluşturma yönünde politik iletişimin işlevlerine tarihsel örneklerle değinilecektir. Politik iletişimin bu bölümde ele alınmasının nedeni, 2023 Vizyonu'nu kamuoyuna duyurma süreçlerinde önemli bir araç olarak kullanılan politik iletişim kavramının kuramsal temelini ortaya koymaktır.

Tezin dördüncü ve araştırma bölümünü oluşturan kısımda ise, modern devletlerin ideal vatandaş yaratma arzu ve girişimlerine politik iletişim süreçlerini nasıl kullandıklarına dair soruya yanıt aranacaktır. Bu bağlamda, örneklem olarak seçilen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2023 Vizyonu ile ilgili haberler içerik analizi yöntemi ile incelenecektir.

Tezin temel amacı, tarihten günümüze kadar var olan çeşitli devlet ve yönetim mekanizmalarının, kendi başat ideolojilerini yerleştirme isteğinden hareketle yaratmak istedikleri ideal vatandaş tasavvurunda politik iletişimin etkili bir araç olarak kullanıldığını ortaya koymaktır. Çalışma, Ak Parti'nin 2023 Vizyonu'nun politik iletişim bağlamında ilk defa bir tez kapsamında ele alınıyor olması bakımından özgünlük taşımaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEVLET VE ÜTOPYA TANIMLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Tarih boyunca birçok devlet tanımı yapılmıştır. Bu tanımlar dönemin ekonomik, siyasal, toplumsal ve dahası unsurların önemli etkileriyle değişiklik göstermiştir. Devletin ortaya çıkışı, işleyiş biçimi, çeşitli yönetim düzeni arayışları filozofların çokça tartıştıkları konular olmuştur. Çağlar arasında keskin ve sert siyasi, ekonomik olaylar sonucundaki geçişler, devlet tanımları ve önerilen yönetim biçimlerini de etkilemiştir.

Günümüzde yaşanan devlet biçimi ‘modern devlet’ olarak bilinse de, devletin sadece işleyişlerini açıklamak devletin kendi mekanizmasına dair olguları arka planda bırakabileceğinden hareketle, bu başlıkta tarihsel süreç içerisinde devlet ve ütopya tanımlarının tahavvülü anlatılmıştır.

1.1.Devlet Nedir?

Devlet kavramının iktisadi, ideolojik, tarihi, mevcudiyeti ve fiiliyatına ilişkin birçok tanım bulunmaktadır. Devlet olgusu insanlık tarihinin başlangıç noktasında oluşmamıştır. İlk çağlardan günümüze kadar sosyal ve ekonomik gerekçelerle birlikte değişim, dönüşüm geçirmiş ve hala da geçirmektedir. Bununla birlikte devlet teorileri de günümüzde bu dönüşümlerini sürdürmektedir.

Bugüne kadar devlet kavramına ilişkin birçok tanım yapılmış ve yaklaşım geliştirilmiş olmasına rağmen, ortak bir açıklamada uzlaşma görülmemektedir. Derin görüş ayrılıklarının yanında, bazı konularda uzlaşma noktaları da teorisyenler tarafından benimsenmiştir. Kapani’ye göre, “devlet ne sadece ülkedir, ne insan topluluğudur, ne iktidardır ne siyasal ve hukuki düzendir, ne de bunların bir toplamı veya sentezidir. Devlet, bunların dışında ve ötesinde gözle görülemeyen, elle tutulamayan soyut bir kavramdır. Bazı realist sosyal bilimcilerin sık sık tekrarladıkları ‘devleti şimdiye kadar gören olmamıştır’ sözü, her şeyden önce bu gerçeği ifade için kullanılır. Devletin bu anlamda, sadece kavramsal (conceptual) geçerliğe sahip bir düşünce ürünü olduğunu

söyleyebiliriz”¹. Pierre Bourdieu ise, “devlete, bir devlet düşüncesi atfediyor olma riski taşıdığımızı ve düşüncelerimizin, toplumsal dünyayı onun aracılığıyla inşa ettiğimiz bilinç yapılarının ve devlet denilen bu özgün nesnenin bile aslında devletin ürünü olma ihtimalinin”² bulunduğunu vurgulamıştır. Devletin kendini anlamlandırma zorunluluğu, her zaman karmaşık olan toplumsal yapıların varlığından beri süregelmiştir. Çünkü “devlet, adına toplum denilen sosyal yapılanma biçiminin ortaya çıkışından beri varlığını koruyan bu gizemli kendini anlamlandırma zorunluluğunun, özü gereği kendisini bir zorunluluk olarak ortaya koymayan, ama değişik biçimler alması da kaçınılmaz olan öngörülemez çehrelerinden birisidir”³. Buradan hareketle, soyut bir olgu olan devletin ne olduğundan çok ne olması gerektiğine dair argümanların tarih boyunca tartışıldığını söylemek yerinde olacaktır.

Evrin sürecini tamamlamamış fakat tarihsel aralıklarla ciddi dönüşümler geçiren devlet olgusunun, ne olması gerektiğine dair bugüne kadar birçok farklı yaklaşım geliştirilmiştir. Devletin kavramsal geçerliliğe sahip bir düşünce ürünü olmasının yanında somut olguları da kapsayan bir yönü vardır. İktidar olgusu bu noktada büyük önem taşımaktadır fakat devletin soyut kavramsallığı ile devletin somut unsurları birbirine karıştırılmaması gerekmektedir.

Yöneten ve yönetilen hiyerarşisi, insanların bir arada yaşamak için belli bir sözleşmeye rıza gösterdikleri andan itibaren ortaya çıkmıştır. Bu hiyerarşi mülkiyet biçimleri ile anılmaya başlanmış ve yine mülkiyet üzerinde değişen tahakküm yapılarına göre biçim değiştirmiştir. İnsanın doğa durumunun en son sınırının mülkiyete geçişin olduğunu belirten Rousseau, İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı kitabının ikinci bölümüne çok bilinen şu metniyle başlar: “Bir toprak parçasının etrafını çitle çevirip 'Bu, bana aittir' diyebilen ve buna inanacak kadar saf insanlar bulan ilk insan uygar toplumun gerçek kurucusu oldu”⁴. İnsanlar arasındaki eşitsizlik, orantısız güç dengeleri,

¹Münci Kapani, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2010, s. 38.

² Pierre Bourdieu, **Devlet Üzerine- Collège de France Dersleri**, çev. Aslı Sümer, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016, s. 17.

³Marcel Gauchet, “Anlam Borcu ve Devletin Kökenleri: İlkelerde Din ve Siyaset”, **Devlet Kuramı**, çev. Ozan Erözden, der. Cemal Bâli Akal, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013, s. 37.

⁴ Jean-Jacques Rousseau, **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, çev. Fasih Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul, 2016, s. 133.

yaşamak için gerekli ihtiyaçların karşılanmasındaki iletişim biçimleri ve beraberinde gelen ekonomik faaliyetler, insanların belirli gruplar halinde yaşama zorunluluğunu doğurmuştur. Bu da en etkili toplumsal güç olan devletin varlığından ilkçağlardan beri haberdar olmamıza sebebiyet vermiştir. Devletin doğuşu ve kaynağı ile ilgili olarak bilimsel ilk yapıt Lewis Henry Morgan'ın Ancient Society (Eski Toplum) isimli kitabıdır. Morgan, mülkiyet fikrinin insan düşüncesinde çok yavaş ilerlediğinin altını çizmiş ve ona göre “mülkiyet fikri insanın uygarlığa geçişini geciktiren engelleri aşmasına yol açmakla kalmamış, ülke-toprağı ve mülkiyete dayalı siyasal toplumun kuruluşunda da rol oynamıştır”⁵. En ilkel zamanlardan günümüze doğru süregelen siyasal toplumun varlığı, mülkiyet biçimleri, sosyal bir varlık olan insanın değişen rolleri ve dahası önemli unsurun modern devletlerin kurumsallaşmasında önemli rol oynadığı gerçeği yadsınmamaktadır.

Günümüz modern devlet yapısını anlamak için, devletin doğasına ilişkin gelişim sürecine tarihsel aşamalarla kısaca değinmek yerinde olacaktır. Zira modern devlet olgusu 15. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlamıştır. Bu nedenle o tarihe kadarki aşamalarda yaşanan sosyal ve ekonomik gelişmeler, farklı çağlarda farklı devlet ve yönetim biçimlerini doğurmuştur.

1.2.İlkçağda Devlet Anlayışı

İnsanlık, var olduğundan beri çeşitli örgütlenme ve toplumsallaşma biçimleriyle birlikte hayatta kalma mücadelesi vermiştir. Aileler, klanlar, kabileler, köyler ve dahası oluşumlar artan nüfus, keşfedilen kaynaklar ve değişen, çeşitlenen ekonomik faaliyetlerle birlikte, ilkel toplum yapılanması da değişime uğramıştır.

İlkçağlarda doğayı anlamaya yönelik hüküm süren düşünceler dine dayalı idi. Dolayısıyla hükümdarlar Tanrı ile eş değer ve kutsal sayılmaktaydılar. Krallar kanunların üstünde bulunmaktaydı. Din, sosyal dokunun içerisinde çok güçlü bir yere sahip olarak kendisini korumaktaydı. Toplumlara birlikte var olan din olgusu kendisini tüm sosyallığın içerisinde güçlü şekilde hissettirmekte ve başlıca dayanak noktası

⁵Lewis Henry Morgan, **Eski Toplum 1**, çev. Ünsal Oskay, Payel Yayınları, İstanbul, 1994, s. 64.

olmaktaydı. “İlkel toplumlarda dini-mitik yapıların çerçevesini belirleyen şey, düşünsel evrenin temel zorunluluklarıdır. İlkel düşünce, düşünceyi düşünce yapan mantıksal ilkelerin hem yöntemsel hem de mantıksal sunumundan ibarettir. Başka bir deyişle, vahşilerin bundan farklı bir biçimde düşünebilmeleri olanaksızdır⁶. İlkel toplumlarda devlet bulunmamaktadır. Fakat uygarlığın ortaya çıkışı, insanlığı tarih öncesi dönemden ayırmaktadır. Yerleşik hayata geçişle birlikte toplumsal örgütlenmeler de gelişmiştir. İlk uygarlıklar sanıldığı gibi aksine çok da eskiye dayanmamaktadır. “Dar anlamıyla şehirde yaşayan insanlar anlamına gelen medeniyetin geçmişi, yalnızca 5000 yıl öncesine gider. Bunun ilk belirtileri dünyanın çok değişik yerlerinde bulunan büyük yapılardır: Mısır ve Orta Amerika’nın piramitleri, Irak’ın ziguratları (katlı tapınak kuleleri), Girit’teki Konossos Sarayı, Yunanistan anakarasındaki Miken Kalesi, İndus’un grid planlı 4.000 yaşındaki Harappa ve Mohenjodero şehirleri”⁷. Doğa durumu ile baş etme sorunlarından dolayı geliştirilen yeni teknikler, tarımcı grupların gelişimi, insanlar arasındaki koruyan kullanan ilişkisinin yöneten yönetilen ilişkisine dönüşmesi ve dolayısıyla siyasal örgütlenmeler bu yerleşik yapılarla birlikte ortaya çıkmıştır.

1.3.Eski Yunan ve Roma İmparatorluğu Dönemi

İlk uygarlıklar arasında, Eski Yunan ve Roma İmparatorluğu döneminde diğer medeniyetlerden farklı olarak yönetim biçiminin demokrasi olarak anılması bu dönemleri incelemek için önem taşımaktadır. Özgür ve demokratik devlet olarak anılan Eski Yunan’da, yurttaşlarca yönetilen polis devletinin varlığı söz konusu olmaktaydı.

Yunanlılar ile diğer eski uygarlıkları birbirlerinden ayıran en önemli etmen Yunan devleti polisin kurulması olmuştur. “Ayrıntılı bürokratik düzenek yerine polisin özelliği (İ.Ö. 8. yüzyıl), epeyce basit bir devlet (eğer devlet denebilirse) yönetiminin olmasıydı; temel siyasi ilişkiler yönetenler ile yönetilenler arasında değil, *yurttaşlar* arasındaydı ve kendi kendini yöneten bir yurttaş topluluğu söz konusuydu”⁸. Dönemin önemli düşünürü Aristoteles, devletin doğal ve bireyden önceliği olduğunu şu şekilde

⁶Gauchet, a.g.e.,s.39.

⁷Chris Harman, **Halkların Dünya Tarihi**, çev. Uygur Kocabaşoğlu, Yordam Kitap, İstanbul, 2010, s. 30.

⁸ Ellen Meiksins Wood, **Yurttaşlardan Lordlara**, çev. Oya Köymen, Yordam Kitap, İstanbul, 2009, s. 29.

açıklar: “ Şehir ya da devletin, aileden de aramızdaki herhangi bir bireyden de önceliği vardır. Çünkü bütün parçadan önce gelmelidir”⁹. Bu da aynı zamanda Aristoteles’in tümünden gelim metodunun kurucusu olduğunu bildirmektedir.

Özgürlük kavramı ile birlikte anılan Atina, demokrasinin ve Yunan siyaset teorisinin başkenti olmaktadır. “Bağımsız çalışmaya ve kendi kendine yeterli olmaya yaptığı vurguyla özgürlük kavramı, üreticilerin yurttaş oldukları, sömürülenlerin ve üretici sınıfların yurttaş toplumunda kaynaştığı, lordluğa, efendiler ile hizmetkârlar ya da yöneticiler ile yönetilenler biçiminde bağımlılığın olmadığı bir devletin özgün gerçeğini yansıtmaktadır”¹⁰. Fakat Yunan şehir devletlerinin de demokratikliği tartışmalıdır. Atina’daki demokrasinin demokratikliği meselesi net bir konu olmamaktadır. Çünkü o dönemde de hala kölelik devam etmekte ve sadece üreticiler yurttaş statüsünde sayılmaktadır. “Kölelik Yunanistan ve Roma’da artık ürün üretiminin temel kaynağı haline gelmişti”¹¹. Özetle, Atina’nın kendi yarattığı demokrasi kavramı yine kendi içerisinde anlamlı bir değer taşımaktaydı.

Sınıfsal farklılıklar da beraberinde sınıf mücadelelerini getirmekteydi. “Arazilerini oldukça fazla sayıda köle ile işleyen ve bedensel işlerle ilgili herhangi bir faaliyetten uzak duran zengin toprak sahipleri ile daha küçük çiftçi ve zanaatçı kitlesi arasındaki sınıf mücadelesiydi. Bu ikinciler de bazen bir ya da iki köleye sahip olabiliyor, ama tarlalarında ya da işliklerinde bizzat çalışıyorlardı”¹². Mayo’ya göre, “Yunan şehir devletlerinin demokratik olsa da olmasa da eski kabile ve köylerde olduğu gibi özel ve hatta manevi bir sadakat istediğini belirtmeye mecburuz”¹³. Yine de, bireyin hak ve özgürlüklerinden henüz söz edilmediğinin altını çizmekte fayda bulunmaktadır. Çünkü sitenin, bireyler üzerinde mutlak bir hâkimiyete sahip olduğu görülmektedir.

Roma İmparatorluğu, Atina’ya göre yapısal farklılık göstermektedir. Topraklar üzerinde söz sahibi olmak adına yurttaşların baskısı hissedilse de, Atina’ya göre

⁹ Aristoteles, **Politika**, çev. Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2016, s. 12.

¹⁰Wood, **a.g.e.**, s. 43.

¹¹ Harman; **a.g.e.**, s. 73.

¹²**A. k.**, s.75.

¹³ Henry Bertram Mayo, **Demokratik Teoriye Giriş**, çev. Emre Kongar, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1964, s. 41.

Roma'nın daha az demokratik olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Yöneticileri seçme, savaşa veya barışa karar verme yetkisi olan bir meclis bulunmasına rağmen, “meclisin 193 üyesinden 98'i yüksek sınıfa aitti ve ‘Plepyen’ küçük köylülüğün temsilcilerinin, kendi görüşleri etrafında oybirliği sağlasalar bile ağırlıkları olmadığı gibi, *proletarii* olarak bilinen mülksüz Romalıların yalnızca bir tek oyu vardı”¹⁴. Rousseau, kanun yapma hakkının tüm yurttaşlar arasında ortak olması gerektiğini belirtmekte ve Roma'daki halk oylamasını saçma bir tutarsızlık olarak değerlendirmektedir¹⁵. Yurttaşlar arasındaki bu farklı uygulamalar akabinde sınıf çatışmalarına neden olmaktaydı. Sınıflar arasındaki çatışmalar da beraberinde ayaklanmalara sebebiyet vermekteydi. Ayrıca Roma'da Yunan şehir devletlerine göre köle sayısı çok daha fazla bulunmaktaydı.

Yunan şehir devletlerindeki iktisadi rahatlama beraberinde bilimsel ve düşünsel gelişmeleri de getirmektedir. Önemli düşünürler, Platon ve Aristoteles'in eserleri, dönemin siyasal ve toplumsal yapılarını net şekilde görmemize yardımcı olmaktadır. Polis'te de Roma'da da sınıf farklılıklarının olduğunu daha önce belirtmiştik. Platon ve onun akademisinde eğitim alan Aristoteles ideal devlet arayışlarını yansıttıkları eserlerinde bunu kuvvetle desteklemektedirler.

Anti demokrat olarak nitelendirilen Platon, Devlet isimli eserinde, Sokrates'in ideal devlet anlayışını kaleme almıştır. Eser, Aristoteles'in oğlu Glaukon ile Pire'ye inen ve orada bulunan diğerleri ile Sokrates'in arasında geçen diyaloglara dayanmaktadır. Sokrates'e göre, devletin yöneticileri toplum için her zaman en iyi işleri yapan kişiler, filozoflar olmalı ve sürekli gözetlenmelidir. Yöneticiler yaşlılar, yönetilenler ise gençler olmalıdır. Glaukon sorar:

- “Yönetenlerin yaşlılar, yönetilenlerin de gençler olması gerekir, diyemez miyiz?”

- “Diyebiliriz tabii.”

¹⁴ Harman, **a. g. e.** , s. 81.

¹⁵ Rousseau, **a.g. e.** , s. 69.

-“ Yaşlılar arasında da en iyilerini seçeceğiz elbette.”

-“ Öyle.¹⁶”

Sokrates tarafından devlet yapısı ile ilgili önemli bir benzetme kullanılır. Bir Fenike masalını örnek göstererek, kimilerinin ruhunun altınla (yöneticiler - filozoflar) kimilerinin ki gümüşle (bekçiler) kimilerinin ise bakır ve tunçla (çiftçiler ve zanaatkârlar) yoğrulmuş olduğunu ifade eder. Mayasında demir ya da tunç katışık olanların önderlik edeceği gün ise şehrin yok olacağını Tanrı’nın buyurduğunu söyler. Sokrates şöyle der: “ Bu toplumun birer parçası olan sizler, diyeceğim, birbirinizin kardeşisiniz. Ama sizi yaratan Tanrı, aranızdan önder olarak yarattıklarının mayasına altın katmıştır. Onlar bunun için baş tacı olurlar. Yardımcı olarak yarattıklarının mayasına da demir ve tunç katmıştır. Aramızda bir hamur birliği olduğuna göre sizden doğan çocuklar da herhalde size benzeyeceklerdir. Ama arada bir altından gümüş, gümüşten de altın doğduğu görülebilir.¹⁷” Sokrates’in bu sözleri, açık bir toplum yapısı ve hiyerarşik ilişkilerin bulunduğunu kuvvetle destekler niteliktedir.

Sokrates, diyaloglarında ideal bir devlet düzeni içerisindeki en iyi yöneticilerin sahip olması gereken yetkinlikleri, tecrübeleri, özelliklerini, ahlak ve erdemlerini sıralamaktadır. En ideal yöneticilerin ise filozoflar olduğunu, gülünçlükle karşılaşma ihtimaline karşılık güçlü bir şekilde savunmaktadır. Sokrates, “Filozoflar bu devletlerde kral ya da şimdi kral, önder dediklerimiz gerçekten filozof olmadıkça, böylece aynı insanda devlet gücüyle akıl gücü birleşmedikçe, kesin bir kanunla herkese yalnız kendi yapacağı iş verilmedikçe, sevgili Glaukon, bence bu devletlerin başı dertten kurtulamaz, insanoğlu da bunu yapmadıkça tasarladığımız devlet mümkün olduğu ölçüde bile doğamaz, kavuşamaz gün ışığına.¹⁸” Özetle Sokrates, siyasetin anlam ve biçimine uygun olarak erdemlilerin yönetimde bulunması gerektiğine vurgu yapmakta, sayısal çoğunlukla ise ilgilenememektedir.

¹⁶ Platon, **Devlet**, çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, s. 107.

¹⁷ Platon; **a. g. e.** , s. 111.

¹⁸ **A. k.**, s. 182.

Platon ise, ideal devlet anlayışı içerisinde adaletin önemine vurgu yapmaktadır. “Ona göre, devletin adaletin yöneticisi olmanın dışında ve bundan daha yüksek bir ereği yoktur.¹⁹” Platon’un adaleti yasallığa vurgu yapmaktadır. Bu özelliği ile yasal devletin ilk savunucusu olmaktadır. “En iyi devlet sorusu Platon’dan çok önce ve büyük bir istekle tartışılmıştı. Ama Platon, bu soruyla ilgilenmemektedir. Onun aradığı en iyi olan değil, <ülkü> (ideal) devlettir”²⁰. “Platon, ideal devletini oluştururken yeryüzündeki devlet biçimleri hakkındaki gözlemlerinden, incelemelerinden hareket etmiştir. Devletini bozulmanın dışında tutabilmek için, siyasal bozulmayı belirleyen etkenleri ondan uzak tutmaya çalışmış ve ideal devletin kurumlarını bunu sağlayabileceklerine inandığı biçimlerde düzenlemiştir.”²¹ Kısacası Platon, toplumsal olarak iyi, doğru, adil bir yaşam biçimine ulaşılabilirliğini savunmaktadır. Hocası Sokrates gibi, o da bilgi ve erdem özdeşliğini vurgulamaktadır. Platon’un daha çok siyaset alanında soyut en iyi arayışı içerisinde bulunduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Platon’un öğrencisi Aristoteles ise, güncel siyasetin hedefleri ve pratik alanları ile ilgilenmektedir. “Aristoteles, siyasal düşüncelerini Platon’un tersine kurgulara (spekülasyonlara) değil, genellikle gözlemlere, somut araştırmalara ve karşılaştırmalara dayandırmıştır. Politika adlı eseri iki eksen üzerine kuruludur. Bir yanda gözlem ve deneylerden yola çıkarak gerçek yönetimlerin mekanizmasını siyaseti ahlaktan soyutlayacak denli bilimsel bir biçimde incelemiş, öte yanda felsefi yaklaşıma ağırlık vererek bir ideal devlet tasarımı çizmiştir”²². Aristoteles, toplumun doğasını anlamının siyasal olanın doğasını anlamakta yattığını vurgulamaktadır. Ona göre, insan doğuştan toplumsal- siyasal bir hayvandır ve toplum dışında varlığını sürdürmesi mümkün değildir. “Besbelli ki insan arının ya da topluluk içinde (sürü halinde) yaşayan başka herhangi bir hayvanın olmadığı anlamda bir siyasal hayvandır (zoon politikon). Çoğu kez dediğimiz gibi, doğa hiçbir şeyi boşuna yapmaz; insanı siyasal bir hayvan yapmak amacıyla da bütün hayvanlar arasında yalnız ona dili, anlamlı konuşma yetisini

¹⁹Ernst Cassirer, **Devlet Efsanesi**, çev. Necla Arat, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984, s. 78.

²⁰Cassirer, **a. g. e.**, s. 79.

²¹ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Kent Devletinden İmparatorluğa**, İmge Kitabevi, Ankara, 2009, s. 233, 234.

²²Ağaoğulları; **a. g. e.**, s. 339.

vermiştir.²³” İnsanın doğasından gelen bu özellikleri ise, doğru ve yanlış erdemli yaşam temelinde ayırt etmesi önem taşımaktadır.

Devletin doğal bir yapı olduğunu ve insanın da doğası nedeniyle devlette yaşamaya uygun özellikleri olduğunu ifade eden Aristoteles’e göre, “Son birlik, çeşitli köylerden oluşan şehir ya da devlettir (polis). Bununla, hemen her bakımdan süreç tamamlanmıştır, kendi kendine yeterliliğe erişilmiş ve böylelikle yaşamın kendisini sağlamak için başlamışken, şimdi iyi yaşamı sağlayabilecek duruma gelmiştir.²⁴” İnsanın ilk eylemi olan kendi varlığını hissetmesi, hayatta kalmasını sağlama yolları arayışının ötesinde bir noktaya erişilmekte, toplumsal ve siyasallaşmış bir örgütlenme söz konusu olmaktadır.

İnsanın doğası gereği toplumsal bir yaratık olduğunu vurgulayan Aristoteles, toplumun düzenlenmesini de yasaların varlığına bağlamaktadır. Toplumun yasalar ile düzenlenmesi ise, devleti yaratmaktadır. Aristoteles’e göre, insanın doğası gereği içinde bulunan tutkuların üzerinden yasalar gelir ve “ yasanın egemen olması, yurttaşlardan herhangi birinin egemen olmasına yeğdir” der²⁵ . Yönetimlerin çoğulluğu ile ilgilenmemiş, aristokrasi ve monarşiyi savunmuştur. Aristoteles de, Platon gibi köleliği savunmakta fakat hukuk devleti anlayışından hareketle yasaların üstünlüğünü benimsemektedir.

Aristoteles’e göre, insanın var oluşu doğal bir durum ise, ortaklaşa kurulan bir devlet düzeninin varlığı da doğal bir durumdur. Bu düzene katılmayanlar ise, ancak hayvan ya da Tanrı olabilirler. Ona göre, erdem ve adalet devletin temelini oluşturur. Aristoteles, “Adalet devletin orta direğidir; çünkü siyasal topluluğun temeli hak’tır ve hak neyin adaletli olduğuna karar vermenin ayracıdır”²⁶. Devlet ise, toplulukların en üstünü ve en yüksek ‘iyi’yi amaç edinendir. “Bu, bizim devlet dediğimiz topluluktur ve o topluluk türüne de siyasal diyoruz”²⁷. Devletin amacının sadece topluluk halinde

²³ Aristoteles, **a. g. e.**, s. 12.

²⁴ **A. k.** , s. 11.

²⁵ **A. k.** , s. 124.

²⁶ **A. k.** , s. 13.

²⁷ **A. k.**,s. 9.

şekilde yaşayabilme organizasyonun dışında daha başka, mutlu ve iyi bir yaşam sağlayabilmesi gibi erekleri olmalıdır. “Devlet dediğimiz siyasal birlik, yalnızca bir arada yaşamak için değil, soylu erdemlerde bulunmak içindir”²⁸. Dolayısıyla, Aristoteles, tıpkı Sokrates ve Platon gibi, ideal devlet düzeninde en iyi, en erdemli ve en ahlaklı olanın yönetimde yer alması gerektiğini vurgulamaktadır.

Aristoteles, diğerlerinden farklı olarak, “toplumu bir canlıya, bir bedene benzeterek ‘organizmacı toplum’ görüşüne ulaşır.”²⁹ Aristoteles, insanın bir arada yaşama yetisinin kurumsallaşmış şekli olan devlet olgusunu doğal olarak nitelemekte ve insan doğasına en uygun ve uyumlu olabilecek yönetim biçimlerini tartışmıştır.

1.4. Ortaçağ’da Devlet ve Feodal Düzen

Batı Roma İmparatorluğu’nun gelişiminin sonsuz bir köle arzına dayanması ve toprak verimliliğine duyulan az ilgi, imparatorluğu bunalıma sonrasında da çöküşe sürüklemiştir. Kaosun devamında yeni tarım yöntemleri ve beraberinde yeni toplumsal örgütlenmeler gelişmiştir. Bu daha sonraları feodal toplum olarak adlandırılan bir örgütlenme biçimi olmaktadır. Feodalite, İ.S. 8. yüzyılda Orta Çağ’dan Modern Avrupa’ya kadar uzanan Sanayi Devrimi ile ise tamamen son bulan bir düzendir.

Avrupa topraklarında hâkim olan feodal düzenin değişmesi çok uzun yıllar almıştır. Değişen ekonomik yöntemler, yönetim tarzlarını da belirlemiştir. Bölünmüş toprak hâkimiyeti ve bölünmüş iktidar ilişkileri kuvvetli bir hiyerarşik yapı ortaya çıkarmıştır. “Arazi, çoğu kez birbirinden ormanlar ya da bataklıklarla ayrılmış, birbiriyle savaştan baronlular arasında bölüşülmüştü. Her birinin gerçekte kendiyle sınırlı bir ekonomisi vardı ve halkları da tümüyle kendi topraklarında üretilen şeylere bağımlıydı. Köylüler arazilerini ve lordlarını terk etmek özgürlüğüne sahip değillerdi”³⁰. Köylüler yani serfler feodal toplumda en alt fakat en geniş tabakayı oluşturmaktaydılar. Huberman’a göre, feodal toplum “dua edenler, savaşanlar ve çalışanlar; yani kilise

²⁸A. k. , s. 103.

²⁹Ağaoğulları, a. g. e. , s. 342.

³⁰ Harman, a. g. e. , s. 144.

sınıfıyla askeri beslemek için çalışan insanlardan oluşan³¹ üç grupta bir toplumdur. Köylü, işlediği toprakta barınmakta ve lordu için ücretsiz çalışmaktaydı. Topraklar ise, bölünmüş durumdaydı.

Feodal toplumda, toprağın ve toprak hâkimiyetinin parselce bölünmesine karşılık devlet işlerinin de bölündüğü görülmektedir. “Kapsayıcı devlet egemenliğinin yerine, mahalli ya da bölgesel yönetimler aracılığıyla örgütlenme ve coğrafi parçalanmışlık geçti. Egemen sınıfın içinde kralların ve lordların ya da lordların ve vassalların arasında belki de sözleşmeler yapıldı –bu anlaşmalar çok değişik biçimlerde olmakla birlikte vassallığın varlığı da tartışma konusu yapılmıştır. Genellikle idari, adli ve askeri bölünmüşlüğe, mülkiyet haklarının zorunlu kıldığı, koşullu mülkiyet sistemi eşlik etmiştir.³²” 20. yüzyıla feodal toplum araştırmasıyla damgasını vuran Bloch, vassallığı “Bir başkasının “adamı” olmak; feodal terminolojide bundan daha yaygın ve daha anlam yüklü hiçbir kelime bileşkesi yoktu.³³” şeklinde tanımlamaktadır. “Bu, bağın hukuksal kaynağı ve sınıf farklarını hesaba katmadan bütün tabiiyet ilişkileri için kullanılıyordu. Serf nasıl köy senyörünün “adamı”ysa, kont da kralın “adamı”ydı³⁴. Bireyin bireye tabiiyetinin baskın olduğu, feodal lordların sömürüye dayanan anlayışlarının egemen olduğu feodal dönemdeki “insanlar arasındaki bu tabiiyet ilişkisi, bütün toplumsal yaşamı damgalıyorsa da, ilişkinin büründüğü biçimler büyük bir çeşitlilik göstermekteydi. En yüksek sınıflardan en mütevazılarına varıncaya kadar türlü geçişler mümkündü. Bunlara bir de ülkeler arası farklılaşmaları eklersek, manzara biraz belirginlik kazanır³⁵. Kısacası, lordların varlığı köylülerin varlığına dayanmakta ve lordlar da bu sayede toprakları finanse etmekte özgürdüler. Bu yönüyle feodal toplumda merkezi yapının güçsüz bir konumda olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Lordlar, köylülerin işlediği topraklara karşılık onları korumakla yükümlüydüler. Bu da lordların, köylülerin üzerinde merkezi yönetimden farklı idari yapılar oluşturmalarına olanak tanımaktaydı.

³¹Leo Huberman, **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**, çev. Murat Belge, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.10.

³²Wood, a. g. e. , s. 177.

³³Marc Bloch, **Feodal Toplum**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015, s.243.

³⁴Bloch, **gös. yer.**

³⁵A. k. , s. 244.

Lordların köylüleri, ücretsiz emekleri karşılığındaki koruma yükümlülükleri feodal düzenin askeri temelli bir yapıya sahip olduğuna işaret etmektedir. Zira “feodal kral *pirumus inter pares* (“eşitler arasında birinci”)’dir.³⁶” Askeri yapılanmanın da tıpkı toprağın parsellere ayrılması gibi farklı idarelere ayrılması, ulus merkez bir devlet anlayışından uzak, farklı denetim mekanizmaları getirmekteydi.

Kırsal alanlarda, toprağa dayalı, ücret karşılığı toprak (fief) verilen yönetim anlayışının içerisinde köle konumunda yaşayan köylülerin hayatlarına karşılık şehirlerde hayat daha farklıydı. “Tacirler ve zanaatkârlar, herhangi bir lordun doğrudan buyruğu altında olmayan özgür bireylerdi. Şehirli sınıflar, lordlar sınıfının imtiyazlarından giderek nefret ediyorlardı.³⁷” Feodal yöneticilerin, toplum üzerinde baskıları artmaktaydı. Sosyal yaşam, toprak hâkimiyetini elinde bulunduran, malikâne beyleri, lordlar ve senyörlerin elinde bulunmaktaydı. Ayrıca kilisenin kitlelerin zihni üzerindeki tahakkümü de devam etmekte hatta kurumsallaşma yolunda ilerlemekteydi. 13. yüzyılda ekonomik ve teknik ilerleme sağlansa da bu uzun sürmemiştir.

1789 yılına gelindiğinde ise tüm dengeleri değiştirecek önemli bir gelişme yaşandı. Fransız Devrimi gerçekleşti ve çok uzun yıllar süren feodal düzenin çözülüşü hızlanmıştır. Ezilen, sömürülen, köle ile eşdeğer statüye sahip olan serflerin konumunda iyileşme sağlandı. Ödemeler ve kısıtlamalara karşı köylüler şiddetli rahatsızlık duysalar da bu köklü bir ayaklanma ve devrimle sonuçlanmadı. Köylülerin yardımına burjuva sınıfı yetişti. “Fransız devrimini yapan ve bundan en kazançlı çıkan bu yükselen orta sınıf burjuvazi oldu. Burjuvazi devrimi yaptı çünkü yapması gerekiyordu. Zorbaları deviremeye kendisi ezilecekti”³⁸. Otoriteyi uygulama şeklinin temsili sisteme bırakılması, kontrol edilemeyen bir piyasanın buyrukları ile ezilerek yönetilen çoğunluk sınıfların bulunması, idari ve yargı yapılanmasındaki dağınıklık, bölünmüşlük ve eşitsizlik, karşılıklı bağlılığa dayanması, toprakları zorla zapt edilen köylülerin ücretsiz emeğinin hâkim olması ve skolâstik düşüncenin kuvvetliliği feodal toplumun çöküşünü hazırlayan başlıca etmenler olmuştur.

³⁶ Christopher Pierson, **Modern Devlet**, çev. Neşet Kutluğ, Burcu Erdoğan, Chiviyazıları Yayınevi, Ankara, 2015, s. 64.

³⁷ Harman, **a. g. e.**, s. 148.

³⁸ Huberman, **a. g. e.**, s. 169.

Buraya kadar açıklanan, ekonomik, idari, yargı ve toplumsal ilişkilerden anlaşılacağı üzere, ortaçağda egemen olan siyasi düşünce iktidarın ilahi kaynaklı oluşuydu. Ortaçağ'ın siyasal sistemi, içerisinde klasik eskiçağdan etkiler barındırmaktaydı. Zira serflik, kölelik yönetiminin bir tezahürüydü. Dönemin önemli düşünürü Aquino'lu Thomas (yaklaşık 1225-74) için “yönetim, yöneticinin, tebaası gibi yasalara bağlı olduğu ölçüde siyasidir.”³⁹ Bundan sonraki süreçte, Ortaçağ'ın sonlarına doğru feodal yapının çözülüşü ile birlikte, hukuki ve siyasal otoritenin merkezileşmesi görülmektedir. Devlet kudretinin önemi tarih sahnesinde önemli bir yere yerleşmektedir.

1.5.Mutlakıyetçi Devletlere Geçiş Aşaması: Standestaat

Feodal toplumun çözülüşünde önemli bir etken kentlerin hızla yükselişi ve ticaretin yaygınlaşması idi. Feodal dönem ile mutlakıyetçi devletlerarasındaki dönemde kalan özgün bir yönetim sistemi ise Standestaat idi.

Siyaset tarihçisi, Gianfranco Poggi'ye göre, feodal yönetim sistemindeki sosyo-ekonomik taban 13. yüzyıla gelindiğinde önemli değişikliğe uğramıştı. Kentlerin gelişimini Alman geleneğine uygun olarak ‘*Standestaat*’ terimi ile açıklayan Poggi'ye göre, “İlk önce, *Stand* terimi, İngilizcede aşağı yukarı aynı anlama gelen “*estate*” kelimesi gibi, belirli bir tür tabakalaşmayı açıklayan sosyolojik bir anlama sahiptir. Thomas Humphrey Marshall'ın tanımından hareketle, “*Estate*” dediğimizde aynı statüye sahip bir grup insanı kastediyoruz.”⁴⁰ Max Weber'e göre, Standestaat çok farklı nedenlerle ortaya çıktı. En bilinen neden ekonomi olarak gösterilse de ekonomik etki dolaylıydı. Asıl etki, siyasal ve askeri temelliydi ⁴¹ . Kentlilerin, siyasal yetki alanlarındaki talepleri bu dönemde arttı. Stande ile hükümdar arasında bir ilişki söz konusu idi.

³⁹Wood, a. g. e. , s. 208.

⁴⁰ Gianfranco Poggi, **Modern Devletin Gelişimi**, çev. Şule Kut, Binnaz Toprak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 60.

⁴¹Max Weber, **Ekonomi ve Toplum Cilt 1**, çev. Latif Boyacı, Yarın Yayınları, İstanbul, 2012, s. 451.

Poggi, siyasal açıdan Standestaat'ın özgün bir yönetim oluşunu şu şekilde açıklamaktadır: “*Standestaat*'ta var olan *Estate*”ler yerine, “*Estates*” ya da *Stande* denen ve hükümdar ile işbirliği yapmak amacıyla oluşmuş kurumlar bulunmaktaydı. Bu kurumlar, tek tek *estate*'lerin küçük siyasal yetkilerini daha önemli taleplere ve daha geniş yetkilere dönüştürebilecek özel bir yapıya sahip görülüyordu. *Stande* kurumsal bir çatı altında toplanarak kendilerini bölgesel hükümdar nezdinde temsil ediyor, yönetimin kamuyu ilgilendiren genel boyutları üzerinde hükümdarlarla işbirliği yapıyordu. *Standestaat*'ı özgün bir yönetim sistemi yapan işte budur.⁴²” Yani, Standestaat yönetimi içerisinde, güçlü kentli gruplar, hükümdar ile temas halinde ve haklarını doğrudan vurgulamanın, itirazlarını yapmanın koşullarını sağlamaktaydılar.

13. ve 16. yüzyılları arasında var olan bu yönetim düzeninde kurumsal çıkarlar bulunmaktaydı. Modern unsurlar varmış gibi görünse de bu düzen Pierson'a göre, sadece “modern devletin kaynağı olan mutlakiyete geçişin bir öngörüsüdür.”⁴³ Özetle, feodal düzenin hâkim olduğu yıllar içerisinde kentlilerin güçlenmesi ile birlikte özgün bir yönetim haline dönüşen bu ara dönemde, siyasi iktidarın merkezileşmesi hala söz konusu olmamaktadır. Güçlenen ve zenginleşen kentli grupların, köylü ve lord ilişkisinin dışında hükümdar ile doğrudan bağlantı kurmanın, kendi hak ve çıkarlarını korumanın ve imtiyaz sahibi olmanın yollarını aradığı ve hükümdara karşı direnebilme özelliğini kazanmalarına kadar giden feodal düzenin köyler dışında, kentsel bir yapılanmasıdır.

1.6. Yeniçağ ve Mutlak Yönetim Sistemi

Tarih çağlarının üçüncüsü olarak adlandırılan ve mutlak yönetim sistemlerinin devletlerarasında giderek yaygınlaştığı bu dönem, çoğu tarihçi tarafından 1450'lerde başlamıştır. Bu döneme damgasını vuran, Rönesans, reform, coğrafi keşifler, matbaanın Avrupa'ya getirilmesi gibi yenilikler yönetim biçiminin dönüşümüne etkide bulunmuş, takibinde devam eden ve modern çağa uzanan siyasi, ekonomik ve sosyal devrimlerin

⁴²Poggi, a. g. e. , s. 61.

⁴³Pierson, a. g. e. , s. 66.

de habercisi olmasıdır. Modern devletlerin gelişim aşamasındaki bu kilit dönemi anlayabilmek için önceki bölümlerde feodal düzenin yapısına önemle vurgu yapılmıştır.

İmparatorluk ile kilise arasındaki görev ve yetki meselelerinin giderek eleştirelilik kazanması, sivil toplum içerisinde burjuvazinin güçlü bir konuma ulaşması, feodal düzenin parçalanmış iktidar sistemi başta olmak üzere çeşitli sosyal, ekonomik ve askeri nedenlerden dolayı çözülmesi yerini hükümdarların mutlak güçlerinin kuvvetlenmesine bırakmaktadır. Mutlakıyetçi devletler aynı anda tüm Avrupa ülkelerinde görülmemiştir. Ülkelerin kendilerine has siyasi gelişmeleri farklılık gösterse de bu çağda özellikle 16. ve 17. yüzyıllarda devletler sistemi sağlamlaşmaktadır.

Mutlakıyetçi devletlerin geleneksel döneme mi ya da modern döneme mi ait olduğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlardan öne çıkan, Giddens ve Poggi'nin görüşleridir. Giddens'a göre, "mutlak devlet hala geleneksel devlettir."⁴⁴ Poggi'ye göre ise, mutlak yönetim modern devletin ilk belirtisidir⁴⁵. "Tüm anlaşmazlıklar göz önüne alındığında mutlakıyet birkaç yüzyıl sürmüş olsa da bir geçiş dönemi yapısı olarak ele alınabilir. Bu yapı geç feodal dönem koşullarında oluşmuş ancak giderek, az çok evrensel olarak "modern" denebilecek bir yapıya dönüşmüştür. On altıncı yüzyılda ortaya çıkan mutlakıyet, on yedinci yüzyılda temel devlet şekli haline gelmiş ve ancak on sekizinci yüzyılın sonlarına doğru yerini daha bilinen modern devlet yapılarına bırakmaya başlamıştır"⁴⁶. Modern yönetim sistemlerinden önce görülen bu yeni sistemin geleneksel çağa mı yoksa modern çağa mı ait olduğu fikir ayrılıklarını bir kenara bırakırsak, mutlak yönetim sistemlerinin, birkaç yüzyıllık bu tahavvül sürecini etkileyen çeşitli siyasi, ekonomik ve askeri nedenlerin bulunduğunu söylemek mümkün olmaktadır.

Feodal düzende kuvvetli şekilde yükselişe geçen kentlerin varlığı, merkezileşemeyen bir otoriteye neden olmaktaydı. Fakat "mutlakıyet her şeyden önce,

⁴⁴Anthony Giddens, **Ulus Devlet ve Şiddet**, çev. Cumhur Atay, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2008, s. 131.

⁴⁵Poggi, **a. g. e.**, s. 81.

⁴⁶Pierson, **a. g. e.**, s. 66.

siyasi iktidarın yoğunlaşması ve merkezileşmesidir.⁴⁷” Yönetim, yalnızca kralın kendisi haline gelmekteydi. Feodal kalıntılarla birlikte doğan bu yeni dönem aynı zamanda modern yönetim sistemlerine de ışık yakmaktadır.

Mutlakıyet tüm kıta Avrupa’ında aynı anda başlayıp aynı anda son bulmamıştır. Örneğin, “mutlakıyetin olağanüstü kısa sürdüğü İngiltere’de bu düzen on yedinci yüzyılın sonunda ortadan kalkmıştı. Aslında, İngiltere ve Hollanda’da görülen “anayasal” rejimlerin herhangi bir dönemde “gerçekten” mutlakıyetçi olup olmadıkları bile tartışılabilir. Doğu Avrupa’nın önemli bir kısmında ise bunun tersine mutlakıyetçi rejimler on dokuzuncu yüzyılın önemli bir kısmında varlıklarını korumuşlardır. Olağandışı uzun süren varlığı ve moderniteye olan yakınlığı dikkate alındığında modern devletin en önemli özelliklerinin birçoğunun mutlakıyetin ürünü olması ve hatta modern devletin hala bazı açılardan “mutlakıyetçi” olarak görülmesi bizi şaşırtmamalıdır.⁴⁸”

Devletlerin hudut ve sınırları bu dönemde belirginleşmiştir. Sınırların belirlenmesi ve diplomasinin varlığı mutlak devletlerin belirginlik özelliklerindendir. Giddens’a göre, “Mutlakıyet altında devlet tebaasının büyük çoğunluğu hayatlarını eskisi gibi yaşamaya devam etseler bile daha fazla “piramitsel” bir karaktere sahip olmaya başladı. Devletin içten pekişmesi onun bölgesel şeklinin daha açıkça vurgulanmasına hizmet etti ve Avrupa’nın devletlerin sınırları bakımından değişime uğraması mutlakıyet döneminde oldu.⁴⁹” Sınır ve hudutların belirlenmesinde bu dönemde meydana gelen coğrafi keşiflerin etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Dönemin önemli özellikleri, değişen idari yapılanmalar, hukuk sistemi, anayasal rejimlerin oluşumu, ekonomide kapitalizme giden yolun genişlemesi, diplomasi ve egemenlik kavramlarıdır. Bu dönemde, Roma hukuku birçok ülkede geçerlik kazandı⁵⁰. Diplomasi, bu dönemden önce de bulunmakta fakat geleneksel türdendi. Giddens’a göre, “On yedinci yüzyıl Fransa’sında bile diplomasi hala oldukça ilkel biçimde

⁴⁷A. k. , s. 67.

⁴⁸A. k. , s. 66.

⁴⁹Giddens, a. g. e. , s. 122.

⁵⁰Poggi, a. g. e. , s. 93.

örgütlenmişti.⁵¹” Takip eden yüzyıllarda ise devletlerin iç ve dış bölgelerde geniş diplomatik görevlerde bulunan yetkilileri artmıştır. Vergilendirme sistemi de bu dönemde devletin bağlayıcılığı açısından önemlidir. Birey ve yurttaş kavramlarının dönüşümünde önemli derecede etkili olmuştur. Vergilendirme sistemi iki türlüydü: “Birisi topraktan alınan ve asıl olarak güneyde uygulanan, diğeri ise kişisel vergilendirme şekliydi.⁵²” Mutlakiyette gelişen bu yasal ve mali sistemler, modern devletin de özellikleri arasında yer almaktadır.

Üzerinde durulması gereken ve devlet kavramı ile birlikte anılan bir diğ er unsur egemenlik kavramıdır. Egemenlik kavramının, Ortaçağ’ın sonları ve Yeni Çağ’ın başlarında ortaya çıkmasının nedeni çeşitli tarihsel olaylardır. Feodalite, krallık ve Papalık arasında süren savaşlar nedeniyle, “egemenlik kavramı, Fransa krallarınca ülke içinde kendi iktidarlarına rakip olabilecek bir iktidar, ülke dışında da kendilerinden üstün bir kudret tanımadıklarını ifade eden bir hukuki formül olarak kullanılmıştır. (Egemenlik deyiminin Fransızca’daki karşılığı olan “*souveraineté*” kelimesi, kökünü Latince’de “en üstün iktidar anlamına gelen “*superanus*” sözcüğünden alır.)⁵³” Egemenlik kavramını bir teori haline getiren ise on altıncı yüzyılın sonlarında yayımladığı “Devletin Altı Kitabı” (*Les Six Livres de la République*) ile Jean Bodin olmuştur. Bodin’e göre, “doğal hukuk ve ilahi temelli dayanaklar işleyişi yavaşlatır, egemenlik yavaşlatmaz. Fakat egemen olan aynı zamanda erdemli ve Tanrı’nın kanunlarına saygılı olmalıdır.⁵⁴” Yani Tanrı’dan sonra egemenin üzerinde hiçbir güç tanınmayacağına işaret etmektedir. Bodin’e göre, “Diktatör egemen değildi. Atina’nın büyük Archonte’si, bir prens ya da teğmenler de egemen değ illerdi. Onların mutlak güçleri yoktu. Önemli olan ‘mutlak güç’tür.⁵⁵” Başka şekilde ifade etmek gerekirse, bir ülke üzerindeki egemen kudret tektir, kaynağını ise mutlak gücünden almaktadır. Modern devletlerin doğasının açıklanmasında egemenlik kavramının en önemli unsurlardan biri olduğu yadsınamaz bir gerçeklik taşımaktadır.

⁵¹Giddens, a. g. e. , s. 123.

⁵²A. g. e. , s. 138.

⁵³Kapani, a. g. e. , ss. 59-60.

⁵⁴Jean Bodin, **Les Six Livres de la République**, Québec, Édition et présentation de Gérard Mairet, Paris, Librairie Générale Française, 1993, s. 16.

⁵⁵Bodin, a. g. e. , ss. 75-77.

Devlet aygıtlarının pekişmesinde önemli rol oynayan mutlakîyetin fiiliyatına ilişkin ana unsurları Giddens şu şekilde özetlemektedir:

- i. “İdari gücün merkezileşmesi ve genişlemesi;
- ii. Yeni hukuk mekanizmalarının gelişmesi ve
- iii. Mali yönetim usullerindeki değişiklikler.⁵⁶”

Farklı bölgelerde farklı biçimlerde kendini gösterse de mutlakîyetin belli başlı unsurları bu sıralandırmaya tekabül etmektedir. Mutlakîyette siyasal, askeri ve ekonomik güçler dengesinin devlet yönetimlerindeki güçler dengesini değiştirdiğini söylemek mümkün olmaktadır.

1.5.1. Yeniçağ’da Devletin Mevcudiyeti ve Fiiliyatına İlişkin Temel Düşünceler

Devletin varlığına, mevcudiyetine, yönetim ve yönetici şekillerine ilişkin görüşler ilk çağlardan beri önemini korumaktadır. Yeniçağ ile birlikte bu yaklaşımlara devletin iktisadi, hukuki, askeri ve fiiliyatına ilişkin görüşler de eklenmektedir. Siyasal ütopyalardan toplumsal sözleşme görüşlerine varan farklı görüşler ortak bir uzlaş sağlanamasa da devlet teorisi literatürüne önemli katkı sağlamaktadır. Bu dönemde akılcılığın ön plana çıkması, ulusal devletlerin oluşumu ve dahası faktörler düşünürleri iktidarın kaynağını sorgulamaya itmiştir. Toplumun bu iktidar alanında ise nasıl konumlandığına ilişkin temel görüşler ortaya atılmışlardır.

Koruyan-kollayan toplum yapısından yöneten-yönetilen toplum yapısına geçiş, beraberinde idari, hukuki, ekonomik, coğrafî, siyasal ve dahası alanda örgütlenme biçimleri geliştirmiştir. Dönemin düşünürleri yönetim ve yönetici anlayışlarına farklı bakış açıları getirmişlerdir. Bu çağdaki tüm tartışmalar ve uzlaşılar modern devletin doğasına ve gelişimine paralel şekilde ilerlemeye devam etmiştir.

⁵⁶Giddens, a. g. e. , ss. 132-133.

1.6.1.1.Niccolò Machiavelli ve Prens'e Öğütleri

Bodin'in egemenlik kavramını mutlak ve devredilemez güce dayandırması, aslında Machiavelli'nin görüşlerine bir karşı çıkış olarak değerlendirmektedir. Machiavelli'nin Prenslerin güçlerini pekiştirmeleri uğruna her türlü adaletsizlik ve eşitsiz davranışı meşru görmeleri gerektiği düşüncesine Bodin şiddetle karşı çıkmaktadır. Bu noktada, Bodin'in egemenlik kavramını teorileştirmesinde Machiavelli'nin düşüncelerinin bir ölçüde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu dönemde devlet güçlü bir yasa koyucu olarak hukuki bir önem taşımaktadır. Schmitt'e göre, "Devlet sözcüğünün, Avrupa halklarının siyasi sözlüğüne Machiavelli tarafından kazandırıldığı asla yadsınamaz.⁵⁷" Machiavelli'nin "Il Principe" (1532) adlı eseri, düşünsel bir merakın giderilmesinden çok eyleme geçilen devlet faaliyetlerine yöneliktir.

Machiavelli, prensin yapması ve sakınması gereken faaliyetlere ilişkin Prens'e öğütler sunduğu eserinde, prensin doğuştan savaş sanatına hâkim olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, "Bir prensin savaştan, savaşın kurallarından ve disiplininin başka bir düşüncesi, amacı ve başka bir ilgi alanı olmamalıdır. Savaş, prence münhasır olan bir sanattır... Devletin kaybedilmesinin en önemli nedeni, savaş sanatının küçümsenmesidir. Bir devleti elde etmenin en önemli şartı ise bu sanatta uzman olmaktır"⁵⁸. Dolayısıyla bir prensin savaş tatbikatlarını kaçırmaması gerekir. Machiavelli, savaş sanatından uzak kalan düklerin sıradan vatandaşlığa dönüştüğüne ilişkin tarihsel örnekler de sunmaktadır. Machiavelli'ye göre, prensin "kendisinden korkulması, sevilmesinden daha güvenlidir"⁵⁹ İnsanların vaatlerine güvenilmemesi gerektiğini şiddetle savunan Machiavelli, prensin tedbirsiz davranmaması gerektiğini belirtmektedir. "İnsanlar nankör, sebatsız, hakikatsiz, tehlikeler karşısında korkak ve açgözlüdür; onlara iyilik yaptığın sürece, ihtiyaç olmadığı sürece hepsi yanındadır, sana kanlarını, mallarını, hayatlarını ve çocuklarını sunarlar; ama ihtiyaç olduğu zaman sana

⁵⁷Carl Shmitt, "Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet", Akal, **a. g. e.**, s. 247.

⁵⁸Niccolò Machiavelli, **Prens**, çev. , Leyla Tonguç Basmacı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 72.

⁵⁹Machiavelli, **a. g. e.**, s. 82.

sırtlarını çevirirler.⁶⁰” Dolayısıyla, insanların cezalandırılma korkusundan dolayı prence korku ile bağlı olmaları daha güvenilir ve devlet sürekliliğini sağlamlaştıran önemli bir unsur olmaktadır.

Machiavelli’nin günümüzde Makyavelci olarak betimlenen bakış açısına temel oluşturan iki önemli öğüdü daha bulunmaktadır. Hayvanlardan tilki ile aslanı örnek almasını istediği, yerine göre şiddete başvuran ya da kurnaz olmasını istediği ve her zaman tedbirli olması gerektiğini belirten Machiavelli, gerekli durumlarda insanlara verilen vaatlerin tutulmamasında herhangi bir sakınca görmemektir. Ona göre, “İnsanların hepsi iyi olsaydı, bu iyi bir öğreti olmazdı; ama kötü oldukları ve size verecekleri vaatleri tutamayacakları için sizin de onlara vereceğiniz vaatleri tutmanıza gerek yoktur.⁶¹” Machiavelli’nin bir diğer önemli öğüdü ise, özellikle yeni bir prensin devletin bekası için yeri geldiğinde kötülük yapmaktan hiç çekinmemesi gerektiğidir. “Bir prens, talihin ve değişen durumların onu yönelteceği şekilde hareket etmeye hazır olmalı ve mümkünse iyilik yapmaktan uzaklaşmamalı, ama gerekli olduğu takdirde kötülüğe başvurmasını da bilmelidir”⁶². İktidarı ele geçiren ve elinde tutması için ayrıntılı idari, ahlaki, askeri ve sosyal yaşama ilişkin öğütler veren Machiavelli’nin görüşleri modern çağın eşiğinde önemli bir yer edinmiştir. Açık ve tutarlı olan görüşleri, devletin işleyişindeki din ve metafizik bağlantısını kesmiştir.

1.6.1.2. Thomas More

Yurttaşların değerlerini ikinci planda bırakan ve devletin mevcudiyetinin tehlikeye girmemesini en başat sorunsal olarak değerlendiren Machiavelli’nin Prens’inden farklı olarak Thomas More, ölümsüz eseri Ütopya’yı 1516 yılında kaleme almıştır. More, eserine dönemin monarşiyle yönetilen İngiltere’sinin sosyal ve ekonomik politikalarını ve İngiltere Kralı 8. Henry’i eleştirerek başlamaktadır. Eserin daha ilk cümlesinde; “Eşine az rastlanır üstün zekâsıyla tanınmış yenilmez İngiltere

⁶⁰Gös. yer.

⁶¹A. k. , s. 86.

⁶²A. k., s. 87.

Kralı Sekizinci Henry...⁶³” ifadesi yer almaktadır. More, eserinin ikinci bölümünde ideal devleti Ütopya’yı ayrıntılı şekilde anlatmaktadır. More’un Ütopya adası iki yüz mil ve elli dört şehirden oluşmaktadır. “Utopia adasının 54 büyük ve güzel şehri vardır. Hepsinde aynı dil konuşulur. Aynı töreler, aynı kurumlar, aynı yasalar yürürlükte. 54 şehrin hepsi aynı plan gereğince kurulmuştur ve hepsinde bölge özelliklerine göre biçimlenen aynı devlet yapısı vardır”⁶⁴. Ütopya’da özel mülkiyete yer yoktur. “Evlerde kilitler, anahtarlar yoktur. İsteyen girebilir. Çünkü evde hiçbir şey özel değildir. Ne varsa herkesin malıdır. Utopialılar ev bark konusunda ortaklık ilkesine bağlıdırlar. Özel mülk düşüncesini kökünden yok etmek için her on yılda bir ev değiştirirler ve herkesin oturacağı ev kura ile belli olur.”⁶⁵ Böylelikle, mülkiyet duygusunun gelişmesi ve yaygınlaşması önlenmek istenmiştir.

Adada herkes üreticidir ve sınıf bulunmamaktadır. “Halk kendini toprağın sahibi değil, çiftçisi, işçisi diye görür.”⁶⁶ Ütopya’da da bir yönetim şekli bulunmaktadır. “Otuz aile her yıl, eski dilde *syphogrant*, yeni dilde *philarch* denilen bir baş seçerler. On syphogrant, 300 aile ile birlikte, eski dilde *tranibore*, yeni dilde *baş philarch* denilen birisinin buyruğu altındadırlar. 200 syphogrant, en dürüst, en uygun kişiyi seçeceklerine ant içtikten sonra, halkın gösterdiği dört adaydan birini gizli oyla başkan seçerler.”⁶⁷ Başkanlar da çiftçi ve işçidir. Ütopya’da tartışmalar hemen karara bağlanmaz, herkesin ilk akla gelen düşüncesini halkın zararına olma ihtimali açısından söylememesi sağlanır.

Özetle, More’un Ütopya’sı, dönemin monarşi ile yönetilen İngiltere’sinin ekonomik ve siyasal politikalarına sert eleştiri ile başlamakta ve devamında hayalindeki komün yaşamları belirli kurallar ve yasalar etrafında nasıl olması gerektiğinin yol haritasını çizmektedir. Adada insanların mütevazı, çalışkan, sorumluluğunu bilen ve adaletli olduğu, aynı zamanda özel mülkleri olmayan, paylaşımcı, herkesin dönüşümlü çalıştığı, sınıfların olmadığı ve eşitlik temeli üzerine kurulu bir düzen tasvirinde bulunur. More’un sivri dili ve İngiltere Kralı Sekizinci Henry’nin kendisinin kilisenin

⁶³ Thomas More, **Ütopya**, çev. Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, Mina Urgan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 3.

⁶⁴ More, **a. g. e.**, s. 40.

⁶⁵ **A. k.**, s. 43.

⁶⁶ **A. k.**, s. 41.

⁶⁷ **A. k.**, ss. 44, 45.

başı yaptığı yasasına yemin etmemesi, onun ölümle cezalandırılmasına neden olmuştur. More'un çağdaşlarının modern devletin doğasına uyumlu sayılabilecek görüşlerine karşılık Platon gibi bir ideal devlet anlayışında ısrar etmesindeki temel sebepler, yaşadığı yıllardaki İngiltere'nin emperyal politikalarına ve düzenine karşı çıkması olarak görmek mümkündür.

1.6.1.3. Etienne de La Boétie

16. yüzyılda modern siyaset biliminin temelini atan Fransız yazar Etienne de La Boétie'nin Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev (Le Discours sur la Servitude Volontaire) adlı eseri daha önceleri yazılmışsa da 1576 yılında yayımlanmıştır. Boétie, bu eserinde diğer düşünürlerin aksine ideal bir yönetim ve devlet düzeni çizmemektedir.

La Boétie'nin derdi, tek bir iktidar kaynağının nasıl oluyor da kentleri ve binlerce hatta milyonlarca insanı tahakküm altına alma gücüne erişebiliyor olmasıdır. La Boétie bu sorunsalı şu şekilde değerlendirmektedir: “ Benim burada üzerinde durmak istediğim sorun, bu kadar insanın, bu kadar köy, kent ve bu kadar ulusun nasıl olup da erkini, yalnızca onların kendisine verdikleri güçten alan tek bir tirana katlanabilmeleridir.⁶⁸” La Boétie, iktidarın kaynağı üzerinde kafa yormaktadır. Bu yönüyle modern devletin gerçeğine ulaşmaktadır. Fakat bu noktada belirtmek gerekir ki, insanların neden bir iktidara ihtiyaç duyduğu sorusuna uzlaşılmış bir cevap verilmemiştir.

La Boétie, her türlü denetim ve yönetim mekanizmasının tek bir kişiye ait olduğu durumda kamusal bir alandan söz edilemeyeceğini belirtmektedir. İnsanların çoğunluğunun zora dayalı olarak tek kişinin iktidarında bulunmasının teknik olarak mümkün olamayacağını, çoğunluğun bu kişiyle baş edebilecek gücü olduğundan dolayı korkuya dayalı bir rıza sisteminin geçerliliğinin anlamsız olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlılığı, gönüllü kulluk olarak değerlendirmektedir. “Kendi kendini kulluklaştıran, kendi boğazını kesen halk, özgürlük ve kulluk seçeneği karşısında bağımsızlığını terk

⁶⁸Etienne de La Boétie, **Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev**, çev. Mehmet Ali Ağaoğulları, İmge Kitabevi, Ankara, 2016, s. 20.

edip boyunduruğu kabul etmiş ve bu kötü duruma razı olmak şöyle dursun, onu arzulamıştır.⁶⁹ ” La Boétie, insanların gönüllü kulluk durumlarını, serf olarak doğmalarına (göreneklerine) ve bu şekilde eğitilmelerine, ayrıca insanların çok kolay şekilde alçak ve ‘effemine’ olmalarına bağlar⁷⁰. La Boétie, siyasal iktidarın biçimi ne olursa olsun her zaman kötü ve tiran olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, “tiran, uyruklarını birbirine kırdırarak kulluklaştırır (köleleştirir).⁷¹” La Boétie, bu saptamaları ile devletin kökeni ile ilgili tartışmaları, ilah, ahlaksal ve sözleşmeye dayanan türden yaklaşımların çok ötesine taşımaktadır. İnsanların doğa durumlarından ayrıldıktan sonraki siyasallaşma süreçlerini kulluk üzerine değerlendirmekte, iktidarın kökenini tüm biçimleriyle tiran olarak sunmakta ve en temelde insanların bu gönüllü kulluk durumlarını arzuladıklarını, bununla da mücadeleye girişmediklerini ifade etmektedir.

La Boétie, iyi ve geçerli bir toplumun, sorgulanmaz, dokunulmaz ve eşsiz kabul edilen bir iktidar kaynağından çok, bu denli sert hiyerarşik geçişlerin olmadığı bir toplumun daha iyi olduğunu savunmaktadır. La Boétie’nin eleştirileri ve karşı çıkışları, günümüz modern devlet yapılanmalarındaki iktidar biçimlerinin algılanışlarına ışık tutması açısından değer taşımaktadır.

1.6.1.4. Sözleşme Kuramcıları: Hobbes, Locke ve Rousseau

İnsanların neden yönetilmeye ihtiyaç duydukları, devletin doğası ve insanın doğasına ilişkin savlar, siyasetle insan arasındaki ilişki, iyi devlet ideaları ve dahası siyaset felsefesinin temellerini oluşturan konulara, tarih boyunca filozoflar tarafından farklı şekilde cevaplar verilmiştir.

İnsanın doğa durumundan toplumsal konuma doğru tahavvül süreci, anaerkil toplum yapısından ataerkil toplum yapısına geçişi, hayatta kalma çabalarını geliştirmesi, yeni yerler ve aletler keşfetmesi, bir arada yaşama zorunluluğunu yöneten ve yönetilen olarak içselleştirmesi, beraberinde bir yandan insanın iktidar tutkusunu geliştirdiği gibi bir yandan da ‘güvenli’ ve uyumlu bir yurttaş olma tutkusunu geliştirmiştir. Yeniçağın

⁶⁹ La Boétie, **a. g. e.** , s. 25.

⁷⁰ **A. k.** , s. 45.

⁷¹ **A. k.** , s. 60.

sonlarına kadar dünya siyasi tarihinde yaşanan önemli gelişmeler (feodalitenin çözülüşü, mutlakiyet, Rönesans, Reform, coğrafi keşifler, Otuz Yıl Savaşları, İngiltere'deki mezhepsel çatışmalar ve artan emperyal düzen vd.) yönetim şekillerini de insanların bir arada nasıl daha uyumlu yaşayabilecekleri kaygısıyla etkilemiştir. İktidarın ve gücün muktedir olana rıza ile devredilmesi, insanların ilkçağlardan beri başvurdukları yol olmuştur. Bu rıza biçiminin sorgulamalarında ise, klasik siyaset felsefesinde önemli bir yer tutan insan doğasının doğuştan siyasallaşma eğiliminin bulunduğunu baştan kabul eden düşünce bulunmaktadır.

Yönetim alanında idari, hukuki, ekonomik, siyasi ve sosyal değişimler olmasına rağmen mutlak iktidarın varlığı her zaman kabul edilmektedir. Mourgeon'a göre, "İnsanlar, kendilerine bir kral arayan masaldaki kurbağalar gibi İktidar'ı isterler. Bunun nedenini kimse hiçbir zaman, tam olarak çözemedi.⁷²" Bu politik köleliğin 'gönüllü' bir rızaya dayandığında ısrar eden La Boétie'yi takip eden Hobbes, bu savı Leviathan (Ölümlü Tanrı) adlı eserinde 1651 yılında sağlam bir kuramsal temele oturtmuştur.

Hobbes, Leviathan'ında modern devletin temelini atmaktadır. Öncelikle, Leviathan, devletin uzuvlarını barındıran ve her biri ayrı işleyişe sahip bir bedendir. "Latince civitas denilen, devlet adlı o büyük EJDERHA yaratılır; bu doğal insanın korunması ve savunulması için tasarlanmış olup ondan daha büyük cesamete ve kudrete sahiptir...⁷³" Hobbes, devletin kaynağını Tanrı'dan insana indirger. Bir anlamda, laik bir toplumsal sözleşme kavramından bahsetmektedir.

Hobbes, bu eserinde klasik anlayışın aksine, insanların eşitsiz ve sınıflı doğduklarını değil, eşit doğdukları anlayışını benimsemektedir. Ona göre, insanlar doğuştan eşittir. Doğa insanları, bedensel ve zihinsel yetenekler bakımından eşit yaratmıştır⁷⁴. Hobbes, Tanrı'nın buyruklarından yola çıkarak, doğal yasalar tarafından insanların yönetilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. İnsanlar, karşılıklı sözleşme ile bir arada yaşama ve yönetim oluşturmaya gönüllü bir yapıya sahiplerdir. Hobbes'a göre;

⁷²Jacques Mourgeon, **İnsan Hakları**, çev. Ayşen Ekmenci, Alev Türker, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, s. 14.

⁷³ Thomas Hobbes, **Leviathan**, çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 17.

⁷⁴Hobbes, **a. g. e.**, s. 99.

“karşılıklı hak devredilmesi, insanların *sözleşme* dedikleri şeydir.⁷⁵” Böylece sözleşme devleti doğurur. İnsanları barışa yönelten doğal yasalar bulunmaktadır. Hobbes, devletin temelini insan aklına dayandırmakla diğer tüm filozoflardan önemli ölçüde ayrılmakta ve modern devletin tam anlamıyla temelini atmaktadır. “Doğa Yasası, *lex naturalis*, akılla bulunan ve insanın kendi hayatı için zararlı veya hayatını koruma yollarını azaltıcı olan şeyleri yapmasını yasaklayan veya insanın hayatını en iyi şekilde koruyabileceğini düşündüğü bir ilke veya genel kuraldır”⁷⁶. Fakat salt doğal hukuk insanların yaşamlarının güvenliğini sağlamakta yeterli olmamaktadır.

Hobbes, mutlak iktidarın varlığını ve egemen bir güce hakların oyçokluğu ile devredilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ortak barış ve güvenliğin süreklilik kazanması gerekmektedir. Egemenliğin ve iktidarın olmadığı yerde, insanlar doğuştan eşit olduğu için birbirlerine karşı eşit derecede zararlı olma ihtimalleri de vardır. Çünkü insanlar, kurnaz ve bencildirler. İnsanlar ölümle her an burun buruna gelebilirler. Hobbes, bu durumu klasikleşmiş deyimini ile açıklar; ‘*homo homini lupus*⁷⁷’, yani insan insanın kurdudur. Dolayısıyla, “İnsanları yabancıların saldırısından ve birbirlerinin zararlarından koruyabilecek ve böylece, kendi emekleriyle ve yeryüzünün meyveleriyle kendilerini besleyebilmelerini ve mutluluk içinde yaşayabilmelerini sağlayacak böylesi bir genel gücü kurmanın tek yolu; bütün kudret ve güçlerini, tek bir kişiye veya hepsinin iradesini oyların çokluğu ile tek bir iradeye indirgeyecek bir heyete devretmeleridir.”⁷⁸ Bu durumda insanlar, kendi hak ve eylemlerini bir başkasına devretmiş olmaktadır. Bir kişi veya bir grup heyet temsil yolu ile çoğunluk üzerinde mutlak iktidara erişmektedir. Kısacası Hobbes, insanların ölüm korkusu ve birbirlerinden gelebilecek diğer zararlara ilişkin kalıcı barış yollarını doğal yasaların varlığına ve bu yasaları faal kılacak bir egemen gücün, mutlak iktidarın gerekliliğini savunmaktadır. Başka bir deyişle Hobbes, monarşiyi desteklemektedir. Son olarak diğer önemli bir nokta, Leviathan’da egemen ve uyruk ilişkisi bulunmaktadır. Egemenin gücünden

⁷⁵ A. k. , s. 106.

⁷⁶ A. k. , ss. 103, 104.

⁷⁷ Leviathan’da Hobbes’un insanları tasvir etmek için kullandığı bu deyim geçmemektedir.

⁷⁸ A. k. , s. 136.

vazgeçilemez ve gücü devredilemez⁷⁹. Hobbes, devleti yapay olarak değerlendirmekte ve devleti insanın yarattığı karmaşık bir cisim olarak görmektedir. Özetle, insanın doğasından gelen eylemleri sonucu değil; özgür seçimleri, rızaya dayalı kararları, kısacası insan aklının ürünü olarak devlet oluşumu gerçekleşmiştir.

John Locke, sözleşme kuramcılarının ve liberalizmin öncüsü olan bir diğer önemli isimdir. Locke, Hobbes'un aksine, insanların doğuştan zihinsel ve fiziksel kapasitelerinden dolayı eşit olduğunu değil, ahlaki nedenlerden dolayı eşit olduğunu kabul etmektedir. Yönetim Üzerine İki İnceleme adlı eserlerinde, doğal yasalardan ve işleyiş biçimlerinden bahseder.

Baştan belirtmek gerekir ki, Locke, Hobbes gibi insanların bir arada rızaya dayalı şekilde toplumsal bir sözleşme ile birlikte yaşadıklarını ve yönetildiklerini düşünse de aralarında iktidarın sınırlarıyla ilgili önemli bir fark bulunmaktadır. “Hobbes, mutlak siyasal iktidarı, doğa durumundaki belirsizliklere ve anarşiye yeğ tutar. Locke ise ne olursa olsun sınırsız ve keyfi bir iktidardan yana tavır koymaz ve hatta Hobbes'un savunduğu türden bir iktidar anlayışını çürütmeye çalışır.⁸⁰” Özetle, Hobbes mutlak iktidarın her zaman varlığına ve egemenin bölünmez, devredilmez ve elinden alınamaz sınırsız haklarına dayanan monarşiyi savunmakta iken, Locke, iktidardaki kişinin yetkililerin sınırlarının bulunduğu ve gerektiğinde yurttaşlara direnme hakkının doğduğu anayasal monarşiyi savunmaktadır. Locke, egemene verilen hakların Tanrısal kaynaklı olduğunda ısrar etmektedir.

Locke, insanların kendilerini, mallarını, özgürlüklerini korumak için aralarındaki sözleşme ile topluma katılırlar. Locke için mülkiyet önemli bir unsurdur. “Onun için önemli olan insanların uygar toplumu ve yönetimi kurmasının nedeninin mülkiyet hakkının korunması olduğunu göstermektir. Başka bir deyişle, yönetimin nihai amacının mülkiyeti korumak olduğu düşüncesini sağlam felsefi temellere oturtmaktadır.⁸¹” Dolayısıyla, Locke özel mülkiyeti desteklemekte ve uygar yönetimin varlık nedenini

⁷⁹A. k., s. 143.

⁸⁰Mehmet Ali Ağaoğulları (Ed.), **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 485.

⁸¹Ağaoğulları, **a. g. e.** , s. 489.

insanların özel mülkiyetlerini korumak amacına bağlamaktadır. Siyasal meşruluk konusunda Locke için önemli olan diğer bir kavram ise ‘rıza’ kavramıdır. “İnsanların toplumun bir üyesi olmalarını ve yasamanın çıkardığı yasalara uymalarını sağlayan şey rızadır. Rıza sayesinde, insanlar kendi iktidarlarını toplumun ortak yargı gücüne bırakırlar ve bu sayede kendilerini iç ve dış tehditlere karşı korurlar.⁸²” Locke, güven ve rıza duygularıyla, insanların doğal haklarını bir başkasına devrettiklerini belirtmektedir. Dolayısıyla, yönetim doğa yasaları ve onay ile birlikte oluşmaktadır. Çünkü doğal yasalar salt tek başına bir kuruma devredilmeden işlenemez.

Locke’un siyasal kurama önemli bir katkısı da ‘topluluk’ kavramıdır. “Düşünöre göre, sadece bir topluluk oluşturmak için yapılan sözleşme, her bir bireyin rızasını gerektirir. Bu nedenle, sözleşme oy birliği ile yapılır. Ondan sonra, toplumun alacağı kararlarda, çoğunluğun rızası yeterlidir.⁸³” Buradan da anlaşılacağı üzere, Locke, toplumun büyük bir çoğunluğunun rıza gösterdiği iktidara, tüm toplumun anlaşma ile uyum sağlamasını istemektedir. Rızaya dayanmayan, keyfi bir iktidar siyasal toplum için zararlıdır. Rıza ve güvene dayalı bir şekilde elde ettiği meşruluk temelinde, çoğunluk adına karar verme yetkileri siyasal toplumu oluşturur ve bu tüm toplum için yararlıdır. Kısacası, Locke’a göre, rıza, güven, çoğunluk ve özel mülkiyetin doğal haklarla korunması yönetimin temel taşlarıdır.

Bu bölümde bahsedilmeye değer görülen diğer düşünür Jean Jacques Rousseau’nun toplum sözleşmesi hakkındaki fikirleridir. Rousseau, diğer toplum sözleşmeciler kuramcılardan düşünceleri ile Locke’a daha yakındır. Rousseau’ya göre, insanların doğuştan gelen eşitlik özelliği, mülkiyet ile eşitsizlik durumuna dönüşmüştür. “... Sadece bir tek kişinin yapabileceği işlere, birçok elin katılmasına gerek göstermeyen sanat ve hünere özenle çalıştıkları sürece doğalarının olanak verdiği kadar, doğaları gereği olabilecekleri kadar özgür, sıhhatli, iyi, mutlu yaşadılar; kendi aralarında, bağımsız bir ilişkinin zevklerini tatmaya devam ettiler. Fakat bir insanın yardımına gereği olduğu anda, bir kişinin iki kişiye yetecek kadar yaşama araç ve gereçlerine sahip olmasının yararlı, karlı olduğu fark edildiği anda eşitlik kayboldu,

⁸²A.k. , s. 496.

⁸³A.k. , s. 497.

mülkiyet işe karıştı, çalışma zorunlu oldu; geniş ormanlar insan teriyle sulanması gereken, köleliğin ve sefaletin derhal filiz verip ekinlerle birlikte arttığı hoş ve güleç kırlar haline geldi.⁸⁴” Bu şekilde eşitsizlik ve hiyerarşi kurumsallaşmış olmuştur. İnsanlar arasındaki ilişki eşitlik durumundan oldukça fazla uzaklaşmıştır. Sivrilme ve üstün olma duyguları hâkim olmaya başlamıştır.

Rousseau’ya göre, Hobbes’un düşüncesinden farklı olarak, savaş durumu insanın doğal kurnaz ve tehlikeli halinden değil, insanların zamanla yetkinleşmesi ile birlikte eşitsizliğin toplumsal bir olgu haline gelmesinden doğmaktadır. Rousseau, insanların güç elde ettikçe hükmetme özelliklerinin arttığından hareketle, Toplum Sözleşmesi’ne “İnsan hür doğar, oysa her yerde zincire vurulmuştur.⁸⁵” sözüyle başlar. Ona göre toplum düzeni doğadan değil, sözleşmeden kaynaklanmaktadır. “Toplum düzeni bütün öbür hakların temeli olan kutsal bir haktır. Bununla birlikte, hiç de doğadan gelme değildir, sözleşmelere dayanmaktadır.⁸⁶” Yani, Rousseau, sözleşmeyi halka dayandırmaktadır. Oysaki kralların varlık kaynağı her zaman Tanrı’ya dayandırılmıştır.

Rousseau, toplum sözleşmesini şu şekilde tanımlamaktadır. “Özüne bağlı olmayan şeyler bir yana bırakılırsa, toplum sözleşmesi şöyle özetlenebilir: her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünün bölünmez bir parçası kabul ederiz.⁸⁷” Yani, herkes doğa durumundaki doğal özgürlüğünden vazgeçerek, kendilerini bütünüyle topluma vermektedirler. Bu durumda da, yönetim sorumluluk üstlenmiş olmaktadır.

Rousseau, demokrasiyi savunmakta ve bu yönüyle diğer sözleşmecî kuramcılardan ayrılmaktadır. Ona göre, meşruiyetini halk tarafından kazanan yönetim mutlak ve değişmez değildir, her kuşaktan onay alması gerekmektedir. Hobbes ve Locke’ta olduğu gibi doğal yasaları yoktur. “Rousseau normal anlamda bir doğal hukuk düşünürü değildir. Ama böyle bir sözleşme yapmak açıkça delilik olur ve ‘delilik bir

⁸⁴ Rousseau, *İnsanlar Arasındaki...* s. 144.

⁸⁵ Rousseau, *Toplum...*s. 9.

⁸⁶ Gös. yer.

⁸⁷ A.k.,s. 25.

hak yaratmaz'. Mutlak ve keyfi yönetim meşru olsa bile her kuşaktan onay alması gerekeceği bir paradokstur"⁸⁸. Dolayısıyla, genel iradenin yönetimde etkin olması gerekmektedir.

Rousseau da egemen varlığın yetkilerinin geniş olduğunu ve yurttaşların egemen varlığın istenilen her şeyi yapmaları gerektiğini belirtmektedir. Fakat egemen varlığın yetkileri sözleşme ile sınırlandırılmıştır. "Egemenlik, üst olanın astla değil, bütünün kendi üyelerinden her biriyle yaptığı bir sözleşmedir. Yasaya uygun bir sözleşmedir bu, çünkü temeli toplum anlaşmasıdır; hak duygusuna dayanan bir sözleşmedir, çünkü ortak bir sözleşmedir; yararlı bir sözleşmedir, çünkü kamunun iyiliğinden başka bir amacı olamaz; sağlamdır, çünkü güvencesini devlet gücünden ve egemenlikten almaktadır. Yurttaşlar yalnız böyle sözleşmelere bağlı kaldıkları sürece, kendi istemlerinden başka kimsenin buyruğu altına girmiş olmazlar."⁸⁹ Rousseau, toplum sözleşmesinin kamunu ortak iyiliği olarak görmekte ve egemen varlığın istediklerini yurttaşların yapmasında bir sakınca bulmamaktadır. Nihai sonuçta, egemen varlık tüm yurttaşların ortak iyiliği, çıkarı ve özgürlükleri için karar vermektedir. Aksi bir karar vermesi ise, siyasal erk ile toplum arasındaki güven duygusundan dolayı mümkün olmamaktadır. Son olarak, Rousseau'nun hükümdar dâhil herkesin yasalara tabi olması gerektiğini vurgulamak yerinde olacaktır. Ona göre, "ne çeşit bir yönetim altında olursa olsun, yasayla yönetilen her devlet cumhuriyettir."⁹⁰ Genel iradenin ortak iyiliği gözeterek yönetimde söz sahibi olması, halk için tehlike bulunmamaktadır. Çünkü egemenin gücü zaten yasalara dayanmaktadır ve meşruiyet kazanmak zorundadır.

Sözleşme düşüncesi, Antik Yunan'a kadar gitse de, Hobbes, Locke ve Rousseau'nun toplumsal sözleşme kuramları modern devletin oluşumunda, tarihsel bir arka plan sergilemektedir. Devletin, insanlık tarihi boyunca ne zaman başladığına dair kesin bir yanıt verilemese de devletin varlık nedeninin sorgulanması açısından sözleşme kuramları önemli bir yerde durmaktadır.

⁸⁸Iain Hampsher Monk, **Modern Siyasal Düşünce Tarihi**, çev. Yeşim Özer, Say Yayınları, İstanbul, 2004, s. 226, 227.

⁸⁹ Rousseau, **Toplum...**, s. 46.

⁹⁰A. k., s. 53.

1.7. Kurumsallaşmış Siyasi İktidar: Modern Devlet

19. yüzyıla kadar devletin, iktidarın, insanlar arasındaki sınıfların, adaletsizliklerin kaynakları ve siyasal erklerin mutlak yönetimlerdeki ilahi kaynaklı sınırsız yetkileri sorgulanmıştır. Modern devletin oluşumunun kaynağı, 15. ve 16. yüzyıllarda gelişen, iktidarın Tanrı kaynaklı olduğu düşüncesinin yavaşça terk edilerek yerini egemenlik ve meşruiyet kavramlarına bırakmasına dayanmaktadır. Devletin yurttaşlar için ne yapması gerektiğine dair düşünceler etkin olmaya başlamaktadır. Devletin halkın egemenliğine dayalı bir yönetim sistemiyle yönetilmesi düşüncesi yerleşmektedir. Buraya kadar, modern devletin oluşum sürecinde, devletin ve hükümdarların mevcudiyetlerine ilişkin genel tartışmalar, siyasi ekonomik ve sosyal gelişmeler dönemsel olarak anlatılmaya çalışılmıştır.

Avrupa devletleri arasında ve kendi içlerinde yaşanan, savaşlar, çatışmalar, devrim girişimleri, sınıflar arasında artan rekabet ve dahası ekonomik, siyasi ve sosyal nedenler Fransız Devrimi'ni hazırlamıştır. John Locke'un devlet iktidarının sınırlandırılması düşüncesi, Rousseau'nun halk egemenliği teorisi ve dahası yönetim üzerine etkili düşünce ve öneriler, Fransız Devrimi'ni etkilemiştir. Feodal sistem çözülsün bile, soyluların hala köylüler ve kentliler üzerindeki kapitalist baskıları, haksız ve adaletsiz uygulamalar, hızla artışa geçen emperyal düzen, sonunda burjuva sınıfının halk ile ortak şekilde hareket ederek soylu sınıfları yenmeleriyle sonuçlanan Fransız Devrimi'ni doğurmuştur. Devrimi etkileyen diğer bir kavram da 'ulusal egemenlik' kavramıdır. Emmanuel Sieyès'in 1789 yılında yayınladığı 'Üçüncü Tabaka Nedir?' adlı eserinde, ulusal egemenlik fikrinin de temelini atmıştır. Sieyès'in deyişiyle "İktidar "kamuya aittir", yani bütüne, yani ulusa. Daha açıkçası, egemenlik ulusa içkindir, ulusal irade ile ortaya konur.⁹¹" Yani Sieyès, egemenlik alanı içerisinde kamu yararı götüğü söylenen ayrıcalıklı sınıfların yeri olmadığını belirtmektedir. Bu güç ona göre halkındır. Sieyès bu düşüncesi ile Locke ve Rousseau'dan sonra, devrimi tetikleyen önemli bir düşünür olmuştur.

⁹¹ Mehmet Ali Ağaoğulları, **Ulus Devlet ya da Halkın Egemenliği**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2010, s. 197.

Fransız Devrimi, Fransa ve dünya siyasi tarihi açısından ayrıntılarıyla incelenmeye değer etkiler yaratmıştır. Modern devlet oluşumuna ilişkin önemli noktaları kısaca belirtmek yerinde olacaktır. Fransız Devrimi, tek bir günde gerçekleşip beraberinde rejim değişikliği ve düşünce akımları getirmemiştir. Öncesi ve sonrası uzun yıllar süren ve önemli etkiler yaratan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Devrim sırasında, “20 Eylül’de Konvansiyon -tüm erkek nüfusun oylarıyla seçilen dünyadaki ilk yasama meclisi- monarşiyi sona erdirdi ve Fransa’nın ‘bir ve bölünmez cumhuriyet’ olduğunu ilan etti.⁹²” Sonrasında terör, çatışma ve anti demokratik girişimler gelse de, devrim sonucunda ulusal egemenlik ve milliyetçilik fikirleri tüm dünyayı kasıp kavuran önemli düşünceler olarak sahneye çıkmıştır. Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ile insanların özgür doğduğu ve eşit yaşamaları gerektiği düşüncesi yayılmıştır.

Devrimden sonra, Aydınlanma’nın verdiği aklın önderliği geriye çekilmeye başlamıştır. Yaşanan terör ve çatışmalar halk egemenliğinin uzun sürmesine izin vermedi. Ayrıca, 18. ve 19. yüzyıllarda yeni makineleşmelerle birlikte Avrupa’da doğan Sanayi Devrimi, orta sınıfın zenginleşmesine, kapitalizmin gelişmesi ve yaygınlaşmasına, sömürgecilik faaliyetlerinin ve kentsel nüfusun hızla artmasına neden olmuştur. Dünya ekonomi ve siyasi tarihini etkileyen bu dönüm noktaları, devletlerin hukuki, idari, ekonomik ve siyasal yapılanmasını da etkilemiştir. Kapitalizm ile eş değer görülebilecek modern devlet meydana gelmiştir.

1789 sonrası egemenliğin kaynağını topluma dayandıran temel düşüncelerin sağlamlaşması beraberinde birçok yeni tartışmayı da getirmiştir. Egemenliğin sınırları, toplumun özgürleşmesi, yeni siyasal sistemler ve ideolojiler, hukuk sisteminde erkler ayrılığı, seçim sistemleri ve dahası konuda tüm dünya devletleri evrilmeye başlamıştır. Siyasal iktidarın modernleşmiş hali modern devlette vücut bulmaktadır. İktidarın kaynağının Tanrı’nın ve doğal olarak kilisenin elinden alınması, egemenlik yetkilerinin sınırlandırılması, şiddet tekeli elinde bulundurması gibi unsurlar modern devletin oluşum sürecinde önemli etkenlerdir.

⁹² Harman, a. g. e. , s. 280.

Modern devlet biçiminde, devletin yapısal nitelikleri dolayısıyla yönetim yapısı fazlasıyla değişmiş ve bürokrasi önemli bir öge olmuştur. Poggi'ye göre, "Modern devleti, devlet dairelerindeki memurların sürekli ve talimatlara uygun çalışmaları yoluyla yönetimi sağlamak için oluşturulmuş karmaşık kurumsal düzenlemeler olarak tanımlayabiliriz. Bu dairelerin toplamı olan devlet belli sınırlar dâhilindeki bir toplumda yönetim işini üstlenir. Hem hukuken hem de mümkün olduğunca fiilen yönetime ilişkin tüm güç ve olanaklar tekelindedir. İlke olarak salt yönetimle ilgilenir. Yönetime bakış açısı ise, kendi özel çıkarları ve davranış kuralları çerçevesindedir."⁹³ Görüldüğü üzere Poggi, tarih boyunca olgunlaşan ve çağdaş anayasal düzene kavuşan modern devleti yönetim üzerinde tanımlamakta ve anlamlandırmaktadır.

1.7.1. Modern Devletin Özellikleri

Çağdaş anayasal devletin, modern zamana kadar geçirdiği dönüşümlerden farkı nedir? İlkel zamandan feodal düzene, ortaçağın mutlak devlet anlayışından egemenliğin ilahi kaynaktan arındırılmasına, sivil toplumların güçlenmesine ve farklı siyasal yapılanmaların ortaya çıkmasına kadar olan süreç temelde neyi değiştirmiştir? Franz Oppenheimer'a göre pek bir farkı yoktur. "Çağdaş anayasal devlet, ilkece, ilkel soyguncu devletle ya da feodal devletle aynı türden bir varlıktır. Ama onunla birlikte devlete yeni bir öge, sınıfların çıkar kavgasında, onların yanı sıra, bir bütün olarak devletin ortak çıkarlarını temsil edecek olan, ya da hiç değilse böyle bir amaca sahip olabilen bir memurlar takımı katmıştır."⁹⁴ Yani devletin ekonomik temelli tahakküm yapısı değişmemiştir. "Devletin iç politikası gene sınıf kavgalarının merkezkaçı gücü ile devletin ortak çıkarlarının merkezgelci çekiminin yarattığı güçler bileşkesince saptanan yörüngede bulunmakta; dış politikasının ise, artık toprak sahipleriyle birlikte para sahiplerinden oluşan efendi sınıfın çıkarlarınca saptanması sürmektedir"⁹⁵. Dolayısıyla, devletin işleyiş amacı değişmemekte ve varlığını sürdürebilmek için egemen sınıfın çıkarlarını ön planda tutmaktadır. Bu da sınıf farklılıklarını

⁹³Gianfranco Poggi, **Modern Devletin...**, s. 15.

⁹⁴Franz Oppenheimer, **Devlet**, çev., Alâeddin Şenel, Yavuz Sabuncu, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997, s. 187.

⁹⁵Oppenheimer, **a. g. e.**, s. 188.

arttırmaktadır. Dış politikada da, iç politikada olduğu gibi ekonomik olarak güçlü yapılanmaların menfaatleri dâhilinde hareket edilmektedir.

Devletin belirli ölçüde değişen yapısal özelliklerine ilişkin tartışmalara bakıldığında, aralarında en belirginini Weber'in düşünceleri olmaktadır. Weber, modern devletin egemenlik, bürokrasi, hukuk, ekonomi ve siyasal alanlarına ilişkin önemli özellikleri belirlemiştir. Weber'e göre, devlet, kurumsal faaliyetlerle, memur kadrolarıyla ve dahası bürokratik süreçlerle tahakkümünü toplum üzerinde kurmaktadır. Ona göre, "bir "yönetici örgüt" varlığı ya da düzeni belirli bir bölge içerisinde idari bir kadro tarafından fiziksel güç tehdidi ve uygulamasıyla sürekli olarak korunduğu kadarıyla siyasidir. Sürekli eylemlere sahip zorlayıcı bir siyasi örgüt, idari kadrosu düzenini icra etmede fiziksel gücün meşru kullanımının tekeli üzerindeki hak iddiasını başarılı şekilde sürdürdüğü kadarıyla "devlet" olarak isimlendirilecektir.⁹⁶" Burada önemli olan, devletin 'devlet' olarak tanımlanabilmesi onun şiddet araçlarını elinde bulundurmasının yanında belki de en önemlisi bu araçların aynı zamanda meşru sayılmasıdır.

Kavram düzeyinde özellikle, 18. ve 19. yüzyıllarda oluşan modern devletin ayırt edici önemli bir özelliği, egemenlik kavramının da anlam değiştirmiş olmasıdır. Weber'e göre, "egemenliğin varlığı sadece başkalarına başarılı şekilde emirler veren bir kişinin gerçek varlığına bağlıdır; mutlaka idari bir kadronun ya da bu nedenle bir örgütün varlığını ima etmez. Fakat bunlardan en az biriyle ilişkili olmaması seyrek görülen bir durumdur. "Yönetici bir örgüt" üyeleri kurulu düzen vasıtasıyla egemenliğe tabi olduğu ölçüde vardır. Bir aile reisi idari kadro olmadan yönetir... Bir örgüt eğer idari bir kadroya sahipse her zaman bir derecede egemenliğe dayalıdır.⁹⁷" Yani egemenlik, toplumsal iktidar alanında aile ve diğer gruplarda görülebileceği gibi devletin idari kadrolarında da görülebilmektedir. Yönetimin icra edilme şekli, egemenliğe dayalı hiyerarşik örgütlenme biçimlerinde vuku bulmaktadır. Her yönetim şekli de egemenliğe dayanmaktadır.

⁹⁶Weber, **a. g. e.** , Cilt 1, s. 164, 165.

⁹⁷**A. k.** , s. 164.

Modern devletle birlikte, devletin varlığının ve kabulünün ana unsuru olan meşruluk esası da değişmiştir. Toplumun büyük çoğunluğunun değer ve normlarına uygun olan yönetim biçimleri meşruluğunu halktan almaktadır. Weber'e göre, "aktörler sosyal bir düzene şunlar vasıtasıyla meşruiyet atfedebilirler:

- a) Gelenek: Her zaman var olan geçerlidir.
- b) Duygusal, özellikle hissi *inanç*: Yeni açığa çıkan ya da örnek niteliğinde olan geçerlidir.
- c) Değer-ussal inanç: Bir mutlak olarak çıkarılan şey geçerlidir.
- d) Hukuksal olduğuna inanılan pozitif kanun.

Bu tür hukuksallık meşru sayılabilir; çünkü ilgili tarafların gönüllü uzlaşmasından kaynaklanır. Meşru kabul edilen ve dolayısıyla rıza gösterilen bir otorite tarafından dayatılır.⁹⁸ Dolayısıyla, modern devletin doğasına uygun olan meşruiyet kaynağı hukuktur. Zira meşru fiziksel şiddeti tekelinde barındıran tek kurum devlet olsa da, siyasi tarihte hiçbir siyasal iktidar ve devletin sadece güce ve zorbaya dayalı olarak varlığını sonsuza kadar idame ettirdiği görülmemiştir. Nihai sonuçta, devlet bir yandan azınlık yönetimi ile çoğunluk üzerinde fiziksel meşru şiddetiyle tahakküm kurarken bir yandan da varlığını hukuksal meşruiyete dayandırmaktadır.

Modern devletin yapısal özellikleri, kendisinden önce görülen mutlakıyetçi devletlerin yapısal özellikleri ile benzeşmektedir. Pierson, bu özellikleri özetle şöyle sıralamaktadır:

- “1-Şiddet araçlarının (tekelci) denetimi
- 2- Bölgesellik
- 3- Egemenlik
- 4- Kamu bürokrasisi
- 5- Vergilendirme

⁹⁸A. K. , s. 146.

Bu unsurlar modern devletin en önemli yapıtaşlarındandır. Ancak gelişmiş mutlakıyetçi düzende bile bu unsurların içinde bir ölçüde “arkaik” yaklaşım vardı. Bürokrasi (profesyonellikten uzak ve rüşvete batmış) henüz reforme edilmemişti. Vergilendirme salt belli amaçlarla sınırlı, bir düzenden uzak ve bazı ülkelerde özellikle mülk sahiplerine ayrıcalıklar tanıyan bir yapıdaydı. Bölgesellik giderek daha iyi tanımlanmıştı.⁹⁹ ” Buradan hareketle, modern devletin mutlakıyetçi dönemde şekillendiği ve hala etkilerini taşıdığını söylemek mümkün olmaktadır.

Önceki çağlarda gücünü ve varlığını Tanrı’dan aldıklarına inanılan kralların ve diğer hükümdarların egemenliğinin yerini halka dayanan egemenlik anlayışının alması, meşruiyetin hukuksal kaynaklı hale gelmesi, ulus devletlerin birliklerini sağlaması ve dahası nedenler, modern devletin yapısında bürokrasiyi önemli hale getirmiştir. Bürokrasi kavramı ile oldukça yakından ilgilenen Weber’e göre; modern bürokrasinin işleyişinde “Genel olarak kurallar, yani yasalar veya idari yönetmelikler tarafından düzenlenen resmi *yetki alanları* ilkesi vardır. Bu şu anlama gelir:

- 1- Bürokratik olarak yönetilen yapının amaçları için gerekli düzenli etkinlikler resmi görevler olarak isimlendirilir.
- 2- Bu görevlerin yerine getirilebilmesi için gerekli emirleri verme yetkisi istikrarlı şekilde dağıtılır ve memurların emrine verilebilecek fiziksel, dinsel ya da başka türlü zorlayıcı araçları ilgilendiren kurallar tarafından sıkı biçimde sınırlandırılır.
- 3- Bu görevlerin düzenli ve sürekli olarak yerine getirilmesi ve ilgili hakların icrası için metotlu tedbirler alınır; sadece genel kurallara uygun niteliklere sahip kişiler istihdam edilir.¹⁰⁰” Kısacası, devletin işleyiş mekanizmasında kurallar ve sistemler grubu bulunmakta ve bunları uygulayacak seçilmiş kişiler de yasalarla denetim ve sınırlandırmaya tabi tutulmaktadır. “Devlet alanında bu üç unsur bürokratik bir *daire* oluşturur, özel ekonomi alanında ise bürokratik bir *girişim* oluşturur. Bu şekilde anlaşılan bürokrasi siyasal ve dinsel topluluklarda sadece modern devlet ve özel ekonomide sadece en gelişmiş kapitalist kurumlarda tam olarak gelişir.¹⁰¹”

⁹⁹Pierson, a. g. e. , s. 75.

¹⁰⁰Weber, a. g. e. , Cilt 2 , s. 323.

¹⁰¹A. k. , s. 323.

Yani, modern devletin idari yapılanması, liyâkata ve hiyerarşik bir sisteme dayanmakta, kurallar ve yönetmelikler ile yönetilmekte, akabinde iş bölümü ve uzmanlaşmayı getirmektedir.

1.7.2. Modern Devletin Marksist Eleştirisi

Modern devletin strüktürel özelliklerine ilişkin Marksist görüşler de 19. yüzyıldan itibaren hatırı sayılır tartışmalar yaratmışlardır. Karl Marx, devlet teorisi geliştirmekten öte devletin ekonomik faaliyeti ekseninde oluşumlarına dikkat çekmektedir. Devletin yapısında sınıf mücadeleleri ve emek sömürülerinin bulunduğunu belirtmektedir. Marx kendi düşün tarihinde görüşlerini geliştirmiş, katkı ve eleştiriler de getirmiştir. Örneğin, “modern devletin esasında parazit olduğu görüşünün, dönemin anarşist çevrelerinde hâlâ tutuluyor olmasına rağmen Marx, bu görüşü uzun süre savunmamıştır. Marx, devletin ve devlet iktidarının mülkiyet ilişkilerinin ve bu ilişkilerden kaynaklanan ekonomik sınıf çatışmalarının *epiphenomena*’sı (yani basit düzey yansımaları) olduğunu da savunmaktadır.”¹⁰² Yani, Marksist yaklaşımların temelinde, üretim ilişkilerinden doğan ekonomik gelişmelerin devlet müdahalelerinde belirleyici unsur olduğu savunulmaktadır.

Kendi dönemi ve kendinden sonraki düşün insanlarını bir hayli meşgul eden Marx’ın temel varsayımında sınıfsal hâkimiyetin tayin gücü yatmaktadır. “Devletin aynı zamanda bir sınıfsal hâkimiyetin *aracı* olarak kabulü... Bu en yaygın yaklaşım, Marksizm-Leninizm(in) yorumlarında apaçık izlenebilir.”¹⁰³ Marx’ın devlet müdahalesine dikkat çektiği önemli görüşü ise, “devleti sınıf mücadelesinde özgül etkileri olan bir politik hâkimiyet sistemi olarak incelemesidir.”¹⁰⁴ Burada Marx, politik temsil aracılığıyla sınıfsal hâkimiyete sahip olanların çıkarlarının ön planda tutulduğunu ifade etmektedir. Devletin, sermayenin çıkarlarını koruyarak işçi sınıfının çıkarlarını ezmesi söz konusu olmaktadır.

¹⁰²Bob Jessop, **Devlet Teorisi**, çev. Ahmet Süreyya Özcan, Epos Yayınları, Ankara, 2016, s. 43.

¹⁰³Jessop, **a. g. e.**, s. 44.

¹⁰⁴**A. k.**, s. 45.

Marx’a göre, işçiler iş araçları anlamına gelen metaldır. Bu düşüncelerini ise, ilk olarak Engels ile birlikte kaleme aldıkları Komünist Manifestosu’nda geliştirmiştir. Proleter işçi sınıfı, modern sanayinin işleyişinin köle durumundaki metaldır. Hiyerarşik ve sert bir düzen içerisinde burjuva sınıfı tarafından ezilmektedirler. Marx’a göre, “Fabrikaya doldurulan işçi kitleleri askerler gibi örgütlenmiştir. Onlar sanayi ordusunun rütbesiz askerleri olarak tam bir subaylar ve astsubaylar hiyerarşisinin denetimi altına alınmışlardır. Onlar yalnızca burjuvazinin, burjuva devletin köleleri olmakla kalmazlar, her gün, her saat makineler, ustabaşı en çok da tek tek imalatçı burjuvaların kendileri tarafından köleleştirilirler. Bu zorbalık, amacının kazanç olduğunu ne kadar açık biçimde ortaya koyarsa o kadar aşağılık, o kadar tiksindirici, o kadar dayanılmaz olur.¹⁰⁵” Kısacası, işçilerin iş hayatındaki konumları askeri bir düzen içerisindeki erlerin konumundan farksız şekilde emir komuta zincirine dayalı olarak ilerlemektedir. Burjuva sınıfının tahakkümü altında, kendi geçimlerini artı değer ufak bir payı ile sağlamaya çalışan işçilerin sadece kazanç getirisi anlamında meta oldukları da işverenler tarafından apaçık belirtilebilmektedir.

Marksizm’in devletin temeli, doğası ve tarihine ilişkin temel düşüncelerini Marx’ın yakın arkadaşı Engels’in ünlü eseri Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni’nde de yakalamak mümkündür. Engels’e göre, “Devlet topluma dışarıdan dayatılmış olan bir güç değildir, Hegel’in ileri sürdüğü gibi, “ahlak fikrinin gerçekliği”, “akıl imgesi ve gerçekliği” de değildir. Devlet, daha çok, toplumun genişlemesinin belirli aşamasındaki bir üründür; bu toplumun, önlenmekte yetersiz bulunduğu uzlaşmaz karşıtlıklar biçiminde bölündüğünden, kendi kendisiyle bölünmez bir çelişki içine girdiğinin itirafıdır. Ama karşıtlıkların, karşıt ekonomik çıkarlara sahip sınıfların, kendilerini ve toplumu kısır bir savaşım içinde eritip bitirmemeleri için, görünüşte toplumun üstünde yer alan, çatışmayı hafifletmesi, “düzen” sınırları içinde tutması gereken, bir güç gereksinmesi kendini kabul ettirir. İşte toplumdan doğan, ama onun üstünde yer alan ve gitgide ona yabancılaşan bu güç, devletin kendisidir.¹⁰⁶” Engels’in

¹⁰⁵ Karl Marx, Friedrich Engels, **Komünist Manifesto**, çev. Nail Satılğan, Yordam Kitap, İstanbul, 2015, s. 49, 50.

¹⁰⁶Friedrich Engels, **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, çev. Hasan İlhan, Sayfa Yayınları, İstanbul, 2013, s. 203.

bu tanımından hareketle devletin varlığını sınıf çatışmalarına ve hiyerarşisine dayanmakta olduğu söylenebilmektedir. Devlet, sınıflı toplum yapısının varlığı ile özdeş bir zamanda var olmaktadır.

Engels'in anlayışına göre, devlet, sınıf çatışmalarının yarattığı karmaşık düzenin düzenleyicisi olarak zorunlu bir oluşumdur. Fakat bu oluşum, üstün sınıfın egemenliğini benimsemekte ve ezilen sınıfları da tahakküm altına almaktadır. “Devlet, sınıf karşıtlıklarını frenleme gereksinmesinden doğduğuna, ama aynı zamanda, bu sınıfların çatışması ortasında doğduğuna göre, kural olarak en güçlü sınıfın, ekonomik bakımdan egemen olan ve bunun sayesinde, siyasal bakımdan da egemen sınıf durumuna gelen ve böylece ezilen sınıfı boyunduruk altında tutmak ve sömürmek için yeni araçlar kazanan sınıfın devletidir.¹⁰⁷” Dolayısıyla, modern devletin önceki çağlara ait yönetim biçimlerinden farksız bir yönetim biçimi bulunmamaktadır. “Antik devlet, köleleri boyunduruk altında tutmak için, köle sahiplerinin devletiydi: tıpkı feodal devletin, serf ve angaryacı köylüleri boyunduruk altında tutmak için soyluların organı ve modern temsili devlerin de ücretli emeğin sermaye tarafından sömürülmesi aleti olması gibi.¹⁰⁸” İktisadi anlamda üstün ayrıcalıklara sahip olan sınıf aynı zamanda siyasal anlamda da diğer sınıflar üzerinde baskın olma, hükümlanlık kurma, yönetme ve yargılama hakkına sahip olmaktadır.

Lenin ise Engels ve Marx gibi, devletin toplumun içerisinde doğduğunu ama toplumun ezilen sınıflarını sömürdüğünü düşünmektedir. Lenin'e göre, “Devlet sınıf karşıtlıklarının *giderilemezliğinin* bir ürünü ve ifadesidir. Devlet sınıf karşıtlıklarının giderilmesinin nesnel olarak *mümkün olmadığı* yerde, anda ve ölçüde ortaya çıkar. Tersinden söylersek, devletin varlığı, sınıf karşıtlıklarının giderilmez olduğunu kanıtlar.¹⁰⁹” Kapitalist devlet sisteminde, sınıf farklılıkları ve çatışmaları çok fazla bulunmaktadır ve bu sorunlar yok olduğu zaman devletin de yok olabileceğine dair tartışma ortaya çıkmaktadır. Engels, devletin yok olup gitmeyeceğini, devrim sürecinde

¹⁰⁷ Engels, **a. g. e.** , s. 205.

¹⁰⁸ **A. k.** , s. 205, 206.

¹⁰⁹ Vladimir İlyiç Lenin, **Devlet ve Devrim**, çev. M. Halim Spatar, Celal Üster, Yordam Kitap, İstanbul, 2015, s. 19.

proletarya tarafından ‘ortadan kaldırılacağı’¹¹⁰ . Modern devlette Marksist bakış açısına göre, ekonomik olarak eşit olmayan sınıfların rekabete dayalı yaşam standartlarının oluşması ve devletin ezilen sınıfın sömürülmesinin bir aracı olarak işleyiş şekli bulunmaktadır. Lenin bu noktada modern devletin yönetim mekanizmasını egemen sınıfın çıkarlarını korumakla eleştirmektedir. Ona göre, “Demokratik bir cumhuriyet, kapitalizmin mümkün olan en iyi siyasi kabuğudur ve bu yüzden de sermaye, ... bu en iyi kabuğa bir kez sahip olduğunda, iktidarını öylesine güvenli, öylesine sağlam bir şekilde kurar ki burjuva-demokratik cumhuriyetteki kişiler, kurumlar ya da partiler düzeyinde kalan hiçbir değişiklik onu sarsamaz.”¹¹¹ Nihayetinde bir işçi devrimi ile bu demokratik sistemdeki tepeden inmeciliğinin aksine işçi sınıfının yönetimi olacağı vurgulanmaktadır¹¹² . Marksist teorisyenler işçi devriminin gerçekleşeceğine, kapitalizmin modern devlet sistemi içerisinde derinleştirdiği adaletsizliklerine ve işçilerin sömürülmelerine son verileceğini savunmaktadırlar.

Marksizm’in kapitalist devlet eleştirisini özetleyecek olursak, Poggi iki ana çekışmeden söz etmektedir. “Birincisinde, siyasal iktidarı, başta ekonomik olmak üzere diğer toplumsal iktidar biçimlerinin eline geçmesini ve bunların yararına kullanılmasını engellemek adına, devletin iktidarın tamamını kendi içinde toplama talebine karşı çıkmaktadır. Ekonomik gücün eşitsiz dağılımı nedeniyle toplumda ortaya çıkan sınıf ayrılıkları devletin bilgisi dışında değildir.”¹¹³ Bu noktada, Marksist görüşün devletin zaten sınıf farklılıklarından doğduğu ve bu çatışmaları desteklediğini hatırlatmak yerinde olacaktır. Yani devlet var olan ekonomik eşitsizlikleri adaletli bir temel üzerinde yurttaşların eşit katılımı, üretimi ve paylaşımları üzerine kurulu değildir. “İkincisinde ise, ... siyasal iktidarın tamamının bir tek kuruma verilmesi, onu toplumsal iktidarın asıl kaynağına ve hizmet etmekle yükümlü olduğu topluluğa yabancılaştırır.”¹¹⁴ Dolayısıyla devlet egemen sınıfın iktisadi ve politik çıkarları

¹¹⁰ Lenin, **a. g. e.** , s. 31.

¹¹¹ **A. k.** , s. 27.

¹¹² **A. k.** , s. 69.

¹¹³ Gianfranco Poggi, **Devlet, Doğası, Gelişimi ve Geleceği**, çev. Aysun Babacan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016, s. 11.

¹¹⁴ Poggi, **Devlet, Doğası...**, s. 113.

doğrultusunda merkezileştikçe bir yandan sadece tek bir sınıfın lehine hareket etmekte ve kendi işleyiş mekanizmasındaki görevlilerin inisiyatiflerini çoğaltmakta, diğer yandan ise bağrından doğduğu toplumun farklılıklarına engel olmakta, özgür yaşamlarını yok saymakta ve çoğunluğun çıkarlarını arka planda bırakmaktadır.

Devletin otoritesine, temeldeki ilahi kaynaklı durumuna, herkes için özgürlük alanı yaratılırkenki getirilen sınırlamalarına anarşist eleştiriler de getirilmiştir. Bu bağlamda anılabilecek önemli isimler Mihail Bakunin ve Pierre-Joseph Proudhon'dur. Bakunin, Tanrı ve Devlet adlı eserinde, devletin sınırlamalarını Kilise tarafından getirilen sınırlamalarla eş değer görmekte ve kilise ile devleti ahlaksızlık okulu olarak değerlendirmektedir. Bakunin'e göre, "Halk öyle bir biçimde boyunduruk altında tutulmalı ve soyulmalıdır ki, yazgısı hakkında yüksek sesle yakınmasın, itaat etmeyi unutmasın ve karşı gelmeye ve isyan etmeye vakit bulamasın"¹¹⁵. Yöneticilerin arzuladıkları gibi davrandıklarını, iktidarlarının her zaman süreceklerine inandıklarını belirten Bakunin, kilise ile devletin mevcudiyetlerinin aynı olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, "Bir yandan liderleri halktan tam bir bilinçle aldatır ve sefalet iterken, bir yandan da onun hizmetçileri ya da kilise ve devlet tayfası, çalışkanlıkla bu nefret edilen kurumların bütünlüğünü ve kutsallığını ayakta tutmaya çalışıyorlar"¹¹⁶. Dolayısıyla, tanrılık düşüncesinin toplumsal yapının bütününde yüceltilmesi ile birlikte insanlar tıpkı Tanrı'ya itaat eder gibi devlete de itaat etmektedirler ve kendilerini devlete borçlu hissetmektedirler.

Proudhon ise, 19. yüzyıl Fransa'sında görülen güçlü bir anarşist tavrı, mülkiyeti reddetmektedir. Mülkiyeti koruma ve savunma güdüsü ile insanlar arasındaki sözleşmeden doğan devlet her türlü meşruluktan yoksundur. Proudhon Mülkiyet Nedir? (Qu'est-ce Que La Propriété?) adlı eserinin dördüncü bölümünde mülkiyetin olanaksızlığını anlatmaktadır. Toplam on önermeden oluşan bu bölümün dikkat çeken maddesi mülkiyetin despotlukla eş değer görüldüğü madde olmaktadır. Proudhon'a göre, "Mülkiyet olanaksızdır, çünkü despotluğun anasıdır. Hükümet nedir? Hükümet kamu ekonomisidir, bütün ulusal varlığın ve üretimin en üst düzeyde idaresidir. Bir

¹¹⁵ Mihail Bakunin, **Tanrı ve Devlet**, çev., Remzi Çaybaşı, Belge Yayınları, İstanbul, 1998, s. 213.

¹¹⁶ Bakunin, **a. g. e.**, s. 214.

ulus, bütün vatandaşların hissedar olduğu büyük bir şirket gibidir. Herkesin yönetim kurulunda söz söyleme ve bütün hisseler eşitse bir oy kullanma hakkı vardır. Fakat mülkiyet rejimi altında, hissedarların payı arasında büyük fark vardır. Bazıları yüzlerce oya sahip olabilirken, bazılarının oy hakkı sadece bir tanedir.¹¹⁷ Sermayedarlar lehine işleyen adalet düzeninde, güçlüler zayıfları sömürmekte ve ezmektedirler.

Proudhon'un en ünlü ve güçlü argümanı, mülkiyetin hırsızlık ile eş anlamlı olduğuna dair düşüncesidir. Yaşadığı dönem itibari ile hem devrim düşüncesinin hızla yayılışı hem de kapitalizmin büyümesi, Proudhon'un ileriki yıllarda insanlar arasındaki kutuplaşmanın olacağına dair düşüncelerini savunmaya itmektedir. Savlarına iletilen eleştirilere şu şekilde cevap vermektedir: ““Mülkiyet hırsızlık mıymış? İşte 93'ün savaş çığırtkanlığı! İşte devrimin ayak sesleri!” deniyor. Gönlünüzü ferah tutunuz ey okur: Ben ne nifak yayıcıyım ne de bir isyanın fitilini ateşleyenim. Üç beş gün sonrasını öngörüyorum sadece; ortaya çıkmasın diye boşuna çabaladığımız bir hakikati ifşa ediyorum; müstakbel anayasamızın önsözünü yazıyorum.¹¹⁸ Pek çok peşin hükümlere rağmen, kaderin ağlarını engel olunmaksızın öreceğini belirtmektedir.

Proudhon'un temel düşüncesinde ise adalet yatmaktadır. Bu düşüncesini şu şekilde açıklamaktadır: “Sadece adalet, başka bir şey değil. İşte sözlerimin özeti... Dünyaya çeki düzen verme işini başkalarına bırakıyorum.¹¹⁹” Proudhon, otoritenin bir baskı olduğunu düşünmekte ve insanın insan üzerindeki otoritesini ‘kölelik’ olarak değerlendirmektedir¹²⁰. Siyasal yaşamın merkezinde olan adalet düşüncesi, mülkiyeti korumak ve savunmak için bulunmaktadır. Bu ise insanların zararına olmaktadır.

Devlet ve vatandaşlar arasındaki bağ ile hukuku sorgulayan Proudhon'a göre, “Devlet aynı zamanda bir toplumsal akit ile ortak bir yasa altında bir araya gelmiş vatandaş topluluğudur. Bu akit bütün mülk sahiplerini güvence altına alır.¹²¹” Dolayısıyla, devlet mülkiyetin bekçisi konumunda bulunmaktadır.

¹¹⁷ Pierre-Joseph Proudhon, **Mülkiyet Nedir?**, çev., Devrim Çetinkasap, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 199, 200.

¹¹⁸ Proudhon, **a. g. e.**, s. 16.

¹¹⁹ **A. k.**, s. 17.

¹²⁰ **A. k.**, s. 39.

¹²¹ **A. k.**, s. 53.

1.8. Devletin Toplumsal Düzeni Yapılandırması

Devletin tekâmül süreci, dönemsel farklılıkların doğal olarak beraberinde taşıdığı ekonomik, siyasal ve toplumsal olaylarla doğrudan ilintili olmaktadır. Bu başlığa kadar, insanlık tarihinde oluşan toplumsal sınıfların doğal veya yapay olarak ihtiyaç duyarak geliştirdikleri, dönüştürdükleri, değiştirdikleri fakat her zaman ekonomik farklılıkları giderek derinleştirdikleri ‘devlet’ mekanizmasının ilerleme süreci ve şekli anlatılmıştır. Yani devletin ne olduğu sorusu temel sorunsal olmuştur. Fakat devletin insanlara, dolayısıyla toplumun bütününe ‘ne yaptığı’ sorusu da doğasına ilişkin açıklamalar kadar önem taşımaktadır.

En ilkel zamanlardan modern çağa kadar, maddi üretim araçlarının paylaşılmasından ziyade tek elde toplanmasına odaklanan siyasal iktidarlar, toplumda farklı aşamalardaki insanların ayrışmasına neden olmaktadır. Bu ayrışma, ekonomik anlamda farklı görevlendirme ve ücretlendirme; siyasal anlamda, siyasete katılımı eşitlik; toplumsal anlamda farklı yaşam standartlarına sebebiyet vermektedir. Devletin, kurumsal anlamda yöneten en üst merci olarak tarih sahnesine çıktığı andan beri kendisine itaat etmesini beklediği ama aynı zamanda köklerinin ona dayandığı bir toplum bulunmaktadır.

Kölelikten yurttaşlığa, geleneksel haraç toplama usulünden vergilendirmeye, savaş zamanında askere alım kararlarından düzenli ordulara, ilkel maddi üretim araçlarından teknolojik makinelere geçişe, ilah kaynaklı hükümdarlıktan halk egemenliği kaynaklı toplum anlayışına, topyekûn olarak çalışma anlayışından işbölümü ve uzmanlaşmaya geçiş ve dahası birçok değişim gerçekleşmiştir. Biçim değiştiren fakat amaç değiştirmeyen önemli bir özellik daha vardır ki o da devletin kendi toprakları üzerinde yaşayan insanlar üzerinde sorgulanamaz tahakküm anlayışıdır. Devlet yönetimindeki azınlık, çoğunluk üzerinde kurallar koyma ve yönlendirme gücüne sahip olmaktadır. Dolayısıyla kendi ideolojik, askeri, siyasal, sosyal kısacası tüm egemen yapılarına toplumdaki her bireyin uyum sağlaması önemli olmaktadır.

Devletin politik olarak kurumsallaşmasının haricinde toplumsal çerçevede de kurumsallaşması söz konusu olmaktadır. Bu kurumsallaşma devletin hegemonik iktidarı yoluyla toplumda ‘düzenlemeler’ yapmaktadır. “Hegemonya kavramı bize egemen bir ideolojinin oluşumu sayesinde olanaklı hale gelen iktidarın alanının sivil toplum olduğunu gösterir.¹²²” Yani iktidar kendi aygıtları aracılığı ile sivil toplumun biçimlenmesinde doğrudan rol oynar. Gramsci, devletin sivil toplum üzerindeki etkisi ile ilgili olarak hegemonya kavramı ile yakından ilgilenmektedir. Ona göre “devletin kendisi politik hegemonyadır.¹²³” Devlet egemen sınıfların çıkarlarını ön planda tutmak ve korumak amacıyla, toplum üzerinde egemenlik kurar. “Gramsci’ye göre ideoloji sadece üstyapısal alanda işleyen toplumsal bir pratik olmaktan çok, üretim süreçlerinin şekillenmesinde işlevsel olan ve bu sayede altyapı ile üstyapı uyumunu sağlayan temel toplumsal pratiklerden biridir.¹²⁴” Fakat Jessop’a göre, “Hegemonya hâkim sınıfsal çıkarların üstlerinde hâkimiyet tesis edilmiş olan sınıflara zorla dayatılmasından çok, politik, entelektüel ve ahlaki liderliği gerektirir.¹²⁵” Dolayısıyla Gramsci’nin sözünü ettiği egemen sınıfların egemenlik pratiklerinin yeniden üretiminin devlet eliyle sağlanmasına karşılık Jessop, devletin bu hegemonik gücünü zorbalıkla değil ahlaki temeller üzerinde yapılandırması gerektiğini belirtmektedir.

Devlet toplumsal düzeni birçok işleyiş mekanizması aracılığıyla şekillendirmektedir. İnsanların ideolojik tutum ve davranışlarının egemen olandan yana tavır almasını sağlamak için, devlet tüm fiiliyatını kamu düzenini sağlamakla harcamaktadır. Bunların başında, ekonomi, eğitim, medya, sağlık, teknoloji, zorunlu vatandaşlık görevleri, milli ve ulusal bütünlük çerçevelerindeki faaliyetler ve dahası birçok unsur bulunmaktadır. Althusser, devletin aygıtlarını ideolojik ve baskıcı olarak ayırmaktadır. Marksist teoride yer alan “hükümet, idare, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler vb.” aygıtlara “Baskıcı Devlet Aygıtı” adını vermektedir¹²⁶. Devletin ideolojik aygıtlarını ise şu şekilde sıralamaktadır: “ Dinsel DİA (farklı Kiliselerin

¹²²Serpil Sancar, **İdeolojinin Serüveni**, İmge Kitabevi, Ankara, 2014, s. 32.

¹²³Perry Anderson, **Antonio Gramsci, Hegemonya, Doğu Batı Sorunu ve Strateji**, çev. Tarık Günersel, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1988, s. 43.

¹²⁴ Sancar, **a. g. e.**, s. 32, 33.

¹²⁵Jessop, **a. g. e.**, s. 227.

¹²⁶ Louis Althusser, **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, çev. Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2014, s. 50

oluşturduğu sistem), Okul DİA'sı (farklı, gerek özel gerekse devlet okullarının oluşturduğu sistem), Aile DİA'sı, Hukuki DİA, Siyasal DİA (değişik partileri de içeren sistem), Sendikal DİA, Haberleşme DİA'sı (basın, radyo-televizyon vb.), Kültürel DİA (edebiyat, güzel sanatlar, spor vb.)¹²⁷. Althusser, devletin ideolojik ve baskı aygıtlarının birbirlerinden ayrıldığı noktaların olduğunu belirtmektedir. Ona göre, devletin baskı aygıtı tektir ve tümüyle kamu alanında yer alır; DİA'lar ise birden çok sayıda bulunmakta ve büyük bölümü özel alanda yer almaktadır¹²⁸. Buradan hareketle, devletin dolambaçlı yollardan vatandaşların düşünce ve davranışlarının oluşumunda kamu ve özel alanlarda müdahalesinin olduğunu söylemek mümkün olmaktadır.

Siyasal iktidarlar devletin bekası için toplumsal ilişkilerin dinamiğini oluşturmakta ve yönlendirmektedirler. Kişilerin gündelik yaşamdaki düzenleri tek tipleştirilmektedir. Bunun için devlet, kamusal her türlü meselenin toplumsal inşa sürecinde bir numaralı aktör olarak yaşamlara bağlanmaktadır. “O halde devlet sadece, “propaganda” türünden bir eylem vasıtasıyla, kurulu düzeni meşrulaştıran bir merci değildir. Sadece “Toplumsal düzen işte budur ve bu haliyle gayet güzeldir” diyen bir merci olmayan devlet, kendini ezilenlere dayatmayı başaran egemenlerin, kendi tikel çıkarlarını evrenselleştirmeyi başarmasından ibaret değildir (Ortodoks Marksist tanım bu şekildedir). Toplumsal dünyayı belli yapılara göre teşekkül ettiren bir mercidir.¹²⁹” Bourdieu, devlet yapılanmasının çok daha derinlikli ve ayrıntılı meselelere iştirak eden bir yapı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, “Devlet bizzat toplumsal düzeni (zamanların kullanımı, ajandamızdakiler, devletin yapılandığı tüm hayatımız) ve böylelikle de düşüncelerimizi yapılandırır.¹³⁰” Dolayısıyla, toplumsal düzenin kurucu gücü bizzat devletin kendisidir. Devlet ekonomik, siyasal, eğitim ve dahası alanlarda üstlendiği kurucu unsurların ötesinde onların nasıl olması gerektiğini de düzenlemektedir.

¹²⁷ Althusser, a. g. e. , s. 50, 51.

¹²⁸ A. k. , s. 51.

¹²⁹ Bourdieu, a. g. e. , s. 223.

¹³⁰ A. k. , s. 223, 224.

İKİNCİ BÖLÜM

MEFHUM YURTTAŞLIĞA KARŞI İDEAL VATANDAŞ

Bu başlık altında, yurttaş ve yurttaşlık temeline dayanan vatandaş ve vatandaşlık kavramlarının tarihsel dönüşümü anlatılmıştır. Haklar temeline dayanan yurttaşlık anlayışından, ödev ve görevler temeline dayanan vatandaşlık anlayışına dönüşüm süreci, Avrupa ve Türkiye tarihi ekseninde incelenmiştir.

2.1. Vatandaş ve Vatandaşlık

Vatandaşlık, kökeni Antik Yunan'a dayanan yurttaşlık düşüncesinden doğmuştur. Toplumun kendi doğasından doğan devlet ve toplumun üyeleri arasındaki aidiyet duygusuna dayanan yurttaşlık kavramı, devletin kendi içerisindeki dönüşümlerine paralel şekilde değişikliğe uğramıştır. “Antik Yunan'dan günümüze gelen, bugünkü anlamıyla vatandaşlık (citoyenneté) , vatandaş olma gerçeğine karşılık vatandaş (citoyen) politeia'dan türemiştir ve türevi olan soyut olarak vatandaş polites'ten (citoyen yani vatandaş) ise polis'ten (cite yani şehir) türemiştir.¹³¹” Dolayısıyla, yurttaş olmanın kökeni, şehirli olmaktan gelmektedir. Şehirlilerin haricinde bulunan köleler Antik Yunan'da yurttaş sayılmamaktadır.

Yurttaşlık, birçok diğer kavram gibi Aydınlanma Düşüncesi ile doğrudan ilintili olmaktadır. “Yurttaşlığın inşası bakımından Aydınlanma'nın en önemli sonucu, kendi aklını kendisi kullanan, kul ve tebaa olmaktan kurtulan yurttaş-bireydir.¹³²” Dolayısıyla, Aydınlanma'nın önemli bir ürünü olarak günümüze kadar gelen yurttaş ve yurttaşlık unsurları, başka biçim ve içeriklere sahip olmaktadır.

İdeal ve iyi işleyen devlet önerilerini ayrıntılı şekilde işleyen Platon ve Aristoteles, ideal yurttaşlık tasavvurları ile de dikkat çekmektedir. “Platon, üyelerinin dörtte biri yurttaş sınıflarınca seçilmiş bir temsilci Konsey önerir. Sonuç olarak bir sınıftaki yurttaş sayısının o sınıfın servetiyle ters orantılı olduğu varsayılırsa en zengin

¹³¹ Paul Magnette, *La Citoyenneté*, Bruylant, Bruxelles, 2001, s. 15.

¹³² Mustafa Gündüz, Ferhan Gündüz, *Yurttaşlık Bilinci*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007, s. 4.

en yoksuldan çok daha fazla temsil edilecektir.¹³³” Platon, yurttaşların yönetim üzerinde katılımlarının mülkiyete dayalı eşitsiz bir düzene dayandırmaktadır. Bu konuda daha etkili öneri getiren Aristoteles, siyasal ve hukuki katılımın önemine vurgu yaparak “yurttaş tartışarak siyasa ve yasaların oluşumuna katkıda bulunmalı ve kararlar alarak yasaları uygulamalıdır.¹³⁴” demektedir. Dolayısıyla, yurttaşların aktif olarak devlet işlerinde ve yönetimde yurttaşların doğrudan katılımının önemini savunmaktadır. Aristoteles’e göre, iyi yurttaşın erdem sahibi olması gerekmektedir. Bu hususta dört yönlü bir erdem tanımı yapar. “ Bu dört unsur; ölçülülük yani özdenetim, aşırılıklardan kaçınma, adalet, yurtseverliği de kapsayacak biçimde cesaret ve karar verme kapasitesini içeren akıl veya sağgörüdür.¹³⁵” Ancak bu dört unsura sahip olan yurttaşlar erdemli ve iyi yurttaşlardır, dolayısıyla da yönetme ve yönetilme biçimlerini kabul etmektedirler.

Aristoteles’in etkili yurttaşlık tasavvurunda diğer önemli bir nokta, döneminden günümüze kadar biçim değiştirerek önemini koruyan yurttaşların devletin bekası için ‘iyi yurttaşlar’ olarak geliştirilmeleridir. Aristoteles’e göre, “...erdemlerin bir yurttaşın doğal ahlaki yetiştirme sürecinde gelişmesi beklenemez; dikkatle tasarlanmış bir eğitimle geliştirilmelidirler.¹³⁶” ‘Dikkatle tasarlanmış’ bir eğitim sistemiyle yurttaşların ideal devlet modelinde yetiştirilmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu tasarının içini dolduran pek çok yön bulunmaktadır. Bunların en etkilisi, kuşkusuz ki ulus devlet modellerinde görülen milli eğitim sistemidir. Milli eğitim ile tek tipleştirilerek aynılaştırılan bireyler, aslında geçmişten günümüze adı milli eğitim olmasa da devletin kendi meşruluğunu sağlama almak adına başvurduğu temel dayanaklardan biridir.

Antik Yunan’da kölelerin yurttaşlık haklarının bulunmadığını göz önünde bulundurursak, bu konuda kölelere de yurttaşlık statüsü veren Roma, çağdaşlarından ayrılmaktadır. Roma’da yurttaşlık statüsüne sahip olmak neyi gerektiriyordu? “Roma yurttaşlığı bir görevler ve haklar modeliydi. Başlıca görevler askerlik hizmeti ve belli vergilerin ödenmesiydi. İkincisi, asıl olarak emlak üzerinden alınan zorunlu vergiler ve

¹³³Derek Heater, **Yurttaşlığın Kısa Tarihi**, çev. Meral Delikara Üst, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s. 28.

¹³⁴Heater, **a. g. e.**, s. 33.

¹³⁵**A. k.**, s. 34.

¹³⁶**A k.**, s. 35.

veraset vergisini içeriyordu.¹³⁷” Kısacası, günümüze kadar aynı mantıkta şekillenen haklara karşılık bir ödevler sistemine dayanan ve verilen bir statü, konum olarak sunulan yurttaşlık tasarımı bulunmaktadır.

Ortaçağ’da yurttaşlık statüsü, tıpkı siyasal ve ekonomik parçalanmışlıklar gibi parçalı bir eğilim göstermekteydi. Dağınık iktidar alanları, lordlar ve vassalların ilişki temelinde biçimlenen yurttaşlığa dayanmaktaydı. “...Ortaçağ’da yurttaşlık üç yönüyle ortaya çıkar. Birincisi yurttaşlığın Hristiyanlığın sorgulanmayan ve fiilen sorgulanamaz üstünlüğü ve hâkimiyeti ile ilişkisi idi. İkinci olarak da, klasik görüş sonsuza dek ortadan kalkmış değildi; nitekim Aristoteles’e gösterilen derin ilgi onu güçlü bir biçimde diriltti. Üçüncü olarak, ortaçağda yurttaşlık, pratikte devlette değil, kent veya kasabada ayrıcalıklı bir statü ile ilgiliydi.¹³⁸” Yani, “Ortaçağda yurttaşlar, ülkelere veya etnik olarak ayırt edilebilecek bölgelere değil yerel yönetimlere bağlıydı.¹³⁹” Özetleyecek olursak, ortaçağda yurttaşlığın düşünce ve pratikteki uygulamaları bütünsel ve merkeziyetçi bir yapı göstermemektedir. Feodal düzenin yapısı ile ilgili olarak toprakların ve dolayısıyla da topraklar üzerindeki paylaşımların bölünmüşlüğü, bireyler arasında statü farkını ortaya koymaktadır. Ortaçağ düşüncesinde kilise egemenliğinin sürdüğü görülmektedir. Diğer yandan klasik görüşler de varlığını korumaktadır. Fakat en nihayetinde, yurttaşlık mülkiyet ve görevlere dayalı olarak ayrıcalıklı bir yapıdadır.

Fransız Devrimi’nden sonra önce Avrupa’da daha sonra tüm dünyada yaygınlaşan milliyetçilik, ulus ve ulusal devlet anlayışları yurttaşların ödev, hak ve katılım pratiklerinde köklü bir değişikliğe uğramıştır. Öncelikle dinsel temelli iktidar anlayışı terk edilmiş, akla ve halkın kendi egemenliğine dayalı siyasal sistemin varlığı vuku bulmuştur. Fransız Devrimi ile birlikte yurttaşlık asıl dönüşümünü yaşamıştır. “‘Yurttaş’, insanlar arasındaki eşitsizliğe, ilk aşamada en azından hukuksal olarak son veren ulus-devletin çocuğudur. 1789 Fransız burjuva devriminin ürünü İnsan Hakları ve Yurttaş Bildirgesi’nin 1. maddesi “İnsanlar özgür doğar ve eşit haklara sahip olarak

¹³⁷ A. k. , s. 51.

¹³⁸ A. k. , ss. 67, 68.

¹³⁹ A. k. , s. 134.

yaşarlar” ilkesini getiriyordu.¹⁴⁰” Yurttaşlığın, haklara dayanan ve doğuştan geldiği düşüncesi egemen olmuştur. Siyasete katılım ve eşit yaşam hakları ön plana çıkmıştır. Bunların hepsi ise, insanların bir arada yaşadığı ulus devletlerde, sınırları belli alanlarda yaşayan o insanlara özgü olarak algılanmaktadır.

Fransız Devrimi’nden önce yurttaşlığın katılım ve tanımları ile ilgili olarak farklı yaklaşımlar bulunsa da, yurttaşlık asıl benliğini devrimle bulmuştur. “Fransa’da ulus ve yurttaş, devletle birlikte ortaya çıkmıştır. Fransız Bildirgesi’nin 2. Maddesi “özgürlük, mülkiyet, güvenlik” gibi “doğal hakları” sıraladıktan sonra, 16. maddede de, söz konusu hakların güvence altına alınmadığı ve güçler ayrılığının sağlanmadığı bir toplumun anayasası olamayacağını ekliyordu.¹⁴¹” Kısacası, yurttaşların yasal hakları ve eşitlik temeline dayanan hukuki bir yurttaşlık anlayışı egemen olmuştur. “Modern anlamda yurttaş, ulus-devletin gelişimine koşut olarak, parlamenter monarşi İngiltere’sinin geliştirdiği ilkelere “cumhuriyet” boyutunu ekleyen Amerikan ve Fransız Devrimleriyle ortaya çıkmıştır.¹⁴²” Neticede, Antik Yunan’dan modern devletlerin ortaya çıkış sürecine kadar evrim geçiren ve geçirmeye de devam eden yurttaşlık anlayışı, modern anlamında en önemli dönüşümü Avrupa’daki devrimlerle gerçekleştirmiştir.

Tüm bu gelişmeler ekseninde özetleyecek olursak, Atina uygarlığında belirli grupların yurttaş olmasına karşılık; tarihsel gelişim yurttaşlığın, toplumda yaşayan her kesime ait olduğu ve siyasal katılımın herkesi kapsadığı düşüncesi egemen olmuştur. Hobbes, Locke ve Rousseau’nun insanların doğal olarak eşit doğdukları düşünceleri Fransız Devrimi’ne düşünsel etkide bulunmuştur.

Yurttaşlık modeli üzerinde çalışanlar, liberal/sözleşmeci ve komüniteryen/toplulukçu kuram üzerinde ayırım yapmaktadırlar. Liberal sözleşmeci kuramın temelleri, daha önce de belirtildiği üzere Thomas Hobbes, John Locke ve Adam Smith gibi liberal kuramcılara dayanmaktadır. “Liberal bakış açısına göre devlet sivil toplumun kimi özelliklerini paylaşmakla birlikte, temelde ondan oldukça farklıdır.

¹⁴⁰ Artun Ünsal, “ Yurttaşlık Anlayışının Gelişimi “ , **75 Yılda Tebaadan Yurttaş Doğru**, ed., Artun Ünsal, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 6.

¹⁴¹ Ünsal, **a. g. e.** , s. 6.

¹⁴² Aylin Kılıç Oğuz, **Fedakâr Eş Fedakâr Yurttaş**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 22.

Her ikisi de çıkar üzerine kuruludur..¹⁴³ Liberal/sözleşmecî kuramda bireye ve bireyler arasında rekabete indirgenmiş belirsiz bağlar bulunmaktadır. Bu liberal görüşe göre, yurttaşlık, her kişinin kendisi için iyi olanı oluşturabilme, gözden geçirebilme ve rasyonel olarak uygulayabilme kapasitesidir. Yurttaşlar, başkalarının haklarını çiğnememeleri için çizilen sınırlar içerisinde kişisel çıkarlarına ulaşmak için haklarını kullanan kişiler olarak görülür¹⁴⁴. Özetle, bireylerin çıkarlarının toplumun çıkarlarına göre ön planda tutulduğu bir yaklaşım söz konusudur. Bu durum, hangi bireylerin çıkarlarının söz konusu olabileceği konusunda çeşitli soru işaretleri yaratmaktadır. Egemen güce iktisadi anlamda yakın grupların bireysel çıkarları söz konusu olduğunda, toplumun geri kalan çoğunluğunun istek ve arzularının geride kalma ya da yok edilme ihtimalleri söz konusu olmaktadır. Geleneksel yurttaşlık anlayışına benzer şekilde, belli grupların vatandaş statüsünde olup, diğerlerinin men edileceği bir iz taşımaktadır.

Liberal/sözleşmecî kuramcılara karşılık, “toplulukçuların amacı, bireyciliğin tahrip edici etkisine karşı, kamu ruhuyla harekete geçen, görev ve sorumluluklarla donatılmış, etkin, yetkin ve katılımcı yurttaş tipini/idealini yeniden kurmaktır.¹⁴⁵” “Toplulukçuların demokrasi ve yurttaşlık yaklaşımlarının, genelde moderniteyle olan bir hesaplaşma olduğu açıktır. Toplulukçular, bireyciliğin son kertede bir atomizasyona yol açan, topluluk yaşamını tahrip eden etkisine karşı belirli “kamu ruhuyla harekete” geçen, görev ve sorumluluklarla donatılmış etkin ve katılımcı yurttaş tipini yeniden tesis edecek, yurttaşın katılımını yönlendirecek bir “ortak yarar anlayışı”nı çeşitli ölçeklerdeki aidiyet ve topluluklarla temellendirilmektedirler.¹⁴⁶” Kısacası, yurttaşların kamusal hayata aktif katılımı söz konusu olmakta ve alınan kararlar özel olarak alınan bireyci kararların üstünde tutulmaktadır. Buradan hareketle, toplulukçu kuramı, cumhuriyetçi siyasal düzen içerisinde vatandaşların eylem pratiklerine dayanan bir anlayış temeline oturtmak mümkündür.

¹⁴³ Gündüz, Gündüz, **a. g. e.**, s. 22.

¹⁴⁴ Chantal Mouffe, “**Demokratik Yurttaşlık ve Siyasal Topluluk**”, çev, Koray Çalışkan, Birikim, sayı 55, 1993, s. 48.

¹⁴⁵ Gündüz vd., **a. g. e.**, s. 26.

¹⁴⁶ Füsun Üstel, **Yurttaşlık ve Demokrasi**, Dost Kitabevi, Ankara, 1999, s. 69.

2.2. İdeal Vatandaşlık

Vatandaşlığın tarihsel ekseninde uğradığı dönüşümler sonucunda ortaya çıkan modern vatandaşlık devletlerin meşruiyetinde ve devamlılığında oldukça önem arz etmektedir. Buradan hareketle, tarih sahnesine çok sonra çıkan ‘vatandaş’ ve ‘vatandaşlık’ kavramların, belirli bir ulus devlete aidiyet hissedene bireyler açısından olumlu mu yoksa olumsuz mu sonuç doğurduğu, ayrıca devletlerin hak temelli yurttaşlık anlayışından uzaklaşarak, kendi lehlerine makbul bir vatandaş yaratımında oynadığı roller ele alınmıştır.

2.2.1. İdeal Vatandaş Tasavvuru ve Devletin Rolü

Mutlak merkezi hükümdarlıklar Tanrı kaynaklı ve sorgusuz biat etmeyi gerektirirken, egemenliğin halka ait olduğu düşüncesinin yayılımından beri, siyasal iktidarların alanında demokratik bir işgal tehlikesi bulunmuştur. Tüm yurttaşların eşit olduğu düşüncesi yayılmış ve sınıf farklılıklarının kalktığı görülse de, toplumda vatandaşlık hakları adı altında bir homojenleştirme politikası uygulanmıştır.

Yurttaşlık tartışmaları ile ilgili olarak, Thomas Humphrey Marshall ve Thomas Bottomore’un Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar adlı eserde, “Yurttaşlık kurumunun üç önemli unsurundan biri olan medeni haklar, 18. yüzyıl ile özdeşleştirilirken, diğer unsurlardan siyasal haklar 19. yüzyıl ve sosyal haklar ise 20. yüzyıl ile özdeşleştirilebilir¹⁴⁷” denmektedir. En nihayetinde, yurttaşlık hakları tüm dünyada aynı anda aynı sosyolojik ekseninde vuku bulmamıştır. Uzun süren yurttaşlık mücadelesi her toplumun kendi kültür, değer ve normlarına göre şekillenmiştir.

Marshall, yurttaşlığın tarihsel süreç içerisinde üç ana ekseninde toplandığını belirtmektedir. “Bu eksenler sırasıyla medeni haklar, siyasal haklar ve sosyal haklar şeklindedir. ... Medeni hakları doğrudan ilgilendiren kurumların hukuk mahkemeleri olduğu söylenebilir. Siyasal haklar eksenine ise, siyasal karar alma sürecine seçmen ve seçilen olarak katılma hakkını ifade eder. Öte yanda, sosyal haklar eksenine ile ifade

¹⁴⁷ T. H. Marshall, T. Bottomore, **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar**, çev. Ayhan Kaya, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000, s. 31.

edilen şey ise yaşadığımız toplumun standartları ölçüsünde ekonomik refah ve sosyal güvenlik gibi haklara sahip olmaktan, çağdaş bir birey gibi yaşayabilme hakkına değin uzanan geniş bir haklar dizinidir. Eğitim hakkı ve sosyal hizmetler bu çerçevede değerlendirilebilir.¹⁴⁸” Marshall’a göre, bu üç eksen tarihte birbirinden bağımsız iken, siyasal ve sosyal hakların gelişmeleri örtüşme göstermiştir¹⁴⁹. Nihai sonuçta, siyasal gelişmeler ve atılımlar beraberinde yurttaşların haklarıyla ilgili insan hakları temelinde değişimlere sebebiyet vermiştir.

Faklı yönetim ve ekonomik süreçler, yurttaşların tanımı, statüsü ve haklarına ilişkin farklı yaklaşımları geliştirmiş olsa da, yurttaşlar hala tam anlamıyla eşit değillerdir. Sınıf eşitsizliği ekseninde yaşanan çatışmalar sonunda doğan tartışmalar, en nihayetinde tüm yaşamsal faaliyetlerde herkesi eşit kılmamıştır. Marshall’a göre, “toplumsal sınıfların eşitsizliğine karşı gösterilebilecek tarzda bir yurttaşların eşitliği ilkesinin geliştirilememiş olması şaşırtıcı değildir.¹⁵⁰” Kısacası, “Toplumu oluşturan bireyler arasında, yurttaşlık kurumundan kaynaklanan bir eşitlik olduğunu savunur. Ancak, bu eşitlik anlayışı, sınıfsal eşitsizliğin oluşmasına engel teşkil etmez.¹⁵¹” Modern dönem öncesi ve sonrası yurttaşlık anlayışına dair Pierson net bir açıklama getirir: “Modern öncesi devlet, yerleşik olan herkesin tam yurttaş olamayacağını veya bunu beklememelerini açık bir şekilde itiraf eder. Modern devlet, yurttaşlığı evrenselleştirmeyebilir ama kesinlikle bunu yaptığını iddia eder. İçinde bir eşitlik öngörüsünü barındıran evrensellik anlayışının kendisi modern siyasetin çok güçlü araçlarından birisidir.¹⁵²” Yurttaşlık haklarından kaynaklı eşitlik ilkesi aynı zamanda sınıfsal eşitsizliğin oluşumuna kaynaklık etmektedir. Pratik eylemlerde, yurttaşlığın evrensel eşitlik ilkesine dayalı olarak gerçekleşmediği görülmektedir. Bu durumda, modern devlet biçimleri halka ve kendilerine itiraf etmedikleri bir sınıfsal ayrıcalık sisteminin hala dolaylı veya doğrudan savunucusu olmaktadır.

¹⁴⁸Marshall, Bottomore, **a. g. e.** , s. 21.

¹⁴⁹**A. k.** , s. 25.

¹⁵⁰**A. k.** , s. 22.

¹⁵¹**A. k.** , s. 19.

¹⁵²Pierson, **a. g. e.** , s. 194.

Dünya siyasi tarihinde yaşanan siyasi devrimler, ekonomik ve politik dönüşümlerle birlikte insanlar arasındaki sınıf eşitsizliğine dayanan çatışmalar bitmiş gibi görünse ve modernleşmenin yaşanması görünürde bireylerin tek tek eşit haklara sahip olması anlamına gelse de, eylem süreçlerinde eşitsizliğin kaynağı hala varlığını korumaktadır hatta artan kapitalist işleyişlerle birlikte daha da derinleşmektedir. Marshall’a göre; “19. yüzyıl kapitalist toplumunda siyasi hakların bir yan ürünü olarak kabul ediliyordu. 20. yüzyılda bu anlayıştan vazgeçildi ve siyasi haklar doğrudan ve bağımsız olarak yurttaşla bağlandı. Bu önemli ilke değişikliği, 1918 Kanunu’nun tüm yetişkin erkeklere (manhood) oy hakkı tanınması ve böylece siyasi hakların temelini ekonomik servetten kişisel statüye kaydırmasıyla hayata geçti.¹⁵³” Bu noktada hala kadınların kamusal alandan dışlanıp, aile hayatına mahkûm edilmesi söz konusudur. Eril siyasetin kuvvetli varlığı bulunmaktadır. Bu noktada her yurttaşın aynı eşit haklar temelinde temsili söz konusu olmamaktadır.

Tüm bu gelişmeler dâhilinde Ünsal, yurttaşlıkla ilgili bağlantıları şu şekilde özetlemektedir: “Yurttaşlığın önce, devletin siyasal iktidarına karşı kişi haklarını güvence altına alan, düşünce, ifade, siyasal örgütlenme, çalışma, ticaret, seyahat gibi “özgürlük hakları”; sonra da, devletten iş, eğitim, sağlık gibi hizmetler talep eden “sosyal haklar”la daha da somutlaşacak “insan hakları” ve demokrasi kavramlarıyla doğrudan bir bağı söz konusudur.¹⁵⁴” Yurttaşlığın günümüz anlamıyla vatandaşlığın devlet ve birey ilişkisinde karşılıklı görev ve haklara dayanan bir bağ olduğunu söylemek mümkündür.

2.2.2. Türkiye’de Vatandaşlık

Osmanlı tebaası anlayışından Cumhuriyet döneminde modern vatandaşlığa doğru yapısal bir dönüşüm yaşanmıştır. Şüphesiz Avrupa’daki gelişmeler, tüm dünyayı etkilediği gibi Osmanlı Devleti’ni de etkilemiş ve özellikle 19. yüzyılda reformlara gidilmiştir. “19. yüzyılın reformcu Osmanlı aydınlarının 3. Cumhuriyet Fransa’sındaki gelişmeleri ve bu arada eğitim alanındaki radikal dönüşümleri yakından izlediklerine

¹⁵³ T. H. Marshall, “Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf”, **Sosyal Politika Yazıları**, çev. Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban, der. Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015, s. 23.

¹⁵⁴ Ünsal, **a. g. e.**, s. 8.

kuşku yok.¹⁵⁵ ” Osmanlı döneminden cumhuriyet dönemine, hatta cumhuriyet döneminin de çeşitli aşamalarında da bu radikal dönüşüm süreklilik göstermiştir.

Özellikle Fransa’daki yeniliklerin yansımalarını, milliyetçilik, ulus devlet, egemenliğin kaynağı ile ilgili tartışmalar ve dahası birçok faktör, Osmanlı’da da tebaadan yurttaşa geçiş süreci yaşanmasına neden olmuştur. “2. Meşrutiyet döneminde “tebaa”dan vatandaşa geçiş süreci, Osmanlı İmparatorluğu’nda 19. yüzyılın ortalarından itibaren merkezi bürokratik devletin tahkimi doğrultusunda ortaya çıkan anayasal gelişmeler ve kanunlaştırma hareketleri bağlamında anlam kazanır.¹⁵⁶” Ünsal’a göre, “İmparatorluğun bu son demlerinde, “vatan” yani “yurt” kavramı bulunsa bile “vatandaş” yani “yurttaş” anlayışı henüz doğmamıştır. Başka bir deyişle, yurt vardır, yurttaş yoktur. Dahası, yurt bile tehlikededir.¹⁵⁷” Siyasal seçkinlerin girişimiyle ilan edilen 1876 tarihli Kanun-ı Esasi, Osmanlı’da vatandaşlığın icadında temel oluşturmaktadır. “1876 tarihli Kanun-ı Esasi ile “Tabaa-i Devlet-i Osmaniye’nin Hukuk-ı Umumiyesi” başlığı altında Osmanlı uyruklarının haklarına ilişkin ilk geniş çaplı düzenleme getirilir. Kanun-ı Esasi’nin 8. maddesinde yer alan , “Devlet-i Osmaniye tabiiyetinde bulunan Osmanlı efradın cümlesine herhangi din veya mezhepten olursa olsun bilâ Osmanlı tabir olunur” ifadesindeki ferd/birey vurgusu toplumsal sözleşmenin niteliğini de belirler. Böylece Osmanlı vatandaşlığı, bir yanda anayasanın (de iure) öngördüğü sözleşmecî vatandaşlık anlayışı, diğer yandan “yaşanan” (de facto) aidiyetin toplulukçu (cemaatçi) niteliği arasında kaygan ve bir o kadar da tehlikeli bir zemin üzerinde ilerler.¹⁵⁸” Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde, tehlikede olan bir yurt bulunmakta buna istinaden ise hak kazanma talebinde bulunan yurttaşlar topluluğu bulunmamaktadır.

Kanun-ı Esasi ise, modernleşme çabalarının bir ürünü olarak değerlendirilse de, kamusal alanda yurttaşların siyasal katılımlarına ilişkin bir ibarede bulunmaktan öte, kimlerin ‘Osmanlı’ olarak tanımlandığına dair bir önem arz etmektedir. Devlet ve birey ilişkisinde haklar ve ödevler temelli bir kanun olmadığı görülmektedir. Sonuç olarak,

¹⁵⁵ Füsun Üstel, **Makbul Vatandaşın...**, s. 24.

¹⁵⁶ Üstel, **a. g. e.** , s. 25.

¹⁵⁷ Ünsal, **a. g. e.** , s. 13.

¹⁵⁸ Üstel, **Makbul Vatandaşın...**, ss. 26, 27.

sadece Osmanlı'da değil tüm dünya devletlerinde yurttaşlık uzun soluklu bir tahavvül süreci yaşamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti tarihine bakıldığında ise, Osmanlı'dan kalma Anadolu toprakları üzerinde kurulan cumhuriyet rejimi beraberinde halkın egemenliğine dayanan demokrasiyi getirmiştir. Zira üç devlet biçiminden demokrasi seçilmiştir. Bu üç devlet biçimini, Hobbes şu şekilde özetlemektedir: “Egemen güç yurttaşların hepsinin oy hakkı olduğu bir meclistedir; buna demokrasi adı verilir. Egemen gücün herkesin değil ama sadece belli bir kısmın oy hakkına sahip olduğu bir mecliste olduğu ikincisine aristokrasi denir. Üçüncüsünde, egemen güç sadece bir kişiye aittir; buna da monarşi denir. Hâkim güce ilkinde halk (populus-demos), ikincisinde soylular (optimates), üçüncüsünde ise monark (monarchia) adı verilir.¹⁵⁹” “Egemenliğin oluşmasında her yurttaşın (vatandaşın) payı vardır; her yurttaş, her oluşuma eşit biçimde katılabilir. Buna karşılık, egemenliğin bir tek kişide olduğu monarşik rejimlerde kişi, yurttaş (vatandaş) değil uyruktur (tebaadır).¹⁶⁰” Osmanlı İmparatorluğu son demlerini yaşarken, reform girişimleri çerçevesinde ilan ettiği 2. Meşrutiyet ile birlikte, ülke topraklarında yaşayanları hala uyruk olarak görmüş, cumhuriyetin ilanından sonra vatandaş olarak nitelendirilmişlerdir. Uyruk olarak insanlar devlete karşı pasif konumda iken, cumhuriyet rejimi ile birlikte devlete karşı aktif konuma geçmişlerdir. Fakat Türkiye’de de tüm vatandaşların aynı anda siyasal katılıma eşitliği söz konusu olmamıştır. 1930 yerel seçimler ve 1934’te de genel seçimler olmak üzere, çıkarılan yasalarla kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmiştir.

Monarşi ile yönetilen bir imparatorluktan halk egemenliğine dayanan cumhuriyet rejimine geçişin yaşandığı toplumda, vatandaşlık Kemalist milliyetçilik anlayışı ile şekillenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’e göre, “Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir.¹⁶¹” Dolayısıyla devlet ve millet kavramları eş

¹⁵⁹Thomas Hobbes, **De Cive-Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, çev. Cihan Deniz Zarakolu, Belge Yayınları, İstanbul, 2014, s. 107.

¹⁶⁰ Rona Aybay, “Teba-i Osmani”den “T.C. Yurttaşı”na Geçişin Neresindeyiz?”, **75 Yılda Tebaadan Yurttaş Doğru**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 37.

¹⁶¹ Mustafa Kemal Atatürk, **Medeni Bilgiler**, gün. Türkçesi, Neriman Aydın, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2010, s. 40.

değer olarak görülmüştür. Egemenliğin ise, en üst merci millete ait olduğu vurgulanarak devletin meşruluğu sağlanmak istenmiştir.

Türk Dil Kurumu'nun son güncel sözlüğüne bakıldığında, yurttaş ve vatandaş sözcükleri eş anlamlı olarak kullanılmakta ve “Yurtları veya yurt duyguları bir olanlardan her biri, vatandaş” şeklinde tanımlanmaktadır.¹⁶² Bu tanım, bir arada yaşayan yurttaşların özelliklerini ve duygularını aynılaştırma, homojenleştirme eğilimi taşımaktadır. Zira aynı topraklar üzerinde yaşayan farklı kimlik, kültür ve duygulara yönelik bir ibare bulunmamaktadır. Bu durumda da, yurt ve yurttaşlığa dair farklı duygu ve düşünce besleyenlerin men edileceği ya da dışlanacağı izlenimi uyanmaktadır.

Türkiye’de vatandaşın devlete karşı görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Modern çağa özgü olan bu yaklaşımla, devletin koruması altına girmesine karşılık, vatandaş belli haklara sahip olmasının yanında, önemli görevlere de tabii olmaktadır. Örneğin, askerlik, vergi verme, zorunlu milli eğitim, milli birlik ve beraberliği koruma vd. konularda devlet, siyasal iktidar aracılığı ile kendisini vatandaş nezdinde güvence altına almaktadır. Örneğin vergilendirme, daha önce de belirtildiği üzere siyasal liberalizmin kurucularından sayılan Locke’a göre, hükümet giderleri karşılanması açısından önemli bir unsurdur ve bu görev fazlasıyla yurttaşlara aittir. Bu görüşe eleştirel yaklaşan Bertrand Russell, doğabilecek güçlükler hakkında Locke’un habersiz olduğunu bildirmektedir. “Vergilendirme sorununun, Locke için güçlükler yarattığı varsayılabilir. Fakat hiçbir güçlüğün farkında değildir o. Hükümetin giderlerini yurttaşlar karşılamalıdır. Fakat bu karşılama rıza sonucu doğmalıdır: Yurttaşların çoğunluğunun rızasından.¹⁶³” Locke, modern politika bilimlerinde önemli bir etmen olan rıza faktörünün yayılmasında aracılık etmiştir. Kapani’ye göre, “İktidar = Kuvvet + Rıza’dır.¹⁶⁴” Bu bağlamda iktidarın sadece en üst kademedeki emirler veren ve uymak zorunda olan, yöneten ve yönetilen ilişkisine dayalı bir ilişkiden ziyade, yönetilenlerin

¹⁶² http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58fbd5832acaf4.35706805 Erişim Tarihi: 23.04.17

¹⁶³ Bertrand Russell, **Batı Felsefesi Tarihi Cilt 3**, çev. Muammer Sencer, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1972, s. 217.

¹⁶⁴ Kapani, **a. g. e.**, s. 54.

iktidarın baskı ve kuvvetine rıza göstererek istenilenleri sorunsuz yerine getirdikleri bir ilişki yaratılmıştır.

Değişen iktidar ilişkileri, rızaya dayalı biat eden bir toplum yapısı ve bu toplumun tüm üyeleri ile devlet arasındaki ilişkiler hukuki bağlamda güvence altına alınmış ve meşrulaştırılmıştır. Nihai sonuç olarak “yurttaşlık” (vatandaşlık), bu bütünü oluşturan kişiler ile devlet arasında kurulan “hukuki bağ”dır. Bu hukuki bağ, devletle birey arasında karşılıklı hak, ödev ve yükümlülüklerin belirlenmesi bakımından önem taşır.¹⁶⁵ Tam bu noktada, vatandaşlığın hukuksal tanımını yapmak yerinde olacaktır. “Hukukta vatandaşlık, devlet ile ona tabii olanlar arasındaki ilişkiyi düzenleyen siyasi ve hukuki bağdır.¹⁶⁶” Vatandaşlık, salt hukuki anlamda tanımlanamayacağı gibi ondan bağımsız bir kavram olarak da sunulamaz. Devletle bireyler arasında karşılıklı hak, yetki ve yükümlülük bulunmaktadır.

2.2.3. İdeal Vatandaşlık ve Devlet

16. yüzyıldan itibaren gelişimini ve etkisini arttırarak sürdüren kapitalizm ve liberalizm, devletlerin var olma mücadelelerinde önemli yer edinmiştir. Devletin kendisini, kalıcı ve sağlam bir meşruluk temeline dayandırma kaygısı bulunmaktadır. Bu bağlamda toplumun çoğunluğunun değer ve normlarından beslenmektedir. Fakat aynı zamanda da, kendi egemen kültürünün tezahürünü vatandaşlar üzerinde yaratmaktadır.

Antik Yunan ve Roma İmparatorluğu’ndan beri ‘iyi yurttaş’ olma biçimleri, her dönem yoğun şekilde tartışılan konu olmuştur. Modern anlamda, hukuki olarak devlete bağlı bulunan vatandaş, ‘vatandaş olma’ unsurlarını da yerine getirmektedir. “Öncelikle ifade etmek gerekir ki, ideal bir vatandaşın bireysel, toplumsal, askeri, siyasal, ekonomik vb. bir takım görev ve sorumluluklarının bulunması, tabii bir durumdur ve bu görevleri yerine getirmek, her bir alandaki düzenin sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesi

¹⁶⁵ Aybay, a. g. e. , s. 37.

¹⁶⁶ Sulhi Dönmezer, **Türkiye’de Vatandaş Eşitliği**, Yeni Forum Yayınları, Ankara, 1989, ss. 7, 8.

için zorunlu birer vatandaşlık sorumluluğudur.¹⁶⁷” Düzenin sağlıklı biçimde devamı, aynı zamanda devletin devamını dolaylı yoldan beraberinde getirmektedir.

Yurttaşlığın bizzat devlet tanımı ile bağı olduğuna vurgu yapan Heater’a göre, “Yurttaş kimliği, devlet tarafından verilen ve hepsi de eşit statüde, özerk birer kişi olarak yurttaş bireylerce yerine getirilen görevlerde saklıdır. İyi yurttaş, devlete bağlılık duygusu besleyen ve görevlerini yerine getirme sorumluluğunu taşıyandır. Sonuç olarak da bu sivil katılım için istenen yeteneklere sahip olması gerekir.¹⁶⁸” Kısacası, belirli ülke sınırları içerisinde kendisine yurttaşlık statüsü verilen birey, ilânihaye iyi yurttaş olmak için yükümlülüklerini yerine getirmek zorundadır. Bu eylemlerini ise, devlete bağlılık duygusu hissederek gerçekleştirmelidir.

Modern toplum yapısına muvafık şekilde gelişen modern vatandaşlık anlayışı, eşit haklar görünümünde kişilere doğrudan rızaları alınmadan görevler yüklemektedir. Bu görevlerin yerine getirilişinde vatandaşların uyum sağlamaları nasıl düzenlenmektedir? Vatandaşların sorumluluk bilincine, milli duygulara, vatan ve millet sevgisine sahip olmaları nasıl sağlanmaktadır? Bu noktada daha önce de belirtildiği üzere Althusser’in geliştirdiği devletin ideolojik ve baskı aygıtları devreye girmektedir. Uyumlu vatandaşlar yaratılarak, devlet devamlılığını tehditsiz şekilde sürdürmek için, fiziksel ve fiziksel olmayan tahakküm yöntemleri ile hareket etmektedir. Bunların en başında bir nesli temelden yetiştirme kuvveti bulunan, eğitim alanıdır. Devletin kendisini yeniden üretim alanı yarattığı ekonomi, siyasal sistem, medya araçları, kültürel faaliyetler ve dahası alanda da aynı kuvvetli etkiyi yaratabilmektedir.

Pierson’a göre, hak ve görev konusuna dair net açıklamayı Tom Marshall getirmekteydi. “Modern toplumlarda haklar çoğaldıkça görevler de çoğalır. Siyasal yurttaşlığın merkezindeki unsura, oy kullanmaya bakarsak, genellikle hem bir hak hem de bir görev, yani ya iyi yurttaş olmanın gereği olarak sivil bir görev ya da yasanın gerektirdiği şekliyle yasal bir görev olarak kabul edildiğini görüyoruz.¹⁶⁹” Yani, salt

¹⁶⁷Bayramali Nazıroğlu, **Vatandaşlık ve Din Eğitimi**, Açılımkitap, İstanbul, 2013, s. 68.

¹⁶⁸Heater, **a. g. e.**, ss. 10, 11.

¹⁶⁹Pierson, **a. g. e.**, s. 191.

haklara dayanan yurttaşlık anlayışı pek mümkün olmamakla beraber, karşılığında ödevler yüklü iyi yurttaş bulunmaktadır.

Yurttaşlık haklarının kapitalizmin işleyiş süreçlerinin kusursuzluğu açısından, hukuki bir kabuk giydirilmiş olma halini savunan Marksçı eleştirinin üç noktası önem arz etmektedir. “İlki, yurttaşlık, hukuki olarak tanınan haklarını kullanan bireylerin sahip olduğu bir şey olarak en azından piyasalaşmış ekonomi ve toplumun hukuk ve sözleşme yapma gerekleriyle örtüşür. Kapitalizmin gelişmesi ile yurttaşlıkta tanımlanan sivil ve siyasi hakların oluşması arasında tarihsel rastlaşma vardır. İkinci olarak, eşitlik çok güçlü bir ideolojik araçtır ve yurttaşlığın resmi eşitliğinin, piyasadaki zenginlik ve yaşamı sürdürebilme şansı alanında daha büyük ciddi bir eşitsizlikle birlikte zıtlık oluşturduğunu öne süren Marx kesinlikle önemli bir şeye parmak basıyordu. ... Marx ayrıca, yurttaşlığın bir katılım olarak tartışma amaçlı kurumlarla (belediyeler, parlamentolar, vs...) sınırlandırılması eğiliminin hayret verici gerçeğine dikkat çekiyor.¹⁷⁰” Marksist eleştiriye göre, yurttaşlık içerisinde eşitlik konusunda tezatlık barındıran ve tarafgirlik sergileyen bir yapıya sahiptir. Ayrıca demokratikleşme sürecinde de belli kesimlerin kazanımları ile başarı elde etmiştir.

Devletin siyasal aidiyet ve meşruluk sorununa çözüm olarak önerilen iyi vatandaş olma meselesi, yurttaşlık teorileri etrafında şekillenmiş ve tüm dünyada her zaman devletler ve halklar için ‘iyi’ bir olgu olarak sunulmuştur. Sınıfsal eşitsizlikler modern anlamda biçim değiştirmiş fakat ayrıcalık tanıma anlamında ise, mantık değiştirmemiştir. Siyasal iktidarların, soyut fakat ilânihaye varlığını istedikleri ve korudukları devlet mekanizmasını tüm aygıtları, sakıncasız bir iktidar alanı için vatandaşların uyumlu bireyler olarak yetiştirilmeleri için devreye sokulmaktadır. Toplumun çoğunluğuna ait olduğu iddia edilen değer ve normlara uygun olarak hareket edilen politikalarla, tüm vatandaşlar egemen olan anlayış biçimine sokulmakta, denetlenmekte, gözetlenmekte, eğitilmekte ve yönlendirilmektedirler. Kendilerine bir statü bahşedildiği algısına sahip olan vatandaşlar ise, devlete karşı ödev ve yükümlülüklerini yerine getirmektedirler. Nihai olarak, devlet tartışmasında yurttaşlık,

¹⁷⁰A. k., s. 197.

modern anlamda ise vatandaşlık anahtar bir kavram olarak önemini korumaktadır. Fakat evrensel bir yurttaşlık meselesinden çok ulusal vatandaşlık meselesinin iç politikalarda öne çıktığı görülmektedir.

2.3. Ulusal Kimlik ve Vatandaşlık

Ulus devlet ve ulusal kimlik kavramları, birçok diğer kavram gibi 1789 Fransız Devrimi'nden itibaren ortaya çıkmıştır. Nation yani ulus kelimesi, “(Fransızca yakın kök nation, Latince nationem'den soy, ırk) 13. yüzyılın sonlarından bu yana, önceleri siyasal olarak örgütlenmiş bir gruplaşmadan çok ırksal bir grup anlamıyla, İngilizcede yaygın olarak kullanılmıştır. ... Nationalize ve nationalization, uluslaştırma ya da bir şeyi belirgin biçimde ulusallaştırma süreçlerini anlatan 19. yüzyılın başlarında çıkmış sözcüklerdir.¹⁷¹” Türkçede ise, millet kelimesi ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. TDK'nin son güncel sözlüğüne göre, millet kelimesinin anlamı ise; “Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus¹⁷²” olarak tanımlanmaktadır. Tüm bu özellikler ise, aynı topraklarda yaşayan insanlara ulusal bir kimlik atfetmektedir. Ulus kelimesi, ulus devlet fikrinden daha eskiye dayanmaktadır. Ulus devlet fikri ise, ulusal topraklar üzerinde yaşayan insanlar topluluğunu akla getirmektedir.

Ulus ve ulusçuluğun modern devletlerin belirgin özellikleri olduğunu belirten Giddens, “ “Ulusçuluk” ile asıl olarak psikolojik bir olayı – bireylerin bir politik düzenin üyeleri arasındaki toplumsallığı vurgulayan semboller ve inançlar dizisiyle ilişkisini-” kastetmektedir¹⁷³. Modern devletlerin sıklıkla başvurduğu ulusçuluk kavramının dışında Giddens, “ “Ulus” ile hem dâhili devlet hem de diğer devletler tarafından tepkisel olarak gözetilen, üniter bir yönetime konu olan ve açıkça belirlenmiş bir bölge içerisinde var olan ortaklık”tan bahsetmektedir¹⁷⁴. Ulusçuluk, ulusal devletlerin sınırları dâhilinde yaşayan vatandaşlar tarafından ortak bir dayanışma ruhu olarak benimsenip, yer yer

¹⁷¹Raymon Williams, **Anahtar Sözcükler**, çev. Savaş Kılıç, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 257, 259.

¹⁷²http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58fd1884b4cea4.82991087 Erişim Tarihi: 24.04.17.

¹⁷³Giddens, **a. g. e.**, s. 159.

¹⁷⁴**A. k.**, s. 159.

kabarıp yer yer sönebilmektedir. “Ulusçuluk, psikolojik olarak modern toplumların farklı özelliklerine bağlanmıştır ve içeriği de bunların doğurduğu tarihsel mahiyetle bağlantılıdır.¹⁷⁵” Kısacası, farklı toplumlarda, farklı gelenek, görenek ve dahası kültür öğeleri, ulusal kimliğin bileşenlerini farklı şekilde oluşturmaktadır. Toplumsal norm ve değerler, düşünüş şekilleri, ahlaki kavramlar, din vb. birçok unsur hukuki bir çatı altında birleşen vatandaşlar için ulusal kimlik olarak tecessüm etmektedir. Vatandaşların devlete mekânsal, hukuksal ve siyasal olarak bağlılığın dışında ortak değerleri paylaştığı bir payda bulunmaktadır. Bu paydanın oluşumu, insanların aidiyet duygularından kaynaklanmaktadır.

Ulus olma nosyonu tarihsel kökeninde dönüşüme uğramıştır. Poggi’ye göre, “... Artık özellikle başlangıçtan beri var olan bir ilişki örgüsünü çağrıştırmamaya başlamış; etnik örgünün yanı sıra, din veya dil birliği ya da kurumsal bir miras paylaşımına dayalı bir ilişki ya da tarihteki bir uygulama gibi bulanık bir bağ ya da kader duygusu gibi ifadeleri de içinde barındırır olmuştur.¹⁷⁶” Poggi, milliyetçiliğin artan tezahürü ile din ve dil birliğine, liberal ekonomilerin yaygınlaşması ile miras paylaşımına ve tıpkı Giddens gibi ulusçuluğun psikolojik temeline dikkat çekmektedir. Özetleyecek olursak, “Millî kimlik ve millet, birbirleriyle ilişkili etnik, kültürel, teritoryal, ekonomik ve yasal-siyasî pek çok unsurdan oluşan karmaşık yapılardır¹⁷⁷” Bu yapılar, toplum içerisinde yaşayan vatandaşlar arasında dayanışma bağlarını güçlendirmektedir. Yani devletin bürokratik işleyişinden farklı bir mekanizmaya sahiptir. Fakat modern devletler kendi meşruiyetleri açısından bu yapılara başvurmayı sıklıkla kullanmaktadırlar.

Ulus devlet ve ulusçuluk kavramlarından sonra ulusal kimliğin vatandaş tasavvurunda önemine değinmek yerinde olacaktır. Ulusal kimlik, Fransız Devrimi’nden sonra yayılmış olsa da, modernleşme süreci içerisinde eriyip gidileceği düşüncesi hâkimdi. “Zihniyet dünyasında rasyonelleşme anlamına gelen modernleşme süreci ister istemez bu “duygusal” kimliklerin çözülmesine yol açacaktı. “Ulusal kimlik” rasyonelleşme sürecinde hâkim hale gelirken, etnik ve dinî kimlikler bu kimlik

¹⁷⁵A. k. , s. 287.

¹⁷⁶Poggi, **Devlet, Doğası...**, ss. 36, 37.

¹⁷⁷Anthony Smith, **Millî Kimlik**, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s. 33.

içinde eriyecekti. Oysa bilindiği gibi gerçekler bu senaryoya uymadı. Dinî ve etnik canlanma, dünyanın çok farklı coğrafyalarında görünürlük kazandı.¹⁷⁸ Weber’e göre, “Bu duygusal etkinin ateşi, genel olarak, ekonomik bir kaynağa sahip değildir. Bu çoğu zaman iktidar mevkiine tarihsel olarak ulaşmada zengin devletlerin küçük burjuvazisine kadar inen prestij duygularına dayanır.¹⁷⁹” Bu prestij duygular, toplumlar içerisinde homojenleşme, tek tipleşme tasavvuruna neden olmaktadır. Saygın ve son derece önemli görülen ulusal kimlik, toplumun tüm üyeleri ile birlikte bir devlete her açıdan aidiyeti temsil etmektedir. Rızaya dayalı aidiyet duygusundan öte, ulusal kimliğe sahip olmanın verdiği yükümlülükler de baştan kabul edilmiş olmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde, ulusal kimlik Türklük çerçevesinde tanımlanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk’ün Medeni Bilgiler adlı eserinde; “Ortak milli düşüncenin, ahlakın, duygunun, heyecanın, hatıra ve geleneklerinin millet bireylerinde meydana gelmesini ve kökleşmesini sağlayan ortak geçmişin, birlikte yapılmış tarihin, vicdanları ve zihinleri doğrudan doğruya birleştiren ortak dilin, milletlerin oluşumunda en önemli etkenler olduğunu...¹⁸⁰” kaydetmiştir. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti tarihinde de ulusal kimliğin bileşenleri, Avrupa’daki aynı ruhu taşımaktadır. Ortak kültür unsurunun ulusal kimliğin oluşumunda kuvvetli etkisi bulunmaktadır. Devlet kuruculuğunun ve devlet devamlılığın esası da bu ortak payda da birleşmektedir.

Günümüzde uygulanan, Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası’nın 66. maddesine göre; “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür.¹⁸¹” Dolayısıyla Türkiye’de vatandaşlık tanımı kan bağına göre tanımlanmakta ve ona göre haklar temelinde düzenlenmektedir. Burada da ulus devlet olma şartına bağlı olarak ulusal kimliğin, ait oldukları ulus ile özdeşleştirildikleri görülmektedir.

¹⁷⁸ İnci Özkan Kerestecioğlu, “Uyuyan Güzeli Uyandıran Prens’ten Frankeştayn’ın Canavarına”, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, der. H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014, s. 344.

¹⁷⁹ Weber, **a. g. e.**, Cilt 2, s. 287.

¹⁸⁰ Atatürk, **a. g. e.**, s. 43.

¹⁸¹ **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2011, Madde 66, s. 33.

2.4. Makbul Vatandaşlık

Toplumsal dinamikleri düzenleyen ve en kuvvetli işleyiş mekanizmasına sahip olan devlet, bu mekanizmaya uyumlu vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu amacı gerçekleştirmenin yolu özellikle yurttaşlık eğitimlerinden geçmektedir. Yurttaşlara çocukluklarından itibaren milli eğitim sistemi ile birlikte verilen yurttaşlık bilgileri, medeniyet kavramı ile tecelli etmektedir.

İnsanlar arasındaki davranış şekillerini düzenleyen, terbiye, ahlak yani genel olarak adab-ı muaşeret kurallarının medenilik çatısı altında milli eğitim sisteminde yer alması ulus devletlerin gücünü sağlama almaların etkili bir yolu olarak görülmektedir. Öncelikle, medenilik (civilite) kavramının özgün karakterini ve işlevini 16. yüzyılın ikinci çeyreğinde kazandığını“daha sonra genel olarak toplum tarafından kabul edilen anlamını, Rotterdamlı Erasmus'un 1530 yılında yayımlanan "De civilitate morum puerilium" ("Çocukta Geleneklerin Nazikleşmesi Üzerine") adlı kısa yazısına borçlu” olduğunu söylemek yerinde olacaktır¹⁸². Kalıplaşmış davranış pratiklerinin oluşumunda aktif rol oynayan devlet mekanizmaları, en etkili ideolojik aygıtları olan eğitim ve aile hayatı ile birlikte yurttaşların hayatında devrede olmaktadır.

Ulus olma ve ulusal kimlikle birlikte aidiyet duygusu beslemenin önemi devletin kurucu unsurlarında önemli rol oynamaktadır. Eğitim düzeni bu kurucu unsura muadil şekilde sistemsal ve zorunlu olarak yurttaşların geliştirilmesinde önem taşımaktadır. “Devletin kurma sürecinin bazı yönleri, örneğin eğitim sisteminin geliştirilmesi, o devletin nüfusu içinde bir ulus olma duygusunu yayma amaçlıdır. Yani, bu duygunun zaten var olduğu farz edilmez; önce bu duygu oluşturulur ve karşılığında devlet kurmakla ilgili diğer özelliklere yönelinmesi ve bunların desteklenmesi beklenir.¹⁸³” Yurttaşların, devletin desteklemesini beklediği eylemleri uyumlu şekilde desteklemelerinin temel yolu dolayısıyla eğitim hayatından geçmektedir. Aydınlanma döneminden itibaren çocuk ve çocukluğa ilişkin değişen algılar ve özellikle Rousseau

¹⁸²Norbert Elias, **Uygarlık Süreci Cilt 1**, çev. Ender Ateşman, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 134.

¹⁸³Poggi, **Devlet, Doğası...**, s. 38.

ve diğer düşünürlerin iyi yurttaşların yetiştirilmesindeki eğitime yaptıkları vurgu, bu alana makbul vatandaşlar yetiştirilmesinde görev atfetmiştir.

Osmanlı'nın meşrutiyet döneminden Türkiye Cumhuriyeti tarihi de dâhil olmak üzere, geçen süreçte tebaadan yurttaşlığa geçen bireylerin de güçlü bir eğitim müfredatı ile makbul vatandaşa dönüştürülmek istendiği görülmektedir. Osmanlı'nın meşrutiyet döneminde aydınların özellikle Fransa'daki gelişmeleri yakından takip ettiği bilinmektedir. “Özellikle 2. Abdülhamit rejiminden kaçarak Avrupa'nın belli başlı kentlerine yerleşmiş aydınların 2. Meşrutiyet'in yani “Hürriyetin İlanı”nın hemen ertesinde Malumat-ı Medeniye dersinin öğretim programlarına dâhil edilmesinde katkıları bulunduğunu kabul etmek gerekir. İlk Malumat-ı Medeniye ders kitaplarının 1908 tarihinde yayımlanmış olması ise, en azından kitap yazarlarının bu konuda donanımlı ve hazırlıklı olduklarına ilişkin önemli bir ipucu oluşturmaktadır.¹⁸⁴” Her toplumun kendi nevi şahsına münhasır siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel faaliyetleri farklılık gösterdiğinden, ülkelerin eğitim içerikleri de farklılık göstermektedir. Fakat en temelde, ulus devlet düşüncesini hâkim kılmak adına, milli eğitim müfredatları düzenlenmektedir.

Ulusçu vatandaşlık politikaları Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde temel oluştursa da, içerik olarak farklılık göstermektedir. Örneğin, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türklük vurgusuna fazla rastlanılmamaktadır. “Parçalanmış bir İmparatorluğu Osmanlılık üst kimliği temelinde bütünleştirmenin yanı sıra, Meşrutiyet rejiminin istikrarını sağlayacak “yurtsever yurttaş”ın inşası yolunda alınan bir dizi önlem arasında öğretim programlarında yapılan değişiklikler kuşkusuz önemli bir yer tutmuştur.¹⁸⁵” “2. Meşrutiyet döneminde Osmanlı vatandaşı. Temel hak ve özgürlükleri Kanun-ı Esasi altındaydı. Yeni yaşam biçimi çocukların eğitime de yansıtılacaktı. Geleceğin nesli “hürriyet, müsavat, adalet, uhuvvet” ilkeleriyle yetiştirilecek; yurttaşlık bilinciyle donatılacaktı. Bu bilinç ilkokullardan itibaren

¹⁸⁴ Üstel, **Makbul Vatandaşın...**, s. 23.

¹⁸⁵ **A. g. e.** , ss. 23, 24.

verilecekti.¹⁸⁶” Dolayısıyla, vatandaşlığın icadı Kanun-ı Esasi ile başlamış, çocukların ideal vatandaşlıktaki önemleri somut olarak kavranmış ve Türkçülük ilkesinden öte vatanseverlik ilkeleri ön plana çıkarılmıştır.

İmparatorluğun son demlerinde çeşitli düzenlemeler getirilse de, vatanseverlik duygusu aşılama düşüncesi varlığını korumuştur. “Ancak erken Cumhuriyet dönemi Malumat-ı Vataniye ders kitabı yazarlarının karşı karşıya bulundukları siyasal konjonktür ve ulus devlet inşası sürecinde yüklendikleri pedagojik misyon, dağılan bir imparatorluk ve sıcak savaş koşulları ortamında önce Osmanlılık, daha sonra ise Türklük (kimi zaman İslami tonla pekiştirilmiş) üzerinden inşa edilmek istenen aidiyet duygusu...” vurgulanmaktadır¹⁸⁷. Devletin kendine has beşeri ve sosyal yapısına mutabık olarak, vurgu yapılan unsurlar da değişmektedir.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarının devamındaki süreçlerde Türkiye’de vatandaşlık anlayışını yapısal dönüşümler geçirmiştir. Fakat asıl dönüşümü, 1925 Şeyh Said Ayaklanması’ndan sonra geçirmiştir. Milli Mücadele döneminde Türklük vurgusu yapılmazken, bu ayaklanma olayından sonra Türklük kavramına güçlü vurgular yapıldığı görülmektedir. Somel’e göre, Türkiye Cumhuriyeti’ni oluşturan kadroların etnisite ve kimlik kaygılarının temel sebebi, potansiyel bir parçalanma sebebi olarak algılanmasıdır¹⁸⁸. Beraberinde ise farklı kimlik ve etnisite tartışmalar ve milliyetçiliğe karşı muhalif sesler bastırılmıştır. Vatansever olmanın vatandaş olmanın ön koşulu haline geldiği cumhuriyet dönemindeki ders kitaplarına bakıldığında vatandaşa görevler yüklendiği görülmektedir. Mehmet Emin Erişirgil’in Yurt Bilgisi kitabıyla ilgili olarak “yazara göre bu dersin iki boyutu vardır. Bir yandan ahlak ilmine yakın, onun bir alt dalı olarak verilen Yurt Bilgisi, diğer yandan kişinin diğer kişilerle ve devletle olan ilişkilerini düzenleyen kanuni ve kuramsal çerçevenin öğretildiği Yurt Bilgisi.¹⁸⁹” Her iki boyutun tek amacı, ahlaklı, yurduna bağlı ve görevlerini bilen nesiller yetiştirmektir.

¹⁸⁶ Zafer Toprak, “80. Yıldönümünde ‘Hürriyetin İlanı’ (1908) ve Rehber-i İttihad, **Toplum ve Bilim**, Sayı 42, Yaz 1988, s. 157.

¹⁸⁷ Üstel, **Makbul Vatandaşın...**, s. 156.

¹⁸⁸ Selçuk, Akşin Somel, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Kimliği, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, Yay. Haz. Nuri Bilgin, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997, ss. 80, 81.

¹⁸⁹ Mehmet Emin Erişirgil, Yurt Bilgisi’nden aktaran, Birol Caymaz, **Türkiye’de Vatandaşlık Resmi İdeoloji ve Yansımaları**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 24.

Vatandaşa yüklenen görev misyonu ders kitaplarında ve kanunlarla sürekli varlığını korumaktadır.

Uzun yıllar ders kitabı olarak okutulan Medeni Bilgiler kitabında da, devletin vatandaşa görevlerine karşılık olarak istenen aidiyet ve bağlılık duygularının yanında, pratikte rızaya dayanmayan görevler de beklenildiği görülmektedir. Örneğin, “vatandaşın devlete karşı üç önemli görevi; seçmek, vergi vermek ve askerlik yapmaktır.¹⁹⁰” Bu görev tanımlamasında özellikle modern devletlerle birlikte görülen, yurttaşların sadece oy verme potansiyeline sahip kitleler olarak algılanmasının izleri görülmektedir. Vergi vermek ise, tarihsel süreçte sadece savaş koşullarında uygulanırken, yine modern devletlerle birlikte sürekli bir gelir kaynağı olarak görülmeye başlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nde askere gitmek de en önemli milli duygunun, şerefın göstergesi ve kişinin bedeni ve zihniyle bütünsel olarak kendisini devlet kurumuna bir süreliğine teslim etmesi sonucu ‘borcunu ödeme’ meselesi olarak kavranmıştır. Milli mücadele döneminden sonra, devleti koruma yükümlülüğü genç erkeklerin üzerine devredilmiştir.

Tek parti dönemindeki, Türklük ekseninde vatandaşların eğitiminde temelleri atılan ‘iyi vatandaş’ yetiştirme mücadelesi, çok partili hayata geçiş sürecinden sonra da görülmektedir. “Çok partili hayata geçişle beraber önceki dönem okutulan Yurt Bilgisi kitaplarında gözlenen ve öğrencilere dayatılan devlete karşı borçlu olma –özellikle askerlik ve vergi gibi ödevlerde- duygusunun yerini topluma karşı sorumluluk hissi almıştır. Böylece, milli aidiyet ve devlete sadakat etrafında tanımlanan militan-vatandaş tipinin yerini toplumsal sorumluluk bilincine sahip, katılımcı, medeni birey-vatandaşın alması beklenmektedir.¹⁹¹”. Militan vatandaş tipinin törpülenmesi niyeti belirmiş olsa da, dayatılan görevlerde değişiklik söz konusu olmamıştır. “Sonuç olarak vatandaşlık medenilik, vatanperverlik ve milliyetçiliğin bulunduğu bir kavşakta tanımlanmaktadır.¹⁹²” Türk devlet mitoslarının ağırlıklı olarak ders kitaplarında yer alması, cumhuriyet politikalarının iyi fakat geçmiş tarihin kötü olarak gösterilmesi,

¹⁹⁰ Atatürk, **a. g. e.** , s. 116.

¹⁹¹ Caymaz, **a. g. e.** , ss. 35, 36.

¹⁹² **A. k.** , s. 27.

zorlu savaş yıllarından sonra kurulan demokratik cumhuriyetin devamlılığının milli değerlere bağlandığı görölmektedir.

Devlete karşı vatandaşın aslında aktifmiş gibi gösterilerek pasif konuma sokulması, Türk siyasal kültürünün önemli bir öğesi haline gelmiştir. Batı'daki gelişmelerin Türkiye Cumhuriyeti'nde belirli karar mekanizmalarını etkilemesi, ideal vatandaş tasavvurunda da zuhur etmiştir. Nitekim Türkiye'deki vatandaşlık modeli, Fransız modeline yakın olan, bireylerin çıkarlarını önde bulunduran liberal vatandaşlık anlayışından farklı şekilde, cumhuriyetin değerlerine vurgu yapan, milleti edilgen konuma sokan bir anlayışın hâkim olduğu görölmektedir. Zira Fransa'da 1789 Devrimi'nden sonra haklar temelli yurttaşlık anlayışı belirmiş olsa da, yurttaşlık bir sivil topluma, ulusa bağlılığı gerektiriyordu. Bildiri metinleri ile birlikte yurttaşlık kralın hâkimiyetindeki pasif konumundan, politik katılımcılığa aktif geçiş yapmıştı. Fakat bildiri metinlerindeki haklara ve özgürlüklere dayanan yurttaşlık (citoyenneté) kavramı ile pratikteki yurttaşlık tanımsal açıdan çelişki gösteriyordu. Demokrasi, tüm yasa yapma ve yönetme yetkisini elinde bulundurduğunu söyleyerek despotikliğe devam ediyordu¹⁹³. Özetleyecek olursak, bireylerin eşit sayıldığı ve muamele görüldüğü, verilen bir statü olarak vatandaşlığa sahip kişilerin devletine bağlılığını çeşitli ödevlerle ispatlamak ve devletin meşruluğunun devamlılığını sağlamak zorundaydılar. Özgürlükler ekseninde yönetici konumundaki kişi ve kurumlara karşı aktif rol atfedilen vatandaşların en nihayetinde hala pasif konumlarını sürdürdükleri görölmektedir.

İtaatkâr, vatan, millet ve cumhuriyet değerlerinin taşıyıcısı, yükümlölüklerini yerine getiren, devletin biçimlendirdiğı adabı muaşeret kurallarına uygun davranan, kanun ve nizamlara uyan ideal vatandaş tipi Türkiye'de uzun soluklu çalışmalar sonucunda yaratılmak istenmiştir. Günümüzde, Türkiye devletinin bu mücadelesi hala devam etmektedir. İdeal vatandaş tasavvuru, Meşrutiyet döneminden Cumhuriyet dönemine kadar, o dönem de dâhil olmak üzere salt eğitim alanında vuku bulmamıştır.

¹⁹³Magnette, a. g. e. , ss. 198-202.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İDEAL VATANDAŞ TASAVVURUNDA POLİTİK İLETİŞİM

Yurttaşların devlete bağlılığını, tutum ve davranışlarını ölçen ve de yönlendiren etkili bir alan olarak politik iletişim karşımıza çıkmaktadır. İletişim stratejileri içerisinde politikanın bilimselleşmesi söz konusudur. Yurttaşlık bağları temelinde bulunan politika kavramı ile iletişim kavramının kesişmesi yoluyla oluşan politik iletişim, ideal vatandaş tasavvurunda müessir bir güce sahip olmaktadır. Bu başlık altında, politik iletişim kavramı ve ideal vatandaşlık tasavvurundaki rolü ele alınmıştır.

3.1. Politik İletişim Nedir?

Günümüzde, kitle iletişim araçlarının artan önemi ve zaman ile mekân sınırlamasını ortadan kaldırması, siyasi faaliyetlerin hem yurt içinde hem de küresel olarak yurt dışında duyurulmasını imkânlı hale getirmektedir. Bireylerin ideolojik davranış ve düşüncelerini etkileme çabası da bu noktada propaganda ürün ve araçları ile devreye girmektedir.

Politika kavramı, küçük ve büyük ölçeklerde iletişim süreci ile kaçınılmaz olarak bir arada bulunması durumu söz konusu olduğu için, toplumsal alanda önemli bir yer tutmaktadır. İletişim kavramı ise, içerisinde çok geniş kavramsal ve pratik alan barındırmaktadır. Politika ve iletişimin, “politik iletişim” kavramı olarak birlikteliği, akademik araştırmalarda gün geçtikçe daha belirgin bir hal almaktadır.

Literatürde siyasal iletişim ve politik iletişim kavramlarına yönelik uzlaşmaz tanımlar bulunmaktadır. Bu başlıkta politik iletişim kavramının seçilmesinin nedeni, politika ve iletişim kavramlarını her iki ayrı düzeyde kendi etimolojik arka planlarından hareketle insani bir aradalığa gönderme yapmasıdır. “En genel anlamıyla communication 15. yüzyıldan bu yana dilde görülüyor. Yakın kökü eski Fransızca comunicacion’dır ki, o da Latince’de communicationem’den gelir, bu sözcük de Latince kök sözcük communis’ten –ortak- türemiş communicare geçmiş zaman

ortacından eylem adıdır: buradan da communicate –paylaştırmak- fiili türemiştir.¹⁹⁴” Temel kullanım yelpazesi ise ulaşım alanıyken, 20. yüzyıldan itibaren medya ile ilişkilendirilerek kullanılmıştır. ‘Communication’ sözcüğünün Amerika ve İngiltere’de ilk olarak görülmesinin nedenleri ise, ülkelerin içinde bulundukları siyasal koşullara bağlı olmaktadır. Politika kavramı ise Anglo-Sakson politika bilimi anlayışında doğmuştur. “Bu kavram politik irade oluşturmaya, karar almayı, alınan kararları uygulamayı ve meşruiyet yaratma çabasını kapsamaktadır.¹⁹⁵” “1945 sonrası sosyal bilimlerin yapısını etkileyen farklı gelişmeler çeşitli alan ve disiplinlerin doğuşunu sağlamıştır. Politika bilimi ile iletişim arasında köprü kurması beklentisiyle politik iletişim, politikanın bilimselleşmesi ile iktidarın rasyonelleşmesi sürecinde gelişmiştir.¹⁹⁶”

Türkiye’deki akademik literatüre politik iletişim konusunda önemli katkıları bulunan Eser Köker, siyasal yerine politik sözcüğünün seçilmesini şu şekilde açıklamaktadır: “Latince kökenli ve insani bir aradalığı içeren “communication” karşılığı yerine kullanılan iletişim sözcüğü, Türkçe’de bu ortaklığa ait olma vurgusunun iyiden iyiye kaybolduğu düşünülmüş ve siyasal iletişim demekten vazgeçilmiştir. Çünkü siyasal sözcüğü, Arapça kökeni itibarıyla, ceza, usul, terbiye, manevra kabiliyeti anlamlarıyla bezeli olup devlete ve politik iktidarın merkezi örgütlenmesine ilişkin bir kullanım alanı bulduğu için “ortaklık” haline göndermede bulunmamaktadır.¹⁹⁷” Bu noktada, politika “polis”e yani aralarında yurttaşlık bağı ile birbirine bağlanan topluluğa gönderme yapmaktadır¹⁹⁸. Kısacası ortak ve paylaşma unsurlarının temel dayanağı olan iletişim sürecinin politikleşmesi, kişiler arasındaki yurttaşlık bağı ile ilgili olmaktadır. Bir arada bulunan ve belirli paylaşımları olan bireylerin oluşturduğu toplum yapısında politik iletişim süreci işlemektedir.

Politik iletişim alanı salt siyasal olana ait olmayışı ile özgün bir alandır. Toplumsal sınıfların, etnik grupların, farklı düşünsel yapılara sahip olan sivil

¹⁹⁴ Williams, a. g. e. , s. 88.

¹⁹⁵ Fatih Keskin, **Politik İletişim Sözlüğü**, İmge Kitabevi, Ankara, 2014, s. 238.

¹⁹⁶ Keskin, a. g. e. , ss. 212, 213.

¹⁹⁷ Eser Köker, **Politikanın İletişimi İletişimin Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara, 2007, s. 13.

¹⁹⁸ Köker, a. g. e. , s. 13.

toplumların da etkinliklerini kapsadığı bir alandır. Yalnızca kurumsal olarak seçilen kişilerin etkilerini yaydıkları bir mecra değildir. Dolayısıyla da tarihsel süreç içerisinde yaşanan politik ve siyasal olaylar, politik iletişimin akademik literatürde dönüşümüne katkıda bulunmuştur. “Politik iletişim çalışmaları bir yanda ekonomi politik analizlere yönelmiş, diğer yanda eleştirel kuramı ana akım yaklaşımların karşısında bir konuma yerleştirmiştir. Buna karşılık ana akım içerisinde halen egemen yaklaşım olan sistem kuramı politik iletişimi, “politik düzen ile karşılıklı etkileşim bağlamında” ele almayı sürdürmüş ve “medyanın demokrasi üzerindeki yapısal etkilerine”, “genel bağlayıcı kararları olan toplumsal sistem olarak politikaya aracılık işlevine” odaklanmıştır. Bu bakış açısından politik iletişim, “genel bağlayıcı kararların alınması, uygulanması ve anlamlandırılmasında merkezi mekanizma olup, yalnızca politikanın bir aracısı değil, kendisi politikadır”.¹⁹⁹” Alıcıların iletişim kanalları aracılığıyla neyin doğru neyin yanlış olduğuna karar verme biçimleri bizzat politikanın doğrudan içinde bulunduğu bir konum halini almaktadır. Toplumun sosyal, siyasi ve ekonomik karmaşık yapılarının etkilerinin sınırlı olarak göz önünde bulundurulduğu ve medyanın kamuoyunun demokratik anlayışlarına tecessüm eden tesiri bağlamında aracılık işlevine vurgu yapılması, politik aktörlerin bu alanda mücadele girişimlerine yol açmaktadır.

Sadece politik düzen ile karşılıklı bağı olan iletişim alanı politik iletişim alanını kapsamamaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere yurttaşlar arasındaki insani bağ bu alanın dayanak noktasıdır. “Politik iletişimin, iletişime politik bir boyut katmaktan öteye geçecek biçimde tanımlanması, iletişimin asimetrik iktidar ilişkilerinin zedelediği toplumsal bir aradılığı mümkün kılan bir süreç, düşünüm ve pratik olma özelliklerini kapsamaktadır. Başka bir deyişle, iletişimin politikası, insani iletişimi, insani birlikteliği, insanı topluluğa bağlayan aidiyeti biçimlendiren pratikleri araştırdığından, zaten politik bir iletişim olmak durumundadır.”²⁰⁰ Bu bağlamda iletişimin kendi doğasının yapısı gereği politik olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Toplumsal işleyişlerin düzenlenmesinde önemli rol oynayan iletişim, dolambaçlı yollarla insanların

¹⁹⁹ Keskin, **a. g. e.** , s. 214.

²⁰⁰ Köker, **a. g. e.** , s. 10.

hayatına zuhur etmektedir. Sadece siyasi faaliyetlerde değil, toplumsal tüm değer ve normların ifadesinde başat rolde bulunmaktadır.

Politik iletişim, siyasi partilerin seçim süreçlerine ilişkin yürüttüğü propaganda ve kampanya süreçlerini kapsasa da, özünde daha geniş bir alanı ifade etmektedir. En genel ifadesiyle politik iletişimi, “belli ideolojik amaçlarını, toplumda belli gruplara, kitlelere, uluslara ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere politik aktörler tarafından çeşitli iletişim tür ve tekniklerinin kullanılması ile yapılan iletişim²⁰¹” olarak tanımlamak mümkündür. Politik aktörler tarafından kapsamlı bir eylemsellik alanı taşıyan politik iletişim süreci, doğası gereği medya ile ilişki halinde bulunmasına neden olmaktadır.

3.2. Politik Meşruiyet Yolunda Politik İletişim

Kamuoyu açısından önemli bir temel değer taşıyan iletişim alanı, politik aktörlerin siyaset pratikleri açısından geniş ve etkileyici bir alan olarak görülmektedir. Kitle demokrasilerinin işleyiş mekanizmalarında, modern siyaset kuşkusuz kamuoyu yoklamalarına büyük önem vermektedir. Bu da beraberinde uzmanlığı, siyasal pazarlama ve reklamı getirmektedir. Araştırma şirketlerinin liberal ekonomide kendilerini kanıtlama ve seçmeni egemen olandan veya olmayandan yana etkileme mücadelelerini doğurmaktadır. Wolton, politik iletişimi en genel ifadesiyle şu şekilde tanımlamaktadır: “Siyaset üzerine kamu önünde fikir belirtmeleri meşru olan üç aktörün, yani politikacıların, gazetecilerin ve nabız yoklamaları aracılığıyla kamuoyunun, çelişkili söylemlerinin mübadele edildiği alan”dır²⁰². Öncelikle siyaset ve haberleşmenin tarihsel süreç içerisinde ortak noktada kesiştiği döneme vurgu yapmak yerinde olacaktır. Wolton’a göre, bu üç meşruluk aynı anda ortaya çıkmadı. “Önce siyaset ve haberleşme, 18. yüzyılla birlikte gelişti, çünkü genel oy hakkı mücadelesi, söz ve basın özgürlüğü mücadelesiyle birbirinden ayıramazdı. Buna karşılık, kamuoyu ve iletişim çok daha yeni olgulardır.²⁰³” Kitle iletişim araçların politik aktörler

²⁰¹ Aysel Aziz, **Siyasal İletişim**, Nobel Yayınları, Ankara, 2003, s. 3.

²⁰² Dominique Wolton, **“Siyasal İletişim: Bir Model Yaratmak”**, çev. Hülya Tufan, Ömer Laçiner, Birikim, 1991, Sayı 30, s. 52.

²⁰³ Wolton, **a. g. m.**, s. 53.

tarafından aktif katılımlarıyla siyasal propaganda aracı olarak kullanımlarına bakıldığında, en yeni alan olan kamuoyu ile iletişim mantığının, 20. yüzyılda geliştiğini söylemek mümkün olmaktadır. Nazizm, sosyalizm, komünizm ve dahası ideolojik çatışmalar, siyasal söylemlerde kendilerine yer bulmuşlardır.

Politik iletişimin akademik bir sorgulama alanında yer almasını etkileyen önemli isimler bulunmaktadır. Bunların başında politika bilimci Harold Lasswell ve sosyolog Paul Lazarsfeld gelmektedir. Lasswell'in propaganda modeli ve Lazarsfeld'in iki aşamalı akış kuramı ile iletişim sosyolojisinde liberal kuramların öncüsü konumundadırlar. Lasswell'e göre, demokrasi temelde bir tehdit unsuru barındırmaktadır. Politikacıların propagandist olarak, insanlara sosyal öneriler getirebileceğini, politik kararlarını etkileyebileceğini ve her farklı görüşten politikacıların bu sayede kendilerini ifade edebileceğini belirtmektedir²⁰⁴. Lazarsfeld ise, sınırlı etki yaklaşımı ile (limited-effects theory), kitle iletişim araçlarının doğrudan insanların seçim yaklaşımlarına bir etkisinin bulunmadığını, iki aşamada medya etkisinin bulunduğunu belirtmektedir. Lazarsfeld'e göre, kanaat önderlerinin (opinion leaders) birincil etkisi bulunmaktadır ve onların aracılığı ile düşünceler kitleye ulaşmaktadır. Lazarsfeld bu kuramında ayrıca, siyasi partiler ile dini bağlar arasındaki bağları da medyanın etkileri bağlamında bariyer olarak görmektedir²⁰⁵. Toparlayacak olursak, Lasswell ve Lazarsfeld'in öncülüğünü yaptıkları liberal iletişim kuramları, politik iletişim kuramlarına giden yolu açmışlardır. Kamuoyunu etkileme modelleri arasında propagandanın önemi vurgulanmıştır. Fakat günümüzde, medya sahiplik yapıları göz önünde bulundurulacak olunursa, bu propaganda süreçleri eşit katılım ve dağıtım kanalları ile medyada sürdürülememektedir. Ayrıca Lazarsfeld'in medya ile ilişkileri temelinde, düşünceleri kitlelere yansıtan kanaat önderlerinin etkilerinin salt medyanın araçsal olarak etkide bulunmadığını göstermektedir. Bu noktada kamuoyu yoklamacılarının, modern anlamda ise araştırma şirketlerinin ekonomik erk ile toplumsal biçimler arasındaki ilişkisi önem taşımaktadır. Reklam ve kâr güdüsü bu doğrultuda kamuoyunu dinlemekten 'yönlendirme'ye doğru bir akış sergilenmesine

²⁰⁴ Stanley J. Baran, Dennis K. Davis, **Mass Communication Theory: Foundations, Ferment and Future**, Cengage Learning, USA, 2010, s. 83.

²⁰⁵ Baran, Davis, **a. g. e.** , s. 148.

neden olmaktadır. “İletişim politikalarının “politikası” (policy) toplumu oluşturan bireylerin kolektif karar alabildiğini ilkesel olarak kabul eder; devlet dışı toplumsal grupların ve bireylerin toplumsal güç kullanımında “gönüllü”, “sorumlu” ve “muktedir” oldukları varsayımına dayanır.²⁰⁶” En nihayetinde, tüm kaygılar, ikna ve yönlendirme süreçleri, kamuoyunun politik ve ideolojik davranış ve oy verme biçimlerini etkileme tahavvülü, politikanın ve iletişimin iç içe geçmesine neden olmaktadır.

Politik süreçlerdeki temel değişkenler aktörler ve yapılar olarak ikiye ayrılmaktadır. “Politik partiler, çıkar grupları veya seçmenler aktörleri temsil ederken; hükümet, yönetim, denetim, toplumsal yapı veya düşünce kalıpları da yapıları oluşturmaktadır.²⁰⁷” Nihai sonuç olarak ise, politik aktörlerin güç ilişkileri medya düzleminde yer almakta ve kamuoyunu ikna çabaları ile birlikte kurum içi iletişim biçimleri doğmaktadır. Politik aktörler bu amaçla etkili iletişim stratejileri geliştirmektedirler.

Devlet, devlet kurumları, güç, iktidar, egemenlik ilişkileri gibi unsurlar meşruiyet kavramıyla yakından ilişkilidir. Devletlerin kendi meşruiyetlerini sağlamanın tesirli bir yolu da politik iletişim olmaktadır. “Meşruiyet çok boyutlu bir kavram olup temelde üç anlam içermektedir. Bunlardan birincisi, devletin ve bireylerin eylemlerinin yasa ve anayasa bağlılığı anlamında bir egemenlik düzeninin yasalara uygunluğudur (yasallık). İkincisi, genel bağlayıcı prensipler temelinde tanınma değeri anlamında bir egemenlik düzeninin yasallığıdır. Üçüncüsü, egemenliğe tabi olanların bu egemenlik düzenini yasal ve bağlayıcı olarak kabul etmeleridir (meşruiyet inancı).²⁰⁸” Meşruiyet kavramını ele alan ilk düşünürlerden biri olan Weber’e göre, gelenek, kişisel avantaj, dayanışmanın saf duygusal ya da ideal güduları egemenlik için yeterince güvenilir bir temel oluşturmaz. Egemenliğin sürekliliği açısından başka bir unsur daha vardır, meşruluk inancı²⁰⁹. Kısacası, egemen otoritelerin sürekliliği salt duygusal öğelere değil, yasal ve rasyonel temelde bir meşruluk inancı ile sağlanmaktadır. Devletin var olma

²⁰⁶ Köker, **a. g. e.** , s. 19.

²⁰⁷ Keskin, **a. g. e.** , s. 238.

²⁰⁸ **A. k.** , s. 167.

²⁰⁹ Weber, **a. g. e.** , Cilt 1, s. 332.

nedenini kamuoyuna meşru temellerle inandırma ve kitleleri arkasına alma girişimleri, herkesin beğeni, istek ve arzularından öte yasal bir tabanda vuku bulmaktadır.

Devletlerin egemenlik ve otoriteye dayanan güçlere ve bu bağlamda meydana gelecek düzenlemeler için meşruiyet sağlamasına ilişkin olarak politik iletişim aracılık görevi üstlenmektedir. Bu doğrultuda ise, politikanın bilimselleşmesi söz konusu olmaktadır. Köker'e göre, "politikanın bilimselleşmesi ile politik iletişimin var edilişi eş zamanlı bir süreçtir."²¹⁰ Kitlelerin politik davranış ve düşüncelerini ölçmek amacıyla özellikle 1950'li yıllardan itibaren artan teknikler, çeşitli uzmanlık alanları, araştırma şirketleri, kamuoyu yoklamacıları ve dahası unsurlar politikanın bilimselleşme sürecinin oluşmasına kaynaklık etmişlerdir.

Politikanın bilimselleşmesi beraberinde politik aktörlerin de profesyonelleşmesini getirmiştir. Yeni medya araçlarının gelişmesi ile birlikte politik aktörlerin de profesyonel bir tutuma kazandıklarına dair Negrine ve Lilleker şöyle demektedir: "Politik iletişim tarihsel ve sosyal bir kavramdır. Yeni medya teknolojileri ile birlikte, politik aktörlerin bu kavramı profesyonelleştirmesi söz konusudur. Seçim kampanya ve propagandalarında kullanılmaktadırlar. 'Profesyonel politik iletişimci' olarak politik aktörler yeni medya araçları ile bu süreci aktif olarak yürütmektedirler."²¹¹ Burada gelişen teknoloji birlikte eş zamanlı gelişen kitle iletişim araçlarının politik iletişimdeki rolü vurgulanmaktadır. Kamuoyunun etki ve düşünsel yapılarını ölçme aracı salt araştırma şirketlerinin faaliyetlerinin ötesine taşınmış, politik aktörlerin de aktif katılımlarının bulunduğu ve bizzat kendilerinin de araştırma yapabildikleri bir dijital mecra doğmuştur. Bu yüzden, politik iletişimin bilimsellik ve profesyonelleşme faaliyetinin sürdürdüğünü söylemek mümkündür. Bu da beraberinde politik aktörlerinin yetilerini geliştirmelerini getirmiştir.

²¹⁰ Köker, a. g. e. , s. 22.

²¹¹ Ralph Negrine, Darren G. Lilleker, **The Professionalization of Political Communication Continuities and Change in Media Practices**, European Journal of Communication, London, SagePub., 2002, s. 305-323.

3.3. İdeal Vatandaş Tasavvurunda Politik İletişimin Rolü

Toplumun karmaşık bir biçimde oluşmuş organları, devletin resmi kurum ve kuruluşlarınca hatta devletin bizzat kendi fiiliyatı ile birlikte düzenlenmektedir. Devletin kendi statükosunun sürekliliği açısından ideal vatandaş tasavvuru bu bağlamda büyük önem taşımaktadır. Sosyal haklar, siyasal haklar, eğitim hakları, sağlık hakları, seçme ve seçilme hakları ve dahası birçok alandaki verilmiş haklar temelinde birlikteliğini sürdüren vatandaşların uyumluluğu devletin idari kadrolarınca sağlanmaktadır.

İdeal vatandaşların yetiştirilmesi konusunda devletin gösterdiği çabalar milli eğitim sistemindeki medeniyet ve yurttaşlık dersleri ile birlikte başlamasa da bu alanda büyük etki yaratmayı başaramıştır. Gelişen kitle iletişim teknolojileri de bu çabaya başka bir boyut kazandırmıştır. Yurttaşların tutum ve davranışlarını, görüşlerini bizzat kendilerinin iletebileceği dijital mecralar doğmuştur. Bu durum politik aktörlerin de bu alanı kullanmasına neden olmuştur. Dolayısıyla, devlet kendi hegemonik biçimlerini yurttaşlar üzerinde tecessüm ettirirken, politik aktörler de bu biçimin vuku bulma düzeyini ölçme şansına sahip olmaktadır.

Politik iletişim alanı, yurttaşların(yönetilenlerin) devlete her koşulda tam sadakat beklentisini karşılamak amacıyla politik aktörlerin aktif katılımının bulunduğu bir alandır. Dolayısıyla iletilen mesajların içeriği bilinçli şekilde oluşturulmaktadır. “Sosyal sistemin siyasi dinamikleri ile az çok doğrudan bir ilişki içinde olan herhangi bir iletişim mesajı, politik aktörlerden bağımsız değildir – kamu ve devlet kurumları, siyasi partiler, toplumsal hareketler, baskı grupları veya vatandaşlar- . İktidar, ideoloji, ilgi, çatışma ve fikir birliği (consensus) kavramlarıyla bağlantılarını göz önüne alırsak, herhangi bir politik iletişim mesajı daima kasıtlı ve öngörülebilir bir unsur olur, bu da bazen manipülatif ve sahte olabilir. Tüm bu konseptler temelde politik iletişim mesajlarını anlamaya yöneliktir.²¹²” Toplumsal dinamikler düzenlenirken bireyler özne konumuna indirgenmekte ve devletin etkili bir ideolojik aygıtı olan medya gücü devreye girmektedir. Bu durum, ulus devletlerin ortaya çıkışından itibaren çeşitli alanlarda

²¹²Mauel Parés i Maicas, **The Ethic of Political Communication**, European Journal of Communication, London, SagePub, 1995, s. 476.

(eğitim, teknoloji, medya vd.) kendilerine ait görüşleri ortaya koymasının bir tezahürüdür.

Medya araçları ile birlikte kendi popüler meşruluklarını yeniden üretme çabasına girişen devletler, bu zorunluluklarından dolayı medyanın sistemden yana bir konum almasını maddi girişimler aracılığıyla sağlamaktadırlar. Hal böyle iken, medyaya düşen görev de, düzenin devamlılığını sağlamak adına politik iletişim alanını belirli gruplar adına geniş olanaklarla kullanmak olmaktadır. Medyanın bu işlevine karşılık, tarafsızlık, objektiflik tartışmaları ateşlense de egemen söylemlerin makro düzeyde ortaya çıktığı görülmektedir. “Öyleyse bu koşullarda medyanın yerine getirdiği ideolojik “iş”, düzenli ve alışlageldik bir biçimde, söylemi başat ideolojiler içindeki ana konumlarından birini ya da ötekini dolaysız olarak desteklemek için altüst etmeye dayanmaz: Konumların hareket ettikleri ve üzerinde mücadeleye girdikleri *yapılanmış ideolojik* alanı donatmaya ve alttan alta desteklemeye dayanır.”²¹³ Dolayısıyla, politik iletişim eylemlerinin medya aracılığı ile vatandaşların tasavvuru üzerinde dolaylı fakat köklü bir etkisi bulunmaktadır.

Vatandaşların devlete karşı ödev ve yükümlülükleri, sadece eğitim aracılığı ile değil medya aracılığı ile de hatırlatılmaktadır. Vatandaşların, seçmen kitlesi olarak görüldüğü demokratik modern devletlerde, onların vergi verme, askere gitme, milli eğitim sistemi içerisinde angaje olma, milli değer ve duygular yaratma eylemleri, politik iletişim sahasında egemen aktörler tarafından sık sık tekrar edilmektedir.

Devletin birliğinin sağlanması yolunda, çok büyük önem verilen devlet mitlerinin de yeniden üretimi sağlanmaktadır. “Yüce Türk, Her Türk Asker Doğar, Ne Mutlu Türküm Diyene, Türkler Yenilmez” ve dahası söylemler, ayrıca Türk olmanın şeref ve onur kaidesi olma biçimi, Türklerin destansı özelliklerinin bulunduğu, en eski ve en yüce medeniyetlere sahiplik yapması ve dahası birçok mitlerin, toplumsal hafızada yer edinmesi açısından kuşkusuz politik iletişim alanında kendilerine yer bulması şaşırtıcı olmamaktadır.

²¹³Struart Hall, “Kültür, Medya ve İdeolojik Etki,” çev. Mehmet Küçük, **Medya, İktidar, İdeoloji**, der. Mehmet Küçük, Ark Yayınları, Ankara, 1994, s. 207.

Son olarak vurgulanması gereken bir diğer nokta, Türkiye Cumhuriyeti'nde vatandaşların aktif katılımcı bireyler olarak tarih sahnesine çıkması, uygulamada aynı özelliği göstermemektedir. Osmanlı'dan miras alınan otoriter rejimin, cumhuriyet rejiminde de devamlılığı söz konusu olmaktadır. Bu konuda Süheyl Batum'un dediği gibi, "Türkiye'de Cumhuriyetle birlikte, egemenliğin millete verilmiş ve anayasalarda "milletin mukadderatını bizzat ve bilfiil idare edeceği" ilan edilmiş olmasına karşın, siyasal sistemin oluşumuna ve işleyişine gerçekten katılmasını sağlayacak kurum ve yöntemlerin son derece sınırlı tutulduğunu²¹⁴" söylemek mümkündür. Türkiye'de vatandaşlık kavramının, Cumhuriyet'in ilanından sonra cumhuriyetçi gelenek çerçevesinde inşa edildiğine vurgu yapan Kadioğlu ise Batum ile benzer bir görüşe sahiptir. Ona göre, "Türkiye Cumhuriyeti'nde vatandaşlık eğitiminin temel hedeflerini muasır medeniyetler seviyesinin yasaklanması ve vatanseverliğin yerleştirilmesi olarak tanımlamak mümkündür.²¹⁵" İdeal vatandaş tasavvuru, yasaklar ya da özgürlükler bağlamında toplumsal dinamiklere işleniş biçimi başat ideolojilerin kendilerine işgal alanları yaratmaları ile mümkün olmaktadır.

3.4. Türkiye'deki Siyasi Partilerin Politik İletişim Süreçlerine Tarihsel Örnekler

Türkiye Cumhuriyeti tarihine bakıldığında, 23 Nisan 1920 yılında ilk meclis açılmış ve 1 Nisan 1923 yılında da seçim kararı almıştır. Türkiye ilk seçim deneyimini, Cumhuriyet'ten önce 1876 yılında Tanzimat döneminde yaşamıştır. 1923 yılından 1946 yılına kadar olan süreçte ise tek parti iktidarı dönemi yaşanmıştır.

Tek parti dönemi 1946 yılında sona ermiş ve o dönemden günümüze değin süren çok partili sisteme geçilmiştir. Siyasal partilerin politik iletişim süreçlerini önemli derecede etkilemiş olan "açık oy, gizli tasnif" yöntemi 14 Mayıs 1950 milletvekili seçimleri öncesinde kaldırılmıştır. 5545 sayılı "Milletvekilleri Seçim Kanunu" ile tek

²¹⁴ Süheyl Batum, "Devlet-Toplum İlişkileri Çerçevesinde Cumhuriyet Dönemi Anayasaları", **75 Yılda Tebaadan Yurttaş Doğru**, ed., Artun Ünsal, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 108.

²¹⁵ Ayşe Kadioğlu, "Türkiye'de Vatandaşlığın Anatomisi", **Vatandaşlığın Dönüşümü**, haz., Ayşe Kadioğlu, Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s. 177.

dereceli, eşit, genel, gizli oy, açık tasnif yöntemi getirilmiştir²¹⁶. Bu kararlar birlikte seçim sisteminin daha demokratik bir hal aldığını söylemek mümkündür. Kurtuluş Savaşı yıllarını takiben yapılan seçimler bir var olma mücadelesini içeriyorken, 1950 yılından itibaren çok partili siyaset yaşamı ile seçimlerin içeriği partiler arası ideolojik ve politik bir rekabete dönüşmüştür. Diğer yılları ise, 1954, 1957, 1961, 1965, 1969, 1973, 1977, 1983, 1987, 1991, 1995, 1999, 2002, 2007, 2011 ve 2015²¹⁷ (7 Haziran ve 1 Kasım) seçimleri izlemiştir. Çok partili sisteme geçişle birlikte partiler arasındaki farklı yaklaşım ve politikaların kamuoyuna aktarılma süreci kuvvetlenmiştir.

Türkiye’de özellikler 1980’li yıllardan sonra artan neo-liberal politikalarla birlikte, 1990’lı yıllara gelindiğinde siyasi partilerin iletişim kampanyaları, propaganda aktifliği, imaj ve pazarlama yöntemleri hızlı ve etkili şekilde artma göstermiştir. Dolayısıyla, araçsallaşan siyasetteki egemen vurgular kitle iletişim araçlarının hemen hepsindeki içerikleri etkilemiştir ve etkilemektedir.

1950 ve 2002 yılları arasındaki 14 seçimin siyasal iletişim kampanyalarını inceleyen İpekşen ve Duman, 50 yıldaki değişimi şu şekilde özetlemektedirler: “1950’den itibaren de ülkedeki seçim kampanyaları her zaman renkli ve çekişmeli dönemlere sahne oldu. Partiler 1960 askeri darbesini izleyen 1961 genel seçimlerinde söylemlerini ve ideolojilerini dillendirdikleri rekabetçi bir mücadele yaşandı. 1970’lerin sonlarında seçim kampanyalarının profesyonelleşiyor, partiler reklam ajanslarıyla çalışmaya başlıyor. 1980’li yıllarda, partilere gazetelerde paralı ilan yayınlatma hakkı tanındı. 1990’lı yıllarda ise, seçim kampanyaları adeta bir gösteriye dönüştü; alanlar ünlü sanatçıların konserleriyle dolup taşı, liderler, yurt içi gerek iletişim uzmanlarına kapılarını açtı. Diksiyon ve hitabet teknikleri, fotoğraf verme, beden dili kullanımı devreye girdi.²¹⁸” Buradan hareketle, kitle iletişim araçlarının ilk defa kampanya aracı olarak kullanıldığı 1950’lilerden itibaren, dönemin siyasal koşullarına ilişkin belirli

²¹⁶“**Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011**” , Türkiye İstatistik Kurumu, Yayın No: 3685, Ankara, 2012, s. 12.

²¹⁷ https://www.basbakanlik.gov.tr/forms/_global/_government/pg_CabinetHistory.aspx Erişim Tarihi: 02.05.17.

²¹⁸ Serçin Sun İpekşen , Doğan Duman, “**1950-1960: Demokrat Parti’nin Üç Seçimi**”, <http://bianet.org/bianet/bianet/164677-1950-1960-demokrat-parti-nin-uc-secimi> , 2015, Erişim Tarihi: 02.05.17.

değişimler göze çarpmaktadır. Fakat 1950’li yılların da hatırı sayılır politik iletişim süreçlerinin olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Örneğin, “DP, 1957 seçimlerinden muhalefet partilerinin radyoyu kullanmasına izin vermedi; radyoyu tek taraflı bir propaganda aracına dönüştürdü.²¹⁹” O dönemin en aktif ve etkili kitle iletişim aracının kullanımı muhalefet partilerine engellenmiş oldu ve radyoda tek taraflı yayınlar yapılmış oldu. Muhalefet partilerine ise gazete ve afişlerle propaganda süreçlerini yürütme zorunluluğu kaldı.

Özellikle 1990’lı yıllardan itibaren saldırgan ve rakipler üzerinden yürütülen politik iletişim süreçleri olduğu göze çarpmaktadır. Örneğin, 1995 seçimlerinde İslami değerleri benimsediklerini söyleyen partilerin oy oranlarının artmasından dolayı bu durumu engellemek adına, “Tansu Çiller ve Mesut Yılmaz seçim kampanyalarında eğer bu partilere oy verilirse ülkenin karanlığa gömüleceği, laik yaşamın sona ereceği gibi mesajlarla kamuoyunda korku yaratmaya çalıştılar.²²⁰” Partiler arası ideolojik sataşma da denebilecek politik iletişim süreçleri 2000’li yıllara kadar devam etmiştir.

2002 genel seçimlerinde Türkiye’de şaşırtıcı bir sonuç ortaya çıkmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi yüzde 34 ile tek başına iktidar oldu ve meclisi yüzde 19,4 oy alan CHP ile paylaştı. Bu dönemde dijital ortamda partilerin hareketlendiği dönem olmuştur. Dönemin seçmen algısındaki değişimi Ak Parti kampanyalarını yürüten Erol Olçak şu şekilde özetlemiştir: “Tayyip Erdoğan Cumhuriyet tarihinin en önemli siyasi markalarından biridir. O yüzden kampanyamız çok başarılı oldu. Seçim kazanmak için lider, kalite ve program olacak. AKP’de bunların tümü vardı. Neyin söylendiği değil, *kimin söylediği* önemlidir. Halk Erdoğan’ı dinledi ve anladı.²²¹” Bu açıklamada neyin söylendiği değil, kimin söylediğinin öneminin ön plana çıkarılması son derece önemlidir. Weber’in karizmatik otorite yaklaşımının modern toplumda siyasal liderlerdeki görünümünün tezahürüdür²²². Karizmatik lider özelliğinin olağan ve

²¹⁹İpekşen, Duman, a. g. y. , <http://bianet.org/bianet/bianet/164677...>

²²⁰ Serçin Sun İpekşen, Doğan Duman, “1991-1995-1999 Seçimleri: İmaj Çağı”,<http://bianet.org/bianet/siyaset/164719-1991-1995-1999-secimleri-imaj-cagi> , 2015, Erişim Tarihi: 02.05.17.

²²¹ Serçin Sun İpekşen ,Doğan Duman, “2002: Ezber Bozan Seçim”,<http://bianet.org/bianet/siyaset/164720-2002-ezber-bozan-secim>, 2015, Erişim Tarihi: 02.05.17.

²²²Ayrıntılı bilgi için bkz. Weber, a. g. e. , Cilt 1, ss. 362-371

insanüstü özelliklerin modern siyasi liderlerde tecessüm ettiği görülmektedir. Daha önceki yıllara ait seçim dönemlerinde güçlü bir şekilde uygulanan ideolojik ve politik rekabet içeriğini korumuş olsa da, Türkiye seçimlerinde bir dönüm noktası sayılabilecek 2002 seçimlerinden sonra tüm bu özelliklerin yanına, içeriği aktaranın da işlerlik özelliği eklenmiştir. Dolayısıyla partilerin lider özelliği temeline dayanan politik iletişim süreçleri oluşmuştur. Toplumun değer ve normlarına mutabık şekilde iyi örnek sergileyen lider modelinin ön plana çıktığı görülmektedir.

2007 Genel Seçimleri'ne bakıldığında ise, ülkenin kronikleşen sorunlarının iktidar ve muhalefet partileri tarafından öne çıkarıldığı ve bu ekseninde eleştiriler ve vaatler getirildiği görülmektedir. 2007 genel seçimlerinde Ak Parti ve CHP reklamlarını analiz eden Balcı ve Bal'a göre, Ak Parti ağırlıklı olarak projelere dayanan pozitif siyasal reklamlara öncelik verirken, CHP iktidar partisine saldıran negatif söylemler içerikli siyasal reklam yürütmüştür²²³. 2011'e gelindiğinde ise Ak Parti'nin 2023 Vizyonu'na ilişkin vurguları artmıştır. "Türkiye Hazır Hedef 2023" sloganı ile seçmen zihninde bir gelecek tahavvülü yaratılmaktadır. "AK Parti'nin 2011 genel seçim kampanyası ekseninde seçmene güç, itibar, özgüven ve umut veren bir dil tercih edilerek "Hayaldi, Gerçek Oldu!", "Türkiye Hazır Hedef 2023", "Biz Birlikte Türkiye'yiz", "İstikrar Sürsün Türkiye Büyüsün" gibi sloganlar ön plana çıkartılmıştır.²²⁴ Sonraki süreçlerde de partinin işlevsel ve geleceğe yönelik vaatlerine ilişkin vurgular her kampanyada devam etmiştir. 2023 Vizyonu vurgusu sadece seçim kampanyalarında değil, iktidar partisinin lider dâhil tüm kadrolarınca kullanılan bir öge olmuştur. Bu bağlamda, iktidar partisinin 2023 Vizyonu ile ilgili vaatleri genel olarak siyasal işleyiş mekanizmasında birincil unsurlar arasına yerleşmiştir. İçerik olarak, güvenin, istikrarın, güvenliğin, refahın sürdüğü ve daha da artarak devam edeceği özellikler bulunmaktadır. Yine yönetim sisteminin değişikliğini içeren başkanlık sistemi de yine vizyon kapsamında sıklıkla dile getirilmiş ve devletin idari mekanizmalarının hızla ve halkın yararı adına kolaylıkla kararlar alınabileceği vurgulanmıştır.

²²³ Şükrü Balcı, Enes Bal, "22 Temmuz 2007 Genel Seçimlerinde AKP ve CHP Reklamları: Karşılaştırmalı Analizi", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı 33, 2008, s. 19.

²²⁴ Kübra Güran Yiğitbaşı, "12 Haziran 2011 Genel Seçiminde AK Parti", *Türkiye'de Siyasal İletişim 2007-2015*, ed. İsmail Çağlar, Yusuf Özkır, SETA Yayınları, İstanbul, 2015, s. 36.

Örneğin Cumhurbaşkanı Erdoğan 11 Kasım 2016 tarihinde; “Türkiye’ye yakışan Türk tipi bir başkanlık sistemini devreye sokalım. Bu, Türkiye’ye çok daha hızlı bir şekilde kalkınma fırsatı verecektir diyorum, onun için bunu savunuyorum”²²⁵ demiştir. Politik iletişim alanının sadece seçim süreçlerine ait olan siyasal kampanyalardan ibaret olmadığı, politik aktörlerin söylem, eylem ve hedeflerini içeren geniş bir alanı kapsadığından hareketle, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın başkanlık sistemi ile ilgili olarak bu vurguları örneklem olarak önem taşımaktadır.

Güncel meselelerden birisi de Türkiye’de korunma statüsünde olan Suriyeli vatandaşların varlığı meselesidir. Örneğin, CHP konuyla ilgili olarak insan odaklı bir yaklaşımla savaşın barışla neticelenmesi niyetinin başka ötesinde düşünceler belirtmektedir. CHP İstanbul Milletvekili Gülay Yedekci’nin Başbakan Binali Yıldırım tarafından cevaplandırılmak üzere vermiş olduğu soru önergesinde, Suriyelilerin Türkiye’ye sığınması, vatanlarını ‘sahipsiz’ bıraktıkları olarak belirtilmiş ve 18-45 yaş arası her Suriyeli erkeğin Suriye’ye savaşa gönderilmesi gerektiği ifade edilmiştir²²⁶. Benzer görüşe sahip olan CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu ise, 9 Nisan 2017 tarihinde, “Suriyeli bizim ülkemizde birinci sınıf vatandaş, bizim vatandaşımız ikinci sınıf” demiştir²²⁷. Bu ve bunun gibi çoğaltılabilecek tarihsel ve güncel örnekler politik aktörlerin politik iletişim süreçlerine örnek olarak gösterilebilir.

Mecliste temsili bulunan veya bulunmayan tüm politik aktörlerin, iletişim alanını aktif şekilde kullandığı bilinmektedir. Kitle iletişim alanını kullanma pratikleri ile alınan oy oranları arasında bir ilişki bulunmaktadır. Bu pratikler ise temelinde yüksek bütçe gerektirmektedir. En nihayetinde ekonomik bir düzlemde gerçekleşen deneyim olarak karşımıza çıkmaktadır. Tartışma, müzakere, diyalog mekânlarının gösterimi, siyasal örgütlenme, merkezilik, bilgiye erişim ve paylaşım olanaklarının vuku bulduğu, politik aktörler tarafından verilen mesajların kontrol altında tutulduğu bir

²²⁵ <http://www.trthaber.com/haber/turkiye/erdogan-baskanlik-sistemi-turkiyeye-daha-hizli-kalkinma-firsati-verecektir-281911.html> Erişim Tarihi: 02.05.17.

²²⁶ <http://www.hurriyet.com.tr/chpli-yedekci-suriyeli-erkekler-askere-alin-40395090> Erişim Tarihi: 02.05.17.

²²⁷ <http://www.hurriyet.com.tr/kilicdaroglu-suriyeli-bizim-ulkemizde-birinci-40422168> Erişim Tarihi: 02.05.17.

alan olarak politik iletişimin, kamuoyunun fikir ve kararlarında önemli etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda, gündelik yaşamımızın önemli ve ayrılmaz bir parçası olarak politika ve iletişim bilimlerinin kesiştiği alan her zaman sorgulanma özelliğini de korumaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İDEAL VATANDAŞ TASAVVURUNDA POLİTİK İLETİŞİMİN ROLÜ ÜZERİNE ÖRNEK BİR İNCELEME: ADALET VE KALKINMA PARTİSİ 2023 VİZYONU

4.1. Araştırmanın Konusu

Toplumun doğasından ortaya çıkan, toplumu kendisine kaynak alan, toplumsal değişimle farklılaşan siyasal iktidarların devlet mekanizmasının fiiliyatında önemli bir yeri bulunmaktadır. Toplumun kendi doğası, norm ve değerlerine uygun olarak oluşan siyasal yapılar ve aktörler yine bu norm ve değerlere mutabık şekilde hareket etmektedirler. Bu bağlamda siyasi aktörler, başat ideolojilerini topluma yayma, inandırma ve meşruiyet doğurma çabası içerisine girmektedirler.

Siyasal partilerin, kamuoyu oluşturma, kamuoyunu yönlendirme, iktidar olma ya da iktidar durumlarına süreklilik kazandırma kaygıları bulunmaktadır. Ulusun belirli bir yönetim yapısı çerçevesinde belirlenmesi bağlamında oluşan siyasal rejimler ve partiler, iktidarın dağılımı ve dayanakları ile yakından ilgilenmekte ve yönlendirmektedirler. Bu tahavvül süreçlerinde ise, vatandaşların görev ve yükümlülükler sınırında idealize edilme çabası doğmaktadır. Çünkü iktidara ait olan bir alana işgal ve tehdit unsuru bulunmayan uyumlu ve itaatkâr toplum, devletin kendine has işleyiş mekanizması açısından son derece arzu edilir bir olgudur.

Modern demokratik devletlerin önemli özelliklerinden biri olarak, yurttaşlar ‘seçmen kitlesi’ olarak görülmektedirler. Toplum içerisinde yaşayan tüm yurttaşlardan öte, siyasal partilerin odak noktasını bu seçmen kitlesi oluşturmaktadır. Nihai sonuçta ise, siyasal partiler arasında seçmenlerin niyet, davranış ve tutumlarını ölçmek ve değerlendirmek adına bir rekabet bulunmaktadır. Siyasal iktidara sahip olan parti, bu rekabet ortamında devletin fiiliyatına ilişkin tüm mekanizmalarına doğrudan erişebilme imkânına sahip olmaktadır. Dolayısıyla, iktidarda bulunan parti üyelerinin ideolojik konumlarını yayma, koruma ve temel vaatleri sunma açısından şansları diğer siyasal parti ve aktörlere oranla daha fazla olmaktadır.

Siyasal iktidar üyeleri veya liderleri, partinin yapısını, ideolojisini, özelliklerini, gelecek planlarını yayma ve dahası birçok paylaşımda medyayı aktif olarak kullanma imkânına sahiptirler. İktidar paylaşımında bulunmayan diğer parti ve üyeler ise, eşit olarak medyada görünürlülüğe sahip olmamaktadırlar. Dolayısıyla, karar alıcı olan seçmen kitlesine egemen iktidarlar doğrudan ulaşma şansı elde etmektedirler.

Türkiye Cumhuriyeti'nde, 2002 yılından beri siyasal iktidarda tek parti olarak bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi, birçok alanda yenilik ve değişiklik yapmıştır, yapmaktadır. Dolayısıyla, parti yöneticileri iletişim kanallarını kullanarak hedef ve vizyonlarını kitlelere iletmektedirler. Bu iletişim süreçleri ise politik iletişim alanında tecessüm etmektedir. Buradan hareketle, çalışmanın başlığı, “İdeal Vatandaş Tasavvurunun İnşasında Politik İletişimin Rolü: Adalet ve Kalkınma Partisi 2023 Vizyonu Örneği” olarak belirlenmiştir.

4.2. Araştırmanın Amacı

Araştırma ile bir yandan AK Parti'nin 2023 Vizyonu hedefleri doğrultusunda ana akım medyayı kullanım derecelerini ölçerken bir yandan da hedeflerin içeriğinde ideal vatandaş tasavvuruna yapılan vurguların nicelliği ve niteliği ölçülmeye çalışılmıştır. Buradan hareketle, Ak Parti'nin egemen söylemlerinde, haklar temelli bir yurttaşlık anlayışından çok ödev, borç ve yükümlülükler yüklü ideal vatandaşlık tasavvurunda politik iletişim ile ilişkisini ortaya koymak hedeflenmiştir.

4.3. Araştırmanın Yöntemi

Yazılı basın, haber metnlerinin inşası ile birlikte haber konusu olan olguların kurgusallığını üstlenmektedir. Yazılı basının okuyucuya erişim kaynakları arasında güçlü bir yeri bulunan, gazetelerin çevrimiçi versiyonlarındaki haber metinleri de aynı kurgusallığı sergilemektedir. Haberlerin, var olan ideolojik, politik, sosyolojik, ekonomik ve dahası alandaki söylemleri aynı zamanda bir yeniden üretimdir. Okuyucuların farkında olmadan onlara iletilen bu mesajlar, eleştirel ve dikkatli bir okumayı gerektirmektedir.

İçerik analizi yöntemi bu bağlamda, sosyal bilimcilerin başvurduğu en sık yöntemlerden birisidir. Karmaşık görünen metinleri, açık ve okunabilen tablolar halinde yoruma açık hale getirmekte bilimsel katkısı olan metodolojik bir yaklaşımdır. Bilgin'e göre, "içerik analizi, çok çeşitli söylemlere (discours) uygulanan birtakım metodolojik araç ve tekniklerin bütünü olarak tanımlanabilir. İçerik analizi adı altında toplanan bu araç ve teknikler, her şeyden önce kontrollü bir yorum çabası olarak ve genelde tümdengelimle dayalı bir "okuma" aracı olarak nitelendirilebilirler. Söz konusu okuma, sınırları belirlenmiş söylem örneklerinin çözümlenmesi esasına dayanmaktadır. Bu teknikler, bir söylemi anlamada ve yorumlamada, öznel etkenlerden kurtulmayı sağlamak amacını taşımaktadır. Okuyucunun bilgi ve sezgisine, inanç ve tutumlarına, değerlerine ve referans çerçevesine bağlı, kolayca ve otomatik bir şekilde yapılmış yorumuna karşı nesnel okuma ilkeleri getirmektedir."²²⁸. Bu durumda, araştırma varsayımlarını destekleyici sosyolojik veriler elde edilebilmektedir.

İletişim bilimi alanındaki araştırmalarda sadece metnin kendisi değil, metnin kaynağı, aktörü, olguların oluştuğu koşullar, yazar ve okuyucunun perspektifi gibi etmenler önem taşımaktadır. "İçerik analizinde metnin betimlenmesi değil, metnin içeriklerinden sosyal gerçeğin belirli boyutlarına yönelik çıkarımlar yapılabilmektedir"²²⁹. Sezgisel ve ön yargı içerebilecek yorumlardan ziyade, içerik analizinin nesnelliği, nihai sonuçta sistematik bir yorum yapabilme özelliği kazandırmaktadır.

Buradan hareketle, tezin bu bölümünde ideal vatandaş tasavvurunda politik iletişimin rolünü ölçmek amacıyla Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2023 vizyonu ile ilgili örneklem bağlamında seçilen haberler içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Haberler incelenirken oluşturulan ilgili alanlar, siyaset, ekonomi ve toplum olarak seçilmiştir. Araştırma sürecinde oluşturulan kategoriler ise şu şekildedir:

1.Haber Sayılarının Aylara Göre Dağılımı

2. Haber Sayılarının Kategorilere Göre Dağılımı

²²⁸Nuri Bilgin, **İçerik Analizi**, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2000, s.1.

²²⁹Orhan Gökçe, **İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006, s.48.

3. Haberlerin Organizasyonu
4. Haberlerin Aktörleri
5. Haberlerin Tutumu
6. Haberlerin Kategori Bazında Dili
7. Haberlerin Ana Başlıkların Özellikleri
8. Ana Başlıkların Metinle İlişkisi
9. Ana Başlıkların İçeriksel Özellikleri
10. Haberlerdeki Görsel Öğeler
11. Fotoğrafların İçeriksel Özellikleri
12. Fotoğrafların Metinle İlişkisi
13. Haberlerin Paragraf Sayıları

Belirlenen kategoriler araştırmanın amacına uygunluk taşımaktadır. Tüm başlıklar, gazetelerin seçilen kategorilerdeki haberleri bağlamında incelenerek, sayıları ifade eden tablolar ve yüzdeleri ifade eden şemalar oluşturulmuştur. Çıkan sonuçlara, doyurucu örnek teşkil edebilecek haber içerikleri de açıklama kısmında incelenmiştir.

Cevabı aranan sorular ise şu şekilde belirlenmiştir:

- İdeal vatandaşlık tasavvurunda politik iletişimin rolü nedir?
- Örneklem olarak seçilen Ak Parti'nin 2023 vizyonu ile ilgili haberlerde, siyaset, ekonomi ve toplum kategorilerinden hangileri ön plandadır?
- 2023 vizyonu ile birlikte yaratılmaya çalışılan makbul vatandaşlık mı yoksa yurttaşlık mıdır?

Araştırmanın varsayımları ise şu şekildedir:

- 2023 Vizyonu hedefleri kapsamında, toplumun tüm maddi ve manevi değerlerini ilgilendiren ve bu hedeflere uygun şekilde yaşamayı kabul eden vatandaşlar idealize edildiği varsayılmaktadır.
- İdeal vatandaşlık tasarımı, politik iletişim süreçlerinin iktidar tarafından etkili şekilde kullanıldığı varsayılmaktadır.
- 2023 Vizyonu haber kategorilerinde ekonomi ve siyaset kategorilerinin toplum kategorisine göre daha fazla ön plana çıktığı varsayılmaktadır. Zira 2023 Vizyonu maddelerinde ekonomi ile ilgili değişimlere fazlasıyla yer verildiği görülmektedir.

4.3.1. Örneklem/Uygulama

Kitle iletişim araçlarının hızla gelişimi, bireylerin bu araçları hızla benimsemelerini ve kullanımlarının yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Kişiler, özellikle zaman ve mekân sınırlamasının ortadan kalkması nedeniyle, kendi ülkelerinde veya dünyanın başka bir yerinde olup bitenler hakkında anında haberdar olabilmektedirler.

Türkiye İstatistik Kurumu(TÜİK)'nun yayınladığı son verilere göre, Türkiye genelinde İnternet erişim imkânına sahip hanelerin oranı 2015 yılı Nisan ayında yüzde 69,5 oldu. Evden internete erişimi olmayan hanelerin yüzde 59,5'i evden internete bağlanmama nedeni olarak internet kullanımına ihtiyaç duymadıklarını belirtti. Bunu yüzde 44,7 ile internet kullanımının yeterince bilinmediği, yüzde 38,5 ile bağlantı ücretlerinin yüksekliği takip etti. Geniş bant internet erişim imkânına sahip hanelerin oranı yüzde 67,8 oldu. Buna göre hanelerin yüzde 37,4'u sabit geniş bant bağlantı (ADSL, kablolu internet, fiber vb.) ile internete erişim sağlarken, yüzde 58,7'si mobil geniş bant bağlantı ile internete erişim sağladı. Dar bant bağlantı ise hanelerin yüzde 2,7'sinde internet erişimi için kullanıldı. Hanelerin 2015 yılı Nisan ayında yüzde 96,8'inde cep telefonu veya akıllı telefon bulunurken, sabit telefon bulunma oranı yüzde 29,6 oldu. İnternet kullanım amaçları dikkate alındığında, 2015 yılının ilk üç ayında internet kullanan bireylerin yüzde 80,9'u sosyal medya üzerinde profil oluşturma, mesaj gönderme veya fotoğraf vb. içerik paylaşıırken, bunu yüzde 70,2 ile online haber, gazete ya da dergi okuma, yüzde 66,3 ile sağlıkla ilgili bilgi arama, yüzde 62,1 ile kendi

oluşturduğu metin, görüntü, fotoğraf, video, müzik vb. içerikleri herhangi bir web sitesine paylaşmak üzere yükleme, yüzde 59,4 ile mal ve hizmetler hakkında bilgi arama takip etti²³⁰. Özetle, Türkiye’de yaşayan hane halklarının yaklaşık yüzde 70’i aktif internet kullanıcı ve bu kullanıcıların yüzde 70,2’si online haber, gazete ya da dergi okuma amacı taşımaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de yaşayan internet kullanıcılarının birçoğunun internet üzerinden gündemi takip ettiğini söylemek mümkün olmaktadır. Cep telefonlarının haberlere erişimdeki hızı ve kullanım kolaylığı sayesinde, kullanıcılar birçok haber sitesinden aynı olayın farklı biçimlerini okuyabilmektedirler.

Buradan hareketle, araştırmanın güncel olarak değerlendirilmiş olma isteği nedeniyle, 1 Haziran 2015-1 Haziran 2016 tarihleri aralığında Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Cumhuriyet gazetelerin çevrimiçi versiyonlarından toplam 240 haber nitel ve nicel içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Hürriyet, Sabah ve Milliyet gazetelerinin çevrimiçi versiyonlarının seçilme nedeni tirajı ve tıklanma oranı en yüksek olan ve ana akım medya içerisinde değerlendirilebilecek gazeteler olmasıdır²³¹. Cumhuriyet gazetesinin çevrimiçi versiyonunun seçilme nedeni ise, ulusal sol çizgisinde yayın yapması nedeniyle araştırma verileri değerlendirilirken karşılaştırmalı analiz yapılabilme amacıdır.

4.3.2. Verilerin Değerlendirilmesi

Örneklem olarak seçilen dört gazetenin çevrimiçi versiyonlarındaki toplam 240 haber nitel ve nicel içerik analizi yöntemi ile toplam 13 kategoride incelenmiştir. Haberlerin nicel değerlendirmesi, gazetelerin bir yıl içerisindeki toplam haber sayılarını, haberlerin kategorilere göre sayısal ve yüzdelik dağılımlarını, haber organizasyonlarını ve haber aktörlerini içermektedir. Haberlerin nitel değerlendirmesi ise, haberlerin tutumunu, haberlerin kategori bazında dilini, haberlerin ana başlıklarının özelliklerini, ana başlıkların metinle ilişkisini, ana başlıkların içeriksel özelliklerini, haberlerdeki görsel öğeleri, fotoğrafların içeriksel özelliklerini, fotoğrafların metinle ilişkisini ve haberlerin paragraf sayılarını içermektedir.

²³⁰ <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18660> Erişim tarihi: 22.01.17

²³¹ <http://www.alexa.com/topsites/countries:0/TR> Erişim tarihi: 22.01.17

4.3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın güncel haber metinler üzerinden değerlendirilmesi amacıyla 1 Haziran 2015 -1 Haziran 2016 zaman dilimi seçilmiştir. Tıklanma sayılarına göre seçilen Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Cumhuriyet gazetelerinin çevrimiçi versiyonlarında bu tarih aralığında 2023 ile ilgili toplam 1556 haber bulunmaktadır.

Araştırmanın amacında da belirtildiği üzere, ideal vatandaş tasavvurunda politik iletişimin rolünü ortaya koymak amacıyla toplam 240 haber incelenmiştir. Araştırma sonuçlarında hipotezi destekleyici veriler elde edilmiştir. Toplum içerisinde maddi ve manevi değerlerin paylaşımının varlığından hareketle, siyaset, ekonomi ve toplum kategorilerinden seçilen haberler araştırma alanını kapsamaktadır.

Haber içeriklerin seçiminde ise, 2023 vizyonu ile ilgili haberlerin egemen söylemlerde daha fazla görüldüğünden hareketle, vizyonu anlatan veya dolaylı olarak anlamlı şekilde 2023 vizyonundan bahseden ve özellikle makbul vatandaş yaratımında içeriğinin önemli olduğu görülen haberler dikkate alınmıştır.

4.4. ARAŞTIRMA SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, örneklem olarak seçilen haberler, nicel ve nitel içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir.

4.4.1. Haberlerin Nicel Değerlendirmesi

Tablo 1’de 1 Haziran 2015-1 Haziran 2016 arasında örneklem olarak seçilen gazetelerin toplam haber sayıları verilmiştir.

Gazeteler	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Cumhuriyet	Toplam
Toplam Haber Sayıları	398	449	594	115	1556

Tablo 1. Toplam Haber Sayıları

Tablo incelendiğinde, bir yıllık süre içerisinde 2023 vizyonu ile ilgili haberlerin en fazla sırasıyla Sabah, Milliyet ve Hürriyet gazetelerinde olduğu görülmektedir. Sabah

gazetesinde 594, Milliyet gazetesinde 449, Hürriyet gazetesinde ise toplam 398 haber yer almıştır. Cumhuriyet gazetesinde ise, toplam 115 haber yer almıştır.

Tablo 2’de örneklem olarak verileri analiz edilen gazeteler, haber kategorileri ve sayıları verilmiştir.

Haber Kategorileri	Gazeteler			
	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Cumhuriyet
Siyaset	20	20	20	20
Ekonomi	20	20	20	20
Toplum	20	20	20	20
Toplam	60	60	60	60

Tablo 2. Örneklem Seçilen Gazetelerin Kategori ve Haber Sayıları

Her gazetenin çevrimiçi versiyonunda çeşitli kategorilerde haberler bulunmaktadır ve sitelerin genel dizaynı birbirlerinden farklılık göstermektedir. Araştırma bölümünde verileri analiz edilmek üzere toplam 240 haber seçilmiştir. Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Cumhuriyet gazetelerinin çevrimiçi versiyonlarında ortak bulunan kategoriler içerisinde, siyaset, ekonomi ve toplum seçilmiştir. Her kategoriden 20 haber seçilmiş, toplamda bir gazete için 60, tüm gazeteler için 240 haber içerik çözümlemesi ile incelenmiştir.

4.4.1.1.Haber Kategorileri

Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Cumhuriyet gazetelerinin, 1 Haziran 2015-1 Haziran 2016 tarih aralığına ait tüm haber kategorileri bu başlıkta incelenmiştir. Hürriyet gazetesinin çevrimiçi versiyonunda bir yıllık yer alan haber kategorileri, sayıları ve yüzdeleri Tablo 3’te verilmiştir.

Kategoriler	Toplam Haber Sayıları	Yüzdeleri
Ekonomi	159	40
Gündem	139	35
Eğitim	27	7
Teknoloji	12	3
Yazarlar	49	12
Dünya	9	2
Sağlık	3	1
Toplam	398	

Tablo 3.Hürriyet Gazetesi Haber Kategorileri

Hürriyet gazetesinin çevrimiçi versiyonunda bulunan kategoriler sırasıyla; ekonomi, gündem, eğitim, teknoloji, yazarlar, dünya ve sağlıktır. 1 Haziran 2015- 1 Haziran 2016 tarih aralığındaki toplam haber sayısı 398’dir. Bunlardan 159’u ekonomi, 139’u gündem, 27’si eğitim, 12’si teknoloji, 49’u yazarlar, 9’u dünya ve 3’ü ise sağlık kategorilerine ait olmaktadır.

Hürriyet gazetesinin haber kategorilerinin yüzdelere bakıldığında ise; kategoriler içerisinde en fazla pay, yüzde 40 ile ekonomi kategorisine aittir. Gündem kategorisi yüzde 35 ile en fazla haber sayısının yer aldığı ikinci kategoridir. Yazarlar yüzde 12, eğitim yüzde 7, teknoloji yüzde 3 ve dünya kategorisi yüzde 2 paya sahiptir. Sağlık kategorisi ise yüzde 1’lik dilimle en az haber sayısının yer aldığı kategoridir.

Tablo 4’te Milliyet gazetesinin çevrimiçi versiyonunda yer alan haberlerinin kategorileri, sayıları ve yüzdeleri verilmiştir.

Kategoriler	Toplam Haber Sayıları	Yüzdeleri
Ekonomi	210	47
Gündem	75	17
Siyaset	152	34
Teknoloji	5	1
Dünya	6	1
Eğitim	1	-
Toplam	449	

Tablo 4: Milliyet Gazetesi Haber Kategorileri

Tabloda da belirtildiği üzere, Milliyet gazetesinin çevrimiçi versiyonunda ekonomi, gündem, siyaset, teknoloji, dünya ve eğitim kategorileri bulunmaktadır. 1 Haziran 2015- 1 Haziran 2016 arasındaki bir yıllık süreçte, 2023 ile ilgili haberlerin toplam sayısı 449'dur. Ekonomi kategorisinde 210, gündem kategorisinde 75, siyaset kategorisinde 152, teknoloji kategorisinde 5, dünya kategorisinde 6 ve eğitim kategorisinde ise 1 haber bulunmaktadır.

Milliyet gazetesinde yer alan haber kategorilerinin yüzdelere bakıldığında; yüzde 47'lik payla en fazla haber, ekonomi kategorisinde yer almıştır. Bunu yüzde 34 ile siyaset, yüzde 17 ile de gündem kategorisindeki haberler takip etmektedir. Haber kategorileri içerisinde en az paya sahip olan kategoriler ise, yüzde 1'lik dilimle teknoloji ve dünyadır. Eğitim kategorisi ise, yüzde 0'dır.

Sabah gazetesinin bir yıllık haber kategorileri, sayıları ve yüzdeleri Tablo 5'te verilmiştir. Sabah gazetesinin çevrimiçi versiyonundaki haber kategorileri ekonomi, gündem, eğitim ve yaşamdır.

Kategoriler	Toplam Sayıları	Haber	Yüzdeleri
Ekonomi	330		56
Gündem	243		41
Eğitim	13		2
Yaşam	8		1
Toplam	594		

Tablo 5: Sabah Gazetesi Haber Kategorileri

Tablo 5'e bakıldığında, 1 Haziran 2015- 1 Haziran 2016 tarih aralığında toplam 594 haber bulunmaktadır. Haberlerin 330'u ekonomi kategorisindedir. Siyaset kategorisinde 243, eğitim kategorisinde 13 ve yaşam kategorisinde ise 8 haber bulunmaktadır.

Sabah gazetesindeki haberlerin çoğunluğu ekonomi ve siyaset kategorisinde bulunmaktadır. Toplam dilimde yüzde 56'lık pay ekonomi kategorisine, yüzde 41'lik

pay ise siyaset kategorisine aittir. Eğitim yüzde 2, yaşam ise yüzde 1 alanı kapsamaktadır.

Tablo 6’da Cumhuriyet gazetesinin çevrimiçi versiyonunda yer alan bir yıllık haber sayıları, kategorileri ve yüzdeleri verilmiştir.

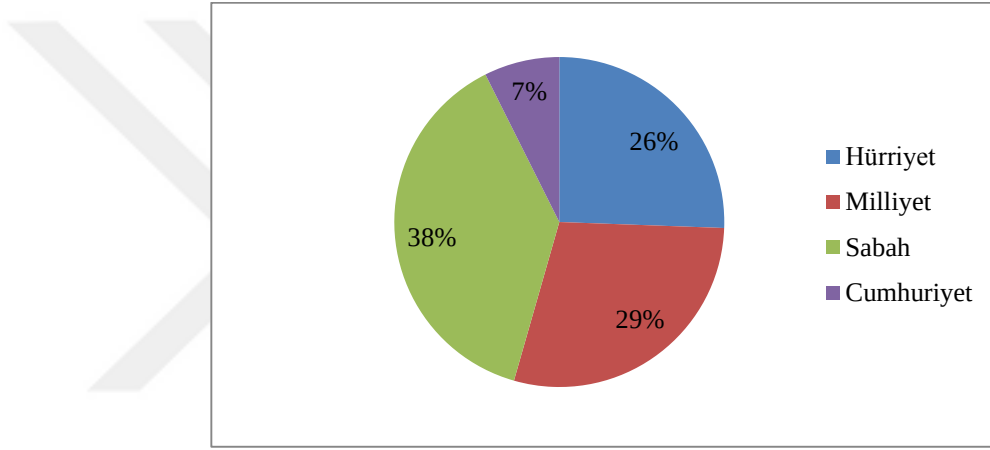
Kategoriler	Toplam Haber Sayıları	Yüzdeleri
Ekonomi	19	17
Türkiye	29	25
Siyaset	28	24
Yazarlar	30	26
Eğitim	1	1
Teknoloji	1	1
Çevre	2	2
Sağlık	1	1
Dünya	4	3
Toplam	115	

Tablo 6: Cumhuriyet Gazetesi Haber Kategorileri

Cumhuriyet gazetesi, 1 Haziran 2015- 1 Haziran 2016 tarih aralığında, örneklem olarak seçilen gazeteler içerisinde en az haber sayısına sahip olan gazetedir. 2023 ile ilgili, bir yılda toplam 115 haber geçmiştir. Haber kategorileri ise, ekonomi, Türkiye, siyaset, yazarlar, eğitim, teknoloji, çevre, sağlık ve dünya alanlarındadır. Haberlerin çoğunluğu 30 sayı ile yazarlar kategorisinde bulunmaktadır. Devamında, 29 Türkiye, 28 siyaset ve 19 ekonomi kategorileri takip etmektedir. Dünya kategorisinde 4, çevrede 2, teknoloji, eğitim ve sağlık kategorilerinde ise birer haber bulunmaktadır.

Cumhuriyet gazetesinin haber kategorilerinin yüzdelik dilimlerine bakıldığında, yüzde 26 ile en fazla haberin geçildiği kategori yazarlardır. Yüzde 25 Türkiye ve yüzde 24 ile siyaset kategorileri de belirlenen tarih aralığında en fazla haberlerin yer aldığı kategorilerdir. Ekonomi yüzde 17, dünya yüzde 3, çevre yüzde 2, sağlık, eğitim ve teknoloji kategorileri ise yüzde 1’lik dilime sahiplerdir.

Özetle, genel tabloya bakıldığında, 1 Haziran 2015- 1 Haziran 2016 tarih aralığındaki 2023 vizyonu ile ilgili toplam bin 556 haber içerisinde en fazla haberi 594 ile Sabah gazetesi geçmiştir. Onu 449 haber sayısı ile Milliyet ve 398 haber sayısı ile Hürriyet takip etmektedir. Cumhuriyet gazetesi ise 115 ile en az haber sayısına sahip olan gazetedir. Araştırmanın örneklem başlığında da belirtildiği üzere, toplam 240 haber içerik çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir. Siyaset, ekonomi ve toplum kategorilerinden 20’şer haber seçilmiş, her gazete için 60, genel toplamda ise 240 habere içerik çözümlemesi tekniği uygulanmıştır.

Şekil 1: Toplam Haber Sayıları Yüzdesi

Şekil 1’de bir yıllık toplam haber sayıları yüzdesi verilmiştir. Yüzde 38’lik bir dilimle en fazla haber sayısına sahip gazete Sabah’tır. Milliyet yüzde 29 ve Hürriyet yüzde 26’lık bir dilimle birbirine yakın sayıda haber geçmişlerdir. Pastanın dikkat çeken dilimi, yüzde 7’lik dilime sahip olan Cumhuriyet gazetesidir. Bu bağlamda, Sabah, Hürriyet ve Milliyet gibi ana akım medya içerisinde değerlendirilen gazetelerin 2023 vizyonu ile ilgili haberlere daha fazla yer ayırdığı gözlemlenmektedir. Yayın politikası olarak diğer üç gazeteden daha farklı bir çizgiye sahip olan Cumhuriyet gazetesi ise, 2023 vizyonu ile ilgili haberlere fazla yer vermemiştir.

4.4.1.2.Haberlerin Organizasyonu

Haberlerin üretim aşamasında başvuru kaynaklar haber organizasyonları kategorisinde değerlendirilmiştir. Tablo 7’de haberlerin üretim sürecine ilişkin genel tabloyu ortaya koymak amacıyla, haberlerin organizasyonları, sayıları ve yüzdeleri verilmiştir.

Haber Organizasyonu	Gazeteler								
	Hürriyet	Yüzde	Milliyet	Yüzde	Sabah	Yüzde	Cumhuriyet	Yüzde	Toplam
Kendi Üretimi	15	25	22	37	14	23	15	36	66
Haber Ajanslarının Üretimi	45	75	35	58	43	72	24	37	147
Karma Üretim	0	-	3	5	3	5	21	27	27
Çeviri Haber	0	-	0	-	0		0	-	0
Belirlenemedi	0	-	0	-	0		0	-	0

Tablo 7: Haberlerin Organizasyonu

Gazetelerin kendi bünyesinde çalıştırdıkları muhabir ya da yazı işleri bölümündeki gazetecilerin yaptıkları haberler kendi üretimi kategorisinde değerlendirilmiştir. Anadolu Ajansı, Doğan Haber Ajansı, İhlas Haber Ajansı ve dahası ajanslardan doğrudan aktarılan haberler, haber ajanslarının üretimi kategorisinde değerlendirilmiştir. Gazetelerin kendi üretimi ve ajanstan veya yabancı basından aldıkları haberleri karma üretim kategorisinde, yabancı basın kuruluşlarından alınıp çevirisi yapılan haberler ise çeviri haber kategorisinde değerlendirilmiştir.

Tablonun geneline bakıldığında, örneklem olarak seçilen toplam 240 haber içerisinde 147 haber, ajanslardan alınarak aktarılmıştır. Haber ajanslarından en fazla yararlanan gazeteler 45 haber sayısı ile Hürriyet ve 43 haber sayısı ile Sabah gazetesidir. Milliyet gazetesi ise 60 haber içerisinde toplam 35 haberini ajans üretimi olarak servis etmiştir. Ajanslardan en az yararlanan gazete ise, 24 haber sayısı ile Cumhuriyet gazetesi olmuştur.

Gazetelerin hangi haber başlığını, hangi anlamda ve ne şekilde öne çıkardığı önemlidir. Fakat burada, haber üretim sürecini gazetelerin kendi çalıştırdığı gazetecilerinin yürütmediği ortaya çıkmaktadır. Değişen sermaye yapıları ile birlikte, gazetelerin genel işleyiş şekillerinin değişmesi bu noktada açıklayıcı olmaktadır. Ayrıca, ajanslardan gelen haberlerin, özellikle devletin haber ajansı Anadolu Ajansı'ndan gelen haberlerin, resmi ve meşru kabul edilebilir olması, gazetelerin yapılarını koruma altına alma istekleriyle bağlantılıdır.

Geleneksel medyada haber üretim sürecinde, gazetelerin bünyelerinde çalıştırdıkları muhabirler etkili olmaktadır. Fakat gazetelerin ajanslara aboneliklerin artmasıyla birlikte, emek gücü de eksilmiştir. Bu da beraberinde, aynı habere farklı bakış açıları sağlama yollarını engellemiştir. “Günümüzde teknolojik olanakların gelişmesiyle, haber alışverişi çeşitli basın organları arasında çok daha hızlı olarak yerine getirilmeye başlanılmıştır. Bu durumun sonucu olarak, gazetecilik kuruluşları için bir yandan haber maliyetleri artarken, diğer yandan haber kaynaklarını gözden geçirmek durumuyla karşı karşıya kalınmıştır. Yazılı ve sözlü basın ise, bu nedenle, haber ajanslarının sunduğu çeşitli hizmetlerden yararlanma yolunu tutmuştur”²³².

Tabloya bakıldığında, gazeteler toplamda 66 haberi kendi üretimleri olarak geçmişlerdir. Bu kategoride Milliyet 22 haber sayısı ile en fazla kendi üretimini gerçekleştiren gazete olarak gözlemlenmiştir. Cumhuriyet ve Hürriyet gazeteleri 15 haber sayısı ile birbirlerine eşittir. Sabah gazetesi ise, haberlerin üretim ve yazım sürecinde en az haber sayısına sahip olan gazetedir. Gazetenin 14 haberi kendi üretimi kategorisinde değerlendirilmiştir. Gazetelerin aynı zamanda basılı versiyonları da oldukları için, çevrimiçi versiyonlarında muhabirlerinin özel haberlerini de manşete taşımaktadırlar. Örneğin, Sabah gazetesinin 4 Ekim 2015 tarihli “Barış İstiyorsak Daima Savaşa Hazır Olmalıyız” başlıklı haberi hem basılı gazetesinde hem de çevrimiçi versiyonunda yer almıştır²³³. Karma haber üretimine sahip en fazla gazete ise,

²³²Oya Tokgöz, **Genel Gazetecilik**, İmge Kitabevi, Ankara, 2015, s. 214.

²³³ <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/10/04/baris-istiyorsak-daima-savasa-hazir-olmalyiz>

Erişim tarihi: 12.09.2016

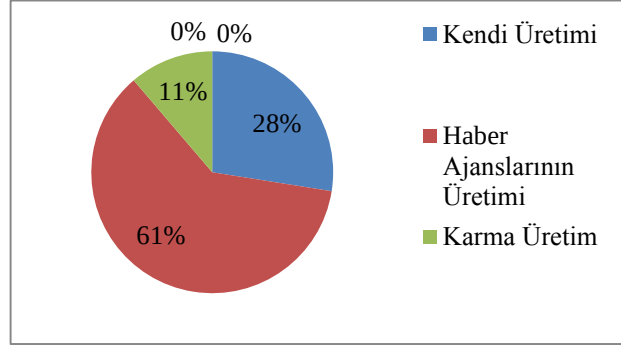
Cumhuriyet gazetesidir. Toplam 21 haberini karma üretim olarak vermiştir. Milliyet ve Sabah gazeteleri eşit şekilde 3 haberlerini karma olarak üretirken, Hürriyet gazetesinin karma haberine örneklem bağlamında rastlanılmamıştır. Çeviri haber ise, seçilen dört gazete ve 240 haber içerisinde görülmemiştir.

Hürriyet gazetesine ait haber organizasyonlarının yüzdelerine bakıldığında, yüzde 75’lik bir oran ile haberlerin birçoğu ajans üretimi olarak geçilmiştir. Yüzde 25 ise, kendi özel üretimi olan haberlerdir. Karma ve çeviri haber üretimlerine rastlanılmamıştır.

Milliyet gazetesine ait haberlerin haber organizasyonlarının yüzdelerine bakıldığında, haberlerin yüzde 58’i ajans üretimi, yüzde 37’si kendi üretimi ve yüzde 5’i ise karma üretimdir. Örneğin Milliyet gazetesinin siyaset kategorisinde yer alan 25 Mayıs 2016 tarih ve “Başkanlık Sistemi Boynumuzun Borcu” başlıklı haberi, Başbakan Binali Yıldırım’ın resmi açıklamalarını içermektedir. Haber Ankara bürosu tarafından katkılarla ve ajanstan alınan metinle karma şekilde verilmiştir. Ek olarak milliyet gazetesi, örneklem bağlamında incelenen gazeteler içerisinde en fazla kendi üretimi ile haber metinlerini inşa eden gazete olarak gözlemlenmiştir.

Sabah gazetesine ait haberlerin yüzde 72’si ajans üretimi, yüzde 23’ü kendi üretimi ve yüzde 5’i ise karma üretimdir. Çeviri habere ise rastlanılmamıştır.

Cumhuriyet gazetesinin kendi haber üretimi ile haber ajanslarından alınan haberlerin üretimi neredeyse eşit yüzdelere sahiptir. Haber ajanslarının üretimi yüzde 37, kendi üretimi haberler ise yüzde 36’dır. Cumhuriyet gazetesi ayrıca yüzde 27’lik bir dilimle karma haber üretiminde de en fazla paya sahip olan gazetedir. Bu bağlamda, haberlerin organizasyonunda yani haberlerin üretim aşamasında farklılığı en fazla olan gazete özelliği taşımaktadır.

Şekil 2: Haberlerin Organizasyonları Genel Yüzdesi

Şekil 2’de belirtilen genel tabloya bakıldığında, en fazla ajans üretimi haberlerin, gazetelerin çevrimiçi versiyonlarında kullanıldıkları görülmektedir. Haber ajanslarının, haber organizasyonunda diğer kategorilere göre yüzde 61 ile açık bir farka sahip olduğu görülmektedir. Gazetelerin çevrimiçi versiyonlarında kendi üretim haberlerinin dilimi ise yüzde 28’dir. Karma haberler yüzde 11 iken, çeviri habere hiç rastlanılmamıştır.

4.4.1.3.Haberlerin Aktörleri

Tablo 8’de örneklem bağlamında seçilen toplam 240 haberin haber aktörleri, sayıları ve yüzdeleri gösterilmiştir.

Haber Aktörleri	Gazeteler								
	Hürriyet	Yüzde	Milliyet	Yüzde	Sabah	Yüzde	Cumhuriyet	Yüzde	Toplam
Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan	16	35	17	37	20	47	14	31	67
Başbakan Ahmet Davutoğlu	3	7	5	11	2	21	1	2	11
Başbakan Binali Yıldırım	0	-	1	2	2	5	1	2	4
AK Parti Milletvekilleri	8	18	11	24	9	5	13	29	41
CHP Milletvekilleri	0	-	0	-	0	-	3	7	3
MHP Milletvekilleri	1	2	0	-	0	-	2	5	3
HDP Milletvekilleri	2	4	1	2	0	-	1	2	4
İş Adamları	12	27	9	20	7	17	4	9	32
İş Kadınları	0	-	2	4	0	-	1	2	3
Uzman Görüşü	3	7	0	-	2	-	5	11	10
Vatandaş	0	-	0	-	0	-	0	-	0

Tablo 8: Haberlerin Aktörleri

Haber aktörleri, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Başbakan Ahmet Davutoğlu, Başbakan Binali Yıldırım, Ak Parti milletvekilleri, CHP milletvekilleri, HDP milletvekilleri, iş adamları, iş kadınları, uzman görüşü, vatandaş ve diğer kategorilerinde değerlendirilmiştir. Başbakan Binali Yıldırım, 24 Mayıs 2016'da resmi olarak Ak Parti Genel Başkanı ve Başbakan olmuştur. 1 Haziran 2015- 23 Mayıs 2016 tarih aralığında, Binali Yıldırım'ın açıklamaları, Ak Parti milletvekilleri kategorisinde değerlendirilmiştir.

Sayısal verilere bakıldığında, toplam 240 haberin içerisinde 67 haberin aktörü, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'dır. Haber aktörlerinden, Ak Parti milletvekilleri 41, iş adamları 32, Başbakan Ahmet Davutoğlu 11, uzman görüşü 10, Başbakan Binali Yıldırım ve HDP milletvekilleri 4, CHP ve MHP milletvekilleri ile iş kadınları 3 haberde etkindir. Vatandaşın aktör olduğu herhangi bir habere rastlanılmamıştır. Genel tabloya bakıldığında, egemen söylemlerin medya aracılığıyla yeniden üretiminin söz konusu olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Örneklem bağlamında seçilen haberlerin bu konuda etkisi olsa da, haberlerin içeriklerinde farklı görüş ve önerilere yer verilmediği tabloda açık şekilde görülmektedir. İş adamlarının sayısı ile AK Parti milletvekillerinin haber aktörlerinde etkili olmaları devlet piyasa ilişkileri yakınlığı ile açıklanabilir. 2023 vizyonunu ile ilgili olarak değişimlerin asıl kaynağı vatandaşın görüşüne ise hiç rastlanılmamıştır. Bu konuda hegemonik söylemlerin haber metinlerinin inşa sürecinde etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Hürriyet gazetesine ait haber aktörlerinin yüzde 35'ini Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan oluşturmaktadır. Yüzde 27'sini iş adamları, yüzde 18'ini ise Ak Parti yetkilileri oluşturmaktadır. Diğer aktörler daha az oranlara sahiptirler. Yüzde 7 uzman görüşü, yüzde 4 HDP milletvekilleri ve yüzde 2 MHP milletvekillerinden oluşmaktadır. Başbakan Binali Yıldırım'ın ve CHP'li yetkililerin açıklamalarına, iş kadını ve vatandaş görüşlerine rastlanılmamıştır.

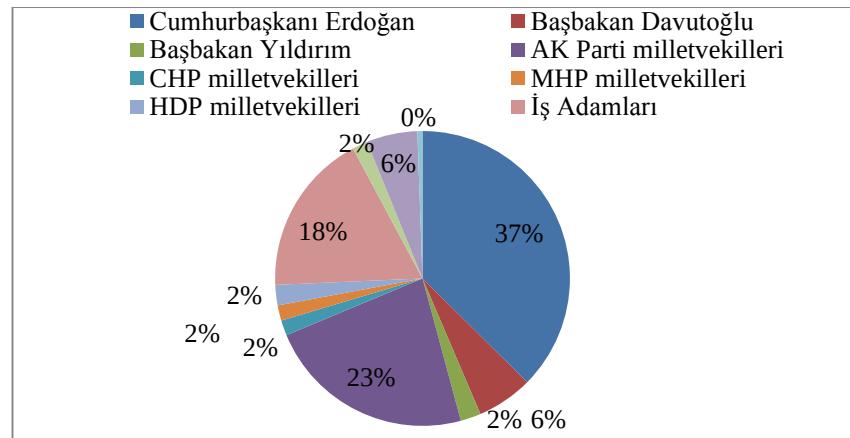
Milliyet gazetesine ait haber aktörlerinin yüzdelik dilimlerine bakıldığında en fazla paya sahip olan aktör, yüzde 37'lik bir oranla Cumhurbaşkanı Recep Tayyip

Erdoğan'dır. Yüzde 24 Ak Parti milletvekilleri, yüzde 20 iş adamları, yüzde 11 Başbakan Ahmet Davutoğlu, yüzde 2 Başbakan Binali Yıldırım ve HDP milletvekilleri. CHP ve MHP milletvekilleri ile uzman ve vatandaş görüşüne haber aktörleri arasında yer verilmediği görülmüştür.

Sabah gazetesinin çevrimiçi versiyonunda örneklem bağlamında incelenen 60 gazetenin haber aktörleri yüzdelik dilimlerine göre, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan yüzde 47'lik bir dilimle haberlerde en fazla yer alan aktör olarak belirlenmiştir. Ak Parti milletvekilleri yüzde 21, iş adamları ise yüzde 17'lik bir dilime sahiptir. Başbakan Ahmet Davutoğlu, 24 Mayıs 2016 tarihinde makama gelen Başbakan Binali Yıldırım ve uzman görüşlerinin aktör olarak yer aldığı dilimler ise yüzde 5'tir. Haber aktörleri içerisinde, CHP, MHP ile HDP milletvekillerinin açıklamalarına, iş kadını ve vatandaş görüşlerine rastlanılmamıştır.

Cumhuriyet gazetesinin haber aktörleri yüzdelik dilimleri arasında, haber aktörü olarak geçen en fazla özne yüzde 31 ile Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'dır. Yüzde 29 Ak Parti milletvekillerine aittir. Yüzde 11 uzman görüşü, yüzde 9 iş adamları, yüzde 7 CHP milletvekilleri ve yüzde 5 MHP milletvekillerinden oluşmaktadır. Yüzde 2'lik HDP milletvekilleri, Başbakan Ahmet Davutoğlu, Başbakan Binali Yıldırım ve iş kadınlarına aittir. Vatandaş görüşüne ise, haber aktörü olarak rastlanılmamıştır.

Şekil 3'te haber aktörlerinin tüm gazetelerdeki toplam yüzdeleri verilmiştir.

Şekil 3: Haber Aktörleri Genel Yüzdesi

Tüm gazeteler birlikte değerlendirildiğinde, haber aktörleri içerisinde en fazla Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan kullanılmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2023 ile ilgili hedeflere diğer aktörlerden daha fazla dikkat çektiği görülmektedir. En fazla oranlar, yüzde 37 Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a, yüzde 23 Ak Parti milletvekillerine ve yüzde 18 ile iş adamlarına aittir. Bu genel tablodan, egemen söylemlerde, 2023 vizyonuna aktif siyaset içerisinde sıklıkla değinildiği ve anlatıldığı ortaya çıkmaktadır. Özellikle, ülke ekonomisi içerisinde önemli projeler yürüten iş adamlarının da 2023 hedefleri doğrultusunda çalıştıkları görülmektedir.

Örneğin, Sabah gazetesi ekonomi kategorisinde yer alan, 8 Şubat 2016 tarihli ve “2023'te 100 Bin Adet Hedefleniyor” başlıklı haberde, Toyota Türkiye Pazarlama ve Satış A.Ş. CEO'su Ali Haydar Bozkurt, satış rakamlarını 2023'te 100 bine kadar çıkarma hedefleri olduğunu belirtmektedir²³⁴. Zira Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 2023 vizyonuna ilişkin, Türkiye ekonomisinin dünyanın ilk 10 ekonomisine girmesine girme hedefinin olduğunu sıklıkla belirtmektedir. Örneğin, Milliyet gazetesinin ekonomi kategorisinde yer alan 23 Ekim 2015 tarihli ve “2023'te Hedefimiz İlk 10'a Girmek” başlıklı haberinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan, İslami finans sisteminin yaygınlaştırılması gerektiğini ve dünya ekonomisi içerisinde Türkiye'nin ilk 10'a gireceğini belirtmektedir²³⁵. Bu doğrultuda, arka planda kalan bir otoritenin ekonomik faaliyetlerdeki etkinliği göz önüne çıkmaktadır.

Devlet ve piyasa ilişkisi, sermaye birikimleri ile birlikte yürümekte ve yasal faaliyetlerle desteklenmektedir. “Yasal kurallar, sermaye birikimi açısından tesadüfi değil, mutlak anlamda vazgeçilmezdir; bunun nedeni genel anlamda, Marx'ın betimlediği hükümetin baskıcı ve yönetsel işlevleri değil, yasaların ve devletin kuşaklararası politik tohumları yeniden üretmesi, politik tohumların da serveti ve elbette eşitsizliklerini denetlemek ve dağıtmak için gerekli temel sınıflandırmaları

²³⁴ Bkz. <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/02/08/2023te-100-bin-adet-hedefliyor> Erişim Tarihi: 16.09.2016

²³⁵ Bkz. <http://www.milliyet.com.tr/-2023-te-hedefimiz-ilk-10-a-girmek-ekonomi-detay/2136900/default.htm> Erişim Tarihi: 30 Aralık 2016.

retmesidir”²³⁶. Politika ile ekonominin iş birliği içerisinde ilerlemesi, güçlü kökler salmak isteyen otoriteler için önem arz etmektedir. Buna uyum sağlayan ekonomik gler de sermayelerini arttıarak varlıklarını sürdürebilmektedirler.

Dikkat çekilmesi gereken bir haber var ki, o da Ak Parti yetkilisi olmasına rağmen 2023 vizyonunun gerçekleştirilemeyeceği tehlikesine vurgu yapan Maliye Bakanı Mehmet şimşek’in açıklamalarıdır. Bakan şimşek’in “Reform yapılmadığı takdirde bırakın 2023’, mevcut kazanımları da koruyamayız” şeklindeki açıklamalarını içeren haberi Cumhuriyet gazetesi 13 Eylül 2015 tarihinde “AKP’nin 'A Takımı'na Giremeyen Mehmet şimşek’ten Zehir Zemberek Açıklamalar” başlığı ile vermiřtir²³⁷.

şekil 3’te gözlemlenen diğer oranlara göre, yüzde 2’lik dilimi MHP, CHP ve HDP milletvekilleri, Başbakan Binali Yıldırım ve iş kadınıları paylaşmaktadır. Cumhurbaşkanı Erdoğan ve diğer Ak Parti yetkililerinin resmi açıklamalarında sıkça 2023 vizyonundan bahsetmeleri, muhalif partilerin açıklamalarına ve dikkat çektikleri noktalara pek yansımadığı grlmştır. Konuyla ilgili yapılan az sayıda eleştirileri ise, Cumhuriyet gazetesi evrimii versiyonunda yayınlamıştır. Örneğin, CHP Mersin Milletvekili Fikri Sağlar’ın 2023 vizyonunun ülke geleceği için tehdit oluşturduğunu ifade ettiği 24 Mayıs 2016 tarih ve “Recepistan’a Katkı Verik” başlıklı haber, Cumhuriyet gazetesinin evrimii versiyonunda yer almıřtır²³⁸. HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş’ın açıklamalarının yer aldığı, 28 Ekim 2015 tarihli, “1 Kasım’da Sizi Yine Tepe Taklak Dşreceğiz” başlıklı haberi Cumhuriyet gazetesi siyaset kategorisinde yer almıřtır²³⁹. Demirtaş, açıklamalarında 2023 vizyonunun sadece Ak Parti tarafından değil ortaklaşa yürütülmesi gerektiğini belirtmektedir. Başbakan Binali Yıldırım’ın 24 Mayıs 2016 tarihinde Ak Parti Genel Başkanlığı ve Başbakanlık makamına gelmesi, yüzdelik dilimlerdeki oranın düşük olma sebebidir. Çünkü, haber

²³⁶ Jacqueline Stevens, **Devletin Yeniden retimi**, ev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001, s.68.

²³⁷ Bkz. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/367791/AKP_nin_A_Takimi_na_giremeyen_Mehmet_Simsek_ten_zehir_zemberek_aciklamalar.html Erişim Tarihi: 19.07.2016.

²³⁸ Bkz. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/538979/CHP_de_dokunulmazlik_catlagi_buyuyor..._Recepistan_a_katki_verdik_.html Erişim Tarihi: 19.07.2016.

²³⁹ Bkz. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/396933/Demirtas_1_Kasim_da_sizi_tepetaklak_yine_dusurecegiz.html Tarihi: 19.07.2016.

örneklerinin zaman aralığı 1 Haziran 2015- 1 Haziran 2016 arasını kapsamaktadır. Makama resmi olarak geliş tarihine kadar geçen sürede, Başbakan Yıldırım'ın açıklamaları Ak Pati milletvekilleri kategorisinde değerlendirilmiştir. Başbakan Yıldırım'ın açıklamalarında da sıkça 2023 vizyonu vurgusuna rastlanılmaktadır. Göreve gelişinin ertesindeki ilk açıklamasında 2023 hedefleri doğrultusunda ilerleneceğine dair söylemleri buna örnektir. Başbakan Yıldırım, bu doğrultuda bakanlığın tüm imkanlarını seferber edeceğini belirterek 2023 hedeflerine verdiği önemi fiilen vurgulamıştır²⁴⁰.

Uzman görüşü ve Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun haber aktörü olarak temsilleri, yüzde 6'dır. Başbakan Davutoğlu'nun açıklamalarında da 2023 vizyonuna ilişkin vurgular olsa da, ön plana çıkan aktör Cumhurbaşkanı Erdoğan olarak görülmektedir²⁴¹. Görüşüne başvuru uzmanlar, 2023 hedefleri doğrultusunda faaliyete geçirilmek istenilen projelerin dezavantajlarına değinmektedirler. Örneğin, Hürriyet gazetesinin 24 Aralık 2015 tarihli, "Tıpçılar endişeli: Tıp kontenjanları artarsa, sağlık hizmetleri etkilenir" başlıklı haberinde uzmanlar tıp kontenjanların artması durumunda yaşanabilecek durumlara dikkat çekmektedirler²⁴².

İş adamları ve iş kadınları kategorileri ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Buradaki amaç, bir devletin fiiliyatına ilişkin en önemli etkenlerden biri olan ekonomi alanında kadınların ne kadar temsil hakkına sahip olduklarını göstermektir. İş adamlarının yüzde 18, iş kadınlarının ise yüzde 2'lik oranlara sahip olduğu görülmesi, iş kadınlarının fiiliyatta ekonomi alanında belki erkek çalışanlar kadar etkili olmuş olsa bile, ekonomi haberlerinde görüşlerine başvuru kişiler olarak geri planda kaldığını ifade etmek mümkündür.

2023 vizyonu ile gerçekleştirilmeye çalışılan hedefler, resmi ve fiili olarak doğrudan tüm vatandaşları ilgilendirmesine rağmen, hiçbir gazete konuyla ilgili olarak vatandaş görüşüne yer vermemiştir. Tüm vatandaşları, ekonomik, siyasi, politik,

²⁴⁰ Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/binali-yildirim-nerede-kalmistik-40018255> Erişim Tarihi 17.07.2016.

²⁴¹ Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/basbakan-ahmet-davutoglu-altili-cete-intikam-pesinde-29179412> Erişim Tarihi: 16.07.2016.

²⁴² Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/tipcilar-endiseli-tip-kontenjanlari-artarsa-saglik-hizmetleri-etkilenir-40031540> Erişim Tarihi: 16.07.2016.

sosyolojik hatta psikolojik olarak biçimlendirmeye çalışılan vizyon ile ilgili olarak vatandaş görüşüne hiçbir gazetede yer verilmemesi dikkat çekici bulgudur. Bu noktada, olumlayan ya da eleştirel şekilde haber veriliş biçimleri farklılık göstermesine rağmen, yine egemen söylemlerin birçok gazetede, haber değer etmenlerinin başında geldiği söylemek mümkün olmaktadır.

4.4.2. Haberlerin Nitel Değerlendirmesi

Bu bölümde, örneklem olarak seçilen 1 Haziran 2015-1 Haziran 2016 tarih aralığına ait toplam 240 haberin içerik analizi yöntemi ile nitel değerlendirilmesi yapılmıştır.

4.4.2.1.Haberlerin Tutumu

Haberlerin tutumu başlığında, haber metinleri inşa edilirken 2023 vizyonunu olumlayan mı, eleştiren mi ya da tarafsız bir şekilde mi yazıldığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

Gazeteler	Olumlayan	Yüzde	Eleştiren	Yüzde	Tarafsız	Yüzde
Hürriyet	32	54	5	8	23	38
Milliyet	38	63	3	5	19	32
Sabah	52	87	0	-	8	13
Cumhuriyet	5	8	34	57	21	35
Toplam	127		42		71	

Tablo 9: Haberlerin Tutumu

Tablo 9’da haberlerin tutumu olumlayan, eleştiren ve tarafsız kategorilerinde gösterilmektedir. Haberlerin tutumları değerlendirilirken, haber metinlerinin, olgulara yaklaşım şekli önem taşımaktadır. Burada öncelikle haber ve olay arasındaki bağlantıya dikkat çekmek yerinde olacaktır. Haberler, gerçeklikten beslenmektedir. Bu durum, haber metinlerinin ve görsellerinin okur/izleyici kitle üzerinde, politik tutum ve davranışlarını etkileme ve değiştirme özelliğine sebebiyet vermektedir. Wilbur Schramm, haber/olay ilişkisindeki hassas çizgiyi şöyle tanımlamaktadır: “Haber bir olay

değildir. Olduktan sonra algılanabilecek bir olgudur. Olayla özdeş değil, fakat olayın esas çerçevesi içinde tekrar kurulabilmesi hedefidir”²⁴³. Muhabir, olayın tekrar kurulma sürecinde, ilk olarak kendi duygu ve düşüncelerini, aidiyet hislerini hesaba katabilmektedir. Nihayetinde, çalıştığı kurumun hedef ve politikaları yönünde bir haber metni inşa etmekle mükelleftir. Bu noktada, haberlerin değerlendirilmesi açısından büyük önem arz eden, tarafsızlık konusu devreye girmektedir.

Tarafsızlık, 19. yüzyıldan itibaren hızla ilerleyen teknolojik gelişmelerle birlikte önem arz etmeye başlamıştır. “Haberin objektifliği ya da nesnelliği kavramı, haberin yansızlığını ifade eder. Eleştirel kuramcılar haberin ve de habercinin objektif olamayacağını ileri sürerken, popüler çağdaş kuramcılar haberlerin objektif olması gerektiğini savunur ve evrensel boyutta objektifliğe ulaşabilme ya da yakınlaşabilmenin kriterlerini tanımlamaya çalışır”²⁴⁴. Tarafsızlık ve objektiflik birer arzu nesnesi olarak konumlarını korusalar da objektiflikle ilgili tartışmalar Batı literatürünü epeyce meşgul etmiş ve hala etmektedir.

Dennis, gazetecilikte objektiflik kavramının üç temel anahtarı olduğunu söylemektedir. Bunlardan birincisi, gerçekleri görüşlerden ayırmak, ikincisi, haberleri duygusallıktan arınmış şekilde vermek, üçüncüsü ise haberleri adaletli ve dengeli şekilde vermektir²⁴⁵.

Objektiflik kavramı çok boyutludur. Sıklıkla tarafsızlık, doğruluk, dürüstlük, gerçeklikten beslenme, kişisel olmayan ve denge kavramlarıyla birlikte anılmaktadır. Walter Lippman, *Liberty and The News*’te gazetecilik, demokrasi ve objektiflik arasında doğrudan bağlantı kurmaktadır. Lippman, dünya genelindeki devlet işleri ile ilgili meselelerin aktarımında, istenilen gerçekliğin iletiminin kolaylıkla gerçekleşmediğini gözlemlemiştir. Onun çözümü objektifliğe geri dönüşte yatmaktadır. Ona göre, objektiflikle temas yitirilmiştir. Bunda kamusal ve özel nedenler etkilidir.

²⁴³Wilbur Schramm, “The Nature of News”’ten aktaran; Oya Tokgöz, **a. g. e.**, s. 243.

²⁴⁴ Erkan Yüksel, Halil İbrahim Gürcan, **Haber Toplama ve Yazma**, Tablet Kitabevi, Konya, 2005, s.65.

²⁴⁵Steven Maras, **Objectivity In Journalism**, Polity Press, USA, 2013, s. 13.

Lippmann, daha iyi bir gazeteciliğin objektif kanıtlarla mümkün olabileceğini savunmaktadır²⁴⁶.

Gazetecilikte objektiflik neden önemlidir? Birincisi, gazetecilik, demokrasi ve objektiflikle doğrudan ilintilidir. İkincisi, objektifliğin medya gücü ile ilgili olma meselesidir. Medya gücü, basın ve gazeteciliğinin kendi alanlarını nasıl işgal ettiklerini tanımlar ve aynı zamanda kamuya düşünme, tartışma fırsatı yarattıkları gibi, herhangi bir konuda ön ayak olmak ve kontrol etme gücüne sahiptir. Üçüncüsü, medyanın performansı özelliğidir. Tucher'a göre, insanlar basından netlikle objektif olmalarını görmek isterler. Dördüncü neden ise, etikle ilgilidir. En önemli yan, adalet, kaynakların seçimi ve haber değerlerinin uygulanmasıdır²⁴⁷.

Bu kuramsal art alan bilgisinden hareketle, Tablo 8'de örneklem bağlamında incelenen 240 haberin tutum özellikleri incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre, 240 haberden toplam 127 haber olumlayan, 71 haber tarafsız ve 42 haber ise eleştiren olarak değerlendirilmiştir. Haberler değerlendirilirken, 2023 vizyonu ideallerini olumlayan ve eleştiren içerikler belirlenmiştir. Tarafsız haberler belirlenirken, haberin teknik bütünlüğü 5N1K kuralına göre tarafsız teknikle yazılmış olsa da, yapısal tarafgirlik sergileyen haberler olumlayan kategorisinde değerlendirilmiştir.

Adaklı'ya göre, tarafsızmış gibi görünüp, sistemden taraf olan, içinde her türden toplumsal eşitsizliği barındıran, tahakkümün normalleştirildiği statusquo'ya sahip çıkan gazete haberleri aslında tarafsız değildir²⁴⁸. Yani, gazeteler tarafsız haber yazıyormuş gibi görünüp, eleştirel dilden uzak şekilde ve egemen söylemleri ön plana çıkararak aslında sisteme hizmet etmektedirler. Özellikle gazetelerin çevrimiçi versiyonlarında, hangi başlıkların ön plana çıkarıldığı, fotoğraf seçimi, yazı tipi boyutu gibi etmenler, bu konuda iletişim araştırmalarına açıklık getirmekte yardımcı unsurlardır.

²⁴⁶ A.g.e., s.14.

²⁴⁷ A.g.e., s.15.

²⁴⁸ Bkz. Gülseren Adaklı, "Hürriyeti Nasıl Bilirsiniz?", 2007, <https://azadalik.wordpress.com/2013/03/10/19-1-2007-hurriyeti-nasil-bilirsiniz/> Erişim Tarihi: 30.01.2017.

Hürriyet gazetesinin haber tutumlarının yüzdelere göre, incelenen toplam 60 haber içerisinde, yüzde 54'ü olumlayan, yüzde 38'i tarafsız ve yüzde 8'i ise eleştiren olarak saptanmıştır. Hürriyet gazetesinin genel yüzdeliğine bakıldığında, 2023 vizyonunu eleştiren haber içeriklerine en az oranda yer verildiği görülmektedir.

Örneğin Hürriyet gazetesinin 19 Ekim 2015 tarih ve “Diz Çökecekler!” başlıklı, siyaset kategorisindeki haberi, olumlayan olarak değerlendirilmiştir. Haberde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, “Türkiye'yi rotasından çıkarmak hedefinde yürüyene sesleniyorum; başaramayacaksınız, kardeşliğimizi bozamayacaksınız, bayrağımızı indiremeyeceksiniz, ezanlarımızı susturamayacaksınız, bizi 2023 hedeflerimizden vazgeçiremeyeceksiniz. Bizim için kurduğunuz tuzaklara inşallah siz düşeceksiniz” açıklamalarına yer verilerek, bu tuzakları kuranların diz çökeceklerine dair ifadeleri öne çıkarılmıştır²⁴⁹.

Hürriyet gazetesinin eleştiren kategorisinde değerlendirilen 5 haberden birine örnek vermek gerekirse, siyaset kategorisinde yer alan 12 Ağustos 2015 tarihli ve “Selahattin Demirtaş'tan Ak Parti'ye 2023 Çağrısı” başlıklı haberi gösterilebilir. Haberin içeriğinde Demirtaş'ın, 2023 hedeflerinin gerçekleşmesine izin vermeyeceklerini, ‘eğer yararlı hedeflerse birlikte yapalım’ çağrısında bulunduğu dair açıklamaları yer almaktadır²⁵⁰.

Milliyet gazetesinin yüzdelik dilimlerine bakıldığında da, Hürriyet gazetesi ile benzer yüzdelere sahip olduğu görülmektedir. Milliyet gazetesinin örneklem bağlamında incelenen 60 haberden yüzde 63'ü olumlayan özellik taşımaktadır. Yüzde 32 tarafsız, yüzde 5 ise eleştirendir. Bu üç kategorinin yüzdelik dilimleri arasındaki farklar belirgin şekilde görülmektedir.

Daha önce de belirtildiği üzere, tarafsızmış gibi haberlerin inşa edilmesi her zaman var olan olgulara objektif yaklaşıldığının kanıtı olmamaktadır. Hegemonik söylemlerin dikkat çekici şekilde sunulması, var olan egemen otoriteye yakınlıkla ifade

²⁴⁹Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/diz-cokecekler-30350038> Erişim Tarihi: 16.07.2016.

²⁵⁰ Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/selahattin-demirtastan-ak-partiye-2023-cagrisi-29793618> Erişim Tarihi: 16.07.2016.

edilebilmektedir. Buna örnek olarak, siyaset kategorisinde yer alan 2 Haziran 2015 tarihli, “Cumhurbaşkanı Erdoğan İskenderun’da Konuştu” başlıklı haberi gösterilebilir. Haberin spotunda, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın konuşma metninden terör örgütlerini hedef alarak söylediği “Biz Türkiye 2023 hedeflerine ulaşsın diyoruz, onlar Türkiye 1990'lara dönsün diyorlar” açıklaması vurgulanmaktadır²⁵¹.

Milliyet gazetesi 11 Eylül 2015 tarihli, “Kadınların Yarısı ‘Kocamdır Döver’ Dedi” başlıklı toplum kategorisinde yer alan haberde ise, Hacettepe Üniversitesi’nin, “2013 Türkiye Nüfus ve sağlık Araştırması” ileri analiz çalışmasından hareketle kadınlarla ilgili çarpıcı sonuçlar yer almaktadır. Kadınların yüzde 15’inin çeşitli gerekçelerin şiddeti doğurmasını doğru bulduğunu belirttiği rapora göre, 2023 yılında idealize edilen sağlıklı toplumda hayalinden farklı şekilde, dağılmış ailelerin artacağı yönünde bulgular yer almaktadır. Bu haber metni ise, eleştiren tutumla yazılmış haber kategorisinde değerlendirilmiştir.

Sabah gazetesinin incelenen 60 haberin, haber tutumlarının yüzdelerine bakıldığında, haberlerin yüzde 87’lik dilimle büyük bir çoğunluğunu olumlayan haber oluşturmaktadır. Tarafsız haber sayısı yüzde 13 iken, eleştiren haber tutumuna ise rastlanılmamıştır.

Sabah gazetesinin siyaset kategorisindeki 20 haberin tümü olumlayan olarak değerlendirilmiştir. Örneğin, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın açıklamalarının yer aldığı 6 Mayıs 2016 tarihli, “2023’e Yürüyoruz” başlıklı haber, gazetenin kendi üretimidir ve 2023 hedeflerinin önemini vurgulanmaktadır²⁵². 19 Kasım 2015 tarihli ve toplum kategorisinde yer alan “İllerin Nüfusu 2023’te Ne Olacak?” başlıklı haber metni, tahmini sayısal verilerle nesnel olarak inşa edilmiştir²⁵³. Sabah gazetesinin toplam 8 tarafsız haberinden, 5’i ekonomi, 3’ü ise toplum kategorisinde yer almaktadır.

²⁵¹ Bkz. <http://www.milliyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan/siyaset/detay/2068414/default.htm> Erişim Tarihi: 17.07.2016.

²⁵² Bkz. <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/05/06/2023e-yuruyoruz> Erişim Tarihi: 16.09.2016.

²⁵³ Bkz. <http://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/illerin-nufusu-2023de-ne-kadar-olacak/81> Erişim Tarihi: 15.09.2016.

Cumhuriyet gazetesi örneklem bağlamında incelenen toplam 60 haberin yüzde 57'si eleştiren, yüzde 8'i olumluyan, yüzde 35'i ise tarafsız şekilde yazılmıştır.

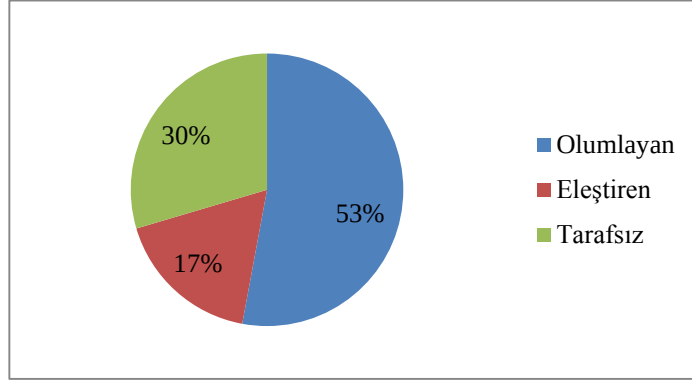
Haber aktörlerine bakıldığında, Cumhuriyet gazetesi diğer ana akım medya içerisinde değerlendirilen gazetelere göre yüzdelik dilimlerde benzerlik göstermiştir. Yüzde 31 oranında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan haber aktörü olarak kullanılmıştır. Fakat haberlerin özne ve nesnesinin kim ve ne olduğu sorularının yanında, haberde öznenin ele alınış biçimi de gazetenin yayın politikasını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Buradan da anlaşılabacağı üzere, Cumhuriyet gazetesinin haber içerikleri ve aktörleri egemen otorite temsilcileri olsa da haber metinleri eleştirel bir dille yazılmıştır.

Örneğin, 4 Kasım 2015 tarihli, “Saraydan Başkanlık İçin Referandum Sinyali” başlıklı haberin aktörü Cumhurbaşkanı Sözcüsü İbrahim Kalın’dır. Kalın’ın açıklamaları, 2023 hedeflerine giderken birtakım bürokratik, siyasal mevzuattan kaynaklanan engelleri aşmak için en verimli siyasi yönetim biçiminin başkanlık olduğunu vurgulaması haber metninde eleştirel bir dille verilmiştir²⁵⁴.

Gazetenin toplam 5 olumluyan haberinden, 4’ü toplum, 1’i ise ekonomi kategorisinde yer almaktadır. Örneğin, toplum kategorisindeki, 3 Haziran 2015 tarihli “İdeal Kent Tasarımı” başlıklı haberde, CHP’nin Merkez Türkiye Projesi ile idealize edilen kent tasarımı anlatılmakta ve 2023 hedeflerinden farklı bir alternatif getirildiği belirtilmektedir²⁵⁵.

²⁵⁴ Bkz. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/405475/Saraydan_baskanlik_icin_referandum_sinyali.html Erişim Tarihi: 19.07.2016.

²⁵⁵ Bkz. http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/290499/Ideal_kent_tasarimi.html Erişim Tarihi: 19.07.2016

Şekil 4: Haberlerin Tutumu Genel Tablo

Şekil 4’te tüm haber tutumlarının genel toplamının görünümü verilmektedir. Haber içeriklerinin geneline bakıldığında, yüzde 53’lük dilim olumlayan kategorisine aittir. Yüzde 30’luk dilimin tarafsız ve yüzde 17’lik dilimin ise eleştiren tutum kategorisine ait olduğu görülmektedir. Oranlardan yarısından fazlasını olumlayan haber tutum oluşturmaktadır. Eleştiren haber tutumunun yüzdelik dilimini, Cumhuriyet gazetesinin haber içeriklerini oluşturduğu görülmektedir. Haber tutumları hakkında ulaşılan bulgular, gazetelerin yayın politikaları ve maddi pratikleri ile doğrudan ilintili olmaktadır.

Serbest piyasanın özgürlük ideali ile gazetecilik pratikleri arasında her zaman doğru orantı olmamaktadır. O’Neill, gazeteciliğin demokratik toplumlarda çok önemli bir rol oynadığı halde piyasanın gazetecilik ve demokrasi arasındaki ilişkiyi baltaladığına inanmaktadır²⁵⁶. Serbest piyasanın özgür basını garanti altına aldığı savı, arzu nesnesi olma özelliğini korumaktadır. Zira, medya yapılarının sahiplik ilişkileri, haber üretim ve yazım süreçlerini dolaylı yoldan etkilemektedir. Bu sayede de, medya aracılığıyla, kamuoyuna belirli düşünceleri benimsetmek ve yasal faaliyetlerde kamuoyunun desteğini almak isteyen belirli üst sınıflar, serbest piyasada etkin rol oynamaktadırlar.

²⁵⁶John, O’Neill, “Piyasada Gazetecilik Yapmak”, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, der.,A.Belsey, R.Chadwick, çev., Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s.31.

4.4.2.2. Haberlerin Dili

Bu başlıkta, 2023 vizyonu ile ilgili haberlerin ele alınış biçimlerini genel bir tabloyla görmek, kategori bazında haber dilini saymak, haber metinlerinin 2023 vizyonu ile ilgili gündelik amacıyla, önemli sayılabilecek 17 kelimenin, belirlenen tarih aralığındaki tüm haberlerde geçiş sıklığı sayılmıştır. Gruplandırma şu şekilde yapılmıştır: Tüm haberlerin dili siyaset, ekonomi ve toplum kategorilerinde ayrı ayrı sayılmıştır. Yaşama dokunan alanlara hangi ideolojik, politik, ekonomik ve sosyolojik perspektiften baktığına dair genel bir görünüm koyma amacı taşımaktadır. Bu bağlamda, gerek resmi gerek fiili olarak oluşturulmaya ve dönüştürülmeye çalışılan vatandaşlık pratiklerinin gazeteler için ne derece önemli olduğuna dair genel bir kanıya ulaşılmıştır.

2023 vizyonu ile ilgili haberlerin ele alınış biçimlerini ortaya koymak amacıyla ve Ak Parti'nin 2023 vizyonu kitapçığında yer alan maddelerden hareketle²⁵⁷, önemli görülen şu kelimeler sayılmıştır:

- 2023
- Hedef
- Vizyon
- Gelecek
- Görev
- Vatandaş
- Yurttaş
- Ekonomi
- Kadın
- Çocuk
- Aile
- Din
- Başkanlık

²⁵⁷ Bkz. <https://www.akparti.org.tr/site/akparti/2023-siyasi-vizyon> Erişim Tarihi: 28.01.2017.

- Demokrasi
- Muhafazakârlık
- Hak
- Özgürlük

2023 kelimesi, ana temayla doğrudan ilintili bir kelime olduğu için seçilmiştir. 2023 vizyonu, haber metinlerinde bazen *hedef*, bazen de *vizyon* olarak değerlendirilmiştir. Aradaki farkı ortaya koymak için her iki kelime de seçilmiştir. *Gelecek* ve *görev* kelimeleri, ülkenin geleceği ile ilgili yol haritası ve ara durak olarak belirlenen 2023 vizyonu anlatımlarında ne sıklıkla geçildiğini ortaya koymak amacıyla seçilmiştir. *Vatandaş* ve *yurttaş* kelimeleri, tezin kuramsal dayanak noktası ve amacı ile ilgili olarak haberlerin dili sayımındaki en önemli iki kelime olarak gösterilebilir. Zira Ak Parti'nin 2023 vizyonu ile ilgili çizdiği yol haritası ve var olan gündelik siyaseti, makbul vatandaş yaratımına içkin söylemler içermekte ve yurttaşlık kavramını yok saymakta olduğu savını destekler veriler elde etmekte katkı sağlamışlardır. 2023 vizyonunun en temel dayanaklarından birisi de ekonomi alanındaki gelişmelerdir. Bu konuda, gazetelerin ekonomik anlamda vizyonun ifade ediliş biçimlerini ortaya koymak amacıyla *ekonomi* kelimesi sayılmıştır.

Kadın, *çocuk*, *aile* ve *din* kelimeleri özellikle toplumsal yapıdaki değişikliklerle ilgili, gömülü olan anlamları açığa çıkarmada yardımcı olabileceği düşüncesinden hareketle sayılmaya değer görülmüştür. *Başkanlık*, *demokrasi* ve *muhafazakârlık* kelimeleri ise, Ak Parti'nin resmi parti tüzüğü ve 2023 siyasi vizyonu önergesinde de belirtildiği üzere, geliştirilmeye çalışılan muhafazakâr demokrat siyasi kimliğin 2023 vizyonu hedeflerindeki önemini ortaya koyma amacıyla seçilmiştir²⁵⁸. *Hak* ve *özgürlük* kavramlarının seçilmesi ise, demokrasinin temelini oluşturan düşünce ve ifade özgürlüğü ile insan hakları kavramlarına, 2023 ile ilgili resmi açıklamalarda ne oranda yer verildiğini ortaya koyma amacı taşımaktadır.

²⁵⁸ Bkz. <https://www.akparti.org.tr/site/akparti/2023-siyasi-vizyon> Erişim Tarihi: 28.01.17.

4.4.2.2.1. Gazetelerin Siyaset Kategorisindeki Haber Dili

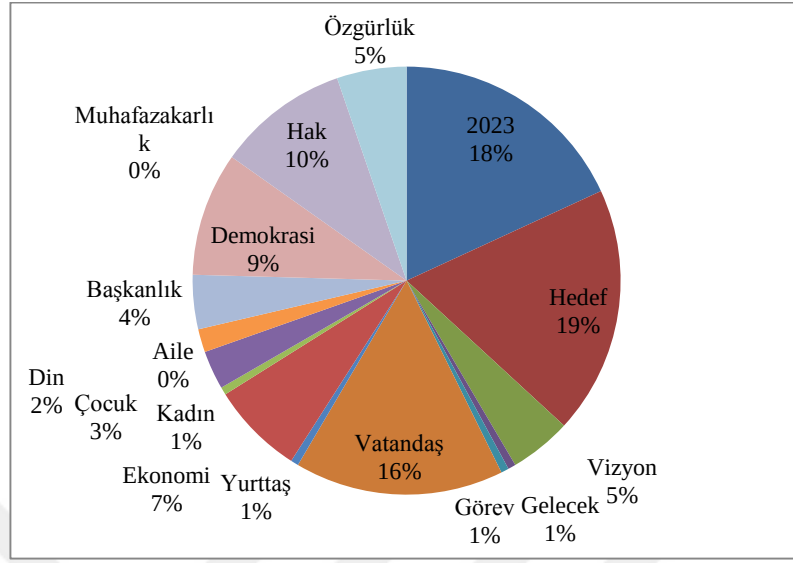
Tablo 10’da 1 Haziran 2015- 1 Haziran 2016 tarihleri arasında Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Cumhuriyet gazetelerinin, siyaset kategorisinde incelenen gazete başı 20 ve toplamda 80 haberin haber dili gösterilmiştir.

Kelimeler	Gazeteler					
	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Cumhuriyet	Toplam	Yüzde
2023	28	28	43	25	124	19
Hedef	29	32	33	26	120	18
Vizyon	7	5	3	4	19	3
Gelecek	2	4	2	0	8	1
Görev	13	0	3	3	19	3
Vatandaş	27	15	28	24	94	14
Yurttaş	1	0	0	1	2	0
Ekonomi	12	10	16	0	38	6
Kadın	4	35	1	0	40	6
Çocuk	5	0	0	3	8	1
Aile	0	0	0	0	0	0
Din	3	0	2	0	5	1
Başkanlık	7	11	31	10	59	9
Demokrasi	10	15	17	7	49	7
Muhafazakarlık	0	0	0	0	0	0
Hak	14	12	9	10	45	7
Özgürlük	5	3	12	6	26	4

Tablo 10: Gazetelerin Siyaset Kategorisindeki Haber Dili

Tablo 10’daki gazetelerin siyaset kategorisindeki haber diline bakıldığında, 2023 kelimesi toplam 124, hedef 120, vatandaş 94, başkanlık 59, demokrasi 49, hak 45, kadın 40, ekonomi 38, özgürlük 26, vizyon ve görev kelimeleri 19, gelecek ve çocuk 8, din 5 ve yurttaş kelimesi 2 kere geçmiştir. Muhafazakârlık ve aile kelimeleri ise hiç geçmemiştir.

İncelenen gazetelerin siyaset kategorisindeki haber dillerinin yüzdelik dilimleri de şekillerle ifade edilmiştir. Şekil 5’te Hürriyet gazetesinin siyaset kategorisindeki haber dili yüzdelik dilimlerle gösterilmiştir.

Şekil 5: Hürriyet Gazetesinin Siyaset Kategorisinde Haber Dili

Şekle göre, en fazla geçen kelime yüzde 19 ile *hedef* kelimesi olarak saptanmıştır. 2023 yüzde 18, *vatandaş* yüzde 16, *hak* yüzde 10, *demokrasi* yüzde 9, *ekonomi* yüzde 7, *vizyon* ve *özgürlük* yüzde 5, *başkanlık* yüzde 4, *çocuk* yüzde 3, *din* yüzde 2, *yurttaş*, *kadın*, *gelecek* ve *görev* kelimeleri ise yüzde 1’lik dilimde geçmiştir. *Aile* ve *muhafazakârlık* kelimeleri ise yüzde 0’dır.

Haberlerin dili içerisinde en fazla geçen 2023 kelimesi, her haberde kullanılmıştır. 2023’ten sonra en fazla geçen kelime ise, *vatandaş* kelimesinin olması, tezin kuramsal art alanında da tartışıldığı üzere, yaratılmaya çalışılan makbul vatandaşlık sistemiyle doğrudan ilintilidir. *Yurttaş* kelimesi, haberler içerisinde 1 kere geçmiş ve HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş tarafından kullanılmıştır²⁵⁹.

Hürriyet gazetesinin siyaset kategorisinde yer alan 26 Kasım 2015 tarihli ve “Cumhurbaşkanı Erdoğan 15’inci Muhtarlar Toplantısı’nda konuştu” başlıklı haberi başkanlık, demokrasi ve din kavramları ekseninde oldukça önem taşımaktadır²⁶⁰. Cumhurbaşkanı Erdoğan, konuşmasının içeriğinde ‘lafla yeni Türkiye olmayacağını,

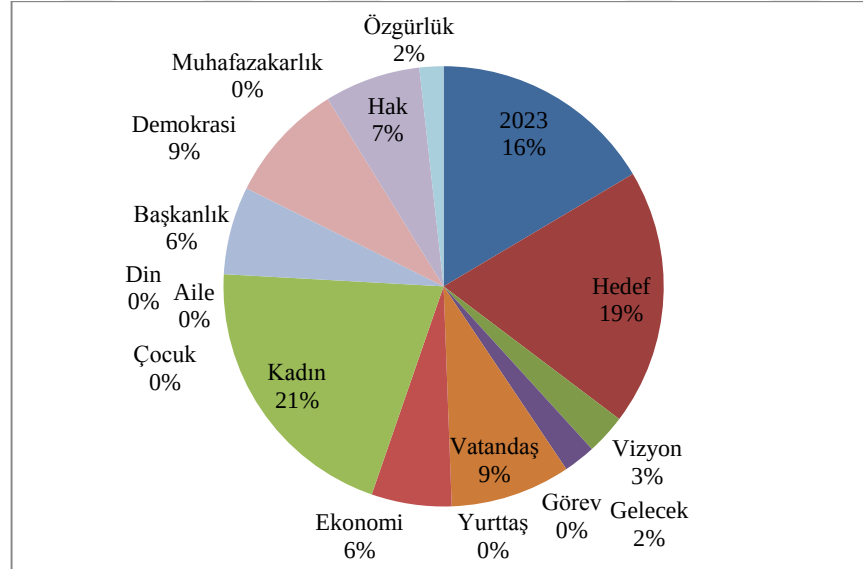
²⁵⁹ Bzk. <http://www.hurriyet.com.tr/selahattin-demirtas-1-kasimda-sizi-tepetaklak-yine-dusurecegiz-40006898> Erişim Tarihi: 16.07.2016.

²⁶⁰ Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-15inci-muhtarlar-toplantisinda-konustu-40019194> Erişim Tarihi: 16.07.2016.

2023 hedeflerine odaklanılması gerektiğinin’ altını çizmekte ve ‘başkanlık sisteminden kimsenin rahatsız olmaması gerektiğini’ belirtmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan ayrıca, ülkenin yüzde 99’unun Müslüman olduğunu, dinin gerekliliklerini yerine getirmekle mükellef olduğunu söylemiştir. Haber dili yüzdelere bakıldığında, muhafazakârlık kelimesi hiç geçmemesine rağmen, muhafazakâr bir siyasi yapıyı ve faaliyetleri destekleyen veriler, bu örnekte olduğu gibi haber içeriklerinde mevcut bulunmaktadır. Türk milletinin 13 yıldır mücadele verdiğinin ifade edildiği haber metninde, bu demokrasi mücadelesinde yeni anayasadaki maddelerle kazanım elde edileceği vurgulanmaktadır.

Siyaset kategorisindeki haber metinlerinde, toplumsal yaşama dair çıkarımlar elde etmeye yardımcı olabilecek *kadın*, *çocuk* ve *aile* kelimeleri ise, diğer kelimelere oranla çok daha az yüzdelik dilimlere sahiplerdir.

Milliyet gazetesinin siyaset kategorisinde incelenen 20 haberin dili Şekil 6’da gösterilmiştir.

Şekil 6: Milliyet Gazetesinin Siyaset Kategorisinde Haber Dili

Yüzdelik dilimlere bakıldığında, *kadın* kelimesi yüzde 21 ile en fazla kullanılan kelime olduğu görülmektedir. *Hedef* yüzde 19, *2023* yüzde 16, *demokrasi* ve *vatandaş* kelimeleri yüzde 9, *hak* yüzde 7, *başkanlık* ve *ekonomi* kelimeleri yüzde 6’lık dilimler

olarak saptanmıştır. En az kullanılan kelimeler olan *vizyon* yüzde 3, *gelecek* ve *özgürlük* kelimeleri ise yüzde 2'lik paya sahiptir. *Görev*, *yurttaş*, *aile*, *çocuk*, *din* ve *muhafazakârlık* kelimeleri ise hiç geçmemiştir.

Milliyet gazetesi, haber dilindeki kelimelerin dağılımı konusunda diğer gazetelerden farklılık göstermiştir. En fazla kullanılan *kadın* kelimesi olmuştur. Diğer gazetelerde 2023 kelimesi birinci sıradayken, bu dağılımda üçüncü sırada yer almaktadır. *Kadın* kelimesi, siyaset kategorisinde yer alan, 5 Aralık 2015 tarihli ve “Sayımız Yetmemiş Olsa Da...” başlıklı haberde toplam 35 defa geçmiştir. Bu nedenle de, en fazla kullanılan kelime olmuştur. Haber metninde, Başbakan Ahmet Davutoğlu’nun Ak Parti Genel Merkez Kadın Kolları Kongresi'nde yaptığı açıklamalar yer almaktadır. Başbakan Davutoğlu, kadınlara başı örtülü başı açık demeden eşit ve adil vatandaşlık hakları ile muamele edildiğini vurgulamaktadır²⁶¹. Birçok kez *kadın* kelimesinin geçtiği haberde, kadınların yeni anayasa sürecinde destekleyici rol oynamalarının önemli olduğu, domestik alandaki toplumsal rollerinde saygı duyulması gereken insanlar olması gerektiği ve benzeri açıklamalar yer almaktadır.

Başkanlık kelimesinin de yüzdelik dilimde önemli bir bölüme sahip olduğu görülmektedir.2023 vizyonu ile ilgili hedeflerin anlatıldığı resmi açıklamalarda, başkanlık sisteminden de sıkça bahsedilmektedir. Örneğin, 13 Mayıs 2016 tarihli, “Erdoğan'dan Kılıçdaroğlu'na 'Kan Dökülür' Tepkisi” başlıklı haberde, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın “Halk eğer biz başkanlık sistemine geçiyoruz derse sen de kuzu kuzu takip edersin” açıklaması spotta yer almaktadır²⁶². Ayrıca, 25 Mayıs 2016 tarihli haberde ise, Başbakan Binali Yıldırım, başkanlık sisteminin boyunlarının borcu olduğunu ifade etmekte ve muhalefet partisine bu şerefe ortak olmaları çağrısında bulunmaktadır²⁶³. HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş ise, 13 Ağustos 2015 tarihli, “Silahların

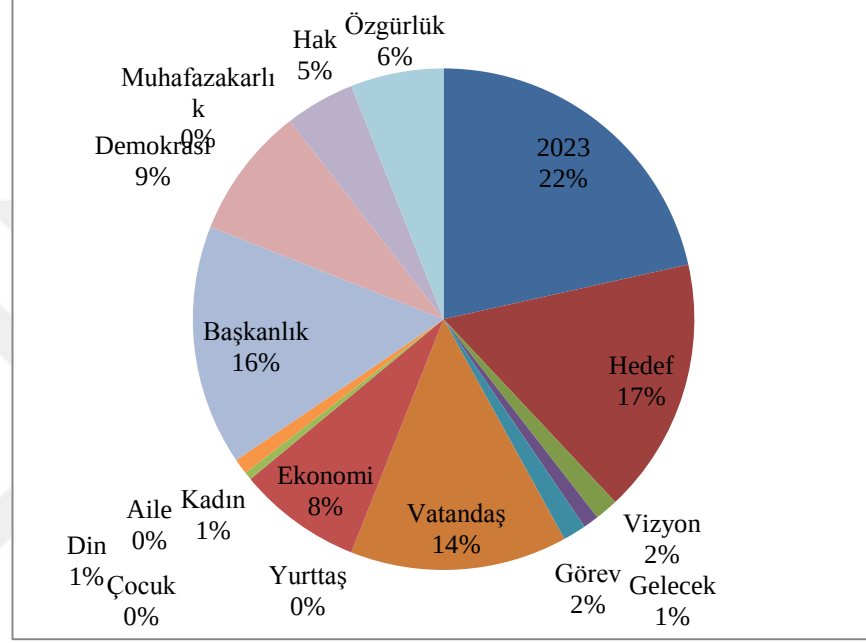
²⁶¹ Bkz. <http://www.milliyet.com.tr/davutoglu-sayimiz-yememis/siyaset/detay/2158889/default.htm> Erişim Tarihi: 17.07.2016.

²⁶² Bkz. <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-dan-kilicdaroglu-na-kan/siyaset/detay/2244870/default.htm> Erişim Tarihi: 17.07.2016.

²⁶³ Bkz. <http://www.milliyet.com.tr/baskanlik-sistemi-boynumuzun-borcu/siyaset/detay/2251143/default.htm> Erişim Tarihi: 17.07.2016.

Sesi Saraydan Duyulmuyor” başlıklı haberde yer alan açıklamasında, 2023’ü başkanlık vizyonu olarak değerlendirmiştir²⁶⁴.

Sabah gazetesinin siyaset kategorisine ait incelenen 20 haberin dili Şekil 7’de yüzdelik bağlamda gösterilmektedir.

Şekil 7: Sabah Gazetesinin Siyaset Kategorisinde Haber Dili

Bulgulara göre, 2023 kelimesi yüzde 22, hedef yüzde 17, başkanlık yüzde 16 ve vatandaş kelimeleri yüzde 14 dilimleri ile en fazla kullanılan kelimeler olarak saptanmıştır. Demokrasi yüzde 9, ekonomi yüzde 8, özgürlük yüzde 6, hak yüzde 5, görev ve vizyon yüzde 2, gelecek, kadın ve din yüzde 1 oranlarında kullanılmıştır. Yurttaş, aile, çocuk ve muhafazakârlık kelimeleri ise kullanılmamıştır.

Sabah gazetesinin haber metinlerinde, 2023 en fazla kullanılan kelime olarak görülmektedir. 2023 vizyonu ise, 2023 hedefleri olarak aktarılmaktadır²⁶⁵. Sabah

²⁶⁴ Bkz. <http://www.milliyet.com.tr/-silahlarin-sesi-saraydan/siyaset/detay/2101184/default.htm> Erişim Tarihi: 17.07.2016.

²⁶⁵ Bkz. <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/06/02/erdogan-ben-milletimden-talimat-aliorum-bunlar-kandilden> Erişim Tarihi: 17.07.2016.

gazetesinin 2023 ile ilgili haberlerinde, Ak Parti'nin ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın vizyon ile ilgili kararlılıkları sıklıkla vurgulandığı görülmektedir. Örneğin, 14 Ekim 2015 tarihli, “Erdoğan: Bizi 2023 Hedeflerinden Alıkoyamayacaklar” başlıklı haberin spotunda, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Ne yaparlarsa yapsınlar bizi 2023 hedefimizden alıkoyamayacaklar” açıklaması yer almaktadır²⁶⁶. 14 Aralık 2015 tarihli, “Şimdiden 2023 Hedeflerini Planlamaya Başlamalıyız” başlıklı haberde ise, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın “2023 hedefleri bizim için nihai hedef değil, sadece bir ara duraktır. Şimdiden 2023 sonrası planlamaya başlamalıyız. 2053 vizyonumuzu, 2071 vizyonumuzu şimdiden konuşmaya, şimdiden tasarlamaya başlamalıyız” cümleleri ön plana çıkarılmıştır²⁶⁷.

Başkanlık kelimesi seçilen gazeteler içerisinde, en fazla Sabah gazetesinde kullanılmıştır. 7 Mayıs 2016 tarihli, “Başkanlıktan Geri Dönüş Yok” başlıklı haberde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın “Her değişim bir dinamizm getirir. Geldiğimiz bu noktadan geri dönüş artık mümkün değil. Başkanlık sistemi acil bir ihtiyaçtır” açıklaması spotta yer almaktadır²⁶⁸. Haberde 14 kere *başkanlık* kelimesi geçmiştir. 2023 hedefleri kapsamında, bu değişimin acilen gerekliliği vurgulanmaktadır.

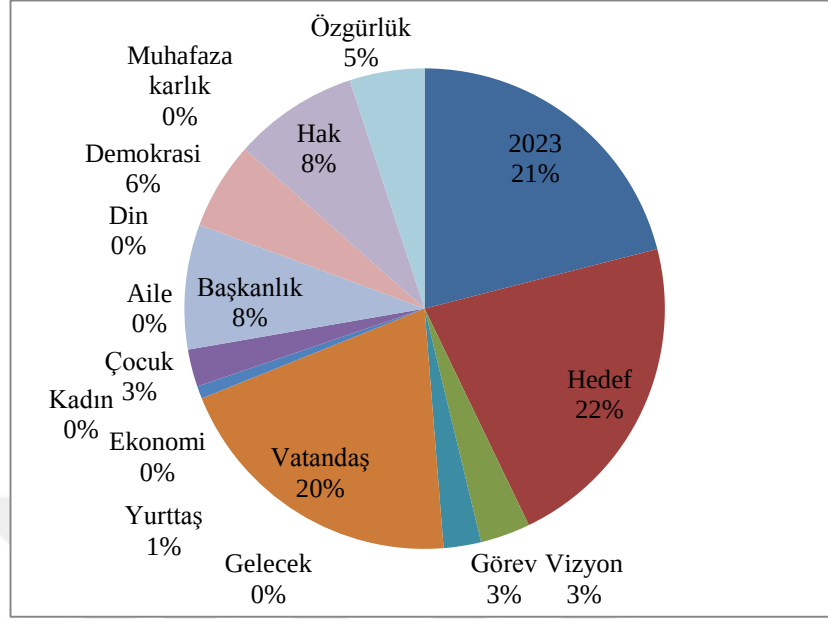
Vatandaş kelimesinin, egemen söylemlerde *yurttaşlık* kelimesi yerine tercih edildiği görülmektedir. *Vatandaş* kelimesi yüzde 14'lük bir dilimle haber dili şemasında yer alırken, *yurttaş* kelimesi hiçbir haber metninde geçmemiştir.

Şekil 8'de Cumhuriyet gazetesinin siyaset kategorisinde yer alan haberlerin dili yüzdelik dilimlerle gösterilmektedir.

²⁶⁶ Bkz: <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/10/14/erdogan-bizi-2023-hedefimizden-alikoyamayacaklar> Erişim Tarihi: 12.09.2016.

²⁶⁷ Bkz. <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/12/14/erdogan-simdiden-2023-sonrasini-planlamaya-baslamaliyiz> Erişim Tarihi: 15.09.2016.

²⁶⁸ Bkz. <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/05/07/baskanliktan-geri-donus-yok> Erişim Tarihi: 16.09.2016.

Şekil 8: Cumhuriyet Gazetesinin Siyaset Kategorisinde Haberlerin Dili

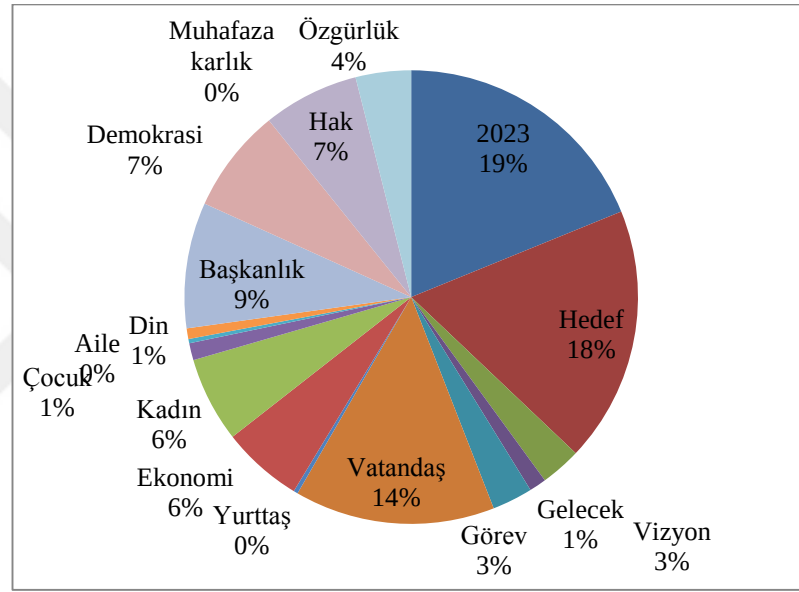
Şekil 8'e göre; *hedef* kelimesi yüzde 22, 2023 yüzde 21 ve *vatandaş* yüzde 20 ile en çok kullanılan kelimeler olarak görülmüştür. *Başkanlık* ve *hak* yüzde 8, *demokrasi* yüzde 6, *özgürlük* yüzde 5, *çocuk*, *vizyon* ve *görev* yüzde 3, *yurttaş* kelimesi ise yüzde 1 oranındadır. *Kadın*, *çocuk*, *aile*, *din*, *ekonomi* ve *muhafazakârlık* kelimeleri ise hiç kullanılmamıştır.

Örneklem olarak seçilen haberler, genellikle egemen söylemler içermesine rağmen, Cumhuriyet gazetesinin haberleri yüzde 57 eleştiren tutumla yazıldığı için diğer gazetelerden farklılık göstermektedir. Haberlerin teknik olarak inşa edilmiş biçimleri benzerlik gösterse de, içerik olarak benzerlik göstermemektedir. Örneğin, 24 Mayıs 2016 tarihli “2023’te Recepistan” başlıklı haberde yer alan CHP Mersin Milletvekili Fikri Sağlar’ın açıklamalarını incelenen gazeteler içerisinde sadece Cumhuriyet gazetesi öne çıkarmıştır²⁶⁹.

²⁶⁹ Bkz. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/538979/CHP_de_dokunulmazlik_catlagi_buyuyor..._Recepistan_a_katki_verdik_.html Erişim Tarihi: 19.07.2016.

Şekilde dikkat çeken nokta, *ekonomi* kelimesinin hiç geçmemesidir. Cumhuriyet gazetesinin haber metinlerinde, devlet, piyasa ve medya ekseninin izleri görülmemektedir.

Örneklem olarak seçilen, Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Cumhuriyet gazetelerinin çevrimiçi versiyonunda, siyaset kategorisinde yer alan gazete başı 20, toplam 80 haberin haber dili Şekil 9’da gösterilmektedir.

Şekil 9: Siyaset Kategorisinde Haberlerin Dili Genel Tablo

Bu genel yüzdelik şekle bakıldığında, siyaset kategorisinde 2023 ile ilgili yer alan haber metinlerinin içerisinde gömülü olan, ideolojik, politik ve ekonomik anlamların açığa çıkarılmasını destekler bulguları ifade etmektedir.

Araştırma bulgularına göre, siyaset kategorisinde yer alan haberlerde yüzde 19 ile en fazla 2023 kelimesi kullanılmıştır. Hedef yüzde 18 ve vatandaş yüzde 14'lük oranla kullanılmıştır. Başkanlık yüzde 9, hak ve demokrasi yüzde 7, kadın ve ekonomi yüzde 6, özgürlük yüzde 4, vizyon ve görev yüzde 3, çocuk, din ve gelecek kelimeleri ise yüzde 1 oranında kullanılmıştır. Yurttaş, aile ve muhafazakârlık kelimelerinin dilimleri ise yüzde 0'dır.

Genel tablo değerlendirildiğinde, 2023 vizyonu, resmi açıklamalarda hedefler çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu nedenle *vizyon* kelimesi sıklıkla kullanılmamıştır. Bu bağlamda, 2023 ve *hedef* kelimelerinin yüzdeleri birbirlerine yakındır. 2023 vizyonu, doğrudan vatandaşların maddi ve manevi değerleri ile ilgili olduğu için, açıklamalarda vatandaş kelimesi sıklıkla kullanılmış, *yurttaşlık* kelimesi ise egemen söylemler içerisinde hiç kullanılmamıştır.

Görev kelimesinin, *hedef* kelimesine göre daha az kullanımı, siyasi pratiklerin, bulunulan makama muvafık şekilde üstlenilen vazifeler olarak kaygı duyulmaktan çok, çeşitli planlamalarla geleceğe yönelik hedeflerin belirlenmesi ve uygulamaya konulması önem taşımaktadır.

2023 vizyonu ile ilgili haberlerde, insan *hak* ve *özgürlüklerin* geri planda bırakıldığı görülmektedir. Toplumun genelini ilgilendiren ve etkileyen kararlarda, *kadın*, *çocuk* ve *aile* kavramları da sıklıkla kullanılmamıştır. *Din* kelimesinin çok az kullanılması ve *muhafazakârlık* kelimesinin hiç kullanılmaması dikkat çekici bir ayrıntı olsa da, bu kavramları besleyen anlamlar haber metinlerinde bulunmaktadır.

Başkanlık kelimesi de demokratik sistemle birlikte değerlendirilmektedir. Bu nedenle yüzdeleri birbirlerine yakın çıkmaktadır. Başkanlık sisteminin, gelecek için en sağlıklı sistem olarak vurgulandığı haber metinlerine Sabah ve Milliyet gazetelerinde rastlanılmaktadır. Buna karşılık, sadece Cumhuriyet gazetesi eleştirel bir tutum sergilemiş ve diğer gazetelerle karşılaştırıldığında, en az Cumhuriyet ve Hürriyet gazetelerinde *başkanlık* kelimesi geçmektedir.

4.4.2.2.2. Gazetelerin Ekonomi Kategorisindeki Haber Dili

Tablo 11’de, ekonomi kategorisinde incelenen toplam 80 haberin, haber dili gösterilmektedir.

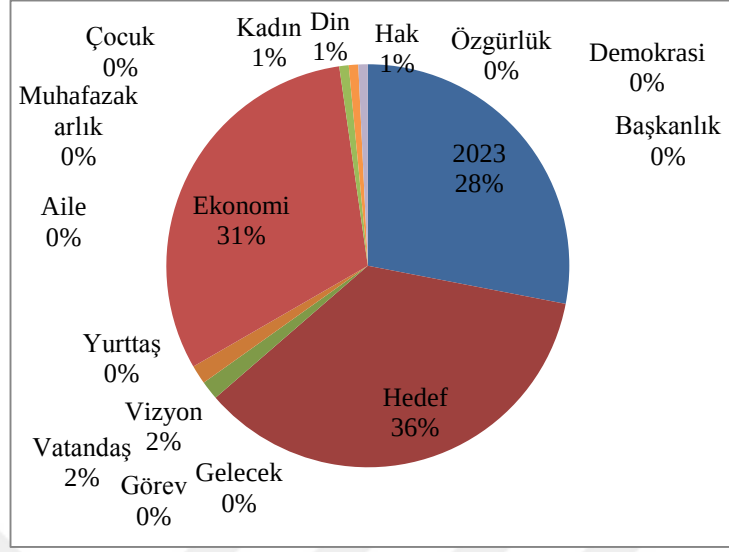
Kelimeler	Gazeteler				Toplam	Yüzde
	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Cumhuriyet		
2023	21	40	43	39	143	20
Hedef	27	64	53	48	192	27
Vizyon	0	1	3	0	4	1
Gelecek	1	1	4	0	5	1
Görev	0	0	0	0	0	0
Vatandaş	1	25	5	4	35	5
Yurttaş	0	0	0	0	0	0
Ekonomi	39	60	33	98	230	32
Kadın	1	3	2	50	56	8
Çocuk	0	5	2	11	18	3
Aile	0	7	0	4	11	2
Din	1	0	0	0	1	0
Başkanlık	0	0	2	0	2	0
Demokrasi	0	0	0	4	4	1
Muhafazakârlık	0	0	0	0	0	0
Hak	1	2	0	1	4	1
Özgürlük	0	1	0	2	3	0

Tablo 11: Gazetelerin Ekonomi Kategorisindeki Haber Dili

Bulgulara göre, *ekonomi* kelimesi 80 haberin içerisinde toplam 230 kere geçmiştir. *Hedef* kelimesi 192, 2023 ise 143 kelime ile en fazla kullanılan kelimeler olarak saptanmıştır. Haber metinlerinde *kadın* 56, *vatandaş* 35, *çocuk* 18, *aile* 11, *gelecek* 6, *vizyon*, *demokrasi* ve *hak* kelimeleri 4, *özgürlük* 3, *başkanlık* 2 ve *din* kelimesi ise 1'er kere geçmiştir. *Görev*, *yurttaş* ve *muhafazakârlık* kelimeleri ise hiç geçmemiştir.

Buradan hareketle, gazetelerin ekonomi kategorisinde yer alan haberlerin, vizyonun hedefler içerdiğini vurgulayan ve vatandaşlara anlatılmak için çaba sarf edilen metinlerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Ekonomi temelli değişimlerin, ülkenin demokratik yapılanmasına ilişkin neleri getireceğine dair içerikler bulunmamaktadır.

Hürriyet gazetesinin ekonomi kategorisinde incelenen 20 haberin dili Şekil 10'da gösterilmektedir. Ekonomi haber metinlerinin içeriklerine bakıldığında, yüzde 36 ile *hedef* kelimesi en fazla sıklıkla kullanılan kelime olarak hesaplanmıştır.

Şekil 10: Hürriyet Gazetesi Ekonomi Kategorisi Haber Dili

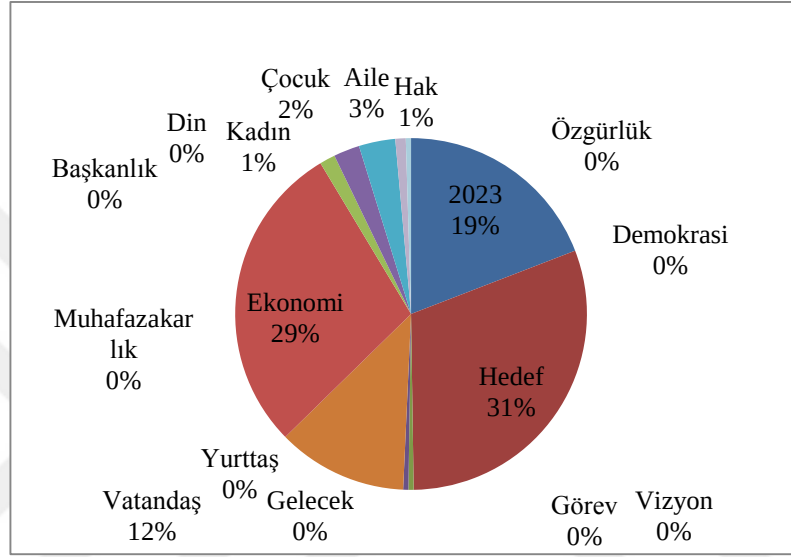
Ekonomi kelimesi yüzde 31 ve *2023* kelimesi ise yüzde 28 oranındadır. *Vatandaş* ve *vizyon* kelimeleri yüzde 2, *kadın*, *din* ve *hak* kelimeleri ise yüzde 1 oranında kullanılmıştır. *Gelecek*, *görev*, *yurttaş*, *özgürlük*, *muhafazakârlık*, *başkanlık*, *çocuk*, *aile* ve *demokrasi* kelimeleri ise hiç kullanılmamıştır.

Şemanın geneline bakıldığında, ekonomi haberleri, var olan 2023 hedefleri doğrultusunda gerçekleştirilmek istenen ekonomik planlar çerçevesinde oluşturulmuştur. Özellikle 1980’li yıllardan itibaren neo-liberal ekonomi politikalarını benimseyen Türkiye, küreselleşmiş ekonomik faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bir ülkenin ekonomik sistemi; siyaset, ekonomi, sağlık, eğitim, ulaşım ve dahası birçok alanda sosyo-ekonomik yapılarda etkili olabilmektedir. Buradan hareketle, herkese adil ve eşit bir yaşam tarzı sunulabilmesi için yürütülmesi gereken ekonomik faaliyetler, bir ülke sınırları içerisinde yaşayan her insanı doğrudan ilgilendirmektedir.

2023 vizyonu ile ilgili ekonomi haberlerine bakıldığında ise, toplumsal yaşamı sembolize edecek kelimeler, haber içeriklerinde kullanılmamıştır. Bu bağlamda, haber aktörlerinin içerisinde, tüm haberlerde toplam yüzde 18’lik bir dilimle bulunan iş adamlarının açıklamaları, toplumsal hayata dokunan, yatırımlarla birlikte vatandaşların

değişecek ve dönüşüme uğrayacak hayatları ile ilgili değil, 2023 hedefleri doğrultusunda rakamsal planlamalar içermektedir.

Şekil 11’de Milliyet gazetesinin ekonomi kategorisine ait haberlerin dili gösterilmektedir.

Şekil 11: Milliyet Gazetesi Ekonomi Kategorisi Haber Dili

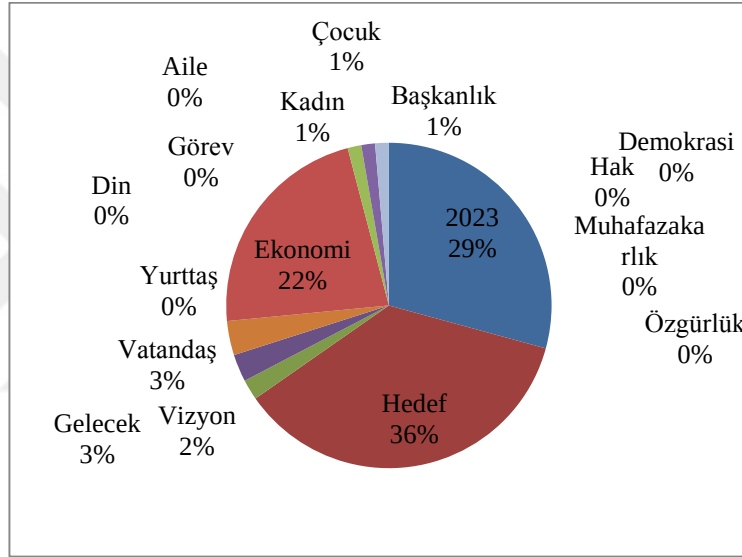
Elde edilen bulgulara göre, *hedef* kelimesi yüzde 31, *ekonomi* kelimesi yüzde 29, *2023* kelimesi yüzde 19 ve *vatandaş* kelimesi yüzde 12 ‘lik oranla haber metinlerinde yer almıştır. *Aile* yüzde 3, *çocuk* yüzde 2, *kadın* ve *hak* kelimeleri ise yüzde 1 oranında yer almıştır. *Özgürlük*, *demokrasi*, *başkanlık*, *yurttaş*, *muhafazakarlık*, *vizyon*, *gelecek* ve *görev* kelimeleri ise hiç geçmemiştir.

Milliyet gazetesinin haber dili, Hürriyet gazetesi ile benzerlik göstermektedir. Milliyet gazetesinin ekonomi kategorisindeki haberler, vatandaşa daha fazla odaklanmıştır. Örneğin, 1 Haziran 2015 tarihli, “TOKİ’den İyi Haber” başlıklı haberde, 2023 yılında Toplu Konut İdaresi binalarında oturan vatandaş sayısının 5,5-6 milyon

olacağı belirtilmekte ve alt gelir grubundaki vatandaşların TOKİ'den daire sahibi olabilmeleri için getirilecek kolaylıklar anlatılmaktadır²⁷⁰.

Milliyet gazetesinin ekonomi haberlerinde de, ekonomik hedeflerle birlikte toplumsal yaşamda dönüşüme uğrayacak etkilere yer verilmediği görülmektedir. Bireylerin yaşamsal içeriğini düzenleyen ekonomik faaliyetlerle ilgili haberlerde, maddi ve manevi değerlerin anlaşılır şekilde açıklanmadığı görülmüştür.

Şekil 12'de Sabah gazetesinin ekonomi kategorisine ait incelenen 20 haberin dili gösterilmektedir.

Şekil 12: Sabah Gazetesi Ekonomi Kategorisi Haber Dili

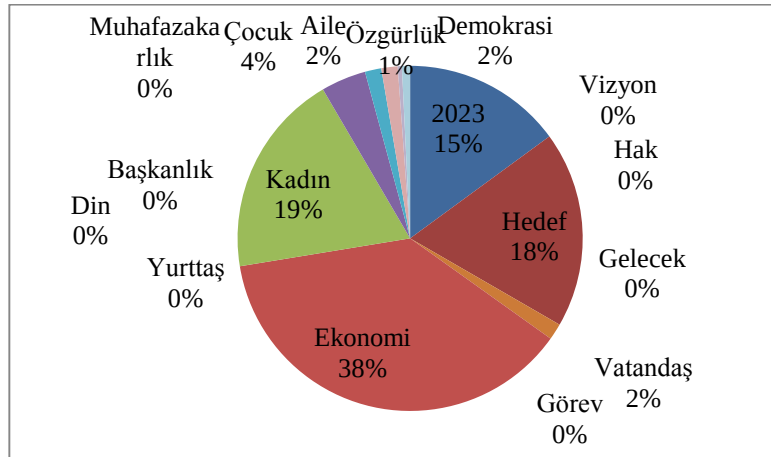
Elde edilen bulgulara göre, *hedef* kelimesi yüzde 36, *2023* kelimesi yüzde 29, *ekonomi* kelimesi ise yüzde 22 oranında en fazla kullanılan kelimeler olarak saptanmıştır. *Gelecek* ve *vatandaş* yüzde 3, *vizyon* yüzde 2, *başkanlık*, *kadın* ve *çocuk* kelimeleri yüzde 1 oranında kullanılmıştır. *Görev*, *aile*, *din*, *yurttaş*, *hak*, *özgürlük*, *demokrasi* ve *muhafazakârlık* kelimeleri ise kullanılmamıştır.

Sabah gazetesinin ekonomi kategorisindeki haber dili de, 2023 hedeflerine odaklanılan ekonomi politikalarını içermektedir. Örneğin, 18 Nisan 2016 tarihinde yayınlanan “2023 Hedefleri İçin Akıllanmak Şart” başlıklı haberde, Bilim, Sanayi ve

²⁷⁰ Bkz. <http://www.milliyet.com.tr/toki-den-iyi-haber-konut-2067786/> Erişim Tarihi: 17.07.2016.

Teknoloji Bakanı Fikri Işık'ın "2023'te dünyanın en büyük 10 ekonomisinden biri olmayı hedefleyen ülkemiz için enerjinin verimli kullanılması büyük önem arz etmektedir" açıklamaları yer almaktadır²⁷¹. Sabah gazetesi, iş adamlarının açıklamalarının yanı sıra, egemen söylemleri de ekonomi kategorisinde değerlendirmiştir. Örneğin, 23 Mayıs 2016 tarihine ait "Ekmeğinizi Büyüteceğiz Ekonomiye Genişleteceğiz" başlıklı haberde, Başbakan Binali Yıldırım'ın 2023 hedefleri içerisinde Türkiye ekonomisinin dünyada ilk 10'a gireceğini vurguladığı açıklamalar ön plandadır²⁷².

Ak Parti'nin 2023 yılında Türkiye ekonomisini dünyada ilk 10'a sokma hedefleri çerçevesinde geliştirdiği, 'İslami finans' yatırımları bulunmaktadır. 9 Mayıs 2016 tarihli, "'2 Trilyon Dolarlık İslami Finansın Merkezi İstanbul Olmalı" başlıklı haberde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın açılışını yaptığı Vakıf Katılım'ın Yönetim Kurulu Başkanı Öztürk Oran, sektörün yeni oyuncusu olarak, 2023'te sektör liderliğini hedeflediklerini belirtmektedir²⁷³. Sivil toplum içerisindeki maddi üretim ilişkilerinin, devlet eliyle sermaye birikimine dayanan ekonomik faaliyetler olduğu görülmektedir.

Şekil 13: Cumhuriyet Gazetesi Ekonomi Kategorisi Haber Dili

²⁷¹ Bkz. <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/04/18/2023-hedefleri-icin-akillanmak-sart> Erişim Tarihi: 22.07.2016.

²⁷² Bkz. <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/05/23/ekmeginizi-buyutecegiz-ekonomiyi-genisletecegiz> Erişim Tarihi: 22.07.2016.

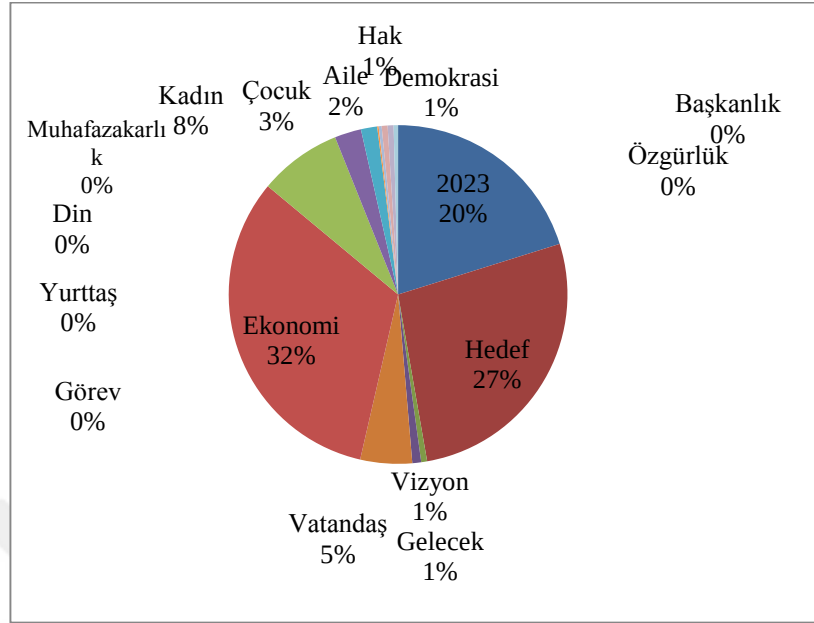
²⁷³ Bkz. <http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/05/09/2-trilyon-dolarlik-islami-finansin-merkezi-istanbul-olmali> Erişim Tarihi: 22.07.2016.

Cumhuriyet gazetesinin ekonomi kategorisinde yer alan haberlerin dili Şekil 13'te gösterilmiştir. Bulgulara göre, *hedef* yüzde 38, *kadın* yüzde 19, *hedef* yüzde 18 ve 2023 yüzde 15'lik dilimlerle en sık kullanılan kelimelerdir. *Çocuk* yüzde 4, *demokrasi* ve *aile* yüzde 2, *özgürlük* kelimesi ise yüzde 1 oranında kullanılmıştır. *Yurttaş*, *hak*, *vizyon*, *gelecek*, *görev*, *başkanlık*, *din* ve *muhafazakarlık* kelimeleri ise haber metinlerinde geçmemiştir.

Cumhuriyet gazetesinin şeması incelendiğinde, diğer gazetelere göre kullanılan kelimeler çok fazla olmasa da çeşitlilik göstermektedir. Yüzdelik dilimde *kadın* kelimesi dikkat çekmektedir. Ekonomi kategorisinde yer alan bir haberde toplam 50 kere *kadın* kelimesi geçmektedir. *Çocuk* kelimesi de 11 kere yine bu haberde geçmektedir. 19 Ekim 2015 tarihine ait, "10 Yıllık Hedef Bile OECD'ye Yetişemedi" başlıklı haberde TÜSİAD Kadın-Erkek Eşitliği Çalışma Grubu Başkanı Nur Ger'in açıklamalarına yer verilmiştir. Ger, kadınların iş gücüne katılımında AKP'nin 2023 hedeflerinin bile OECD ortalamasının altında olduğunu ve hükümetin konuya kararlılıkla eğilmediğini belirtmektedir²⁷⁴. Haberin içeriğinde, ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların varlığına, kadın girişimcilerin finansmana erişim engelleri ile karşılaştıklarına ve dahası eşitsizliklere karşı ekonomide kadınlar lehine iyileştirmeler yapılmadığı ifade edilmektedir.

Şekil 14'te örneklem olarak incelenen, ekonomi kategorisine ait toplam 80 haberin dili genel bir şema ile gösterilmektedir. Gazetelerin ekonomi kategorisindeki haberlerinin dili tek tek değerlendirilmesinin yanında, tüm haberlerin yüzdelik dilimlerini almak, genel tabloyu net şekilde görebilmek açısından önem taşımaktadır.

²⁷⁴ Bkz. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/390547/10_yillik_hedef_bile_OECD_ye_yetisemedi.html Erişim Tarihi: 19.07.2016.

Şekil 14: Ekonomi Kategorisinde Haberlerin Dili Genel Tablo

Ekonomi kategorisinin içerisinde yer alan tüm haberlerin en çoğunu yüzde 32 ile *ekonomi* kelimesi, yüzde 27 ile *hedef* ve yüzde 20 ile *2023* kelimesi oluşturmaktadır. *Kadın* yüzde 8, *vatandaş* yüzde 5, *çocuk* yüzde 3, *aile* yüzde 2, *gelecek*, *vizyon*, *hak* ve *demokrasi* kelimeleri ise yüzde 1’lik dilimlere sahiplerdir. *Yurttaş*, *görev*, *din*, *muhafazakârlık*, *özgürlük* ve *başkanlık* kelimelerine ise rastlanmamıştır.

Şemaya göre, haberlerin dili bütün olarak değerlendirildiğinde, haber tutumları ve yayın politikaları farklılık gösterse de temelde haberlerin inşa süreçlerinde hâkim statükonun etkisi olduğu görülmektedir. Serbest piyasa sistemi içerisinde biriken sermaye, belirli çevrelerde yoğunlaşmaktadır. Ve bu çevrelerin sözcüleri de, ekonomi haberlerinin güvenilir kaynakları olmaktadır.

Dursun’a göre, “haberi bir söylem olarak ele alan yaklaşımlar, onun, taşıdığı olayların anlamlarını denetleme ve sınırlandırmasına yarayan uzlaşımlar seti ile ilgilenmektedirler. Bu uzlaşımlar seti, haber metninin diğer televizyon metinlerinden daha “kapalı” ve “sıkı” metinler olarak yapılanmasını getirmektedir. Böylesine bir yapılanma temelde, haberin, “başkaları”nın görüşlerinin sunulduğu metinler olmasından kaynaklanmaktadır. Başkaları kategorisinde ise, siyasal iktidarı paylaşanlar, yani

politikacılar, baskı grupları sözcüleri, yasama, yürütme ve yargıcının üst düzey isimleri yer almaktadır. Türkiye'nin, kökeni devletin sermaye sınıfını oluşturması sürecinde yatan özgül ekonomik ve toplumsal koşulları gereği, işadamları baskı grubu olarak var olan örgütlerinden başka, kişisel açıklamaları ve görüşleriyle de haberi çerçeveselendirebilen, ekonomik iktidar sahibi olduğu kadar siyasal iktidarda da “görünmez ve dolaysız” payı olan saygın kaynaklar arasında yer almaktadırlar”²⁷⁵. Özetle, değişen ekonomik dengelerle birlikte haberin inşası da değişme uğramaktadır. Haberin dili, siyaset ve ekonomi alanındaki iktidarların gerçekliklerini yansıtırma aracı olarak performatif bir görev üstlenmektedir.

4.4.2.2.3. Gazetelerin Toplum Kategorisindeki Haber Dili

Tablo 12’de gazetelerin toplum kategorisinde yer alan toplam 80 haberin, haber dili sayıları gösterilmektedir.

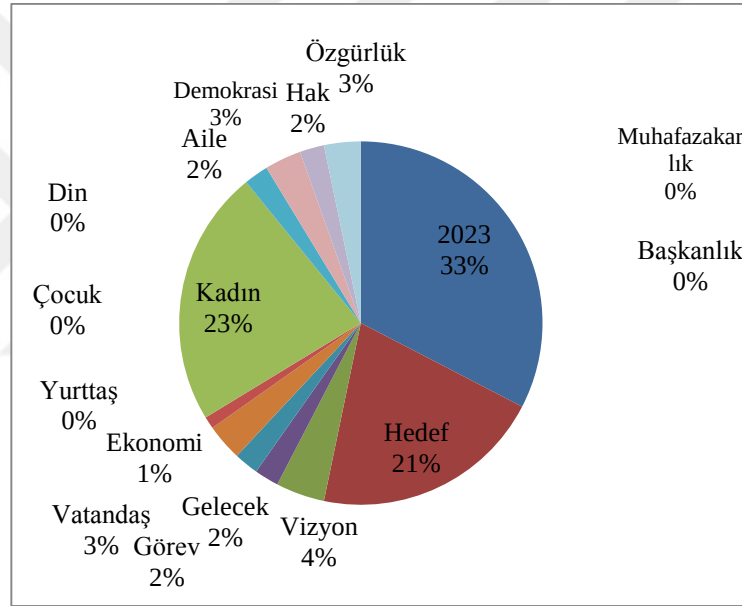
Kelimeler	Gazeteler					
	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Cumhuriyet	Toplam	Yüzde
2023	30	29	38	30	127	14
Hedef	19	30	39	54	142	16
Vizyon	4	1	5	4	14	2
Gelecek	2	3	4	3	12	1
Görev	2	0	0	0	2	0
Vatandaş	3	15	6	3	27	3
Yurttaş	0	0	0	0	0	0
Ekonomi	1	5	11	15	32	4
Kadın	21	144	37	72	274	30
Çocuk	0	95	13	22	130	14
Aile	2	49	2	13	66	7
Din	0	0	0	0	0	0
Başkanlık	0	0	6	6	12	1
Demokrasi	3	3	0	17	23	3
Muhafazakarlık	0	0	0	0	0	0
Hak	2	7	0	14	23	3
Özgürlük	3	5	2	5	15	2

Tablo 12: Gazetelerin Toplum Kategorisindeki Haber Dili

²⁷⁵ Çiler Dursun, **TV Haberlerinde İdeoloji**, İmge Kitabevi, Ankara, 2014, s.156.

Araştırma bulgularına göre, 274 kere geçen *kadın* kelimesi en fazla kullanılan kelimedir. *Çocuk* kelimesi 130, *2023* kelimesi 127 ve *hedef* kelimesi ise 142 ile en fazla sıklıkla kullanılan diğer kelimelerdir. *Aile* 66, *ekonomi* 32, *vatandaş* 27, *demokrasi* ve *hak* 23, *özgürlük* 15, *vizyon* 14, *gelecek* ve *başkanlık* 12, *görev* kelimesi ise 2 kere kullanılmıştır. *Yurttaş*, *din* ve *muhafazakârlık* kelimeleri ise haber metinlerinde hiç geçmemiştir.

Hürriyet gazetesinin çevrimiçi versiyonundaki toplum kategorisine ait örneklem bazında seçilen 20 haberin dili Şekil 15'te gösterilmiştir.

Şekil 15: Hürriyet Gazetesi Toplum Kategorisi Haber Dili

Hürriyet gazetesi toplum kategorisi haber dilinin gösterildiği Şekil 15'e göre, *2023* yüzde 33, *kadın* yüzde 23 ve *hedef* kelimesi yüzde 21 oranında en fazla kullanılan kelimeler olarak bulunmuştur. *Vatandaş*, *özgürlük* ve *demokrasi* kelimeleri yüzde 3, *Hak*, *aile*, *gelecek* ve *görev* kelimeleri yüzde 2, *ekonomi* kelimesi ise yüzde 1 oranında kullanılmıştır. *Yurttaş*, *çocuk*, *din*, *muhafazakârlık* ve *başkanlık* kelimeleri ise kullanılmamıştır.

Kadın kelimesi bir haber içerisinde 21 kere geçmiştir. 5 Haziran 2016 tarihli, “Erdoğan: Anneliği Reddeden Kadın Eksiktir, Yarımdır” başlıklı, Anadolu Ajansı kaynaklı haberde, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın çalışma hayatındaki kadınlara yönelik toplumsal rolleri hatırlatıcı açıklamaları yer almaktadır. Haberde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın, “Kadını yaratılış fitratından, toplumsal ve biyolojik gerçekliğinden tecrit eden görüşler aslında onun hakkını savunmuyor. Tam tersine kadını özgünlüğünden uzaklaştırıyor, tecrit ediyor. İnsanlığın yarısını oluşturan kadın, anneliğiyle, evinin ve çocuklarının üzerindeki etkinliğiyle, estetiğiyle, sahip olduğu farklılıklarla kadındır. Bu gerçeği bir kenara bırakıp erkekle kadını birbirilerine hasım olarak, rakip olarak gören anlayışı kesinlikle reddediyoruz. Burada şu samimi görüşümü ifade etmeden geçemeyeceğim. Kadının iş hayatındaki konumu onun anneliğini asla geriye atmamalıdır” ifadeleri yer almaktadır²⁷⁶.

İnsanlığı kadının ev içerisindeki toplumsal rolü ile bağdaştıran ve sosyal yaşamdan dışlayan bir anlayışın haber metninde öne çıkarılarak verildiği görülmektedir. Bu konuda, kadınların görüşlerine başvurulabilir ve metnin içerisinde yer verilebilirdi. Fakat tarafsız olarak nitelendirilen bir teknikte yazılan bu haber, yine statükoya hizmet etmektedir.

Haberin gerçekte özdeş olduğunu kabul eden ve bu minvalde habercilik anlayışını benimsediklerini iddia eden yayın kuruluşları, kendi izleyici ve okur kitlesini arttırma amacı taşımaktadır. “Bu anlayışı benimseyenlerin, tarafsız ve nesnel gazetecilik anlayışları içinde yorum olarak neyi kastettikleri açık. “Ben böyle düşünüyorum” ifade biçiminin habere girmemesi, diğer bir deyişle haber metinleri içinde birinci tekil şahısa dayanan anlatımın kullanılmaması, tarafsız sunumun sağlanması için yeterli bir koşul olarak görülmekte. Oysa gazeteciler böylesi anlatım biçimlerinden kaçınarak pekâlâ “yorum” yüklü, “tarafli” ve hiç de “nesnel” olmayan haberler yazabilmektedirler”²⁷⁷. Hürriyet gazetesinin “Erdoğan: Anneliği Reddeden Kadın Eksiktir, Yarımdır” başlıklı

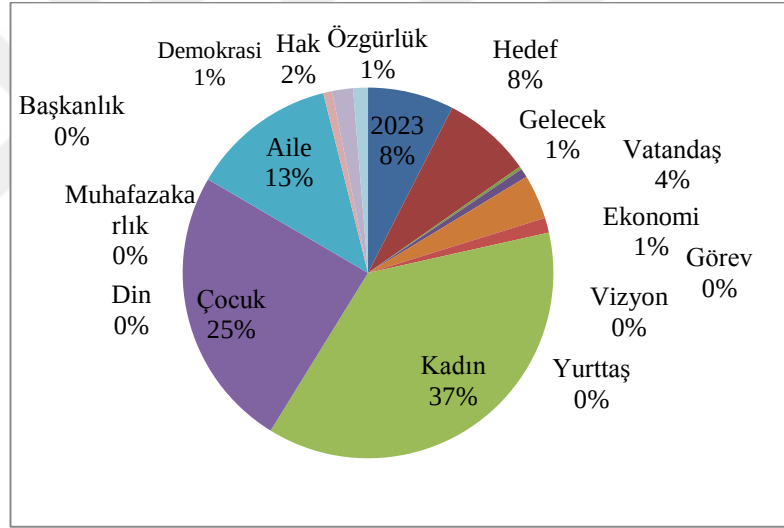
²⁷⁶ Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-anneligi-reddeden-kadin-eksiktir-yarimdir-40113493> Erişim Tarihi: 17.07.2016.

²⁷⁷ Ayşe İnal, “Yazılı Basın Haberlerinde “Yapısal Yanlılık” Sorunu”, Toplum ve Bilim, Sayı 67, Birikim Yayınları, İstanbul, 1995, s.113.

haberi, diğer birçok haberi gibi aslında objektifmiş gibi görünüp egemen söylemlerden yana olan haberlerinden bir tanesidir.

Haberde objektiflik kavramı, “denglilik” ilkesi ile birlikte kavransa dahi Hürriyet’in bu haberinde o denglilik kavramı bile bulunmamaktadır. Haberin asıl öznesi olan kadınların görüşlerine yer verilmemektedir. Kaldı ki, haberin üretim süreci, maddi yapılanma ve yayın politikaları zaten haber metnini bir ihlal metni haline getirmektedir.

Şekil 16’da Milliyet gazetesinin toplum kategorisine ait 20 haberin, haber dili yüzdelik dilimlerle gösterilmiştir.

Şekil 16: Milliyet Gazetesi Toplum Kategorisi Haber Dili

Elde edilen bulgulara göre, *kadın* yüzde 37, *çocuk* yüzde 25 ve *aile* yüzde 13’lük dilimlere sahip olarak en fazla kullanılan kelimeler olarak saptanmıştır. *Hedef* yüzde 8, *vatandaş* yüzde 4, *hak* yüzde 2, *özgürlük*, *demokrasi*, *gelecek* ve *ekonomi* kelimeleri ise yüzde 1 oranında geçmiştir. *Yurttaş*, *görev*, *vizyon*, *başkanlık*, *muhafazakarlık* ve *din* kelimeleri ise geçmemiştir.

Milliyet gazetesinin toplum kategorisinde *kadın* kelimesi, diğer tüm gazetelerin haber ve kategorilerinden çok daha fazla şekilde tam 144 kere kullanılmıştır. Bu

noktada en dikkat çekici haber, kadın kelimesinin toplam 65 kere geçtiği, 8 Mart 2016 tarihinde Dünya Kadınlar Günü vasıtasıyla kadın vatandaşlara seslenen Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın açıklamalarının yer aldığı haberdır. Haber metninde Cumhurbaşkanı Erdoğan, kadınların en yüce mertebesini annelik olarak değerlendirmekte ve “Bazıları anne olmak istemeyebilir ama biliyorum ki kadını birinci derecede en yüksek seviyeye çıkaran o makamdır. Bizim tüm siyasi hayatımız işte bu karanlık ve despot zihniyetle mücadele ederek geçmiştir" demektedir²⁷⁸. Ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın nüfus planlaması dâhilindeki doğum kontrol yöntemlerini de nüfus kurutma aracı olarak değerlendirmesi haber metninde öne çıkarılan bölümlerdir.

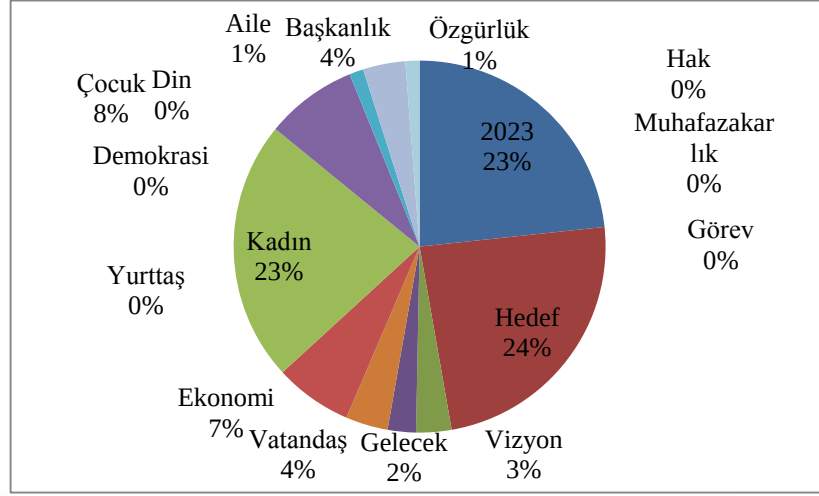
Diğer gazetelerin haber dilinden farklı şekilde *çocuk* kelimesinin öne çıktığı haber ise, 9 Mayıs 2016 tarihli, “Adile Naşit'in Kurduğu Çocuk Köyü İzmir'de Hayat Buluyor” başlıklı haberdır. İçeriğinde ise, ‘2023 hedeflerini tutturabilmenin aslında en önemli yolu sağlıklı, eğitilmiş, sosyal olarak becerileri gelişmiş gençlik ve çocukluktan geçtiği’ vurgusu yapılmaktadır²⁷⁹. Milli eğitimin temel amaçlarından birisinin, çocukların bağımsız bireyler olarak bir değer unsuru görülüp, merkezi devlete yararlı vatandaşlar olarak yetiştirilmesi tartışmaları özellikle Aydınlanma Çağı'ndan beri sürmektedir. Diderot'ya göre, okulun görevi, “Hükümdara gayretli ve sadık tebaalar; asillere faydalı vatandaşlar; toplum için bilgili, namuslu ve mümkün olduğu kadar sevimli unsurlar; ailelere iyi koca ve babalar, devlete düşünen büyük zekalar, dine vicdanlı ve sulhsever hizmetçiler sağlamaktır”²⁸⁰. Bu anlamda, günümüz modern devletlerinde ise, yönetici seçkinleri ve otoritelerle organik bağı bulunan yatırımcıların da aynı anlayışa destek verdiği görülmektedir.

Şekil 17’de Sabah gazetesi toplum kategorisine ait haber dili yüzdelerle gösterilmektedir.

²⁷⁸ Bkz. <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-dan-flas-aciklamalar/siyaset/detay/2206260/default.htm> Erişim Tarihi: 17.07.2016.

²⁷⁹ Bkz. <http://www.milliyet.com.tr/adile-nasit-in-kurdugu-cocuk-koyu-gundem-2241908/v> Erişim Tarihi: 17.07.2016.

²⁸⁰ Aytaç, Kemal, Avrupa Eğitim Tarihi, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1998, S.180.

Şekil 17: Sabah Gazetesi Toplum Kategorisi Haber Dili

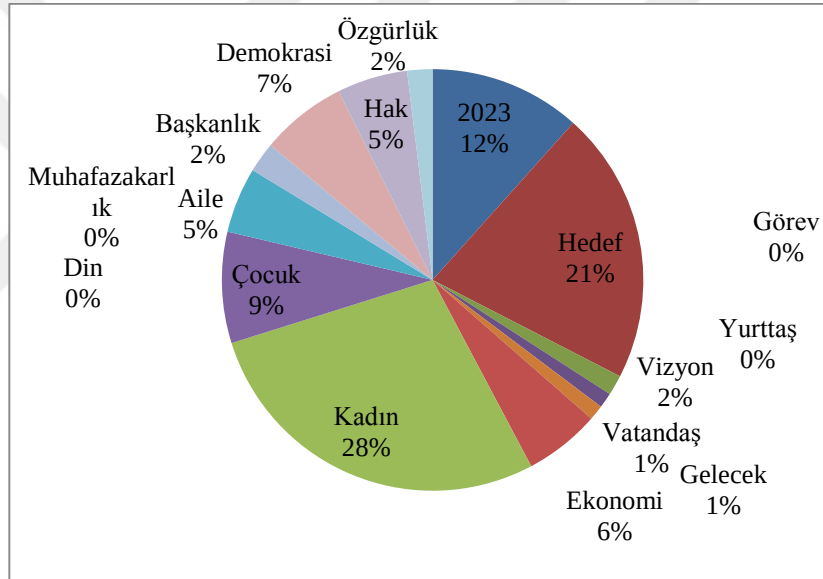
Elde edilen sonuçlara göre, *hedef* kelimesi yüzde 24, *2023* ve *kadın* kelimeleri ise yüzde 23 oranında en sık kullanılan kelimeler olarak görülmüştür. *Çocuk* yüzde 8, *ekonomi* yüzde 7, *vatandaş* ve *başkanlık* yüzde 4, *vizyon* yüzde 3, *gelecek* yüzde 2, *aile* ve *özgürlük* kelimeleri ise yüzde 1 oranında kullanılan kelimelerdir. *Hak*, *demokrasi*, *yurttaş*, *din*, *muhafazakârlık* ve *görev* kelimeleri ise haber metinlerinde yer almamıştır.

Sabah gazetesinin bu kategorideki haber dili, diğer gazetelerle benzerlik göstermektedir. *Kadın* kelimesi, sabah gazetesinde de diğer kategorilere göre daha fazla yüzdeliğe sahiptir. 13 Eylül 2015 tarihli, “Kadın İstihdamda Hedef En Az Yüzde 35” başlıklı haberde, Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun Ekonomi Başdanışmanı Prof. Dr. Emine Nur Günay'ın, 2023 hedeflerine göre kadın çalışanların istihdamının yüzde 35'in üzerine çıkarılacağı ifade edilmektedir. Ayrıca haber içeriğinin devamında ise, kayıt dışı kadın çalışanların istihdamının da yüzde 35 olduğu vurgulanmaktadır²⁸¹. Haberde hedef ve nihai sonuç arasında ilişki kurulmadığı, kayıt dışı istihdam oranının bu kadar yüksek ve kadınların iş hayatlarında mesleki eğitimlerinin yetersiz verilmesi konularına dikkat çekilmediği görülmektedir.

3 Mayıs 2016 tarihinde yayınlanan “Adaletli Kalkınma!” başlıklı özel haberde ise, Ak Parti 2023 vizyonunun hedef ve stratejileri olumlayan bir dille aktarılmaktadır.

²⁸¹ Bkz. <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/09/13/kadin-istihdamda-hedef-en-az-yuzde-35> Erişim Tarihi: 16.09.2016.

Haberin içeriğine göre, 2023 vizyonu kapsamında, başkanlık sistemi ile birlikte, “Lider vizyonu sahaya yansıyacak. Üniter başkanlık sistemi olacak. Her alanda sinerji yaratacak. Otoriter değil, çoğulcu sistem kurulacak. Yürütme güçlenecek, iki başlılık bitecek. Muhalefet daha etkili hale gelecek. Ekonomide istikrarı destekleyecek. Yürütme güçlenecek, iki başlılık bitecek. Mega projeler, yatırımlar, büyüme ivme kazanacak”tır²⁸². Bu haber metninde de, parlamenter sistem ile başkanlık sistemi arasındaki farklar art alan bilgisi olarak verilmemekte, toplumun sosyolojik ve siyasi yapısının uyumu tartışılmamakta ve 2023 hedefleri arasında gösterilen başkanlık sistemi olumlayan bir dille ifade edilmektedir.

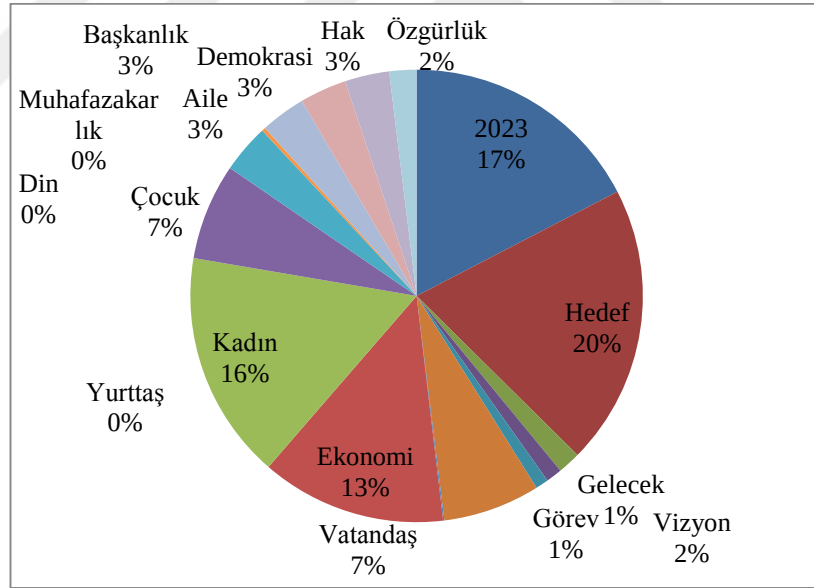
Şekil 18: Cumhuriyet Gazetesi Toplum Kategorisi Haber Dili

Şekil 18’de Cumhuriyet gazetesin toplum kategorisine ait haber dili yüzdelerle gösterilmektedir. Şemaya göre, en fazla kullanılan kelimeler yüzde 28 oranında *kadın*, yüzde 21 oranında *hedef* ve yüzde 12 oranında ise *2023* kelimeleridir. Diğer kullanılan kelimeler ise, yüzde 9 *çocuk*, yüzde 7 *demokrasi*, yüzde 6 *ekonomi*, yüzde 5 *aile* ve *hak*, yüzde 2 *vizyon* ve *başkanlık*, yüzde 1 ise *gelecek* ve *vatandaş* kelimeleridir. *Görev*, *yurttaş*, *muhafazakârlık* ve *din* kelimeleri ise kullanılmamıştır.

²⁸² Bkz. <http://www.sabah.com.tr/ankara-baskent/2016/05/03/hazal-ates-adaletli-kalkinma> Erişim Tarihi: 16.09.2016.

Diğer gazetelerin toplum kategorisindeki haber dillerinde olduğu gibi, Cumhuriyet gazetesinde de *kadın* kelimesi en fazla kullanılan kelimedir. Fakat haberler metinlerinin tutumu farklıdır. Örneğin, 2 Haziran 2015 tarih ve “Kadının Statüsü: 1 Eksi 1” başlıklı haberde, Anayasa Mahkemesi’nin resmi nikâh olmadan imam nikâhı yapan kişilere cezai yaptırımın kaldırılmasına ilişkin kararından hareketle, kadının hukuk, ekonomi, toplumsal yaşam ve dahası alandaki statüsünü tehlikeye düşüren etmenler ayrıntılı olarak incelenmiş, hukuk ve toplumsal cinsiyet uzmanlarının görüşleri alınmıştır²⁸³. Özetle, örtük ve gömülü olan anlamlar sadece kodlamalarla ortaya çıkmamakta, anlam aynı zamanda cümle yapılarında ve haber kaynaklarında da oluşmaktadır.

Gazetelerin toplum kategorisine ait haber dilinin toplam yüzdeleri Şekil 19’da genel bir şema ile gösterilmiştir.

Şekil 19: Toplum Kategorisi Haber Dili Genel Toplamı

Şekil 19’da tüm gazetelerin toplum kategorisine ait toplam 80 haberin, yüzde haber dili gösterilmektedir. En fazla kullanılan kelimeler; yüzde 20 ile *hedef*, yüzde 17 ile *2023* ve yüzde 13 ile *ekonomi* kelimeleridir. *Vatandaş* ve *çocuk* yüzde 7, *başkanlık*,

²⁸³ Bkz. http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/289693/Kadinin_statusu_1_eksi_1.html Erişim Tarihi: 19.07.2016.

aile, *demokrasi* ve *hak* kelimeleri yüzde 3, *özgürlük* ve *vizyon* kelimeleri yüzde 2, *gelecek* ve *görev* kelimeleri ise yüzde 1 oranında kullanılmışlardır. *Muhafazakârlık*, *din* ve *yurttaş* kelimeleri ise kullanılmamıştır.

Toplum kategorisinin genel toplamına bakıldığında, *kadın* kelimesi diğer kategorilere oranla daha fazla kullanılmıştır. Kadınlık ve erkeklik rollerinin iktidar ilişkileri çerçevesinde kurulduğundan hareketle, aile kurumunu temel alan ve toplumsal hayatın düzenini kadına yükleyen bir anlayışın haber metinlerinde öne çıkarıldığı görülmektedir. Siyaset ve ekonomi kategorilerine göre, toplum kategorisinde *kadın* kelimesinin daha fazla geçmesi bu kanıyı destekleyici veri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazeteleri, bu patriarkal düzeni haber metinlerinde yeniden üretime sokmaktadırlar. Cumhuriyet gazetesi ise, kadının gelecekteki konumuna ve 2023 vizyonu doğrultusunda, kadını ve toplumu şekillendirmeye yönelik hedeflere eleştirel tutumla yaklaşmaktadır.

Ekonomi kelimesinin de ön planda olmasının nedeni, toplumun yapısal dönüşümünün gerçekleşmesini sağlayacak önemli temel kaynaklarından birisi olması sebebiyle açıklanabilmektedir. Devlet düzeni içerisinde varlığını etkin şekilde sürdüren otoriteler, sadece fiziksel meşru güçle değil aynı zamanda kamusal düzeni ayarlama güçleriyle de toplum yapısını şekillendirebilmektedirler.

Hiçbir kategoride *muhafazakârlık* kelimesi geçmemiştir. Muhafazakâr düşünce sisteminin siyasette aktifleşmesi, 1970’lerden itibaren Turgut Özal’ın aktörlüğüne dayanmaktadır. “Merkez-çevre paradigmasının muhafazakâr okumasında, çevrenin ‘kıyamının’ öncüsü Özalsa, kıyama zafere ulaştıran, Adalet ve Kalkınma Partisi’dir (AKP). İslamcı Milli Görüş hareketinden köklenen AKP hareketi, kendisini resmen “muhafazakâr demokrat” olarak tanımlamıştı”²⁸⁴. Bunun üzerine gerek parti içerisinde gerekse partiye yakın diğer gruplardan konuyla ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. 2004’te “Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu”nda ise Recep Tayyip Erdoğan’ın tanımı yer almaktadır. “AKP lideri Recep Tayyip Erdoğan (doğ.1954), söz konusu sempozyumu açış konuşmasında muhafazakâr-demokratlığı,

²⁸⁴Tanıl Bora, *Cereyanlar-Türkiye’de Siyasi İdeolojiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s.406.

“geleneği dışlamayan bir modernlik, yerelliği kabul eden bir evrensellik, manayı reddetmeyen bir rasyonellik, köktenci olmayan bir değişim” ölçüleriyle özetlemişti”²⁸⁵.

2023 vizyonu ile ilgili haberlerde *muhafazakârlık* kelimesinin geçmemesi, Ak Parti’nin 2023 hedefleri doğrultusunda muhafazakâr bir yapıyı benimsemediğini göstermemektedir. Zira bu anlayışı destekleyen, *ezan*, *Allah*, *İslam* gibi kelimeler haber metinlerinde mevcuttur. Ak Parti’nin muhafazakârlık anlayışı da ilk yola çıktığı zamandan bu yana dönüşüm göstermiştir. Bora’ya göre, “AKP, iktidarının konsolidasyonunu sağladıktan sonra, -en geç 2010’dan itibaren-, liberal-demokrat bir tefsire imkân vermen bir rotaya girdi. Özellikle öğretim ve kamusal semboller rejiminde, toplumu ‘yeniden eğitmeyi’ hedefleyen toplumsal mühendislik tavrıyla *dini muhafazakâr*, neo-Osmanlıcı emperyal kibriyle *milliyetçi muhafazakâr*, aileyi toplumsallığın temel birimi olarak tahkim etme çabası ve örfçü-ahlakçılığıyla *sosyal muhafazakâr*, şiddetli bir tehdit algısı ve güvenlik kaygısıyla polisi para-militerleştiren *devletçi muhafazakâr* bir rota...”²⁸⁶. Kısacası, 2023 vizyonu ile ilgili haberlerin analizinde, *muhafazakâr* kelimesi geçmemiş de olsa, olayların ve hedeflerin fiiliyatına ilişkin ard alanda yatan düşünce oluşumu varlığını sürdürmektedir.

4.4.2.3. Haberlerin Ana Başlıklarının Özellikleri

Tablo 13’te, Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Cumhuriyet gazetelerinin çevrimiçi versiyonlarından seçilen toplam 240 haberin ana başlık özellikleri verilmektedir. Kategoriler, *yalnızca bir ana başlığa sahip haber sayısı*, *bir ana başlık ve bir ara başlığa sahip haber sayısı*, *bir ana başlık ve birden fazla ara başlığa sahip haber sayısı* olarak belirlenmiştir.

Bu tablonun oluşturulmasındaki amaç, haber metinleri içerisindeki konu bütünlüğünü ortaya koymak, en fazla farklı konu ve vurgularla haberlerini inşa eden gazeteleri belirlemektir.

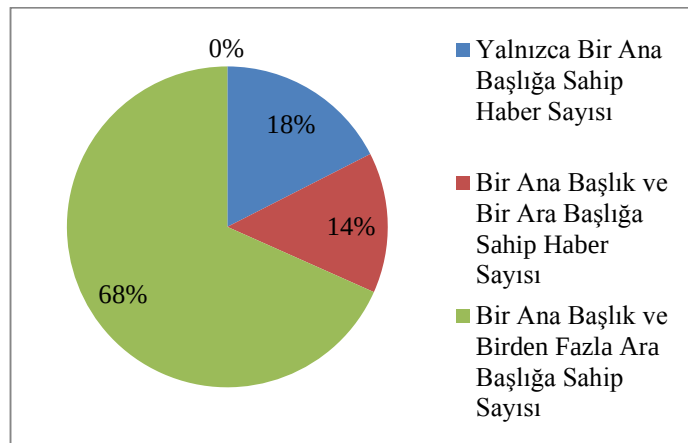
²⁸⁵Bora, **a.g.e.**,s.406.

²⁸⁶**A. k.**, s.408.

Özellikler	Gazeteler								
	Hürriyet	Yüzde	Milliyet	Yüzde	Sabah	Yüzde	Cumhuriyet	Yüzde	Toplam
Yalnızca Bir Ana Başlığa Sahip	14	23	8	13	14	23	6	10	42
Bir Ana Başlık ve Bir Ara Başlığa Sahip	8	13	12	20	7	12	7	12	34
Bir Ana Başlık ve Birden Fazla Ara Başlık	38	64	40	67	39	65	47	78	164
Belirlenemedi	0		0		0		0		0

Tablo 13: Haberlerin Ana Başlıkların Özellikleri

Elde edilen bulgulara göre, yalnızca bir ana başlığa sahip haber sayısı toplam 42’dir. Bu toplamda, Hürriyet ve Sabah gazeteleri 14, Milliyet 8 ve Cumhuriyet ise 6 habere sahiptir. Bir ana başlık ve bir ara başlığa sahip haber sayısı toplam 34’tür. Bu kategoride, 12 haber sayısı ile en fazla Milliyet gazetesi yer almaktadır. Hürriyet 8, Sabah ve Cumhuriyet gazeteleri ise 7 habere sahiptir. En fazla haber sayısının bulunduğu bir ana başlık ve birden fazla ara başlık kategorisinde ise toplam 164 haber yer almaktadır. Bunlardan Cumhuriyet 47, Milliyet 40, Sabah 39 ve Hürriyet gazetesi ise 38 habere sahiptir.

Şekil 20: Haberlerin Ana Başlıkların Özellikleri

Haberlerin ana başlıklarının toplam yüzdeleri Şekil 20’de gösterilmiştir. En fazla yüzdeleri sahip özellik, bir ana başlık ve birden fazla ara başlığa sahip haber sayısı kategorisidir. Yalnızca bir ana başlığa sahip haber sayısı yüzde 18, bir ana

başlık ve bir ara başlığa sahip haber sayısı yüzde 14'tür. Belirlenemeyen haber sayısı ise bulunmamaktadır.

Şekil 20'de haberlerin ana başlıklarının toplam özellikleri belirtilmektedir. Bu yüzdeler dilimlerin gazete bazındaki dağılımı Tablo 13'te de belirtildiği üzere ise şu şekildedir: Hürriyet gazetesinin bir ana başlık ve birden fazla ara başlığa sahip haberlerinin yüzdesi 64'tür, yalnızca bir ana başlığa sahip haberlerinin yüzdesi 23, bir ana başlık ve bir ara başlığa sahip haber sayısı ise yüzde 13'tür. Milliyet gazetesinin, bir ana başlık ve birden fazla ara başlığa sahip haberlerinin yüzdesi 67'dir, bir ana başlık ve bir ara başlığa sahip haberlerinin yüzdesi 20'dir, yalnızca bir ana başlığa sahip haberlerinin yüzdesi ise 13'dür. Sabah gazetesinin, bir ana başlık ve birden fazla ara başlığa sahip haberlerinin yüzdesi 65'tir, yalnızca bir ana başlığa sahip haberlerinin yüzdesi 23, bir ana başlık ve bir ara başlığa sahip haberlerinin yüzdesi ise 12'dir. Son olarak Cumhuriyet gazetesine ait haberlerinin ana başlıklarının özelliklerine bakıldığında, bir ana başlık ve birden fazla ara başlığa sahip haberlerin yüzdesi 78, bir ana başlık ve bir ara başlığa sahip haberlerin yüzdesi 12, yalnızca bir ana başlığa sahip haberlerin yüzdesi ise 10 olarak saptanmıştır.

Özetle, bir ana başlık ve birden fazla ara başlığa sahip haber sayısına en fazla Cumhuriyet gazetesi, bir ana başlık ve bir ara başlığa sahip haber sayısına en fazla Milliyet gazetesi, yalnızca bir ana başlığa sahip haber sayısına ise en fazla Hürriyet ve Sabah gazeteleri sahiptir.

Haber metnlerinin mutlaka bir ana başlığı olmak zorundadır. Haberin konusu ile ilgili öne çıkarılması istenilen olgu birkaç kelime ile başlık halinde yazılmaktadır. Uzun haber metnlerinde ise, kesilmek istenilen bölümler, haberin içeriğinde yer alan farklı olgular ara başlıklarla verilmektedir. Araştırma bulgularına göre, bir ana başlık ve birden fazla ara başlığa sahip olan haber metinleri, uzun, içeriğinde farklı konu ve olgu barındıran metinlerdir. Örneğin, Sabah gazetesinin 3 Haziran 2015 tarihli, "Bunların Rüyası Milletin Kâbusu" başlıklı haber, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın

açıklamalarını içermekte ve bir ana başlık ve birden fazla ara başlığa sahiptir²⁸⁷.İktidar söylemlerinin yoğun olduğu haberler daha fazla ara başlıkla, uzun metinler halinde yazılmışlardır.

4.4.2.4. Ana Başlıkların Metinle İlişkisi

Tablo 14’te ana başlıkların, bulunduğu haber metnlerinin içerikleri ile olan uyumları gösterilmiştir. Kategoriler, *ana başlık metnin içeriğiyle uyumlu*, *ana başlık metnin içeriğiyle bir ölçüde uyumlu* ve *ana başlık metnin içeriğiyle uyumsuz* olarak belirlenmiştir.

Özellikler	Gazeteler								
	Hürriyet	Yüzde	Milliyet	Yüzde	Sabah	Yüzde	Cumhuriyet	Yüzde	Toplam
Ana Başlık Metnin İçeriğiyle Uyumlu	54	90	55	92	53	88	56	93	218
Ana Başlık Metnin İçeriğiyle Bir Ölçüde Uyumlu	6	10	5	8	7	12	4	7	22
Ana Başlık Metnin İçeriğiyle Uyumsuz	0	-	0	-	0	-	0	-	0

Tablo 14: Ana Başlıkların Metinle İlişkisi

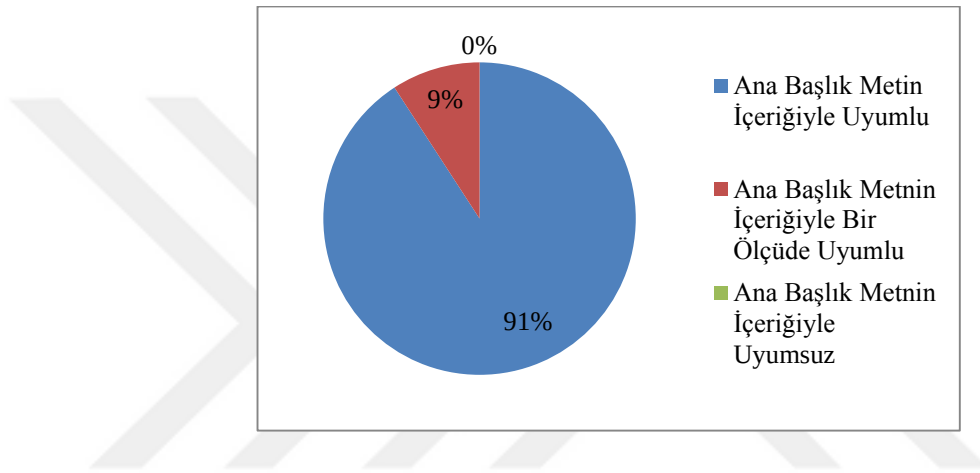
Ana başlığın, metnin tümüyle uyumlu olması durumu uyumlu olarak değerlendirilmiştir. Bazı haber metnlerinde ana başlığın öyküsünü öne çıkarılıp içeriğinde ise ana başlıktan bağımsız farklı olgulara yer verilmektedir. Gazetelerin yayın politikaları, sahiplik ölçüde uyumlu olarak değerlendirilmiştir. Ana başlığın mesajı ile haber metninin kurulum ve gelişimi açısından hiçbir bağlantısı olamayan haberlerin ana başlıkları ise uyumsuz olarak değerlendirilmiştir. Bu şekilde metinle uyumsuz herhangi bir ana başlığa ise rastlanılmamıştır.

Tablo verilerine bakıldığında, incelenen 240 haber içerisinde, ana başlıkların metin içeriğiyle uyumlu olan sayısı 218 haber ile oldukça fazladır. 22 haberin ana başlığı bir ölçüde uyumludur. Ana başlık ve metin ilişkisi bağlamında yapıları ve haber

²⁸⁷ Bkz. <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/06/03/bunlarin-ruyasi-milletin-kbusu> Erişim Tarihi: 22.07.2016.

yazım tarzları ana başlıklarla ile metin uyumu bağlamında aralarında farklılık göstermemiştir. Cumhuriyet'in 56, Milliyet'in 55, Hürriyet'in 54, Sabah'ın ise toplam 53 haberinin ana başlığı metin içeriğiyle uyumluluk göstermiştir. Bir ölçüde uyumlu ana başlık sayısı ise, Sabah'ta 7, Hürriyet'te 6, Milliyet'te 5, Cumhuriyet'te ise 4'tür.

İncelenen ana başlıkların özelliklerinin toplam yüzdeleri Şekil 21'de gösterilmiştir.

Şekil 21: Ana Başlıkların Metinle İlişkisi Toplamı

Tüm haberlerin ana başlıklarının metin içerikleriyle uyumunu gösteren Şekil 21'e göre, ana başlıkların metin içerikleriyle uyum oranı yüzde 91, bir ölçüde uyum oranı ise yüzde 9'dur. Ana başlık ve metin içeriği uyumsuzluğu hiçbir haberde görülmemiştir.

Toplam yüzdelerin gazetelere göre dağılımı ise şu şekildedir: Ana başlık ve metin uyumu Hürriyet gazetesinde yüzde 90, Milliyet gazetesinde yüzde 92, Sabah gazetesinde yüzde 88, Cumhuriyet gazetesinde ise yüzde 93'tür. Ana başlık ve metin içeriğinin bir ölçüde uyumu ise, Hürriyet gazetesinde yüzde 10, Milliyet gazetesinde yüzde 8, Sabah gazetesinde yüzde 12, Cumhuriyet gazetesinde ise yüzde 7'dir. En fazla başlık ve metin uyumu Cumhuriyet gazetesinde gözlemlenmiştir.

Haberin en önemli temsilcisi olan ana başlığın haber metni ile uyumu basılı veya online tüm haberlerde büyük önem taşımaktadır. Okuyucunun başlığı okuduktan sonra haberin devamındaki metni okumaya karar verme süreci, ana başlığın ilgi çekici olması ile ilgilidir. Okuyucunun ana başlıktan sonra ulaşmak istediği içerik gereksiz ve başlıkla uyumsuz ise, o gazetenin gazetecilik faaliyetlerine olan güven sarsılabilmektedir.

4.4.2.5. Ana Başlıkların İçeriksel Özellikleri

Tablo 15’te ana başlıkların içeriksel özellikleri nesnel olup olmamalarına göre değerlendirilmiştir.

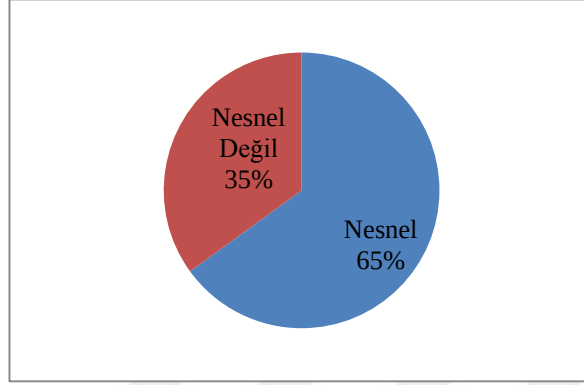
Gazeteler	Nesnel	Yüzde	Nesnel Değil	Yüzde
Hürriyet	43	72	17	28
Milliyet	32	53	28	47
Sabah	35	58	25	42
Cumhuriyet	46	77	14	23
Toplam	156		84	

Tablo 15: Ana Başlıkların İçeriksel Özellikleri

Buna göre, toplam 240 haberin 156’sı nesnel, 84’ü nesnel değil olarak saptanmıştır. Sayıların gazetelere göre dağılımı ise şu şekildedir: Hürriyet gazetesinde nesnel ana başlığa sahip haber sayısı 43, Milliyet’te 32, Sabah’ta 35, Cumhuriyet’te ise 46’dır. Nesnel olmayan ana başlıkların bulunduğu haber sayıları ise, Hürriyet’te 17, Milliyet’te 28, Sabah’ta 25, Cumhuriyet’te ise 14’tür.

Ana başlıkların nesnelliği, haber metninde öne çıkarılan olguyla bağlantılı şekilde hegemonik veya muhalif bir söyleme atıfta bulunup bulunmama durumuna göre değerlendirilmiştir. Haberin nesnelliği, nesnellik gerçekliği ve imkânlı olma durumu Haberlerin Tutumu başlığında ayrıntılı şekilde tartışılmıştır. Ancak burada dikkat çekilmek istenilen nokta, özellikle online haberlerde haberin orijinal metnini görmeden önce, okuyucular ilk olarak haberin ana başlığını ve fotoğrafını görmektedirler. Ana başlığın sübliminal mesaj içermesi, başlığın fotoğrafı ile uyumu okuyucunun haber seçimini belirleme konusunda önemli unsurlardır.

Ana başlıkların içeriksel özellikleri yüzdelik dilimlerle Şekil 22’de gösterilmiştir.

Şekil 22: Ana Başlıkların İçeriksel Özellikleri

Haberlerin yüzde 65’i nesnel ana başlığa sahipken, yüzde 35’i nesnel ana başlığa sahip değildir.

Nesnel ana başlığa sahip gazetelerin yüzdeleri ise şu şekildedir: Hürriyet yüzde 72, Milliyet yüzde 53, Sabah yüzde 58, Cumhuriyet ise yüzde 77’dir. Bu tabloda, Hürriyet ve Cumhuriyet gazeteleri oran bakımından birbirine yakınlık gösterirken, Milliyet ve Sabah gazeteleri de daha az nesnel ana başlığa sahip haber sayıları bakımından birbirine yakınlık göstermiştir. Nesnel olmayan ana başlığa sahip gazetelerin yüzdeleri ise şu şekildedir: Hürriyet yüzde 28, Milliyet yüzde 47, Sabah yüzde 42, Cumhuriyet ise yüzde 23’tür. En fazla nesnel olmayan ana başlığa sahip gazeteler Milliyet ve Sabah gazeteleri olarak görülmüştür.

Örneğin, Hürriyet gazetesinin siyaset kategorisinde yer alan 19 Ekim 2015 tarihli “Diz Çökecekler!” başlıklı haberinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın ‘Türkiye’yi rotasından çıkarmak isteyenlere’ yönelik açıklamaları yer almaktadır. Bu grubun içerisinde ise terör örgütleri, muhalefet partisi üyeleri ve akademisyenler bulunmaktadır²⁸⁸. Bu haberin başlığı nesnel olarak değerlendirilmemiştir. Hedef gösterilen grupların, Türkiye’yi rotasından çıkarmak isteyen, tehlikeli ve etkilerinin

²⁸⁸ Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/diz-cokecekler-30350038> Erişim Tarihi: 17.07.2016.

azaltılmaları gereken gruplar olduğu kabul edilmiş ve “Diz Çökecekler” başlığı atılmıştır.

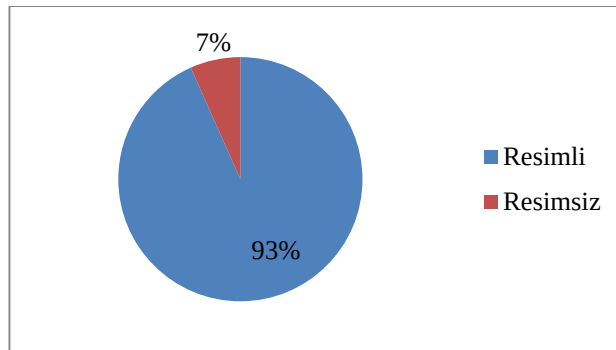
Bir başka örnek olarak, Milliyet gazetesinin ekonomi kategorisindeki 26 Şubat 2016 tarihli “Maliye Bakanı’ndan Önemli Açıklamalar” başlığı ise, nesnel olarak değerlendirilmiştir²⁸⁹. Başlık genel bir ifade ile Maliye Bakanı’nın açıklama yaptığına dair bir anlam içermektedir. Bakanın konuşmasının içeriğindeki konulardan herhangi biri öne çıkarılmamıştır.

4.4.2.6. Haberlerdeki Görsel Öğeler

Gazeteler	Resimli	Yüzde	Resimsiz	Yüzde
Hürriyet	59	98	1	2
Milliyet	51	85	9	15
Sabah	57	95	3	5
Cumhuriyet	57	95	3	5
Toplam	224		16	

Tablo 16: Haberlerdeki Görsel Öğeler

Tablo 16’da haberlerdeki görsel öğeler değerlendirilmiştir. Kategoriler resimli ve resimsiz olarak değerlendirilmiştir. Araştırma bulgularına göre, incelenen 240 haberin 224’ü resimli, 16’sı ise resimsizdir.

Şekil 23: Haberlerdeki Görsel Öğeler

²⁸⁹ Bkz. <http://www.milliyet.com.tr/maliye-bakani-ndan-onemli/ekonomi/detay/2200485/default.htm> Erişim Tarihi: 17.07.2017.

Haberlerdeki görsel öğelerin yüzdelik dilimleri Şema 39’da gösterilmiştir. Buna göre, örneklem bağlamında incelenen haberlerin yüzde 93’ü resimli, yüzde 7’si ise resimsiz olarak gazetelerin çevrimiçi versiyonlarında yer almışlardır.

Fotoğraf sözcüğü, Yunanca’daki ışık anlamına gelen photoa ve yazı anlamına gelen graphe sözcüklerinin yan yana gelmesiyle oluşmuştur²⁹⁰. ‘Işık yazı’ anlamının ortaya çıktığı kelime, yansıyan ışığın yazılı bir materyale çevrilmesini ifade etmektedir. Televizyon, basılı gazete ya da internet gazeteciliğinde inşa edilen haberler, fotoğraflarla kanıt niteliği oluşturmaktadır. Bu sayede, izler/okuyucu kitle tarafından ilgi çekici, inanılır ve gerçeklikle eş değer kabul edilir. Haberlerde görsel öğelerin fazla çıkması, özellikle gazetelerin çevrimiçi versiyonlarında okuyucuların dikkatini çekmek, okunma oranını arttırmak amacı taşımaktadır. Çünkü haber, cümle ve kelime anlamları kadar, görselliği, televizyon haberleri için ses tonlaması, müziği ile de değerlendirilmesi gereken unsurlardır.

4.4.2.7. Fotoğrafların İçeriksel Özellikleri

Gazetelerin çevrimiçi versiyonlarında, haberin içeriksel özelliği kadar fotoğrafların da içeriksel özelliği büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda, resimli haberlerin sayılarının fazla olmasından hareketle, fotoğrafların da içerikleri belirlenmiştir.

Fotoğrafların içeriksel özellikleri Tablo 17’de gösterilmektedir. Belirlenen kategoriler şunlardır:

- Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan
- Başbakan Ahmet Davutoğlu
- Ak Parti yetkilileri
- Diğer partilerin yetkilileri
- İş adamı
- İş kadını

²⁹⁰Rıdvan Bülbül, **Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar**, Nobel Yayınevi, Ankara, 2001, s. 104.

- Diğer

Diğer kategorisinin içerisinde, genellikle toplum ve ekonomi kategorilerine ait haberlerde bulunan bilim sanayiye özgü içerikler, doğa fotoğrafları, uzman fotoğrafları, grafik ve benzeri görseller değerlendirilmiştir.

Kategoriler	Gazeteler								Toplam
	Hürriyet	Yüzde	Milliyet	Yüzde	Sabah	Yüzde	Cumhuriyet	Yüzde	
Cum.Bşk.R. Tayyip Erdoğan	15	25	12	25	20	35	16	28	11
Başbakan A. Davutoğlu	3	5	4	8	3	5	1	2	3
Başbakan B.Yıldırım	0	-	1	2	2	3	0	-	8
AKParti Yetkilileri	2	3	7	14	4	7	13	23	26
Diğer Partilerin Yetkilileri	5	9	1	2	0	-	4	7	10
İş Adamı	6	10	1	2	2	4	3	5	12
İş Kadını	0	-	0	-	0	-	1	2	1
Diğer	28	48	23	42	27	46	20	33	98

Tablo 17: Fotoğrafların İçeriksel Özellikleri

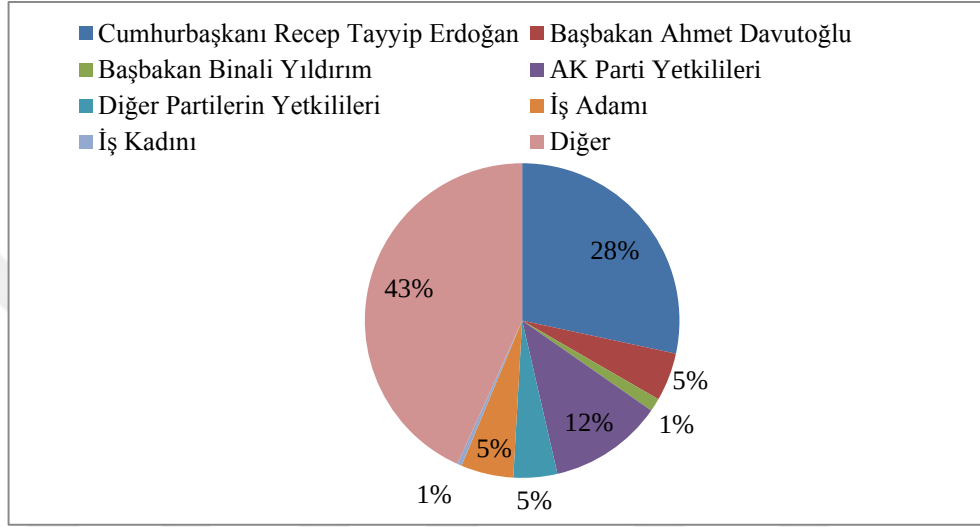
Buna göre, en fazla fotoğraf içeriği diğer kategorisine aittir. Resimli olarak belirlenen 224 haber fotoğrafının içeriğinin 63’ünü Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 26’sını Ak Parti yetkilileri, 12’sini iş adamları, 11’ini Başbakan Ahmet Davutoğlu, 10’unu diğer parti yetkilileri, 3’ünü Başbakan Binali Yıldırım, 1’ini ise iş kadını oluşturmaktadır.

Tabloya bakıldığında, haber aktörlerinin aynı zamanda fotoğraf içeriklerini de oluşturduğu görülmektedir. Kişilerin mimikli fotoğrafları, öne çıkarılan başlık ve bölümle muvafık şekilde seçilmiştir. Örneğin, Milliyet gazetesinin 22 Aralık 2015 tarihli, “Erdoğan: Sözünü Vermiştik Yaptık” başlıklı haberinde²⁹¹, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın kürsüdeki konuşma fotoğrafı kullanılırken, Cumhuriyet gazetesinin 1 Kasım

²⁹¹ Bkz. <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-sozunu-vermistik-yaptik-/siyaset/detay/2167773/default.htm> Erişim Tarihi: 17.07.2016.

2015 tarihli, “Erdoğan’dan Mutluluk Pozu ve İlk Yorum” başlıklı haberin fotoğrafında Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın gülümsediği fotoğraf kullanılmıştır²⁹².

Şekil 24’te fotoğrafların içeriksel özellikleri yüzdelik ifadelerle gösterilmiştir.

Şekil 24: Fotoğrafların İçeriksel Özellikleri

Buna göre, diğer kategorisi yüzde 43, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan yüzde 28, Ak Parti yetkilileri yüzde 12, Başbakan Ahmet Davutoğlu, diğer partilerin yetkilileri ve iş adamları yüzde 5, Başbakan Binali Yıldırım ve iş kadınları ise yüzde 1 oranında fotoğraf temsillerini oluşturmuşlardır.

Fotoğraf içeriklerinin gazetelere göre dağılımı ise şu şekildedir: Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinde yüzde 25, Sabah gazetesinde yüzde 35, Cumhuriyet gazetesinde ise yüzde 28 oranında kullanılmıştır. Başbakan Ahmet Davutoğlu, Hürriyet ve Sabah gazetelerinde yüzde 5, Milliyet gazetesinde yüzde 8, Cumhuriyet gazetesinde ise yüzde 2 oranında kullanılmıştır. Başbakan Binali

²⁹² Bkz. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/401907/Erdoğan_dan_mutluluk_pozu_ve_ilk_yorum.html
Erişim Tarihi: 19.07.2016.

Yıldırım, Milliyet gazetesinde yüzde 3, Cumhuriyet gazetesinde yüzde 2 oranında kullanılmış, Sabah ve Hürriyet gazetelerinde ise kullanılmamıştır. Ak Parti yetkilileri Hürriyet gazetesinde yüzde 3, Milliyet gazetesinde yüzde 14, Sabah gazetesinde yüzde 7, Cumhuriyet gazetesinde ise yüzde 23 oranında kullanılmıştır. Diğer partilerin yetkilileri, Hürriyet gazetesinde yüzde 9, Milliyet gazetesinde yüzde 2, Cumhuriyet gazetesinde ise yüzde 7 oranında kullanılmıştır. Sabah gazetesinde ise, diğer partilerin yetkilileri fotoğraf içeriklerinde hiç yer almamıştır. İş adamları, Hürriyet gazetesinde yüzde 10, Milliyet gazetesinde yüzde 2, Sabah gazetesinde yüzde 4, Cumhuriyet gazetesinde yüzde 5 oranında kullanılmıştır. İş kadını sadece Cumhuriyet gazetesinde yüzde 2 oranında kullanılmış, diğer gazetelerin hiçbirinde kullanılmamıştır. Son olarak diğer kategorisine ait fotoğraf içerikleri, Hürriyet gazetesinde yüzde 48, Milliyet gazetesinde yüzde 47, Sabah gazetesinde yüzde 46, Cumhuriyet gazetesinde ise yüzde 33 olarak bulunmuştur.

4.4.2.8. Fotoğrafların Metinle İlişkisi

Tablo 18’de fotoğrafların haber metinleri ile ilişkisi değerlendirilmiştir. Fotoğrafların metin ile ilişkisi sayı ve yüzdelik dilimlerle ifade edilmiştir.

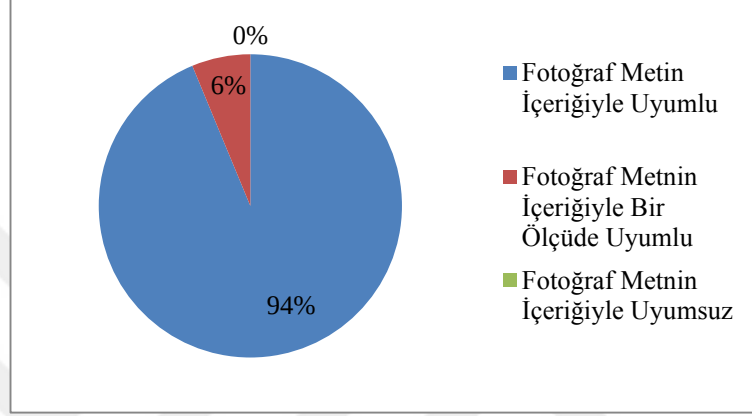
Özellikler	Gazeteler								
	Hürriyet	Yüzde	Milliyet	Yüzde	Sabah	Yüzde	Cumhuriyet	Yüzde	Toplam
Fotoğraf Metin İçeriğiyle Uyumlu	55	93	49	96	55	96	51	89	210
Fotoğraf Metin İçeriğiyle Bir Ölçüde Uyumlu	4	7	2	4	2	4	6	11	14
Fotoğraf Metin İçeriğiyle Uyumsuz	0	-	0	-	0	-	0	-	0

Tablo 18: Fotoğrafların Metinle İlişkisi

Toplam 224 resimli haberin metinle ilişkisi; uyumlu, bir ölçüde uyumlu ve uyumsuz kategorileri ile ifade edilmiştir. Buna göre, 210 haberi fotoğrafı metin

içeriğiyle uyumlu, 14 haberin bir ölçüde uyumlu olarak bulunmuştur. Metin içeriği ile uyumsuz fotoğrafa ise rastlanılmamıştır.

Şekil 25’te fotoğrafların metinle ilişkisi yüzdelik dilimlerle gösterilmiştir.

Şekil 25: Fotoğrafların Metinle İlişkisi

Buna göre, metin içeriğiyle uyumlu fotoğrafların yüzdesi 94, bir ölçüde uyumlu olan fotoğrafların yüzdesi ise 6’dır.

Yüzdelerin gazetelere göre dağılımı ise şu şekildedir: Hürriyet gazetesindeki fotoğrafların metin içeriğiyle uyumluluk oranı yüzde 93, bir ölçüde uyumluluk oranı ise yüzde 7’dir. Milliyet ve Sabah gazetelerindeki uyumluluk oranı yüzde 96, bir ölçüde uyumluluk oranı ise yüzde 4’tür. Cumhuriyet gazetesinin uyumluluk oranı yüzde 89, bir ölçüde uyumluluk oranı ise yüzde 11’dir. Buna göre, gazetelerin fotoğraflarının birçoğu metin içeriğiyle uyumlu olarak belirlenmiştir.

Haber metnindeki olgulara kısmen atıfta bulunan fotoğraflar, bir ölçüde uyumlu fotoğraflar kategorisinde değerlendirilmiştir. Örneğin, Hürriyet gazetesinin 18 Ekim 2015 tarihli, “ Helal Turizm 5 Yıl İçinde 200 Milyar Dolara Ulaşacak” haberinin içeriğinde, MasterCard ve CrescentRating tarafından yapılan “Müslüman Alışveriş Turizmi Endeksi (MTSI 2015)” raporuna göre, Müslüman turistlerin dünyada en fazla harcama yaptıkları yerlerin içerisinde İstanbul ve Antalya olduğu ifade edilmekte,

ayrıca Müslüman turistlerin İslami inanca ve kurallara uygun şekilde rahatça tatil yapma imkânlarının ayrıntılarının verilmektedir. Haber fotoğrafı ise, İstanbul'dan bir kare fotoğraf olarak seçilmiştir²⁹³. Haber fotoğrafı, Müslüman turistlerle ilgili bir algıyı ilk bakışta uyandırmamaktadır. Fakat karede bulunan cami görüntüsü haber içeriğiyle bir ölçüde uyumluluk sağlanmasına katkı vermiştir.

4.4.2.9. Haberlerin Paragraf Sayıları

Tablo 19'da örneklem olarak seçilen toplam 240 haberin kategoriler bazında paragraf sayıları verilmiştir.

Kategoriler	Gazeteler				
	Hürriyet	Milliyet	Sabah	Cumhuriyet	Toplam
Siyaset	272	257	327	198	1054
Ekonomi	164	288	176	247	875
Toplum	148	189	115	241	693
Toplam	584	734	618	686	2622
Gazete Yüzdeleri	22	28	24	26	

Tablo 19: Haberlerin Paragraf Sayıları

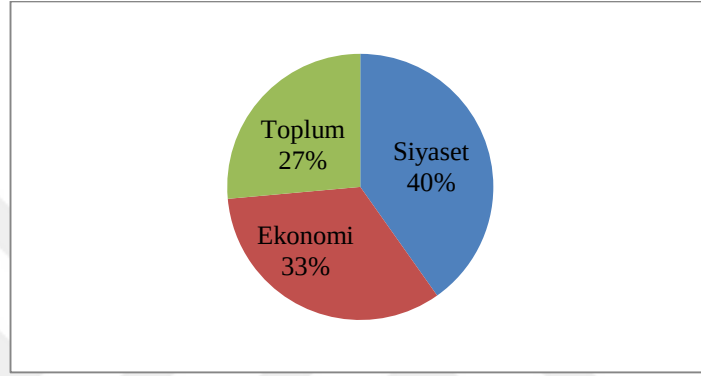
Araştırmanın örneklemine gazetelerin çevrimiçi versiyonları oluşturmaktadır. Bu nedenle içerik analizi yönteminde, basılı gazeteler için kullanılan haber oranları bu araştırmada verilememektedir. Haberlerin kategorileri aynı zamanda haber konuları ile ilişkili olduğundan bu açığı kapatmak adına haberlerin paragraf sayıları belirlenmiştir. İçerik analizi yöntemi içerisinde özgün bir araştırma olgusu sağlanmıştır.

Gazetelere göre paragraf sayıları şu şekildedir: Hürriyet gazetesinin örneklem olarak seçilen 60 haberinde toplam 584, Milliyet gazetesinde 734, Sabah gazetesinde 618, Cumhuriyet gazetesinde ise, toplam 686 paragraf yer almıştır. Her bir gazeteden 60 haberin örneklem olarak alındığından hareketle, bu durumda eşit haber sayısına sahip toplam dört gazete içerisinde en fazla paragraf sayısı Milliyet'te gözlemlenmiştir.

²⁹³ Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/helal-olsun-30343263> Erişim Tarihi: 16.07.2016.

Haber paragraf sayılarının kategorilere göre dağılımı ise şu şekildedir: Siyaset kategorisinde 1054, ekonomi kategorisinde 875, toplum kategorisinde ise, 693 paragraf bulunmaktadır.

Şekil 26’da paragraf sayılarının kategorilere göre yüzdeleri gösterilmektedir.

Şekil 26: Paragraf Sayılarının Kategorilere Göre Dağılımı

Kategori bazında paragraf sayılarının yüzdelerine bakıldığında, en fazla paragraf yüzde 40 oranında siyaset kategorisinde bulunmaktadır. Ekonomi kategorisinde yüzde 33, toplum kategorisinde ise yüzde 27 oranında paragraf sayısı bulunmaktadır.

Paragrafların kategorilere göre dağılımının yorumlanması, hangi kategorideki haberlerin uzunluklarının fazla olduğunun görünürlüğü açısından anlamlı değer taşımaktadır. Siyaset kategorisindeki haberlerin uzunlukları diğer kategorilere nispeten daha fazladır. 2023 vizyonu ile ilgili siyasi açıklamaların diğer haber temalarına göre daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Ekonomi kategorisindeki haberlerin uzunluğu ile siyaset kategorisindeki haberlerin uzunluğu arasında büyük bir fark görülmemiştir. Bu durumda, ekonomik ve politik açıklamaların tezahürü, haber metinlerinin uzunluklarında görülebilmektedir.

Haberlerde siyasi yetkeleri üstün kişilerin açıklamalarına diğer haber aktörlerinin açıklamalarına göre daha fazla yer verildiği görülmektedir. Örneğin,

Hürriyet gazetesinde, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın açıklamalarının bulunduğu 26 Kasım 2015 tarihli haberin paragraf sayısı 61 iken²⁹⁴, 28 Ekim 2015 tarihli HDP Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın açıklamalarının bulunduğu haberin paragraf sayısı 5'tir²⁹⁵. 2023 vizyonu ile ilgili, toplumun fiiliyatını doğrudan etkileyen eğitim, sağlık, teknoloji, sosyal araştırmalar ve dahası konuların bulunduğu, toplum kategorisine ait haberlere ise her gazetede en az uzunlukta yer verilmiştir.

²⁹⁴ Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-15inci-muhtarlar-toplantisinda-konustu-40019194> Erişim Tarihi: 17.07.2016.

²⁹⁵ Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-15inci-muhtarlar-toplantisinda-konustu-40019194> Erişim Tarihi: 17.07.2016.

SONUÇ

Politik iletişim sürecinin idealize edilmiş vatandaşlık tasarımının önemli bir aracı olduğu varsayımından hareket eden bu çalışmanın birinci bölümü devlet olgusuna ilişkin kuramsal art alanı ve tarihsel süreci incelemektedir. Farklı perspektiflerden açıklanan tüm yurttaşlık anlayışlarında, yurttaşın devletle ilişkisi, devlet karşısındaki konumu tanımlamanın temel kriterini oluşturmuştur. Bu nedenle tezin ilk bölümünde devletin geçirdiği evreler ve son aşamada ideal formu olarak görülen modern devletin özellikleri anlatılmıştır. Günümüz modern devletleri, belirli bir toprak parçası üzerinde egemenlik kurmak, varlıklarını sürdürebilmek, geleceğine ilişkin planlar yapabilme ve uygulayabilme, egemenliğine ilişkin tehditlere karşı ise kendisini koruyabilme yeteneğine sahip bir siyasal varlık olarak mevcudiyetlerini sürdürmektedirler. İlkçağlardan beri tartışılan devlet olgusu, bugün hala gelişimini tamamlamış değildir. Devletlerin tarihsel süreç içerisindeki dönüşümlerini etkileyen, iktisadi, siyasi ve toplumsal olaylar bütüncül olarak değerlendirildiğinde, iktidar, güç, baskı ve rıza kavramlarının kuvvetli şekilde devreye girdiği görülmektedir. Toprak bütünlüğünü koruma esasına dayalı bir çerçevede, o ülkede bulunan yurttaşlar ile devlet arasındaki ilişkiler düzenlemeye girmektedir.

İlkçağlardan günümüze kadar olan süreçte, devletin iktisadi, ideolojik, siyasi, ekonomik, toplumların sosyal yapısına dayanan, devletin değişen tanımları ve fiiliyatına ilişkin getirilen öneriler birinci bölümde incelenmiştir. Buna göre, özel mülkiyet anlayışının geliştiği dönemlerden, modern devletlere kadar olan süreçlerde insanların bir arada yaşamaları doğal durum ve zorunluluğa dayanan durumlar olarak farklı yorumlara tabi olmuştur.

Tezin birinci bölümünde, tezin kuram çatısını oluşturan modern devletin oluşum sürecinin geçirdiği aşamaların ele alınması gerektiği düşünülmüştür. Bu bağlamda devletin ve egemenliğin mevcudiyetine ilişkin temel düşünceler ortaya konmuştur. Sonuçta, devletlerin ekonomik temelli değişimlerinin kendi adalet, siyaset ve politikalarına ilişkin dönüşümlerini beraberinde getirdiği görülmüştür. Koruyan kollanan durumundan yöneten ve yönetilen durumuna geçilmiştir. Devletin

mevcudiyetine ilişkin bu temel düşünceler siyasi tarihle mutabık şekilde irdelenmedikçe devletin fiiliyatı ve toplumsal düzeni yapılandırma şekilleri de anlaşılamamaktadır. Buradan hareketle, insanların kendi mahrem ve toplumsal alanda yaşama biçimleri de dönüşüme uğramıştır. Değişen devlet rolleri, siyasal iktidarlar, toplum ve dahası yapılar gibi tanımlar ve kavramlar da ilk anlamlarından uzaklaşıp değişime uğramışlardır.

Tezin ikinci bölümünde, devletin dönüşümleri ile birlikte tecessüm eden yurttaşlık anlayışları ortaya koyma amacıyla yurttaşlık ve vatandaşlık kavramları ele alınmıştır. Siyasi tarihe bakıldığında, egemen iktidarların ideal yurttaş ve toplum tasavvurları olduğu görülmektedir. İdeal toplum tasavvuru, siyaset, toplum (kadın, çocuk, aile, eğitim, sağlık, ekonomi, yerel yönetimler vd.) ve dış politika ile ilgili idealler barındırmaktadır. Yönetilenlerin otoriteye tabi olanlara besledikleri inançla birlikte meşruluk özelliği kazanan siyasal iktidarlar, makbul vatandaşlıklarını sistem içerisine dâhil etmektedirler. Bu idealler ütöpik bakış açısıyla yasalarla şekillenebilmektedirler. Buradan hareketle, Osmanlı İmparatorluğu döneminde ve Türkiye’de Cumhuriyet döneminden itibaren vuku bulan ideal vatandaş tasarımları ortaya konmuştur.

Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren özellikle eğitim alanında, yurttaşlık ve medeni bilgiler ders kitapları ile devletine bağlı ve milli duygular besleyen nesiller yetiştirilmeye çalışıldığı saptanmıştır. Adab-ı muaşeret kuralları çerçevesinde oluşturulan yurttaşlık düşüncesi, temelinde Türklüğe ilişkin mitsel öğeler de barındırmaktadır. Kurtuluş Savaşı’ndan çıkmış bir toplum olarak Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni nesline askerliğin ve Türk vatandaşı olmanın kutsallığı anlatılmaktadır. Vergi verme, askere gitme, milli eğitimin gerekliliklerini yerine getirme, Türk gelenek ve göreneklere uygun aile yapısına sahip olma, kılık kıyafet ve her türlü davranış pratikleri devletin işleyiş mekanizmaları tarafından vatandaşlara uygulatılmıştır. Hak, eşitlik ve özgürlük temelli yurttaşlık anlayışından, görev ve yükümlülükler yüklü ideal vatandaşlık anlayışına geçilmiştir. Dönemin değişen siyasal koşullarına uygun olarak bu tasavvur yine devletin kendi çıkar ve düşünsel temelleri üzerinde tecelli etmiştir.

Tezin bu bölümünde vatandaşlık ve yurttaşlık kavramları ile Türkiye tarihi ile ilintili örneklerin anlatılmasının nedeni, özellikle Cumhuriyet tarihinden itibaren süre gelen keskin ve belirgin kural ve yapılarla tasavvur edilen bir vatandaşlık anlayışının olduğunu ortaya koymaktır. Nitekim konuyla ilgili kaynaklar temelinde incelenen bulgular sonucunda, Türkiye'nin Batı ekseninde hareket edilerek, bir ulusa ait olma duygusunun ön plana çıkarıldığı, kimliksiz, homojen ve cumhuriyetçi liberal bir vatandaşlık sisteminin inşa edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Tüm bu veriler, aynı çabaların günümüzde de devam ettiği düşüncesini ortaya koymak amacıyla, tezin araştırma bölümünde seçilen örneklem bağlamında elde edilen sonuçlara kuramsal bir art alan bilgisi oluşturmuştur.

Tezin üçüncü bölümünde, günümüz modern devletlerin ideal vatandaş tasavvurunda etkili bir araç olarak kullandıkları politik iletişim kavramına değinilmiştir. Gelişen kitle iletişim teknolojileri de birçok alanda olduğu gibi, siyasal sistemlerdeki propaganda süreçlerine hizmet etmektedir. Siyasi partilerin, yurttaşların ideolojik düşünce ve davranışlarını etkileme yolunda politik iletişimin önemli bir rolü bulunmaktadır. Buradan hareketle tezin üçüncü bölümünde, politik iletişimin tanımına ve Türkiye siyasi tarihindeki iktidar partilerinin politik iletişimi kullanma biçimlerinin analizine ihtiyaç duyulmuştur.

Politik aktörlerin sadece oy kitlesi olarak gördükleri vatandaşların davranış ve tutumlarını ölçme ve yönlendirme pratiklerini açıklamaya yönelik olan politik iletişim kavramının sadece siyasal propagandaları değil çok daha geniş bir perspektif sunduğu saptanmıştır. Politik iletişimin, politik aktörlerin tüm siyasal süreçleri ile ilgilendiği görülmüştür.

Tezin dördüncü bölümünde ise, Türkiye'deki son yıllarda yaratılmaya çalışılan ideal vatandaş tasavvurunda, yurttaşları etkileme yolu olan politik iletişim süreci Ak Parti'nin 2023 Vizyonu örneği ile incelenmiştir. İletişim bilimleri alanında ilk defa Ak Parti 2023 Vizyonu'nun örneklem bağlamında ele alınması açısından araştırmanın özgün bir niteliğe sahip olduğu düşünülmüştür.

Araştırma kapsamında 1 Haziran 2015 ve 1 Haziran 2016 tarihlerine ait, tirajı yüksek ana akım Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinin yanında yine tirajı yüksek ulusal sol alanında yayını sürdüren Cumhuriyet gazetesinin çevrimiçi versiyonlarında bulunan 240 haber nitel ve nicel içerik analizi yöntemi ile incelenmiştir. Örneklem olarak seçilen haberler, ideal vatandaş tasavvurunu ortaya koymak amacıyla egemen söylemler ile sınırlandırılmış olsa da, gazetelerin yayın politikaları açısından farklı yaklaşımla yazılmış haberler de gözlemlenmiştir.

İçerik analizi yöntemi, çalışma sorununun ve araştırma amacının ortaya konulması, araştırma nesnelerinin seçilmesi, araştırma zamanının belirlenmesi, varsayımların oluşturulması, sınıflandırmaların yapılması, örneklem tanımlanması, kodlama ve sonuçların yorumlanması aşamalarını kapsamıştır.

Araştırma kapsamında; ideal vatandaşlık tasavvurunda politik iletişimin rolünün ne olduğu, örneklem olarak seçilen Ak Parti'nin 2023 vizyonu ile ilgili haberlerde, siyaset, ekonomi ve toplum kategorilerinden hangileri ön planda olduğu ve 2023 vizyonu ile birlikte yaratılmaya çalışılan makbul vatandaşlık mı yoksa yurttaşlık mı olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Genel bir tabloyle özetlenecek olursa, Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazeteleri 2023 Vizyonu haberlerine ağırlıklı olarak ve egemen söylemlere mutabık şekilde yer verirken, Cumhuriyet gazetesi bu zaman aralığında çok daha az habere yer vermiş ve vizyonu muhalif söylemlerle değerlendiren açıklamaları ön plana çıkardığı görülmüştür. Belirlenen tarih aralığında, Hürriyet gazetesine ait 398, Milliyet gazetesine ait 449, Sabah gazetesine ait 594 ve Cumhuriyet gazetesine ait toplam 115 haber bulunmuştur. Seçilen gazetelerin bir yıl içerisinde 1556 haberi bulunmaktadır. Araştırmanın sınırlılıkları kapsamında, her gazetenin siyaset, ekonomi ve toplum kategorilerinden 20'şer haber, toplamda 240 haber seçilmiştir. 2023 Vizyonu kapsamında yaratılmaya çalışılan ideal vatandaş tasavvurunu ortaya koymak amacıyla egemen söylemlere yer verilmiştir. Zira haber taraması sırasında da Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinin vizyonla ilgili başat ideolojilere fazlasıyla yer verdiği, Cumhuriyet gazetesinin çok daha az sayıda ve eleştirel söylemlere yer verdiği görülmüştür.

Araştırma genel kapsamda nicel ve nitel olmak üzere iki grup altında toplam 13 kategoriye kapsamaktadır. Haberlerin nicel değerlendirmesi, gazetelerin bir yıl içerisindeki toplam haber sayılarını, haberlerin kategorilere göre sayısal ve yüzdelik dağılımlarını, haber organizasyonlarını ve haber aktörlerini içermektedir. Haberlerin nitel değerlendirmesi ise, haberlerin tutumunu, haberlerin kategori bazında dilini, haberlerin ana başlıklarının özelliklerini, ana başlıkların metinle ilişkisini, ana başlıkların içeriksel özelliklerini, haberlerdeki görsel öğeleri, fotoğrafların içeriksel özelliklerini, fotoğrafların metinle ilişkisini ve haberlerin paragraf sayılarını içermektedir. Çalışmanın güvenilirliği için tarafımdan gazetecilik bölümünde lisansüstü öğrenim gören üç farklı kişiye kodlama yapılmıştır.

Gazetelerin haber kategorisinde elde edilen bulgular şu şekildedir: Her gazetenin farklı kategorileri bulunmakla birlikte, siyaset, ekonomi ve toplum kategorileri olarak ortak noktada kesişen haberler bulunmaktadır. Hürriyet gazetesinin bir yıllık süreçte 2023 Vizyonu ile ilgili toplam 398 haberin yüzde 40'ını ekonomi, yüzde 35'ni siyasi haberlerin bulunduğu gündem ve toplum kategorisinde değerlendirilebilecek eğitim yüzde 7 ve sağlık yüzde 1 oranında saptanmıştır. Milliyet gazetesinin 449 haberinin ise, yüzde 47'si ekonomi, yüzde 34'ü siyaset ve siyaset ile toplum haberlerini içeren gündem kategorisi yüzde 17 olarak saptanmıştır. Sabah gazetesinin bir yıllık toplam 594 haberinin yüzde 56'sını ekonomi, yüzde 41'ini gündem, yüzde 2'sini eğitim ve yüzde 1'ini ise yaşam kategorileri oluşturmuştur. 1 Haziran 2015 ve 1 Haziran 2016 tarih aralığında seçilen gazeteler içerisinde 115 haber ile en az sayıya sahip Cumhuriyet gazetesinin ise, yüzde 26'sını yazarlar, yüzde 24'ünü Türkiye, yüzde 24'ünü siyaset ve yüzde 17'sini ise ekonomi kategorileri oluşturmuştur. Özetle bir yıllık süreçte, 2023 vizyonu ile ilgili en fazla habere yüzde 38 ile Sabah gazetesi yer vermiştir. Onu yüzde 29 ile Milliyet, yüzde 26 ile Hürriyet ve yüzde 7 ile Cumhuriyet izlemiştir. Dolayısıyla, ana akım gazeteler içerisinde 2023 Vizyonu ile ilgili haberlere en fazla Sabah gazetesi yer verirken, onu Milliyet ve Hürriyet gazeteleri takip etmiştir. Cumhuriyet gazetesi ise, diğer gazetelerden farklı olarak belirgin bir farkla, konuyla ilgili haberlere çok daha az haber yer vermiştir. Bu durumda, gazetelerin haberleri işleyiş sıklıklarını bağlı oldukları yayın politikaları ile açıklamak mümkün olmaktadır.

Haber kategorilerine bakıldığında ise, Sabah, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinde vizyonla ilgili en çok haber ekonomi kategorisinde bulunmuştur. Cumhuriyet gazetesinde ise en fazla yazarlar kategorisinde yer almıştır. Sonuç olarak, daha çok egemen söylemlerle inşa edilen haber metnlerinin en fazla ekonomi kategorisinde geçmesi, 2023 Vizyonu'nun ekonomik temelli bir dönüşümü öne çıkardığı olarak yorumlanabilmektedir. Cumhuriyet gazetesinde ise, konu hakkında daha fazla irdeleyici ve kamuoyunu aydınlatıcı anlamda metinler içeren yazarlar kategorisi ön plana çıkmıştır.

Haberlerin organizasyonları ile ilgili bulgular ise şu şekilde saptanmıştır: Haberlerin birçoğu ajans kaynaklı özellikle de Anadolu Ajansı kaynaklı olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, haber ajansların üretimi yüzde 61, kendi üretimleri yüzde 28, karma üretim haberler ise yüzde 11 olarak bulunmuştur. Çeviri haberlere ise rastlanılmamıştır. Bu doğrultuda, ajanslara üye olan gazetelerin, muhabir kaynaklı haber üretimleri değil, ajans kaynaklı haber üretimleri gerçekleştirdiği görülmüştür. Haberlerin güvenilirliğini sağlama kaygısı, zaman ve maddi üretim biçimleri ile ilgili nedenler gazeteleri daha çok ajans kaynakları haberlerin inşasına yönlendirdiği düşünülmektedir.

Haber aktörleri, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Başbakan Ahmet Davutoğlu, Başbakan Binali Yıldırım, Ak Parti milletvekilleri, CHP milletvekilleri, HDP milletvekilleri, iş adamları, iş kadınları, uzman görüşü, vatandaş ve diğer kategorilerinde değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, en fazla oranlar, yüzde 37 Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a, yüzde 23 Ak Parti milletvekillerine ve yüzde 18 ile iş adamlarına aittir. 2023 vizyonu ile ilgili olarak muhalif partilerin görüşlerine yüzde 14'lük bir dilimle en fazla Cumhuriyet gazetesi yer ayırmıştır. Uzman görüşüne de aynı şekilde yüzde 11 ile Cumhuriyet gazetesinde yer verilmiştir. Vizyonun ulusal sınırlar içerisinde tüm vatandaşların gündelik yaşamını ve geleceğini dolambaçlı yollarla etkileyeceği ve etkilediği açıkça ortadayken, vatandaş görüşlerine hiçbir gazete yer vermemiştir. Araştırmanın sınırlılıkları kapsamında egemen söylemlerin içerdiği haber metnlerinin örneklem olarak seçilmesi bu kategorideki araştırma sonuçlarını

etkilemiş olsa da, vizyonla ilgili kamuoyunu aydınlatma girişiminin en fazla iktidar sahibi parti yetkililerince yapıldığı görülmüştür.

Haberlerin nitel değerlendirmesinde elde edilen bulgular ise şu şekildedir: Haberlerin tutumu kategorisinde, haberlerin olumlayan mı olumsuzlayan mı yoksa tarafsız şekilde yazıldığı mı ortaya konmuştur. 2023 vizyonu ile ilgili içeriklerde en fazla olumlayan haber sayısına yüzde 87 ile Sabah gazetesinin sahip olduğu saptanmıştır. Milliyet yüzde 63, Hürriyet yüzde 54, Cumhuriyet ise yüzde 8’lik bir dilimle olumlayan haber sayısına sahip olmuştur. Eleştiren haberlerin içeriğine Sabah gazetesinde rastlanılmazken, Cumhuriyet yüzde 57’lik bir dilimle en fazla eleştirel içerikli haber metinleri inşa etmiştir. Hürriyet yüzde 5, Milliyet ise yüzde 3’lük dilimlerle eleştiren haberlere sahip olmuştur. Tarafsız haber sayısına da gazetelerle sıklıkla rastlanıldığı görülmektedir. Hürriyet yüzde 23, Cumhuriyet yüzde 21, Milliyet yüzde 19, Sabah ise yüzde 8’lik tarafsız haber içeriklerini çevrimiçi versiyonlarına girmişlerdir. Kısacası, tüm gazeteler bütüncül olarak değerlendirildiğinde, örneklem olarak seçilen 240 haberin toplam yüzde 53’ü olumlayan, yüzde 30’u tarafsız, yüzde 17’si ise eleştiren olarak saptanmıştır. Buradan hareketle, sırasıyla Sabah, Milliyet ve Hürriyet gazetelerinde örneklem olarak seçilen haberlerinde benzer bir tutuma sahip olduğunu söylemek mümkündür. Gazetelerin farklı yapılanmalarda bulunmasına rağmen, benzer yayın içeriklerine sahip olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Araştırma bulgularında, bu üç gazeteden farklı olarak Cumhuriyet gazetesinin en fazla eleştirel haber içeriğine sahip olması, gazetenin 2023 Vizyonu’na bakış açısının eleştirel olması ile değerlendirmek mümkün olmaktadır.

Haberlerin dili kategorisini belirlemek amacıyla, tezin araştırma amacına ve cevabı aranan sorularına uygun şekilde şu kelimeler belirlenmiştir: *2023, Hedef, Vizyon, Görev, Vatandaş, Yurttaş, Ekonomi, Kadın, Çocuk, Din, Başkanlık, Demokrasi, Hak ve Özgürlük*. Haberlerin dili, siyaset, ekonomi ve toplum kategorilerinde her gazete için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Gazetelerin siyaset kategorisindeki genel sayım ve yüzdeleri sonucunda elde edilen bulgulara göre, yüzde 19 ile en fazla *2023* ve yüzde 18 ile *hedef* kelimeleri kullanılmıştır. Devamında ise yine hatırı sayılır bir paya sahip olan *vatandaş* kelimesinin yüzde 14’lük bir dilime sahip olduğu görülmüştür. Gazetelerin

ekonomi kategorisindeki haber dillerinin toplam yüzdeleri ise şu şekilde saptanmıştır. Yüzde 32 ile haber metinlerinde en fazla sıklıkla geçen kelime *ekonomi*, yüzde 27 ile *hedef* ve yüzde 20 ile *2023* olmuştur. Gazetelerin toplum kategorisindeki haber dili ise, siyaset ve ekonomi kategorilerinde gözle görülür şekilde farklılık taşımaktadır. Tüm gazetelerin toplum kategorisine ait 2023 Vizyonu içeriğine sahip haberlerin yüzde 30'unda *kadın* kelimesi en fazla geçen kelime olmuştur. *Hedef* yüzde 16, *2023* ve *çocuk* kelimeleri ise yüzde 14'lük paya sahip olmuşlardır. Bu bağlamda elde edilen bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, vizyonla ilgili haberlerde ekonomi ve toplum değerlerini dönüştürücü ideal bir vatandaş tasavvurunun izleri görülmüştür. Yurttaş kelimesi hiçbir kategoride yer almamıştır. Kısacası, hak ve özgürlük temelli yurttaşlık anlayışından farklı olarak, bir nevi tebaaya tekabül eden, ödev ve sorumluluklar yüklü vatandaşlık anlayışının vurgulandığı görülmüştür. 2023 Vizyonu hedefleri bağlamında, ekonomiye verilen önem de haber dili kategorilerinde açıkça görülmektedir.

Haberlerin ana başlıklarının özellikleri kategorisi ise, yalnızca bir ana başlığa sahip haber sayısı, bir ana başlık ve bir ara başlığa sahip haber sayısı, bir ana başlık ve birden fazla ara başlığa sahip haber sayısı olarak değerlendirilmiştir. Haberlerin ana başlıkları toplam yüzdeler olarak değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular, bir ana başlık ve birden fazla ara başlığa sahip haber yüzdesinin 68, yalnızca bir ana başlığa sahip haber yüzdesinin 18, bir ana başlık ve bir ara başlığa sahip haber yüzdesinin ise 14 olduğunu göstermektedir. Bu durumda, vizyon ile ilgili haber metinlerinin uzun şekilde yazıldığını söylemek mümkün olmaktadır. Örneğin, bir ana başlık ve birden fazla ara başlığa sahip haberler yüzde 78 ile en fazla Cumhuriyet gazetesinde bulunmaktadır. Sonrasında ise, yüzde 67 ile Milliyet, yüzde 65 ile Sabah ve yüzde 64 ile Hürriyet gazeteleri yer almaktadır. Ana başlıkların metin içeriği ile uyumu ise tüm gazetelerde toplam yüzde 91 ile büyük oranda uyum sağladığı görülmektedir. Bu noktada, diğer kategorilerde benzer sonuçlar gösteren Sabah, Milliyet ve Hürriyet gazeteleri, bu kategoride de benzerlik göstermiştir. Cumhuriyet gazetesinin, en fazla ara başlık kullanarak, konuyla ilgili farklı olgulara başlıklar verdiği görülmüştür.

Ana başlıkların içeriksel özellikleri ise, nesnel ve nesnel olmayan olarak değerlendirilmiştir. Araştırma sonucuna göre, haberlerin yüzde 65'i nesnel, yüzde 35'i

ise nesnel değil olarak saptanmıştır. Ana başlıkların nesnellik durumları değerlendirirken ana başlığın sbliminal mesaj içermesi, başlığın fotoğrafı ile uyumu okuyucunun haber seçimini belirleme konusunda önemli unsurlar olduğu göz önünde bulundurulmuştur. Bu bağlamda, eleştiren veya olumlayan haberler nesnel değil olarak değerlendirilirken, herhangi bir mesaj içermeden salt duyuru bazındaki ana başlıklar nesnel olarak değerlendirilmiştir. Nihai sonuçta, haber metinlerinin içeriği tarafgirli bir yapı sergilemiş olsa da, gazetelerin evrimii versiyonlarında okuyucunun ekranda ilk gördüğü ana başlıkların içeriklere oranla daha nesnel oluğu grlmştur.

İnternet ortamında yayın hayatlarını sürdüren her gazete ve haber sitesi için birinci öncelik çoğunlukla haber içeriğinden öte görsellik olarak görülmektedir. İnternet editörleri bu bağlamda fotoshop programları ile haber başlıklarını, metinlerini ve resimlerini düzenlemektedir. Haberler tıklandıktan sonra okuyucunun karşısına çıkan haber metinlerinin resimli ve resimsiz olarak değerlendirilen, haberlerdeki görsel öğeler kategorisinde yüzde 93'lk bir payla resimli, yüzde 7'lik bir payla da resimsiz içeriklerin olduğu saptanmıştır. En fazla resimli haber yüzde 98 ile Hürriyet gazetesine aitken, en fazla resimsiz haber ise yüzde 15 ile Milliyet gazetesine aittir. En çok tıklanan haber siteleri kapsamında yer alan Milliyet gazetesinin haber metinlerinde en fazla resim kullanmayan gazete olması bu noktada şaşırtıcı sonuç doğurmuştur. Zira online versiyonunda haberlerin servis edilme sürecinde, renkli ve görsel içeriklere önem veren bir gazete olarak okuyucuların dikkatini çekmektedir. Fakat genel olarak değerlendirildiğinde, gazetelerin evrimii versiyonlarında görsel içeriklere fazlaca yer verdiği grlmştur. Bu durum, internet haberciliğinin doğası gereği, sadece metin içeriği ile değil görsel malzemelerle de desteklenmesi gerektiği ile ilgili olarak değerlendirilebilmektedir.

Fotoğrafların içeriksel özellikleri kategorisinde ise, haber fotoğraflarında kimlerin yer aldığı ortaya konmuştur. Bu bağlamda, *Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan*, *Başbakan Ahmet Davutoğlu*, *Ak Parti yetkilileri*, *Diğer partilerin yetkilileri*, *İş adamı*, *İş kadını* ve *Diğer* olarak kategoriler belirlenmiştir. Diğer kategorisi ise, genellikle toplum ve ekonomi kategorilerine ait haberlerde bulunan bilim sanayiye özgü içerikler, doğa fotoğrafları, uzman fotoğrafları, grafik ve benzeri görseller içermektedir.

Araştırma bulgularına göre, diğer kategorisi yüzde 43, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan yüzde 28, Ak Parti yetkilileri yüzde 12, Başbakan Ahmet Davutoğlu, diğer partilerin yetkilileri ve iş adamları yüzde 5, Başbakan Binali Yıldırım ve iş kadınları ise yüzde 1 oranında fotoğraf temsillerini oluşturmuşlardır. Buna göre, siyasi aktörler arasından 2023 vizyonu ile ilgili olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın haber içeriklerinde ve görsellerinde ön plana çıktığını söylemek mümkündür. Cumhurbaşkanı Erdoğanhemen her açıklamasında ara durak olarak 2023 hedeflerine değinmiş ve bu da hem haber içeriğine hem de görsellerine yansımıştır.

Fotoğrafların metinle ilişkisini ölçen kategoride elde edilen bulgulara göre, fotoğrafların yüzde 94'ü metinle uyum göstermektedir. En fazla uyumluluk oranı yüzde 96 ile Milliyet ve Sabah gazetelerine aitken, en az uyumluluk oranı yüzde 89 ile Cumhuriyet gazetesine ait olduğu saptanmıştır. Dolayısıyla, haber metni ile fotoğraf arasındaki ilişkinin bağlantısız olduğu belirgin veriler elde edilmemiştir. Haber fotoğrafları büyük oranda her gazetede metinle uyumlu olarak ölçülmüştür.

Son olarak, gazetelerin çevrimiçi versiyonlarından örneklem olarak seçilen haberlerin, haber içeriklerine ne ölçüde önem verdiğini ortaya koymak amacıyla, içerik analizi yönteminde özgün bir yol denenmiş ve tüm haberlerin paragraf sayıları saptanmıştır. Haber kategorileri bazında değerlendirilen sonuçlara göre, en fazla paragraf sayısı yüzde 40 ile siyaset kategorisinde bulunmaktadır. Yüzde 33 ekonomi ve yüzde 27 ise toplum kategorisinde bulunmaktadır. Gazetelerin yüzdelere bakıldığında ise, 240 haberde toplam bulunan 2622 paragraf sayısının yüzde 28'si Milliyet'te, yüzde 26'sı Cumhuriyet'te, yüzde 24'ü Sabah'ta ve yüzde 22'si ise Hürriyet gazetesinde bulunmaktadır. Dolayısıyla en uzun haber metinleri ekonomi kategorisinde yer almıştır. 2023 Vizyonu ile ilgili en uzun haberler ise Milliyet gazetesinde bulunmuştur.

Tüm araştırma bulguları bütün olarak değerlendirildiğinde, 2023 Vizyonu'nun ekonomi temelli radikal değişimler içeren hedeflerinin haberlerde de sıklıkla işlendiğine dair destekleyici veriler elde edildiğini söylemek mümkün olmaktadır. Bu da ilköğretimden modern devletlere kadar ve modern devletlerin işleyiş mekanizmaları da dâhil olmak üzere, devletlerin yönetim, siyaset ve toplum yapısının ekonomik şartlara

mutabık şekilde dönüşüm geçirdiğini göstermektedir. 2002'den beri tek başına siyasi iktidarda bulunan Ak Parti, toplum yapısında ekonomik, siyasi ve sosyal değişimler yaratmıştır. Vizyon ile birlikte bir gelecek haritası çizen parti politikalarının kendi düşünsel temelleri üzerinde hareket ettiği görülmektedir.

Araştırmada cevabı aranan sorular değerlendirildiğinde ise, ideal vatandaş tasavvurunun, devletin ideolojik aygıtları arasında kuvvetli bir yere sahip olan medyanın bu bağlamda kullanıldığı saptanmıştır. Günümüz kitle iletişim teknolojisinde doğal olarak sayılan ve herkesin bildiği bu sonuç, Ak Parti'nin 2023 Vizyonu kapsamında kullandığı politik iletişim süreçleri ile birlikte ele alındığında anlamlı ve özgün bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneklem olarak seçilen, siyaset, ekonomi ve toplum kategorilerinden ise, belirlenen zaman aralığında en fazla ekonomi haberlerine, sonrasında siyaset haberlerine yer verildiği görülmektedir. Toplum içerisinde yaşayan her bireyin gündelik hayatı ve geleceği ile ilgili radikal değişimler içeren vizyonun, toplum kategorisinde çok az değerlendirildiği saptanmıştır. Halbuki toplumun maddi ve manevi tüm değerlerini kapsayan hedeflerin kamuoyunu aydınlatma amacıyla daha fazla işlenmesi beklenirken bu konuda gazeteler çekimser kalmışlardır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin bundan sonraki yıllarını etkileyecek 2023 Vizyonu ile getirilen ve getirilmesi planlanan yeniliklerin de, politik iletişim süreçlerinde aktif olarak yer aldığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda, medya araçları ve organları kullanılmaktadır. Yurttaşların katılımının ön plana çıkmadığı haber metinlerinde başat ideolojiler yer almaktadır.

Cevabı aranan bir diğer soru ise, diğer partilerin vizyon hakkındaki farkındalıkları ve verdikleri önem dereceleri idi. Bu bağlamda vizyonun sahibi Ak Parti'nin yönetim ve idari kadrolarında bu süreç fazlasıyla ele alınırken, muhalif partilerin bu konuya önem vermedikleri görülmüştür. Zira 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandum süreci de yine 2023 Vizyonu kapsamında gerçekleştirilmeye çalışılan başkanlık sistemi değişikliğini içermektedir. Kamuoyuna bu konuda, muhalif partilerin yeterince bilgi vermediğini söylemek mümkün olmaktadır.

Tezin teori kısmında da önemle durulan ve cevabı aranan son soru ise, 2023 vizyonunun makbul bir vatandaş yaratmaya çalışıp çalışmadığını ortaya koymaktır. Birinci bölümden beri üzerinde durulan, ilkçağlardan beri yönetim mekanizmasının varlığından itibaren, yurttaşların erdemli ve sorun çıkarmayan uyumlu bireyler olmasının istendiği görülmektedir. Bu yüzden çok uzun yüzyıllar egemenlik Tanrı ve hükümdar kaynaklı iken, Fransız Devrimi'nden sonra yayılan ve artan cumhuriyet rejimleri ile birlikte egemenliğin halk kaynaklı olduğu görülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihine bakıldığında ise, parçalanmış bir imparatorluktan çıkan ve uzun yıllar süren mücadele sonucunda Anadolu topraklarında kurulan yeni devlet düzeni cumhuriyetle birlikte, Avrupa devletlerinden farksız şekilde gerek eğitim, gerek medya araçlarının yurttaşların tutum ve davranışlarını yönlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Hak ve özgürlüklerle donatılan demokratik sistemlerde yurttaşların refahı vurgulanmış olsa da, öz itibarı ile devletin resmi aygıtlarına uyum sağlamaları konusunda toplumsal düzenlemeler bulunmaktadır.

Nihai sonuçta, tarihsel süreç içerisinde mücadeleler ile elde edilen haklar ve özgürlükler temelli yurttaşlık anlayışı yerine, devletin kendi mevcudiyetinin ön planda olduğu, ulusal kimliğin güçlendirildiği, bireylere görev, ödev ve yükümlülük yükleyen ve toplumun genel çıkarını savunan bir vatandaşlık anlayışı bulunmaktadır. 2023 Vizyonu ile birlikte bu durumun yeniden üretildiği görülmektedir. Kısacası, mefhum yurttaşlıktan ideal vatandaşlığa geçilmiştir.

KAYNAKÇA

1. KİTAPLAR

Ağaoğulları, Mehmet Ali; **Kent Devletinden İmparatorluğa**, İmge Kitabevi, Ankara, 2009.

Ağaoğulları, Mehmet Ali (ed.); **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

Althusser, Louis; **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, çev. Alp Tümertekin, İthaki Yayınları, İstanbul, 2014.

Anderson, Perry, **Antonio Gramsci: Hegemonya, Doğu Batı Sorunu ve Strateji**, çev. Tarık Günersel, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1988.

Aristoteles; **Politika**, çev. Mete Tunçay, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2016.

Atatürk, Mustafa Kemal; **Medeni Bilgiler**, gün. Türkçesi, Neriman Aydın, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2010.

Aybay, Rona, “Teba-i Osmani”den “T.C. Yurttaşı”na Geçişin Neresindeyiz?”, **75 Yılda Tebaadan Yurttaşa Doğru**, ed., Artun Ünsal, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, 37-43.

Aziz, Aysel, **Siyasal İletişim**, Nobel Yayınları, Ankara, 2003.

Bakunin, Mihail, **Tanrı ve Devlet**, çev., Remzi Çaybaşı, Belge Yayınları, İstanbul, 1998.

Balcı, Şükrü, Bal, Enes, “**22 Temmuz 2007 Genel Seçimlerinde AKP ve CHP Reklamları: Karşılaştırmalı Analizi**”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı 33, 2008.

Baran, Stanley J., Davis, Dennis K., **Mass Communication Theory: Foundations, Ferment and Future**, Cengage Learning, USA, 2010.

Batum, Süheyl, “Devlet-Toplum İlişkileri Çerçevesinde Cumhuriyet Dönemi Anayasaları”, **75 Yılda Tebaadan Yurttaşa Doğru**, ed., Artun Ünsal, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, 101-115.

Bilgin, Nuri; **İçerik Analizi**, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2000.

Bloch, Marc; **Feodal Toplum**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2015.

Bodin, Jean; **Les Six Livres de la République**, Ville de Saguenay, Québec, Édition et présentation de Gérard Mairet, Paris : Librairie Générale Française, 1993.

Bora, Tanıl; **Cereyanlar-Türkiye’de Siyasi İdeolojiler**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

Bourdieu, Pierre, **Devlet Üzerine- Collège de France Dersleri**, çev. Aslı Sümer, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Cassirer, Ernst; **Devlet Efsanesi**, çev. Necla Arat, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.

Caymaz, Birol; **Türkiye’de Vatandaşlık Resmi İdeoloji ve Yansımaları**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

Dönmezer, Sulhi, **Türkiye’de Vatandaş Eşitliği**, Yeni Forum Yayınları, Ankara, 1989.

Dursun, Çiler; **TV Haberlerinde İdeoloji**, İmge Kitabevi, Ankara, 2014.

Elias, Norbet, **Uygarlık Süreci Cilt 1**, çev. Ender Ateşman, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

Engels, Friedrich; **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, çev. Hasan İlhan, Sayfa Yayınları, İstanbul, 2013.

Gauchet, Marcel, “Anlam Borcu ve Devletin Kökenleri: İlkelerde Din ve Siyaset”, **Devlet Kuramı**, çev. Ozan Erözden, der. Cemal Bâli Akal, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013.

Giddens, Anthony, **Ulus Devlet ve Şiddet**, çev. Cumhur Atay, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2008.

Gökçe, Orhan, **İçerik Analizi Kuramsal ve Pratik Bilgiler**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2006.

Gündüz, Mustafa, Gündüz, Ferhan, **Yurttaşlık Bilinci**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2007.

Güran Yiğitbaşı, Kübra, “12 Haziran 2011 Genel Seçiminde AK Parti”, **Türkiye’de Siyasal İletişim 2007-2015**, ed. İsmail Çağlar, Yusuf Özkır, SETA Yayınları, İstanbul, 2015.

Hall, Stuart, “Kültür, Medya ve İdeolojik Etki,” çev. Mehmet Küçük, **Medya, İktidar, İdeoloji**, der. Mehmet Küçük, Ark Yayınları, Ankara, 1994, 169-195.

Harman, Chris, **Halkların Dünya Tarihi**, çev. Uygur Kocabaşoğlu, Yordam Kitap, İstanbul, 2010.

Heater, Derek, **Yurttaşlığın Kısa Tarihi**, çev. Meral Delikara Üst, İmge Kitabevi, Ankara, 2007.

Hobbes, Thomas, **De Cive-Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri**, çev. Cihan Deniz Zarakolu, Belge Yayınları, İstanbul, 2014.

Hobbes, Thomas, **Leviathan**, çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017.

Huberman, Leo, **Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla**, çev. Murat Belge, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

İnal, Ayşe , “Yazılı Basın Haberlerinde “Yapısal Yanlılık” Sorunu”, **Toplum ve Bilim**, Sayı 67, Birikim Yayınları, İstanbul, 1995.

Jessop, Bob, **Devlet Teorisi**, çev. Ahmet Süreyya Özcan, Epos Yayınları, Ankara, 2016.

Kadioğlu, Ayşe, “Türkiye’de Vatandaşlığın Anatomisi”, **Vatandaşlığın Dönüşümü**, haz., Ayşe Kadioğlu, Metis Yayınları, İstanbul, 2012, 168- 185.

Kapani, Münci, **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2010.

Keskin, Fatih, **Politik İletişim Sözlüğü**, İmge Kitabevi, Ankara, 2014.

Kılıç Oğuz, Aylin, **Fedakâr Eş Fedakâr Yurttaş**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007.

Köker, Eser, Politikanın İletişimi İletişimin Politikası, İmge Kitabevi, Ankara, 2007.

La Boétie, Etienne de, **Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev**, çev. Mehmet Ali Ağaoğulları, İmge Kitabevi, Ankara, 2016.

Lenin, Vladimir İlyiç, **Devlet ve Devrim**, çev. M. Halim Spatar, Celal Üster, Yordam Kitap, İstanbul, 2015.

Machiavelli, Niccolò, **Prens**, çev., Leyla Tonguç Basmacı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2014.

Magnette, Paul, **La Citoyenneté**, Bruylant, Bruxelles, 2001.

Maicas, Mauel Parés i, **The Ethic of Political Communication**, European Journal of Communication, London, SagePub, 1995.

Maras, Steven, **Objectivity In Journalism**, Polity Press, USA, 2013.

Marx, Karl, Engels, Friedrich, **Komünist Manifesto**, çev. Nail Satılğan, Yordam Kitap, İstanbul, 2015.

Marshall, T. H., Bottomore, T., **Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar**, çev. Ayhan Kaya, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2000.

Marshall, T. H., “Yurttaşlık ve Sosyal Sınıf”, **Sosyal Politika Yazıları**, çev. Burcu Yakut Çakar, Utku Barış Balaban, der. Ayşe Buğra, Çağlar Keyder, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

Mayo, Henry Bertram, **Demokratik Teoriye Giriş**, çev. Emre Kongar, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1964.

More, Thomas, **Ütopya**, çev. Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, Mina Urgan, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Monk, Iain Hampsher, **Modern Siyasal Düşünce Tarihi**, çev. Yeşim Özer, Say Yayınları, İstanbul, 2004.

Morgan, Lewis Henry, **Eski Toplum 1**, çev. Ünsal Oskay, Payel Yayınları, İstanbul, 1994.

Nazıroğlu, Bayramali, **Vatandaşlık ve Din Eğitimi**, Açılımkitap, İstanbul, 2013.

Negrine, Ralph, Lilleker, Darren G., **The Professionalization of Political Communication Continuities and Change in Media Practices**, European Journal of Communication, SagePub., 2002, s. 305-323.

O’Neill, John, “Piyasada Gazetecilik Yapmak”, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, der., A.Belsey, R.Chadwick, çev., Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011.

Oppenheimer, Franz, **Devlet**, çev. , Alâeddin Şenel, Yavuz Sabuncu, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997.

Özkan Kerestecioğlu, İnci, “Uyuyan Güzeli Uyandıran Prens’ten Frankeştayn’ın Canavarına”, **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, der. H. Birsen Örs, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.

Platon, **Devlet**, çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Pierson, Christopher, **Modern Devlet**, çev. Neşet Kutluğ, Burcu Erdoğan, Chiviyazıları Yayınevi, Ankara, 2015.

Poggi, Gianfranco, **Devlet, Doğası, Gelişimi ve Geleceği**, çev. Aysun Babacan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.

Poggi, Gianfranco, **Modern Devletin Gelişimi**, çev. Şule Kut, Binnaz Toprak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2016.

Proudhon, Pierre-Joseph, **Mülkiyet Nedir?**, çev., Devrim Çetinkasap, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

Rıdvan Bülbül, **Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar**, Nobel Yayınevi, Ankara, 2001.

Rousseau, Jean-Jacques, **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**, çev. Fasih Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul, 2016.

Russell, Bertrand, Batı Felsefesi Tarihi Cilt 3, çev. Muammer Sencer, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1972.

Sancar, Serpil, **İdeolojinin Serüveni**, İmge Kitabevi, Ankara, 2014.

Selçuk, Akşin Somel, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Kimliği”, **Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik**, Yay. Haz. Nuri Bilgin, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Shmitt, Carl, “Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet”, **Devlet Kuramı**, çev. Ozan Erözden, der. Cemal Bâli Akal, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2013.

Smith, Anthony, **Milli Kimlik**, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

Stevens, Jacqueline, **Devletin Yeniden Üretimi**, çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001.

Tokgöz , Oya, **Genel Gazetecilik**, İmge Kitabevi, Ankara, 2015.

Ünsal, Artun; “Yurttaşlık Anlayışının Gelişimi”, **75 Yılda Tebaadan Yurttaş Doğru**, ed., Artun Ünsal; Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, 4-37.

Üstel, Füsun, **Makbul Vatandaşın Peşinde**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

Üstel, Füsun, **Yurttaşlık ve Demokrasi**, Dost Kitabevi, Ankara, 1999.

Weber, Max, **Ekonomi ve Toplum Cilt 1**, çev. Latif Boyacı, Yarın Yayınları, İstanbul, 2012.

Williams, Raymon, **Anahtar Sözcükler**, çev. Savaş Kılıç, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

Wolton, Dominique, “Siyasal İletişim: Bir Model Yaratmak”, çev. Hülya Tufan, Ömer Laçiner, **Birikim**, 1991, Sayı 30: 51-58.

Wood, Ellen Meiksins, **Yurttaşlardan Lordlara**, çev. Oya Köymen, Yordam Kitap, İstanbul, 2009.

Yüksel, Erkan, Gürcan, Halil İbrahim, **Haber Toplama ve Yazma**, Tablet Kitabevi, Konya, 2005.

2. İNTERNET KAYNAKLARI

<http://aa.com.tr/tr/turkiye/nukleerden-uretilecek-elektrigin-ticaretine-2023te-baslanacak/575954>

Adaklı, Gülseren, “Hürriyeti Nasıl Bilirsiniz?”, 2007, <https://azadalik.wordpress.com/2013/03/10/19-1-2007-hurriyeti-nasil-bilirsiniz/>

<https://www.akparti.org.tr/site/akparti/2023-siyasi-vizyon> Erişim Tarihi: 28.01.2017.

<http://www.alexa.com/topsites/countries;0/TR> Erişim tarihi: 22.01.17

https://www.basbakanlik.gov.tr/forms/_global/_government/pg_CabinetHistory.aspx Erişim Tarihi: 02.05.17.

http://classiques.uqac.ca/classiques/bodin_jean/six_livres_republique/bodin_six_livres_republique.pdf Erişim Tarihi: 09.04.17.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58fbd5832acaf4.35706805 Erişim Tarihi: 23.04.17.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58fd1884b4cea4.82991087 Erişim Tarihi: 24.04.17.

“Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011” , Türkiye İstatistik Kurumu, Yayın No: 3685, Ankara, 2012, www.tuik.gov.tr/IcerikGetir.do?istab_id=152 Erişim Tarihi: 01.05.17.

Sun İpekşen, Serçin Sun; Duman, Doğan, “1950-1960: Demokrat Parti'nin Üç Seçimi”, 2015, <http://bianet.org/bianet/bianet/164677-1950-1960-demokrat-parti-nin-uc-secimi> Erişim Tarihi: 02.05.17.

Sun İpekşen, Serçin Sun; Duman, Doğan, “1991-1995-1999 Seçimleri: İmaj Çağı”, 2015, <http://bianet.org/bianet/siyaset/164719-1991-1995-1999-secimleri-imag-cagi>, Erişim Tarihi: 02.05.17

Sun İpekşen, Serçin; Duman, Doğan, “2002: Ezber Bozan Seçim”, <http://bianet.org/bianet/siyaset/164720-2002-ezber-bozan-secim> , 2015, Erişim Tarihi: 02.05.17.

<http://www.trthaber.com/haber/turkiye/erdogan-baskanlik-sistemi-turkiyeye-daha-hizli-kalkinma-firsati-verecektir-281911.html> Erişim Tarihi: 02.05.17.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18660> Erişim tarihi: 22.01.17

3. GAZETELER

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/439161/Akkuyu_da_fesih_ertelemed_en_daha_trajik.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/289087/ihracat_yuzde_19_dustu.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/508090/Buyumede_degirmenin_suyu_devletten.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/443227/Erdogan_Turk_Akimi_tarafimizdan_rafakaldirildi.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/529159/Nihat_Ozdemir_den_gundemi_sarsacak_ucuncu_havalimani_cikisi.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/477244/Kultur_ve_Turizm_Bakani_Unal_Turbulanstan_geciyoruz.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/341485/Kuresel_iflas_riskinde_ilk_ondayiz.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/462212/Numan_Kurtulmus_Kaynaklari_milletin_aleyhine_kullananlardan_hesabi_sorulur.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/496745/Bakan_Celik_Et_fiyatini_y_ari_yariya_dusurebiliriz.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/367791/AKP_nin_A_Takimi_na_gi_remeyen_Mehmet_Simsek_ten_zehir_zemberek_aciklamalar.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/417697/Erdogan_Onemli_bir_proje_y_e_Japonya_ile_muhru_vurduk.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/465178/Her_seye_ragmen_sektor_b_uyuyecek.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/465960/Turkiye_kayitdisi_ekonomid_e_dunya_birincisi.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/348575/Milli_gelir_dusuyor_G-20_hayal_olabilir.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/390547/10_yillik_hedef_bile_OECD_ye_yetisemedi.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/466255/Turkiye_de_issizlik_yuzde_10.5_yabanciya_suresiz_calisma_izni.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/374411/Mehmet_Simsek_Cozum_sur_ecinin_bitmis_olmasi_buyumeyi_etkiler.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/354519/Yabanci_yatirimci_isine_b_akti_gitti.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/505587/Yandas_isadami_da_uyardi.._2023_hedefleri_hayal.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/472348/Boke_Sirlar_dokulmeye_basl_adi.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/357611/Erdogan_Husrana_ugrayacak_lar.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/401907/Erdogan_dan_mutluluk_pozu_ve_ilk_yorum.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/402745/Erdogan_dan_Davutoglu_na_Twitter_dan_kutlama.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/383267/Bakan_Gulluce_Bu_beton_m_akinasiandan_cok_keyif_alirim.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/405475/Saraydan_baskanlik_icin_refe_randum_sinyali.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/410937/Erdogan_dan_Ataturk_suz_1_0_Kasim_mesaji.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/512586/_Olaganustu_kriz.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/413271/Omer_Celik_Siyasilerin_imr_ali_ile_gorusmesi_soz_konusu_degil.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/320511/ilk_tura_saatler_kala_Davutog_lu_ndan_iki_kritik_mesaj.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/500142/Erdogan_Bir_ulkenin_vatan_olmasi_icin_sehit_kanina_ihtiyac_vardir.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/390971/Erdogan_dan_akademisyenler_e_Mankurt_HDP_ye_Parti_demeye_dilim_varmiyor.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/518490/Erdogan_3_milyon_insan_Avrupalilari_rahatsiz_etmesin_diye_bakiliyor.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/536751/Tek_bakanli_toren.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/430639/Binali_Yildirim_dan_ilk_acik_lama.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/538979/CHP_de_dokunulmazlik_catla_gi_buyuyor..._Recepistan_a_katki_verdik_.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/396933/Demirtas_1_Kasim_da_sizi_t_epetaklak_yine_dusurecegiz.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/377497/Binali_Yildirim_AKP_nin_tabelasini_ben_astim_son_hesabi_da_ben_odeyecegim.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/398431/Erdogan_in_29_Ekim_mesaji_Ayristirmaya_kalkan_ihanet_icindedir.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/456695/Erdogan_in_yeni_yil_mesajinda_yeni_olumlere_cagri.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/508177/Japonya_eski_Basbakani_Kan_Erdogan_a_nukleer_teknolojisi_onerdigime_pisman_oldum.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/289693/Kadinin_statusu_1_eksi_1.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/290499/Ideal_kent_tasarimi.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/511301/CHP_nin_otizmi_onergesine_AKP_reddi.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ekonomi/494434/Kadin_eve_kapatildi.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/egitim/317237/Gelen_CV_leri_cope_atiyorumu.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/saglik/341627/Hekime_dava_artti_cerrahliga_ilgi_azaldi.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/366201/Her_bes_saniyede_bir_olum.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/447375/Son_soz_sokaklarin.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/536033/Cumhurbaskani_Erdogan_dan_19_Mayis_mesaji.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/483427/Erdogan_in_dogum_gununu_r_esmi_tatil_ilan_etmislerdi_ertelendi.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/501513/Erdogan_10_Agustos_tarihinde_Turkiye_yari_baskanlik_sistemine_gecti.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/cevre/519361/Fosil_cagi_kapandi.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/bilim-teknik/349476/SSM_iTU_ile_savunma_sanayisi_icin_arastirmaci_yetistirecek.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/538256/Tek_sef_tek_parti.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/521329/Erdogan_Cevrecilere_kulak_asmayin.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/bilim-teknik/306141/Bakan_acikladi_70_bin_personel_alinacak.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/489729/AFAD_dan_deprem_aciklamasi.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/334663/Mesudiye_ve_dogrudan_demokrasi.html

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/378685/YHT_guzergahi_degisti_kopru_ayaklari_bosta_kaldi.html

<http://www.hurriyet.com.tr/tanapa-3-milyar-dolarlik-kredi-destegi-40095326>

<http://www.hurriyet.com.tr/2023u-bekliyoruz-40110438>

<http://www.hurriyet.com.tr/adnan-polat-cocuklariyla-kurdugu-polat-holding-i-ve-hedeflerini-anlatt-29642529>

<http://www.hurriyet.com.tr/ali-babacandan-onemli-aciklamalar-30254743>

<http://www.hurriyet.com.tr/artik-fransiz-kalmayacagiz-29234512>

<http://www.hurriyet.com.tr/bu-basari-bizi-umutlandiriyor-ama-tatmin-etmiyor-40091955>

<http://www.hurriyet.com.tr/chpli-yedekci-suriyeli-erkekler-askere-alin-40395090>

<http://www.hurriyet.com.tr/kilicdaroglu-suriyeli-bizim-ulkemizde-birinci-40422168>

<http://www.hurriyet.com.tr/faktoringe-talep-artti-29426281>

<http://www.hurriyet.com.tr/ihracatcilarin-avrupa-otobanlari-faturasi-29429508>

<http://www.hurriyet.com.tr/findik-ihracatinda-tarihi-rekor-beklentisi-29743138>

<http://www.hurriyet.com.tr/kamu-isletim-sistemi-pardusa-emanet-29211445>

<http://www.hurriyet.com.tr/su-urunleri-sektorunun-gelecegi-yetistiricilikte-29567569>

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-kayitdisi-ekonomide-birinci-40041686>

<http://www.hurriyet.com.tr/helal-olsun-30343263>

<http://www.hurriyet.com.tr/mobilya-sektoru-abd-ile-buyuyecek-29316110>

<http://www.hurriyet.com.tr/rayli-ulasima-13-milyar-euroluk-destek-30352096>

<http://www.hurriyet.com.tr/iste-turkiyenin-en-yerli-otomobili-29884614>

<http://www.hurriyet.com.tr/100-milyar-dolar-ihracat-hayal-degil-40019463>

<http://www.hurriyet.com.tr/tanapa-3-milyar-dolarlik-kredi-destegi-40095326>

<http://www.hurriyet.com.tr/milli-kredi-karti-troy-kullanilmaya-baslandi-40096017>

<http://www.hurriyet.com.tr/etiya-dunyaya-aciliyor-29661957>

<http://www.hurriyet.com.tr/ris-adana-projesi-adana-haberleri-40033402>

<http://www.hurriyet.com.tr/katma-degeri-yuksek-urunlere-yonelelim-29424420>

<http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogandan-adli-yil-acilisi-mesaji-29959806>

<http://www.hurriyet.com.tr/basbakan-ahmet-davutoglu-ankarada-konustu-29168373>

<http://www.hurriyet.com.tr/basbakan-ahmet-davutoglu-altili-cete-intikam-pesinde-29179412>

<http://www.hurriyet.com.tr/selahattin-demirtastan-ak-partiye-2023-cagrisi-29793618>

<http://www.hurriyet.com.tr/basbakan-ahmet-davutoglu-hicbir-onyargi-ve-on-sartimiz-yok-ama-hukumet-disi-tartismalara-girmeyecegiz-29532498>

<http://www.hurriyet.com.tr/adim-atamaz-nefes-alamazdik-40027047>

<http://www.hurriyet.com.tr/diz-cokecekler-30350038>

<http://aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-hukuki-bagim-kesilmis-olabilir-ama-gonul-bagim-kesilmedi/576461>

<http://www.hurriyet.com.tr/iste-erdoganin-mesaji-ayakta-dinlediler-40107362>

<http://www.hurriyet.com.tr/binali-yildirim-nerede-kalmistik-40018255>

<http://www.hurriyet.com.tr/1-kasim-2015-genel-secimleri-secim-beyannamesi-mhp-secim-vaatleri-40006206>

<http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-15inci-muhtarlar-toplantisinda-konustu-40019194>

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogandan-konsoloslara-sert-tepki-40076021>

<http://www.hurriyet.com.tr/selahattin-demirtas-1-kasimda-sizi-tepetaklak-yine-dusurecegiz-40006898>

<http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-sarayin-balkonundan-halki-selamladi-40007577>

<http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-recep-tayyip-erdogan-1-kasimdaki-neticeye-saygi-gosterecegiz-40007648>

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogandan-onemli-aciklamalar-30187649>

<http://www.hurriyet.com.tr/dev-sahnedede-563-yil-coskusu-40110714>

<http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogandan-yeni-yil-mesaji-40034201>

<http://www.hurriyet.com.tr/manisa-2023-ogrenci-ayni-anda-kitap-okudu-40111937>

<http://www.hurriyet.com.tr/saglik-bakanindan-sezaryen-aciklamasi-40112786>

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-anneligi-reddeden-kadin-eksiktir-yarimdir-40113493>

<http://www.hurriyet.com.tr/usak-universitesi-21-dilde-tanitilacak-28680863>

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogan-umraniyede-hastane-acilisinda-konustu-40085215>

<http://www.hurriyet.com.tr/bakudeki-turk-ogrencilere-tesekkur-belgesi-40027940>

<http://www.hurriyet.com.tr/dedeler-ninelere-engelilere-kres-geliyor-40003820>

<http://www.hurriyet.com.tr/ataya-akin-40106415>

<http://www.hurriyet.com.tr/dunyayi-degistirecek-fikirler-araniyor-28007552>

<http://www.hurriyet.com.tr/arkeolojik-sit-alani-kopruca-yadisine-viyaduk-yapilacak-40073325>

<http://www.hurriyet.com.tr/ozlu-duzce-universite-sehri-olacak-37184896>

<http://www.hurriyet.com.tr/istanbul-da-3-yilda-90-bin-tablet-dagitildi-29075754>

<http://www.hurriyet.com.tr/temel-bilimleri-secene-memur-maasi-gibi-burs-29359377>

<http://www.hurriyet.com.tr/tipcilar-endiseli-tip-kontenjanlari-artarsa-saglik-hizmetleri-etkilenir-40031540>

<http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskanindan-ogretmenler-gunu-mesaji-40017554>

<http://www.hurriyet.com.tr/liseli-genclerden-beyin-firtinasi-40033311>

<http://www.hurriyet.com.tr/erdogandan-valsli-29-ekim-kutlamasi-elestirisi-40007431>

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-de-10-bin-hasta-icin-ilk-yapay-omurilik-diski-uretildi-29667290>

<http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-nin-ilk-yerli-asi-laboratuvari-acildi-30199762>

<http://www.milliyet.com.tr/toki-den-iyi-haber-konut-2067786/>

<http://www.milliyet.com.tr/-delikli-spagetti-ile-sular/ekonomi/detay/2203819/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/2016-ya-dev-projeler-damga/ekonomi/detay/2241056/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/altin-yumurtlayan-tavugu-kesmeyin/ekonomi/detay/2243011/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/thy-cinar-operasyonu-/ekonomi/detay/2178511/default.htm>

<http://kariyer.milliyet.com.tr/katma-degeri-artirmak-icin-global/kariyer/detay/2074736/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/turkiye-nin-4-olan-uydu-sayisi/ekonomi/detay/2211212/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/et-zamlarina-karsi-aile-tesvigi/ekonomi/detay/2120498/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/ege-abartisiz-olacak-/ekonomi/detay/2077150/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/-forum-istanbul-2023-e-odaklandi-/ekonomi/detay/2231541/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/otoyol-seferberligi/ekonomi/detay/2135783/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/-2023-te-hedefimiz-ilk-10-a-girmek-ekonomi/detay/2136900/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/bakanlik-70-bin-personel-alacak/ekonomi/detay/2078842/default.htm>

<http://www.milliyetemplak.com/haber/soyak-holding-avrupa-gayrimenkul-toplulugu-nda-boy-gosterdi/haber.html?haberid=16912>

<http://www.milliyet.com.tr/katilim-cok-gecikti-fakat-hizli/ekonomi/detay/2200540/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/maliye-bakani-ndan-onemli/ekonomi/detay/2200485/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/yildirim-14-sehri-2023-hedefleri/ekonomi/detay/2201961/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/akkuyu-da-rotar-son-tarih-2023/ekonomi/detay/2124430/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/turkiye-de-2023-e-kadar-1-3/ekonomi/detay/2094957/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan/siyaset/detay/2068414/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/twitter-dan-tebriklestiler-gundem-2141954/>

<http://www.milliyet.com.tr/bakan-zeybekci-gorasmelerde-chp-siyaset/detay/2096683/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/davutoglu-sayimiz-yememis/siyaset/detay/2158889/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/ak-parti-cumhurbaskanimizla/siyaset/detay/2071591/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/basbakan-davutoglu-ak-parti/siyaset/detay/2224621/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/erdogan-dan-flas-aciklamalar/siyaset/detay/2192751/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/-silahlarin-sesi-saraydan/siyaset/detay/2101184/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/erdogan-la-2023-hedefi/siyaset/detay/2116745/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/erdogan-dan-kilicdaroglu-nakan/siyaset/detay/2244870/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/erdogan-dan-sert-paralel-yapi-siyaset/detay/2087927/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/-sikilan-her-kursunun-hesabi/siyaset/detay/2104398/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-dan-nevruz-gundem-2213411/>

<http://www.milliyet.com.tr/erdogan-sozunu-vermistik-yaptik-siyaset/detay/2167773/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/milli-iradeyi-tartismayalim/siyaset/detay/2121075/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/baskanlik-sistemi-boynumuzun-borcu/siyaset/detay/2251143/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/suleyman-soylu-dan-flas-pkk/siyaset/detay/2122992/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/ak-partili-isimden-canli-yayinda/siyaset/detay/2079708/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/-2-kasim-daki-sonuca-saygi/siyaset/detay/2140145/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/bakan-soylu-kimse-sessiz/siyaset/detay/2186674/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/magdurlar-rehabilite-edilecek-gundem-2220706/>

<http://www.milliyet.com.tr/davutoglu-sayimiz-yememis/siyaset/detay/2158889/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/yaslilar-icin-podyumdalar-magazin-2221341/>

<http://www.milliyet.com.tr/erdogan-dan-flas-aciklamalar/siyaset/detay/2206260/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/kosgeb-girisimcilerinin-yuzde-49-u/ekonomi/detay/2223722/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/turkiye-yaslaniyor--gundem-2223951/>

<http://www.milliyet.com.tr/cumhurbaskani-rektorlerle-bulustu-gundem-2114661/>

<http://www.milliyet.com.tr/adile-nasit-in-kurdugu-cocuk-koyu-gundem-2241908/v>

<http://www.milliyet.com.tr/yaslilar-icin-kres/pazar/haberdetay/10.04.2016/2224324/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/1-kilosuna-1milyon-dolar-odedik/ekonomi/detay/2115904/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/kadinlarin-yuzde-15-i-kocamdir--gundem-2116317/>

<http://www.milliyet.com.tr/10-yil-marsi-ni-yasakladi-gundem-2264421/>

<http://www.milliyet.com.tr/dunya-cocuklari-kulliye-nin-gundem-2230792/>

<http://www.milliyet.com.tr/turk-savunmasin-gizli-devi--gundem-2249139/>

<http://www.milliyet.com.tr/2023-tekno-tuneli/ekonomi/detay/2197801/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/emekliye-ucuz-konut-kotasi/ekonomi/detay/2090773/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/iste-ilk-milli-savas-ucagi--gundem-2137857/>

<http://www.milliyet.com.tr/kadinin-bosanma-nedeni-siddet--gundem-2185479/>

<http://www.milliyet.com.tr/yardim-cigliklari-gun-gectikce-gundem-2185478/>

<http://www.milliyet.com.tr/okan-da-mezuniyet-coskusu-yasandi-gundem-2067360/>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2015/06/01/1200-icat-cikardilar>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/03/01/14-kente-hizli-tren>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2015/06/03/haritada-zor-buldugumuz-ulkelere-gidiyoruz>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2015/09/05/genc-issizligi-yuzde-15-azaltmayi-hedefliyoruz>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/02/08/2023te-100-bin-adet-hedefliyor>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/05/09/2-trilyon-dolarlik-islami-finansin-merkezi-istanbul-olmali>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2015/09/13/ekonominin-a-takimi>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2015/09/13/iste-yerli-ucagin-mimarlari>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/05/13/perakendede-2023e-kadar-675-bin-kisiye-is>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/04/18/2023-hedefleri-icin-akillanmak-sart>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2015/07/18/milli-yolcu-ucaginin-motoru-da-yerli-olacak>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2015/06/19/findik-ihracatcisi-citayi-yukseltti>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2015/12/20/2023e-kadar-25-bin-kilometre-demiryoluna-ulasilacak>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/05/20/kayit-disi-istihdamda-30-milyarlik-operasyon>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/04/20/2023e-kadar-50-bin-bulus-basvurusu-hedefliyoruz>

<http://www.sabah.com.tr/yasam/2015/07/22/yurtdisindan-online-doktor-randevusu>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/05/23/ekmeginizi-buyutecegiz-ekonomiyi-genisletecegiz>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2015/06/25/binlerce-gence-hem-egitim-hem-is-verilecek>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2015/06/26/70-bin-genc-araniyor>

<http://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/03/27/2023e-engel-olamayacaklar>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/06/02/erdogan-ben-milletimden-talimat-alıyorum-bunlar-kandilden>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/11/02/erdogandan-1-kasim-mesaji>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/06/03/bunlarin-ruyasi-milletin-kbusu>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/10/04/baris-istiyorsak-daima-savasa-hazir-olmalıyız>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/11/05/baskanlik-sistemi-icin-referandum-sinyali>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/05/06/2023e-yuruyoruz>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/05/07/baskanliktan-geri-donus-yok>

[http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/07/08/erken-secim-ihtimallerine-de-haziriz](http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/07/08/erken-secim-ihтимallerine-de-haziriz)

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/09/10/cumhurbaskani-erdogan-ya-demokrasi-ya-teror>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/06/10/basbakan-davutoglu-kaosa-kim-yeltenirse-karsisinda-bizi-bulur>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/05/10/hizli-buyume-icin-baskanlik-gerekli>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/05/11/erdoganin-basdanismanindan-baskanlik-aciklamasi>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/09/12/ak-parti-5-olagan-kongresi-tamamlandı>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/11/13/erdogandan-2023-istegi>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/12/14/erdogan-simdiden-2023-sonrasini-planlamaya-baslamaliyiz>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/10/14/erdogan-bizi-2023-hedefimizden-alikoyamayacaklar>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/06/21/erdogan-hukümet-kurulamayan-bir-ulke-durumuna-dusurmenin-vebali-agirdir>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/05/24/basbakan-binali-yildirim-kimse-turkiye-ile-bilek-guresine-kalkismasin>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/10/30/secim-2023-icin-bir-kirilma>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/09/30/farkliliklar-zenginlik-birliktelik-oncelik>

<http://www.sabah.com.tr/egitim/2016/06/01/uretime-kadin-destegi>

<http://www.sabah.com.tr/ankara-baskent/2016/05/03/hazal-ates-adaletli-kalkinma>

<http://www.sabah.com.tr/yazarlar/gursoy/2016/05/04/uluslararası-ogrenci-pastasi-buyuyor>

<http://www.sabah.com.tr/guney/2016/04/05/2023e-hikyeler-podyuma-cikti>

<http://www.sabah.com.tr/egitim/2016/04/06/egitimde-yeni-donem-stem-metodu>

<http://www.sabah.com.tr/egitim/2015/07/06/mezunlar-is-bulma-endisesi-yasamayacak>

<http://www.sabah.com.tr/egitim/2015/08/12/turkiyenin-gelecegi-icin-calisiyoruz>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/09/13/kadin-istihdamda-hedef-en-az-yuzde-35>

<http://www.sabah.com.tr/spor/tum-sporlar/2015/11/13/her-sey-gencler-icin>

<http://www.sabah.com.tr/yasam/2016/01/17/insana-yatirim-yapiyoruz>

<http://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/illerin-nufusu-2023de-ne-kadar-olacak/81>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/05/19/2023-hedeflerimizde-guvenlerimiz-gencler>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/05/19/cumhurbaskani-erdogan-19-mayis-resepsiyonunda-genclere-hitap-etti>

<http://www.sabah.com.tr/ankara-baskent/2016/04/19/ak-partinin-2023-hedefi-dikilen-fidanlarla-taclandi>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/04/21/kulliye-bahcesine-medeniyet-cinari>

<http://www.sabah.com.tr/egitim/2015/06/24/2-bin-lira-ogrenci-maasi-geliyor>

<http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/11/24/insan-yetistirmek-medeniyet-insasidir>

<http://www.sabah.com.tr/egitim/2015/08/27/dershanesiz-donemin-doga-formulu>

<http://www.sabah.com.tr/iste-insan/2015/12/27/genc-girisimciye-25-bin-tllik-destek>

<http://www.sabah.com.tr/yasam/2015/09/30/yasli-nufus-artiyor>

4. DİĞER KAYNAKLAR

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Adalet Yayınevi, Ankara, 2011.

Halide TONGA

1990 yılında İzmir’de doğdu. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü’nde 2014 yılında lisans eğitimini tamamladı. 2015 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Gazetecilik Anabilim Dalı Gazetecilik Bölümü’nde yüksek lisans eğitimine başladı. İngilizce ve Fransızca bilmektedir.

Akademik Çalışmalar:

Halide Tonga, “Türkiye Yazılı Basınında İnsan Odaklı Habercilik Anlayışı: Ankara Saldırısı Haberleri Örneği”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 9, Sayı 45, Ağustos 2016.

Halide Tonga, “Yeni Medyada Suriyeli Mültecilere Yönelik Nefret Söylemi: Online Gazete Haberlerinin İçerik Analizi Yöntemi İle İncelenmesi” Yeni Medya Kongresi, 2017, Ankara.

Halide Tonga, “Türkiye’de Modern Gündelik Yaşama Diziler Aracılığıyla Devlet Eli Müdahalesi: 46 Yok Olan Dizisi Örneği”, Gözde Özhan ile ortak çalışma, ODTÜ Sosyoloji Kongresi, 2016, Ankara.

Halide Tonga, “Türkiye Basınında Çocuk Odaklı Habercilik Anlayışı: Suriyeli Mülteci Çocuklarla İlgili Şiddet Haberlerinin İçerik Analizi”, Uluslararası İletişim Öğrencileri Sempozyumu, 2016, Eskişehir.

ÖZET

İDEAL VATANDAŞ TASAVVURUNUN İNŞASINDA POLİTİK İLETİŞİMİN ROLÜ: ADALET VE KALKINMA PARTİSİ 2023 VİZYONU ÖRNEĞİ

Devlet olgusu, Antik Yunan'dan günümüze kadar sorgulanmış ve halen de sorgulanan bir konudur. Dolayısıyla devletin doğası, gelişimi ve geleceği üzerine birçok düşünür ve teorisyen fikir yürütmüşlerdir. Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti tarihinde de iktidarın ve siyasal hayatın değişimi mevcuttur. Devletin tarihsel süreç içerisindeki tahavvül süreci eş zamanlı olarak yurttaşlık kavramının da dönüşümüne neden olmuştur. Devlete bağlılığın devletin meşruiyeti açısından önem taşıması, devletlerin kendi ideal vatandaşlarını yaratma mücadelesine girişmesine neden olmaktadır.

Bu çalışmada, devletin mevcudiyeti ve fiiliyatına ilişkin temel kavramlar, tanımlar ve tartışmalar Antik Yunan'dan modern devletler sürecine kadar incelenecektir. Bu bağlamda tecessüm eden yurttaşlık ve vatandaşlığa ilişkin değişimler de Avrupa ve Türkiye tarihi ile birlikte ele alınacaktır. Ayrıca devletlerin ideal vatandaş tasavvurunda etkili bir yol olarak seçtikleri politik iletişim kavramı ve Türkiye'deki örnekleri ele alınacaktır.

Çalışmanın araştırma kısmında ise, Türkiye'de son yıllarda yaratılmak istenen ideal vatandaş tasavvurunu ele almak amacıyla, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2023 vizyonu ile ilgili, Hürriyet, Milliyet, Sabah ve Cumhuriyet gazetelerin çevrimiçi versiyonlarında yer alan 240 haberi içerik analizi yöntemi ile incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Modern Devlet, Vatandaşlık, Yurttaşlık, Politik İletişim, İçerik Analizi, Ak Parti, 2023 Vizyonu.

ABSTRACT

THE ROLE OF POLITICAL COMMUNICATION IN THE CONSTRUCTION OF THE IDEAL CITIZEN ENVISION: EXAMPLE OF ADALET VE KALKINMA PARTY'S 2023 VISION

The phenomenon of the state is a concept which has been questioned from the Ancient Greek until today and still is being questioned. Thus, several philosopher and theoreticians put forward an idea about the state's nature, improvement and the future. There is also the change of the ruler ship and the political life in the history of Ottoman Empire and the Republic of Turkey. The historical process of state synchronously causes the transformation of the citizenship notion. Loyalty to the state matters in terms of legitimacy to the state and that causes states try and struggle for creating their own ideal citizens.

In this study, the basic concepts, definitions, discussions that are related to the state's existence and action will be examination from Ancient Greek to the modern state process. Within this context, embodied changes which are related with citizenship and nationality will tackle with the history of Europe and Turkey. Also, political communication concept that is chosen by the states for the effective ideal nationality envisions and examples from the Turkey will be examination.

Survey part of the study, to tackle the ideal nationality envision which is want to create in Turkey in the last years will be analyzed by the content analysis method of 240 news from the online versions of the newspapers Hürriyet, Milliyet, Sabah and Cumhuriyet which involve 2023 vision of the Adalet ve Kalkınma Partisi.

Key Words: Modern State, Citizenship, Political Communication, Content Analysis, Ak Party, Vision of 2023.